

ธนาคารแห่งประเทศไทย
BANK OF THAILAND

รายงานฉบับสมบูรณ์

โครงการ “เศรษฐกิจพอเพียงและการทดลองว่าด้วยการเงินครัวเรือน”

โดย ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ธานี ชัยวัฒน์ และคณะ

สัญญาเลขที่ SRI61X0904

รายงานฉบับสมบูรณ์

โครงการ “เศรษฐศาสตร์พฤติกรรมและการทดลองว่าด้วยการเงินครัวเรือน”

งานวิจัย	สังกัด
1. ผศ.ดร.ธานี ชัยวัฒน์	ศูนย์เศรษฐศาสตร์พฤติกรรมและการทดลอง คณะเศรษฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
2. ผศ.ดร.พัชรสุทธิ สุจริตตานนท์	ศูนย์เศรษฐศาสตร์พฤติกรรมและการทดลอง คณะเศรษฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
3. ผศ.ดร.ชนิษฐา แท้บุญเลิศชัย	ศูนย์เศรษฐศาสตร์พฤติกรรมและการทดลอง คณะเศรษฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
4. อาจารย์ธันวาท แผนสท้าน	คณะเศรษฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยรามคำแหง
5. อาจารย์ปกรณ์สิทธิ ฐานา	สำนักวิชาศึกษาทั่วไป มหาวิทยาลัยวลัยลักษณ์
6. นายณัฐศุภณ ดำชื่น	นักวิจัยอิสระ
7. นายจารุวัฒน์ เอ็มชบุตร	นักวิจัยอิสระ

สนับสนุนโดยสำนักงานคณะกรรมการส่งเสริมวิทยาศาสตร์ วิจัยและนวัตกรรม (สกสว.)

และธนาคารแห่งประเทศไทย (ธปท.)

(ความเห็นในรายงานนี้เป็นของผู้วิจัย สกสว. และ ธปท. ไม่จำเป็นต้องเห็นด้วยเสมอไป)

บทคัดย่อ

การศึกษานี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษา (1) การจัดการสินทรัพย์ของครัวเรือนไทย (2) ความสามารถในการออมเพื่อเกษียณของครัวเรือนไทย (3) ความพึงพอใจและความลำเอียงในการจัดการทางการเงินของครัวเรือนไทย (4) แนวทางการส่งเสริมการออมของครัวเรือนไทย โดยให้ความสำคัญเป็นพิเศษกับครัวเรือนที่อยู่ในพื้นที่ชนบทและยากจน เนื่องจากองค์ความรู้ด้านการจัดการการเงินของครัวเรือนเหล่านี้ยังมีอยู่จำกัด แนวทางการศึกษาเป็นแบบวิธีผสมผสาน ทั้งการวิเคราะห์ข้อมูลทุติยภูมิ การสำรวจด้วยแบบสอบถาม การสัมภาษณ์ และการทดลองทางเศรษฐศาสตร์ ข้อค้นพบที่สำคัญประกอบด้วย (1) สินทรัพย์ที่ไม่เป็นทางการ (Informal Asset) และรายได้จากการส่งกลับบ้านของบุตรมีความสำคัญมากสำหรับครัวเรือนไทย โดยเฉพาะสำหรับครัวเรือนที่มีรายได้น้อย (2) ครัวเรือนที่มีรายได้น้อยมีข้อจำกัดจากการมีรายจ่ายเหนือรายได้ ทำให้การส่งเสริมการออมของครัวเรือนรายได้น้อยเหล่านี้ ประสบความสำเร็จได้ยาก เรื่องสำคัญที่เร่งด่วนกว่าคือ การส่งเสริมอาชีพหรือทักษะเพื่อเพิ่มรายได้ และการลดหนี้สินคงค้างที่มีอยู่ (3) การสนับสนุนของภาครัฐในเรื่องข้อมูลข่าวสาร เช่น การเข้าถึงตลาดงาน การสร้างอาชีพ แนวทางการลงทุน ทางเลือกการออม เป็นปัจจัยสำคัญที่ส่งเสริมให้ครัวเรือนรายได้น้อยมีการออมที่มีประสิทธิภาพและเหมาะสม (4) การศึกษาพบว่า การจัดการสินทรัพย์จะอยู่ในระดับครัวเรือน ทั้งนี้ น่าจะเป็นเพราะกายภาพของสินทรัพย์นั้น ๆ จะอยู่กับครัวเรือนเป็นหลัก ขณะที่การจัดการหนี้สิน (รวมถึงการออมในบางระดับ) จะอยู่ในระดับครอบครัว โดยมีสมาชิกที่มีงานทำเป็นคนหลักในการตัดสินใจทางการเงินของครอบครัว ดังนั้น หน่วยวิเคราะห์ในระดับครัวเรือนหรือครอบครัว จึงเป็นหน่วยในการวิเคราะห์การจัดการทางการเงินที่น่าจะเหมาะสมกว่าหน่วยวิเคราะห์ในระดับปัจเจกบุคคลสำหรับสังคมไทย (5) จากการทดลองแบบสุ่มและมีกลุ่มควบคุม (Randomized Control Trials: RCTs) พบว่า กลไกการออมทางสังคมในรูปแบบที่คล้ายกับการเล่นแชร์ที่ใช้คนอื่นในสังคมเป็นกลไกกำกับวินัยในการออม เป็นรูปแบบที่ประสบความสำเร็จในการเพิ่มจำนวนคนออมเงิน แต่กลไกการออมที่เพิ่มต้นทุนธุรกรรมในการนำเงินออมออกมาใช้ ในรูปแบบที่คล้ายกับการซื้อทอง เป็นกลไกกระตุ้นการออมที่ประสบความสำเร็จในการเพิ่มมูลค่าการออมต่อคนมากที่สุด ดังนั้น หากภาครัฐต้องการส่งเสริมการออม น่าจะต้องใช้ข้อดีของการเล่นแชร์และการออมมาประกอบกัน

Abstract

The study aims to investigate (1) The assets management of Thai households (2) The saving capability for the retirement of Thai households (3) The satisfaction and the financial management bias of Thai households and (4) The guideline to promote the saving of Thai households. The study mainly emphasizes households in rural and poor areas because their financial management and knowledge are still limited. The approach of this study uses a mixed-method, which are secondary data analysis, questionnaire surveys, interviews, and economic experiments. there are 5 main findings for this study. 1) Informal assets and income transfers from their children are very important to Thai households especially low-income households. 2) The low-income households have a limitation because the expense is higher than their income which causes the saving promotion is very difficult to succeed but the career promotion or skill enhancement or the debt reduction are more urgent. 3) The information given by the government for example; the job market, career opportunities, investment guidelines, and saving choices are important factors to promote low-income households to have efficient and appropriate savings. 4) The study shows that asset management is at the household level because the physical asset is mostly depending on the household while debt management is at the family level. The family member who is the primary worker for their family will be the one who makes the family's financial decisions; thus, the unit of analysis for financial management is suitable for the household level and family level rather than the individual level in Thai society. 5) From the Randomized Control Trials (RCTs), it was found that social saving mechanisms, similar to the Rotating Saving Group which use other people in society to be the main regulatory mechanisms for savings, is the successful model to increase the number of saving but the saving mechanisms that increases transaction costs, similar to the Gold buying, is the most successful to increase the value of saving per person. Therefore, if the government wants to promote saving should consider using the advantages of the Rotating Saving Group and other types of saving as well.

บทสรุปผู้บริหาร และข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

การศึกษาค้นคว้าครั้งนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษา (1) การจัดการสินทรัพย์ของครัวเรือนไทย (2) ความสามารถในการออมเพื่อเกษียณของครัวเรือนไทย (3) ความพึงพอใจและความลำเอียงในการจัดการทางการเงินของครัวเรือนไทย (4) แนวทางการส่งเสริมการออมของครัวเรือนไทย โดยให้ความสำคัญเป็นพิเศษกับครัวเรือนที่อยู่ในพื้นที่ชนบทและยากจน เนื่องจากองค์ความรู้ทางด้านการจัดการการเงินของครัวเรือนที่อยู่ในพื้นที่ชนบทและยากจน โดยเฉพาะอย่างยิ่งองค์ความรู้เกี่ยวกับการจัดการนอกตลาดเงินตลาดทุนยังมีอยู่จำกัด ส่วนหนึ่งเนื่องจากการเงินของครัวเรือนกลุ่มดังกล่าวเกือบทั้งหมดเกี่ยวข้องกับตลาดเงินตลาดทุนนอกระบบเป็นหลัก

ข้อค้นพบที่สำคัญ และนโยบายที่สืบเนื่องจากผลการศึกษาค้นคว้านี้ ประกอบด้วย

(1) สินทรัพย์ที่ไม่เป็นทางการ (Informal Asset) มีความสำคัญมากสำหรับครัวเรือนไทย โดยเฉพาะสำหรับครัวเรือนที่มีรายได้น้อย เพราะครัวเรือนที่มีรายได้น้อยถือสินทรัพย์ที่ไม่เป็นทางการในสัดส่วนที่สูงกว่าสินทรัพย์ที่เป็นทางการ ดังนั้น การรวมเอาสินทรัพย์ที่ไม่เป็นทางการเข้ามาพิจารณาในการวางแผนและการวางแผนนโยบายทางการเงินจะช่วยให้แผนและนโยบายการเงินมีประสิทธิภาพมากขึ้น ทั้งสำหรับครัวเรือนเอง และสำหรับผู้วางแผนนโยบาย

(2) การจัดทำฐานข้อมูลสินทรัพย์ที่ไม่เป็นทางการของประเทศไทย จะช่วยสะท้อนภาพความเหลื่อมล้ำที่แท้จริงของครัวเรือนไทย และยังช่วยให้เกิดการจัดกลุ่มผู้ที่สมควรได้รับความช่วยเหลือด้านสวัสดิการจากภาครัฐได้แม่นยำและมีประสิทธิภาพมากขึ้น

(3) บุตรเป็นสินทรัพย์สำคัญที่สามารถสร้างรายได้ให้กับครัวเรือนที่มีรายได้น้อยอย่างมีนัยสำคัญ การสนับสนุนการศึกษาอย่างเท่าเทียมและมีคุณภาพจึงเท่ากับเป็นการสร้างรายได้ให้กับครัวเรือนที่มีรายได้น้อยอย่างยั่งยืน และนำไปสู่การลดความเหลื่อมล้ำที่ได้ผลในระยะยาว

(4) ครัวเรือนที่มีรายได้น้อยมีข้อจำกัดจากการมีรายจ่ายเหนือรายได้ โดยมีรายได้ต่ำกว่ารายจ่ายระดับต่ำที่สุดที่สามารถเลี้ยงดูตนเองและครอบครัวได้โดยไม่ขาดสน ดังนั้น การส่งเสริมการออมของครัวเรือนรายได้น้อยเหล่านี้ อาจเป็นเรื่องสำคัญในระดับรอง เรื่องสำคัญที่เร่งด่วนกว่าคือ การส่งเสริมอาชีพหรือทักษะเพื่อเพิ่มรายได้ และการลดหนี้สินคงค้างที่มีอยู่

(5) การสนับสนุนของภาครัฐในเรื่องข้อมูลข่าวสาร เช่น การเข้าถึงตลาดงาน การสร้างอาชีพ แนวทางการลงทุน ทางเลือกการออม เป็นปัจจัยสำคัญที่ส่งเสริมให้ครัวเรือนรายได้น้อยมีการออมที่มีประสิทธิภาพและเหมาะสม เพราะรายจ่ายในเรื่องเหล่านี้มีต้นทุนในการหาข้อมูลสูงและมีความยากในการตัดสินใจสำหรับครัวเรือนรายได้น้อย นอกจากนี้ การสนับสนุนในเรื่องข้อมูลข่าวสาร จะช่วยให้ครัวเรือนเกิดการเรียนรู้ในระยะ

ยาว และการช่วยออกแบบนโยบายที่ทำให้ตัดสินใจทางการเงินง่ายขึ้น จะช่วยให้ครัวเรือนตัดสินใจทางการเงินอย่างมีประสิทธิภาพมากขึ้นด้วย

(6) การศึกษาพบว่า การจัดการสินทรัพย์จะอยู่ในระดับครัวเรือน ทั้งนี้ น่าจะเป็นเพราะกายภาพของสินทรัพย์นั้น ๆ จะอยู่กับครัวเรือนเป็นหลัก ขณะที่การจัดการหนี้สิน (รวมถึงการออมในบางระดับ) จะอยู่ในระดับครอบครัว โดยมีสมาชิกที่มีงานทำเป็นคนหลักในการตัดสินใจทางการเงินของครอบครัว ดังนั้น หน่วยวิเคราะห์ในระดับครัวเรือนหรือครอบครัว จึงเป็นหน่วยในการวิเคราะห์การจัดการทางการเงินที่น่าจะเหมาะสมกว่าหน่วยวิเคราะห์ในระดับปัจเจกบุคคลสำหรับสังคมไทย

(7) หัวหน้าครัวเรือนเป็นตัวแทนในการตัดสินใจทางการเงินของครัวเรือน และคนที่มีการทำงานเป็นตัวแทนในการตัดสินใจทางการเงินของครอบครัว ทั้งการถือครองสินทรัพย์ หนี้สิน และการออม ดังนั้น นโยบายการจัดการการเงินของภาครัฐในช่วงเริ่มต้นควรให้ความสำคัญกับหัวหน้าครอบครัวและคนที่มีการทำงานก่อน แล้วจึงขยายต่อไปยังสมาชิกคนอื่น ๆ หรือประชาชนทั่วไปในสังคม

(8) จากการทดลองแบบสุ่มและมีกลุ่มควบคุม (Randomized Control Trials: RCTs) พบว่า กลไกการออมทางสังคมในรูปแบบที่คล้ายกับการเล่นแชร์ที่ใช้คนอื่นในสังคมเป็นกลไกกำกับวินัยในการออม เป็นรูปแบบที่ประสบความสำเร็จในการเพิ่มจำนวนคนออมเงิน ดังนั้น การสร้างกลไกการออมในชุมชนจะช่วยเพิ่มจำนวนครัวเรือนที่มีการออมให้มากขึ้นได้ โดยอาจมีเครื่องมือการออมในระบบที่คุณลักษณะคล้ายกับวงแชร์เข้ามาเป็นทางเลือกหนึ่งของการออมในสังคมไทย

(9) กลไกการออมที่เพิ่มต้นทุนธุรกรรมในการนำเงินออมออกมาใช้ ในรูปแบบที่คล้ายกับการซื้อทอง ซึ่งต้องแปลงทองเป็นเงินก่อนจึงจะนำเงินมาใช้จ่ายได้ เป็นกลไกกระตุ้นการออมที่ประสบความสำเร็จในการเพิ่มมูลค่าการออมต่อคนมากที่สุด ดังนั้น การส่งเสริมการออมในรูปแบบของการถือสินทรัพย์ประเภทต่าง ๆ ที่มีสภาพคล่องและจับต้องได้ เช่น การเลี้ยงสัตว์ การซื้อบ้าน การซื้อทรัพย์สินมีค่า จะช่วยยกระดับการออมในสังคมไทยได้

สารบัญ

บทคัดย่อ	ก
ABSTRACT	ข
บทสรุปผู้บริหาร และข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย	ค
สารบัญ	จ
สารบัญรูปภาพ.....	ช
สารบัญรูปภาพ (ต่อ).....	ซ
สารบัญตาราง	ณ
สารบัญตาราง (ต่อ)	ญ
บทที่ 1 บทนำ	1
1.1 ความสำคัญของปัญหา.....	1
1.2 ภาพรวมของเศรษฐศาสตร์พฤติกรรม	1
1.3 เศรษฐศาสตร์พฤติกรรมกับการตัดสินใจทางการเงิน	3
1.4 การสำรวจเชิงทดลองกับการตัดสินใจทางการเงิน	9
1.5 เศรษฐศาสตร์พฤติกรรมกับการสร้างเครื่องมือทางการเงินในรูปแบบใหม่	11
1.6 ลักษณะการบริหารการเงินแบบไทย	13
1.7. วัตถุประสงค์ของการวิจัย.....	15
1.8. ประโยชน์ที่จะได้รับ.....	16
บทที่ 2 การจัดการสินทรัพย์ของครัวเรือนไทย	17
2.1 การจัดการการเงินและการบริหารงบดุลครัวเรือน.....	17
2.2 ความสำคัญของการศึกษางบดุลครัวเรือนในประเทศไทย	19
2.3 วิธีการศึกษางบดุลครัวเรือนของสังคมไทย	21
2.4. การจัดงบดุลครัวเรือนในประเทศไทย	24
2.5 การจัดการข้อมูลสินทรัพย์.....	27
2.6 ผลการวิเคราะห์ข้อมูลสินทรัพย์พื้นฐานของครัวเรือนไทย	27
2.7 ผลการศึกษางบดุลครัวเรือนในประเทศไทย.....	31
2.8 ความเหลื่อมล้ำด้านสินทรัพย์	39
2.9 สรุป.....	42

สารบัญ (ต่อ)

บทที่ 3 ความสามารถในการออมเพื่อเกษียณของครัวเรือนไทย.....	43
3.1 บทนำ	43
3.2 ข้อมูลรายได้ รายจ่าย และหนี้สินของครัวเรือนไทย	43
3.3 วิเคราะห์รายได้ รายจ่าย และหนี้สินของครัวเรือนไทยด้วยแบบจำลองทางเศรษฐมิติ	50
3.4 ลักษณะทางเศรษฐกิจและอุปสรรคต่อความสามารถในการออมของกลุ่มคนมีรายได้ต่ำ	58
3.5 สรุป	64
บทที่ 4 ความพึงพอใจและความลำเอียงกับการจัดการทางการเงินของครัวเรือนไทย	65
4.1 ระเบียบวิธีวิจัย	65
4.2 ข้อมูลเบื้องต้นจากการเก็บข้อมูล	67
4.3 วิธีการวัด และวิธีการวิเคราะห์ความพึงพอใจและความลำเอียงในแบบสอบถาม	68
4.4 ผลการวิเคราะห์ความพึงพอใจและความลำเอียงกับการจัดการทางการเงินในครัวเรือน	69
4.5 สรุป	99
บทที่ 5 แนวทางการส่งเสริมการออมของครัวเรือนไทย: การทดลองแบบสุ่มและมีกลุ่มควบคุม	100
5.1 กรณีศึกษาเครื่องมือการระดมทุนการออม/ลดหนี้สินของต่างประเทศ.....	100
5.2 แนวทางในการดำเนินการทดลอง.....	103
5.3 การออกแบบการทดลอง (EXPERIMENTAL DESIGN).....	108
5.4 คุณลักษณะของกลุ่มทดลองแต่ละกลุ่ม.....	110
5.5 ผลการทดลอง.....	111
5.6 สรุป.....	118
บทที่ 6 สรุปผลการศึกษา.....	120
 บรรณานุกรม.....	126
 ภาคผนวก	129
แบบสอบถาม.....	130

สารบัญรูปภาพ

ภาพที่ 1 เปรียบเทียบลักษณะเด่นของแต่ละบริษัทออนไลน์ทางการเงินที่เป็นที่นิยมมากที่สุด	12
ภาพที่ 2 ลักษณะการบริหารจัดการภายในครัวเรือน	18
ภาพที่ 3 ความสัมพันธ์ระหว่างรายได้ที่แท้จริงต่อหัวเฉลี่ยกับค่าสัมประสิทธิ์ GINI	19
ภาพที่ 4 ร้อยละของรายได้เมื่อแบ่งประชากรออกเป็น 5 กลุ่มตามระดับรายได้ (แกนซ้าย) และอัตราส่วนของ รายได้ของประชากรกลุ่มต่าง ๆ เทียบกับกลุ่มที่ 1 (แกนขวา) ระหว่าง พ.ศ. 2531 ถึง พ.ศ. 2558.....	20
ภาพที่ 5 แสดงอัตราส่วนประเภทสินทรัพย์ที่ครัวเรือนถือครอง	28
ภาพที่ 6 แสดงปริมาณผู้ถือครองสินทรัพย์ในระบบในอัตราส่วนต่าง ๆ ต่อสินทรัพย์ทั้งหมด	29
ภาพที่ 7 แสดงปริมาณครัวเรือนที่มีมูลค่าบุตรในอัตราส่วนต่าง ๆ ต่อสินทรัพย์ที่ไม่ได้อยู่ในระบบ	30
ภาพที่ 8 ความสัมพันธ์ระหว่างสินทรัพย์ในระบบและสินทรัพย์นอกระบบ	30
ภาพที่ 9 ความสัมพันธ์ระหว่างหนี้สินเฉลี่ยต่อคน (แกนนอน) กับสินทรัพย์เฉลี่ยต่อคน (แกนตั้ง).....	33
ภาพที่ 10 ความสัมพันธ์รูปแบบ LOGARITHMS ระหว่างรายได้เฉลี่ยต่อคนของครัวเรือน.....	36
ภาพที่ 11 ความสัมพันธ์รูปแบบ LOGARITHMS ระหว่างค่าใช้จ่ายหนี้สินเฉลี่ยต่อคน	37
ภาพที่ 12 ความสัมพันธ์รูปแบบ LOGARITHMS ระหว่างสินทรัพย์เฉลี่ยต่อคนของครัวเรือนกับอัตราส่วน ระหว่างสินทรัพย์ทั้งหมดของครัวเรือนต่อสินทรัพย์ทั้งหมดของครัวเรือนรวม กับมูลค่าสินทรัพย์ ประเภททรัพยากรบุคคล	38
ภาพที่ 13 ความสัมพันธ์รูปแบบ LOGARITHMS ระหว่างหนี้สินเฉลี่ยต่อคนของครัวเรือนกับอัตราส่วนระหว่าง หนี้สินทั้งหมดของครัวเรือนต่อหนี้สินทั้งหมดของครัวเรือนรวมกับ มูลค่าหนี้สินประเภททรัพยากร บุคคล.....	38
ภาพที่ 14 เส้น LORENZ CURVE ของสินทรัพย์ของครัวเรือนปี พ.ศ. 2558 กรณีที่ไม่รวมและรวมมูลค่า สินทรัพย์ประเภททรัพยากรบุคคลที่เกี่ยวข้องกับครัวเรือน (สินน้ำเงินและสีแดงตามลำดับ) กรณี แบ่งเป็น 100 กลุ่ม	39
ภาพที่ 15 ภาพที่ 15 เส้น LORENZ CURVE ของสินทรัพย์ของครัวเรือนปี พ.ศ. 2558 กรณีที่ไม่รวมและรวม มูลค่าสินทรัพย์ประเภททรัพยากรบุคคลที่เกี่ยวข้องกับครัวเรือน (สินน้ำเงินและสีแดงตามลำดับ) กรณี แบ่งเป็น 10 กลุ่ม.....	40
ภาพที่ 16 เส้น LORENZ CURVE ของสินทรัพย์ของครัวเรือนปีระหว่างปี พ.ศ. 2550 ถึง พ.ศ. 2558 กรณีที่ไม่ รวมมูลค่าสินทรัพย์ประเภททรัพยากรบุคคลที่เกี่ยวข้องกับครัวเรือน (สินน้ำเงินและสีแดงตามลำดับ) กรณีแบ่งเป็น 10 กลุ่ม.....	41

สารบัญรูปภาพ (ต่อ)

ภาพที่ 17 เส้น LORENZ CURVE ของสินทรัพย์ของครัวเรือนปีระหว่างปี พ.ศ. 2556 ถึง พ.ศ. 2558 กรณีที่รวม มูลค่าสินทรัพย์ประเภททรัพยากรบุคคลที่เกี่ยวข้องกับครัวเรือน (สินน้ำเงินและสีแดงตามลำดับ) กรณี แบ่งเป็น 10 กลุ่ม.....	41
ภาพที่ 18 รายได้ รายจ่ายและเงินออมรายครัวเรือนต่อเดือน	44
ภาพที่ 19 รายได้ รายจ่ายและเงินออมรายคนต่อเดือน.....	45
ภาพที่ 20 จำนวนสมาชิกในครัวเรือน.....	45
ภาพที่ 21 สัดส่วนหนี้สินของครัวเรือนไทย.....	49
ภาพที่ 22 ระดับการศึกษาของครัวเรือน 5 กลุ่ม	59
ภาพที่ 23 ตัวอย่างเหรียญในงานวิจัยของ AKBAS ET AL. (2016).....	101

สารบัญตาราง

ตารางที่ 1	งบแสดงฐานะทางการเงินของครัวเรือน (HOUSEHOLD BALANCE SHEET)	22
ตารางที่ 2	ตัวแปรข้อมูลการออมที่ใช้ในการศึกษา	23
ตารางที่ 3	การจัดประเภทสินทรัพย์และหนี้สินของครัวเรือน	24
ตารางที่ 4	การส่งเงินกลับมายังครัวเรือนและการส่งเงินออกจากครัวเรือน	25
ตารางที่ 5	รายได้และค่าใช้จ่ายของครัวเรือน	26
ตารางที่ 6	สินทรัพย์ของครัวเรือน	31
ตารางที่ 7	หนี้สินในระบบ	32
ตารางที่ 8	หนี้สินนอกระบบ	32
ตารางที่ 9	รายได้และค่าใช้จ่ายครัวเรือนเฉลี่ยต่อเดือนในรอบปี	34
ตารางที่ 10	การส่งเงินมาที่ครัวเรือนและการส่งเงินออกของครัวเรือน	35
ตารางที่ 11	หนี้สินของครัวเรือนไทย	48
ตารางที่ 12	สมการถดถอยของตัวแปรหนี้สิน	56
ตารางที่ 13	รายจ่ายที่ใช้ในการเข้าถึงข้อมูลข่าวสารของครัวเรือนเฉลี่ย	60
ตารางที่ 14	สัดส่วนครัวเรือนที่เข้าถึงระบบเงินบำนาญและประกันสังคม	61
ตารางที่ 15	รายได้และรายจ่ายค่าเช่าของครัวเรือน	62
ตารางที่ 16	รายได้หรือรายจ่ายด้านดอกเบี้ยของครัวเรือน	62
ตารางที่ 17	ค่าใช้จ่ายในรูปแบบการจัดการความเสี่ยงของครัวเรือนไทย	63
ตารางที่ 18	สัดส่วนและจำนวนตัวอย่างที่เก็บจริงจำแนกตามพื้นที่	67
ตารางที่ 19	จำนวนตัวอย่างที่เก็บจริงจำแนกตามพื้นที่และกลุ่มครัวเรือน	67
ตารางที่ 20	ผลการศึกษาอคติที่เกิดจากความมั่นใจเกินไป (OVERCONFIDENT BIAS)	71
ตารางที่ 21	ผลการศึกษาความลำเอียงที่เกิดจากการมองโลกในแง่ดีเกินไป (OPTIMISM BIAS)	73
ตารางที่ 22	ผลการศึกษาการกลัวเป็นลำดับสุดท้าย (LAST-PLACE AVERSION)	76
ตารางที่ 23	ผลการศึกษาบัญชีในใจ (MENTAL ACCOUNTING)	79
ตารางที่ 24	ผลการศึกษาผลจากบุคคลรอบข้าง (PEER EFFECT)	82
ตารางที่ 25	ผลการศึกษาความลำเอียงจากความเป็นตัวแทน (REPRESENTATIVE BIAS)	85
ตารางที่ 26	ผลการศึกษา HERDING BEHAVIOR	88
ตารางที่ 27	ผลการศึกษา COGNITIVE REFLECTION TEST	91

สารบัญตาราง (ต่อ)

ตารางที่ 28 ผลการศึกษาความพึงพอใจด้านเวลา (TIME PREFERENCE).....	94
ตารางที่ 29 ผลการศึกษาความพึงพอใจด้านความเสี่ยง (RISK PREFERENCE).....	97
ตารางที่ 30 ความถี่ของคำตอบจากคำถาม “ท่านคิดว่าจะยอม/ได้ทำการออมจริง เพื่อวัตถุประสงค์ใดมากที่สุด”	104
ตารางที่ 31 คุณลักษณะของกลุ่มทดลองแต่ละกลุ่ม	109
ตารางที่ 32 ค่าสถิติเชิงพรรณนาของกลุ่มทดลอง.....	110
ตารางที่ 33 ผลการทดลองระยะสั้น (ภายใน 6 เดือน).....	112
ตารางที่ 34 จำนวนครัวเรือนที่ออมได้ตามเป้าหมายเปรียบเทียบกับจำนวนครัวเรือน ทั้งหมดของแต่ละกลุ่มทดลอง	114
ตารางที่ 35 ผลการทดลองระยะยาว (นานกว่า 6 เดือน).....	117

บทที่ 1

บทนำ

1.1 ความสำคัญของปัญหา

เศรษฐศาสตร์พฤติกรรม (Behavioral Economics) เป็นแนวคิดทางเศรษฐศาสตร์ที่กำลังเติบโตและได้รับการนำไปประยุกต์ใช้กับการอธิบายการตัดสินใจของบุคคลในรูปแบบต่าง ๆ ศูนย์เศรษฐศาสตร์พฤติกรรมและการทดลอง จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย (Center for Behavioral and Experimental Economics: CBEE) และเครือข่ายเศรษฐศาสตร์พฤติกรรมของศูนย์ฯ เป็นกลุ่มนักวิชาการจากสาขาเศรษฐศาสตร์ที่มีความสนใจในแนวคิดนี้และต้องการสร้างงานวิจัย และเผยแพร่แนวทางประยุกต์ใช้ความรู้ด้านเศรษฐศาสตร์พฤติกรรมให้เป็นที่แพร่หลายในประเทศไทย ทั้งในด้านการวิเคราะห์ปัญหาการตัดสินใจของกลุ่มคนและการนำแนวคิดและผลงานวิจัยเพื่อการพัฒนานโยบายสาธารณะหรือแนวทางการปฏิบัติต่าง ๆ ที่เป็นประโยชน์ต่อประเทศและสังคมโดยรวม

ศูนย์เศรษฐศาสตร์พฤติกรรมและการทดลอง จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย และเครือข่ายเศรษฐศาสตร์พฤติกรรมของศูนย์ฯ มีความสนใจที่จะประยุกต์ใช้เศรษฐศาสตร์พฤติกรรมในการศึกษาต้นเหตุของการตัดสินใจของสังคมไทยในด้านการเงิน โดยระยะแรกจะเริ่มดำเนินการในเรื่องการตัดสินใจทางการเงินของครัวเรือน ซึ่งถือเป็นการเริ่มงานวิจัยด้านนี้กับประเด็นด้านการตัดสินใจทางการเงินอย่างเป็นระบบและครอบคลุมขั้นแรกในประเทศไทย และจะนำไปสู่การต่อยอดงานวิจัยสู่นโยบายสาธารณะและการประยุกต์แนวคิดนี้สู่ประเด็นอื่น ๆ ทั้งด้านการตัดสินใจทางการเงินส่วนบุคคล การควบคุมตนเองในการใช้จ่ายใช้สอย และปัญหาทางการเงินอื่น ๆ ต่อไป

1.2 ภาพรวมของเศรษฐศาสตร์พฤติกรรม

ในไม่กี่ทศวรรษที่ผ่านมา เศรษฐศาสตร์พฤติกรรมได้รับความสนใจอย่างกว้างขวางไม่จำกัดเฉพาะในกลุ่มนักเศรษฐศาสตร์เท่านั้น เนื่องจากเศรษฐศาสตร์พฤติกรรมสามารถอธิบายการตัดสินใจของมนุษย์ในหลายบริบทที่เศรษฐศาสตร์แบบดั้งเดิมไม่สามารถอธิบายได้ เศรษฐศาสตร์พฤติกรรมจึงมีส่วนในการพัฒนาศาสตร์อื่น ๆ อย่างมาก โดยเฉพาะสาขาที่เกี่ยวข้องกับการตัดสินใจของมนุษย์

แนวคิดหลักของเศรษฐศาสตร์พฤติกรรมเป็นการผนวกจิตวิทยากับทฤษฎีเศรษฐศาสตร์เข้าด้วยกันเพื่อปรับปรุงข้อสมมติพื้นฐานของเศรษฐศาสตร์ให้สอดคล้องกับความเป็นจริงมากขึ้น โดยมีเป้าหมายในการเพิ่มความสามารถในการอธิบายพฤติกรรมของมนุษย์ที่อาจไม่ได้ตัดสินใจอย่างเป็นเหตุเป็นผล (Irrational) โดยนักเศรษฐศาสตร์พฤติกรรมเชื่อว่าการตัดสินใจของมนุษย์มีข้อจำกัดหลายประการเช่น มนุษย์อาจไม่ทราบข้อมูลที่

จำเป็นต่อการตัดสินใจทั้งหมด หรือมนุษย์มีข้อจำกัดในกระบวนการคิดทำให้ไม่สามารถนำข้อมูลเหล่านั้นมาประมวลเพื่อเปรียบเทียบทางเลือกต่าง ๆ ได้ (Kahneman, 2003) ข้อจำกัดนี้อยู่ได้ร่วมของแนวคิดของความมีเหตุผลอย่างจำกัด (Bounded Rationality) ที่เสนอโดย Herbert Simon ผู้ได้รับรางวัลโนเบลสาขาเศรษฐศาสตร์ในปี 1978 อันเป็นรากฐานสำคัญของเศรษฐศาสตร์พฤติกรรมในเวลาต่อมา ทฤษฎีความมีเหตุผลอย่างจำกัดกล่าวว่ามนุษย์มีขีดจำกัดในกระบวนการคิด มนุษย์จึงใช้การตัดสินใจแบบศึกษาสำนึก (Heuristics) แทนที่จะตัดสินใจโดยการหาค่าเหมาะที่สุด (Optimization) ตามแนวคิดหลักของเศรษฐศาสตร์แบบดั้งเดิม (Simon, 1955) งานวิจัยด้านเศรษฐศาสตร์พฤติกรรมมักจะยึดกรอบแนวคิดของ Herbert Simon ในการอธิบายการตัดสินใจของมนุษย์

เศรษฐศาสตร์พฤติกรรมแตกต่างจากศาสตร์อื่นโดยชัดเจน ในที่นี้ จะเปรียบเทียบเฉพาะกับเศรษฐศาสตร์แบบดั้งเดิมและงานวิจัยด้านธุรกิจเท่านั้น เพราะถือว่าเป็นศาสตร์ที่มีรากฐานความเข้าใจยาวนานกว่า และดูจะมีความเข้าซ้อนทับกับเศรษฐศาสตร์พฤติกรรมมากที่สุด ในด้านแนวคิดหลักนั้นเศรษฐศาสตร์พฤติกรรมเชื่อว่ามนุษย์ไม่ได้ตัดสินใจอย่างเป็นเหตุเป็นผล (Irrational) เนื่องจากมีความเบี่ยงเบนเชิงพฤติกรรม (Behavioral Bias) อย่างเป็นระบบที่ทำให้การตัดสินใจบางอย่างไม่ก่อให้เกิดผลลัพธ์ที่ดีที่สุดกับตนเอง ในขณะที่เศรษฐศาสตร์แบบดั้งเดิมเชื่อว่ามนุษย์มีการตัดสินใจอย่างเป็นเหตุเป็นผล (Rational) เพื่อทำให้ตนเองได้รับประโยชน์สูงสุดภายใต้สมมติฐานที่ว่ามนุษย์มีทรัพยากรในการตัดสินใจอย่างไม่มีจำกัด สำหรับงานวิจัยด้านธุรกิจนั้น มักสนใจแค่ว่าภายใต้สิ่งแวดล้อมที่มีอยู่มนุษย์ตัดสินใจเลือกอะไร (What) แต่ไม่ได้สนใจว่ามนุษย์มีกระบวนการตัดสินใจอย่างไร (How) และแม้ว่าเศรษฐศาสตร์แบบดั้งเดิมและงานวิจัยด้านธุรกิจจะสามารถอธิบายและจำลองปรากฏการณ์บางอย่างในภาพรวมได้แต่ก็มีข้อจำกัดในการอธิบายพฤติกรรมตัดสินใจของปัจเจกบุคคล เนื่องจากสมมติฐานเหล่านี้อาจไม่สอดคล้องกับธรรมชาติการตัดสินใจของมนุษย์

ในด้านของเครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย เศรษฐศาสตร์พฤติกรรมก็มีความแตกต่างกับการวิจัยด้านธุรกิจและเศรษฐศาสตร์แบบดั้งเดิมเช่นกัน โดยการวิจัยด้านธุรกิจและเศรษฐศาสตร์แบบดั้งเดิมมักใช้การสำรวจกลุ่มตัวอย่าง (Survey) ด้วยแบบสอบถามเป็นเครื่องมือในการเก็บข้อมูลเชิงพฤติกรรม อย่างไรก็ตามงานวิจัยหลายชิ้นแสดงให้เห็นข้อจำกัดและความผิดพลาดของการใช้แบบสอบถามเพื่อเก็บข้อมูลการตัดสินใจ โดยเฉพาะในกรณีที่มีการสร้างสถานการณ์สมมติ (Hypothetical Situation) โดยการตัดสินใจเลือกคำตอบในแบบสอบถามกับการตัดสินใจเลือกในสถานการณ์จริงนั้นมักแตกต่างกัน เนื่องจากการตัดสินใจในแบบสอบถามไม่ได้ส่งผลดีผลเสียต่อผู้ตอบแบบสอบถามอย่างแท้จริง ตัวอย่างเช่น แบบสอบถามเกี่ยวกับการซื้อบ้าน ผลกระทบต่อผู้ตอบแบบสอบถามที่ตอบว่าตนจะซื้อบ้านนั้นไม่มีเลย แต่ในทางกลับกันการตัดสินใจซื้อบ้านจริงส่งผลถึงชีวิตเป็นผู้ตัดสินใจไปนานหลายปี เป็นต้น

เพื่อแก้ปัญหาข้อจำกัดของการใช้แบบสอบถามข้างต้น การศึกษาด้านเศรษฐศาสตร์พฤติกรรมในปัจจุบันนิยมใช้การทดลองทางเศรษฐศาสตร์ เพื่อเก็บข้อมูลเชิงพฤติกรรมจากกลุ่มตัวอย่างที่ร่วมทดลอง โดยผู้ร่วมทดลองจะต้องตัดสินใจในสถานการณ์จำลองเพื่อให้ได้รับผลตอบแทนโดยสถานการณ์จำลองนี้จะถูกออกแบบให้สะท้อนสถานการณ์จริงที่น่าสนใจ และผลตอบแทนจะขึ้นอยู่กับการตัดสินใจของผู้ร่วมทดลอง ผลตอบแทนนี้มักอยู่ในรูปแบบของเงินหรือสินค้า ดังนั้นการตัดสินใจของผู้ร่วมทดลองจึงส่งผลกระทบต่อผู้ร่วมทดลองอย่างแท้จริงผ่านจำนวนเงินหรือสินค้าที่ได้จากการทดลอง และข้อมูลพฤติกรรมการตัดสินใจที่ได้จากการทดลองจึงมีความถูกต้องและน่าเชื่อถือกว่าข้อมูลการตัดสินใจที่ได้จากแบบสอบถาม

ความแตกต่างของเศรษฐศาสตร์พฤติกรรมดังกล่าวทำให้เศรษฐศาสตร์พฤติกรรมมีบทบาทสำคัญในการกำหนดนโยบายมากขึ้นเรื่อย ๆ ช่วยในการออกแบบนโยบายให้เหมาะสมกับการตัดสินใจของมนุษย์ตามความเป็นจริงได้มากขึ้น และป้องกันความผิดพลาดจากการกำหนดนโยบายที่ตั้งอยู่บนข้อสมมติภายใต้แนวคิดเศรษฐศาสตร์แบบดั้งเดิมได้ และเช่นเดียวกับนโยบายอื่น ๆ การกำหนดนโยบายส่งเสริมสุขภาวะ ซึ่งมักจะเกี่ยวข้องกับการตัดสินใจระดับปัจเจกจำเป็นต้องใช้ความรู้ด้านเศรษฐศาสตร์พฤติกรรมในการทำความเข้าใจพฤติกรรมการตัดสินใจของผู้บริโภค เพื่อให้สามารถออกแบบนโยบายให้เกิดประสิทธิผลได้มากที่สุด

ในปี 2560 Richard Thaler ได้รับรางวัลโนเบลสาขาเศรษฐศาสตร์ ในผลงานทางด้านเศรษฐศาสตร์พฤติกรรม (Behavioral Economics) อันส่งผลให้เศรษฐศาสตร์พฤติกรรมได้รับความสนใจจากสังคมมากขึ้น นอกจากนี้ Thaler ยังเป็นคนแรกที่นำเสนอแนวคิดการสะกิด หรือที่มักเรียกทับศัพท์ว่า การนudging (Nudge) ที่ส่งผลต่อการตัดสินใจของคนภายใต้นโยบายต่าง ๆ ของภาครัฐอีกด้วย

1.3 เศรษฐศาสตร์พฤติกรรมกับการตัดสินใจทางการเงิน

นักเศรษฐศาสตร์กระแสหลักพยายามจะทำให้สมมติฐานของทฤษฎี Life Cycle มีความสมมูลมากที่สุด ซึ่งสมมติฐานของทฤษฎีนี้ คือนมนุษย์ทุกคนใช้หลักการและเหตุผลประกอบการตัดสินใจในการออมให้เพียงพอตลอดชีวิต แต่งานของ Thaler and Shefrin (1981) เล็งเห็นถึงช่องโหว่ของพฤติกรรมมนุษย์ เช่น ความสามารถในการควบคุมตนเอง (Self-Control) และ บัญชีในใจ (Mental Accounting) เพื่อนำมาสร้างเครื่องมือที่ทำให้คนตัดสินใจเข้าใกล้จุดที่ดีที่สุดของ Life-Time Cycle Saving

Bernheim, Garrett, and Maki (1997) สำรวจพฤติกรรมออมของครอบครัวในสหรัฐอเมริกา พบว่าครอบครัวที่มีอัตราการออมที่น้อย แท้จริงแล้วพวกเขามีความต้องการที่จะออมเพิ่มขึ้น แต่ขาดวินัยในตนเองจึงไม่สามารถออมเพิ่มขึ้นได้ ซึ่งก็คือปัญหาการควบคุมตนเอง (Self-Control) ของมนุษย์ และปัญหานี้

มักจะเกิดควบคู่กับปัญหาของ “การผัดวันประกันพรุ่ง” (Procrastination) เนื่องจากคนส่วนมากมีแนวโน้มที่จะเลื่อนสิ่งที่ตนเองไม่ยอมทำหรือสิ่งที่คิดว่าไม่สำคัญออกไปก่อน ซึ่งการออมเองก็ไม่ใช่สิ่งที่คนส่วนใหญ่จะนึกถึง การศึกษาเรื่องนี้ถูกยกนำมาเป็นประเด็นหลักในอีกหลายงานศึกษา ยกตัวอย่างเช่น Laibson (1997) และ O'Donoghue and Rabin (1999)

Samuelson and Zeckhauser (1988) พบว่ากลุ่มคนที่มีความคิดว่างานที่กำลังกระทำอยู่ ณ ปัจจุบันนั้นสำคัญที่สุด คนเหล่านี้มีแนวโน้มที่จะผัดวันประกันพรุ่งในการออม เนื่องจากการออมไม่ใช่งานหลัก หรือสิ่งที่คนจะกระทำ เรียกกลุ่มคนเหล่านี้ว่ามี Hyperbolic Agent นอกจากนี้พวกเขายังได้มีการศึกษาพฤติกรรมที่คนมีแนวโน้มจะไม่เปลี่ยนแปลงทางเลือกที่ถูกกำหนดมาให้แต่แรก ถึงแม้ว่าจะมีทางเลือกอื่นที่เหมาะสมกับตนมากกว่า (Status Quo Bias) ซึ่งมีความเกี่ยวข้องกับการออม โดยสำรวจจากผู้เข้าร่วม 1976 คน ในโครงการวางแผนการเงินหลังเกษียณของพนักงานในมหาวิทยาลัย (TIAA-CREF) พบว่ามากกว่าครึ่งของผู้เข้าร่วมโครงการไม่เปลี่ยนแปลงการวางแผนการเงินใด ๆ ที่จัดให้ ถึงแม้รู้ว่าหากจัดสรรให้เหมาะสมกับตนเองพวกเขาจะได้รับประโยชน์มากที่สุด

การหลีกเลี่ยงการสูญเสีย (Loss Aversion) อาจเป็นอีกหนึ่งพฤติกรรมที่ทำให้คนไม่ออมเงิน เนื่องจากการออมเงินทำให้พวกเขารู้สึกสูญเสียรายได้จำนวนหนึ่ง ณ ปัจจุบัน ซึ่งหมายถึงเขาบริโภคได้น้อยลง จากการศึกษาของ Tversky and Kahneman (1992) พบว่า การสูญเสียทำให้พวกเขารู้สึกเจ็บปวดมากถึง 2 เท่า ซึ่งเป็นสัดส่วนที่มากกว่าความรู้สึกดีใจเมื่อได้รับ ดังนั้นงานศึกษาของ Shafir, Diamond, and Tversky (1997) จึงคิดวิธีที่จะทำให้ความรู้สึกถึงความสูญเสียของเงินในการออมบรรเทาลง โดยเสนอให้ทุกครั้งที่จ่ายเงินเดือนเพิ่มขึ้น จะเพิ่มสัดส่วนการออมเพิ่มขึ้นด้วยเช่นกัน ซึ่งจะทำให้พวกเขาไม่รู้สึกสูญเสียมากเท่าเดิม

โครงการ “SAVE MORE TOMORROW” โดย Thaler and Benartzi (2004) เป็นอีกหนึ่งโครงการการวางแผนการออมเพื่อการเกษียณ ที่สามารถเพิ่มอัตราการออมหลังเกษียณของคนอเมริกาที่ได้ผลลัพธ์ดีที่สุดอีกโครงการหนึ่ง โดยใช้หลักการของความลำเอียงในการออกแบบเครื่องมือการวางแผนการออม ยกตัวอย่างเช่น การแก้ปัญหา Self-Control โดยการทำให้รางวัลของการออมในอนาคตดูใจได้มากกว่าความพึงพอใจในการบริโภค ณ ปัจจุบัน คนจึงจะออมมากขึ้น และต้องให้คนเลือกสัดส่วนการออมต่อรายได้ของอนาคต ณ ปัจจุบัน เพราะพวกเขาจะสามารถควบคุมตนเองให้เลือกตัวเลือกที่ดีที่สุดสำหรับอนาคตได้ จากปัญหาเหล่านี้ จึงเกิดเป็น “SMarT Program” และได้ทำการทดลองกับพนักงานในบริษัท Midsize Manufacturing พบว่า เมื่อเงินเดือนเพิ่มขึ้น คนเพิ่มอัตราการออมสูงขึ้น อัตราการออมใน SMarT plan เพิ่มขึ้นมากกว่า หากเปรียบเทียบกับผู้ที่ออมในโปรแกรมอื่น ประมาณ 2 เท่า และคนมักจะเลือก Default Option ที่โปรแกรมจัดมาให้ คือ เพิ่มอัตราการออม 3% ต่อปี เมื่อมีการปรับขึ้นเงินเดือน

สำหรับโครงการ Save More Tomorrow นั้นเริ่มมาจากนักเศรษฐศาสตร์ที่มักตั้งข้อสันนิษฐานว่า คนเรามักจะมีความคิดแบบ Rational เสมอ ซึ่งในความเป็นจริงแล้วนั้น ถ้ามองในด้านพฤติกรรมของคนส่วนใหญ่ นั้นอาจไม่สามารถอธิบายทุกพฤติกรรมที่เกิดขึ้น โดย Thaler ได้พูดถึงงานเลี้ยงของเขาที่เคยจัดที่บ้านตัวเอง ในขณะที่เขาและเพื่อน ๆ ในงานเลี้ยงของเขากำลังรออาหารอยู่นั้น เขาก็ได้หยิบเอาถ้วยที่มีถั่วขึ้นมากินเล่นกันก่อน เมื่อเวลาผ่านไปแค่ 5 นาที เขาและเพื่อน ๆ ของเขาก็ได้กินถั่วเขาไปเกือบหมดแล้ว ดังนั้น Richard Thaler จึงได้นำถั่วที่เหลือไปซ่อนไว้ ซึ่งเป็นพฤติกรรมที่เขาและเพื่อนต่างก็โล่งอกขึ้นมา ซึ่ง Richard Thaler จึงได้ตั้งข้อสงสัยว่า ถ้าคนเรามีเหตุผลในการตัดสินใจจริง ๆ ทำไมเขาถึงไม่รออาหารที่กำลังจะมาแทนที่จะกินถั่ว ซึ่งจากที่กล่าวมาข้างต้นจะเห็นว่า คนส่วนใหญ่มักจะให้น้ำหนักกับปัจจุบันมากกว่าการให้น้ำหนักกับอนาคตนั่นเอง

หัวใจสำคัญของโปรแกรม Save More Tomorrow คือ รูปแบบการจัดสรรเงินเดือนที่เพิ่มขึ้นในอนาคตที่จะไปมีผลต่อการเพิ่มการออมเพื่อใช้ในวัยเกษียณ โดยครัวเรือน (Households) ที่มักจะ Smooth Consumption over the Life Cycle และคาดการณ์ว่าจะ Optimization Problem ในแต่ละช่วงเวลาก่อนที่พวกเขาจะบริโภคและออม ซึ่งในความเป็นจริงนั้น Households อาจจะมีพฤติกรรมที่แตกต่างจาก Optimal Plan ก็ได้ เนื่องจาก 1) ความผิดพลาดที่อาจจะเกิดจาก Households คำนวณการออมไม่ถูกต้อง 2) ถึงแม้ว่า Households จะคำนวณการออมถูกต้องแต่อาจจะขาดการคำนึงถึงเรื่องการควบคุมตนเองก็ได้

The SMarT Program (Save More Tomorrow) มาจากแนวคิด Psychology and Behavioral Economics เป็นเครื่องมือที่ช่วยให้คนมีการออมที่มากขึ้น โปรแกรมนี้จึงเรียกว่า Save More Tomorrow (SMarT) ซึ่งเป็นแนวคิดการเพิ่มการออมตามจำนวนรายได้ที่เพิ่มขึ้นนั่นเอง และจะมีส่วนช่วยให้ลูกจ้างมีการออมที่มากขึ้นแต่ขาดแรงกระตุ้นที่จะออม ซึ่งแนวคิดนี้จะประกอบไปด้วย 1) จากปัญหา Hyperbolic Discounting จะมีผลให้คนเชื่อว่าการออมในอนาคตน่าสนใจกว่าการออมในปัจจุบัน อันเนื่องมาจากอาจเกิดปัญหาการ Lag Dates ระหว่างการ Sign-Up กับ Start-Up ได้ 2) การเพิ่มเงินบำนาญโดยการจ่ายการออมเพิ่มขึ้นในอนาคต ซึ่งจะมีผลให้ไปลดความรู้สึกในการสูญเสียมากกว่าที่จะรู้สึกว่าได้รับน้อยลง เพื่อบรรเทาปัญหา Loss Aversion 3) การเพิ่มเปอร์เซ็นต์การออมไปเรื่อย ๆ ตามค่าแรงที่เพิ่มขึ้นจนไปถึงค่า Present Maximum และจาก Inertia and Status Quo Bias จะมีผลให้คนยังอยู่ในโครงการนี้ 4) กำหนดให้ลูกจ้างทุกคนต้องเป็นสมาชิก ซึ่งจะออกได้นั้นต้องลาออกเท่านั้น

เครื่องมือของ The SMarT Program จะแบ่งออกได้เป็น 3 แบบ เช่น 1) The First Implementation of SMarT: Midsize Manufacturing Company เป็นบริษัทที่มีที่ปรึกษาการลงทุน ซึ่งแรก ๆ ของการพัฒนาโครงการนี้ลูกจ้างยังมีการเข้าร่วมที่ต่ำการออมจึงต่ำไปด้วย และยังได้มีการคำนวณอัตราการออมที่เหมาะสมอีกด้วย 2) The Second Implementation of SMarT: Ispat Inland เป็นการศึกษาในบริษัทเหล็ก ซึ่งจะไม่

มีที่ปรึกษาทางการเงินเป็นเพียงแค่จดหมายหรือการเรียนรู้ให้เข้าร่วมโครงการเท่านั้น 3) The Third Implementation of SMarT: Philips Electronics เป็น การให้การสัมมนาในการให้ความรู้ทางด้านการออม ก่อนเกษียณกับความรู้ด้านการเงิน ซึ่งจะมีการแบ่งกลุ่มผู้เข้าฟังที่แตกต่างกันออกไปอีกด้วย

ผลของโครงการนี้คือ โดยเฉลี่ยสมาชิกของโครงการการออมเพิ่มในวันพุงนี้ จะออมได้มากกว่าคนที่ ไม่ได้เป็นสมาชิกกว่า 2 เท่าตัว เมื่อเวลาผ่านไปลูกจ้างจะชอบ เนื่องจากเขาไม่ต้องลดค่าใช้จ่ายลงเลย เพราะ จะมีเงิน ให้ใช้มากขึ้นอยู่แล้วจากการเพิ่มเงินเดือนในแต่ละปี ซึ่งในตอนแรกอาจจะยังยาก เนื่องจากลูกจ้างยังมีการใช้จ่ายแบบ เดือนชนเดือน ซึ่งเมื่อเวลาผ่านไป เมื่อเงินเดือนเพิ่มขึ้นเขาจะขอให้ลูกจ้างออมเป็น 3 เปอร์เซ็นต์ ในการเพิ่มขึ้นตาม จำนวนเงินเดือนที่เพิ่มขึ้นในแต่ละครั้งของลูกจ้างอีกด้วย จะเห็นว่าบางบริษัท อาจจะมีการเพิ่มเงินเดือนปีหนึ่งหลาย ๆ ครั้งอีกด้วย ซึ่งเป็นผลให้เปอร์เซ็นต์โดยรวมของการออมยังอาจจะ เพิ่มขึ้นได้มากกว่า 3 เปอร์เซ็นต์ต่อปีอีกด้วย

ในการออกแบบ Prescriptive Saving Plan จะมีอีกปัจจัยที่สำคัญอีกตัวหนึ่งก็คือ Loss Aversion เป็นการที่ Households อาจจะไม่เต็มใจที่จะออมเพิ่มขึ้น อันเนื่องมาจากว่า การออมที่เพิ่มขึ้นนั้นจะไปมีผล ทำให้รายได้รวมสุทธิที่ผ่านมาของ Households ลดลงเพิ่มขึ้นตามไปด้วยนั่นเอง (ความรู้สึกของการสูญเสียที่มี มากกว่าการได้รับน้อยลง)

Hershfield et al. (2011) พบว่า การที่คนไม่ออมเพื่อการเกษียณอาจเกิดขึ้นจากการจินตนาการ ตนเองตอนชราไม่ออก จึงทำให้คนไม่มีแรงจูงใจในการออมเพื่อตนเองในวัยชรา ดังนั้นผู้ศึกษาจึงได้ทำการ ทดลอง โดยให้ผู้ทดลองเลือกจำนวนเงินที่ต้องการจะออมไว้เพื่อการเกษียณ แบ่งการทดลองออกเป็น 2 กลุ่ม ได้แก่ 1. ผู้ทำการทดลองเลือกจำนวนเงินที่จะออม โดยที่หน้าจอแสดงผลไม่มีภาพของเงินในยามชรา 2. ผู้ทำ การทดลองเลือกจำนวนเงินที่จะออม โดยที่หน้าจอแสดงผล จะแสดงภาพจำลองของผู้ทดลองในยามชรา โดยใช้ Visual Reality ซึ่งจากการทำการทดลอง พบว่า หากผู้ทดลองเห็นภาพตนเองในอนาคต (วัยชรา) นั้น ผู้ออมมีแนวโน้มจะออมเพิ่มมากขึ้นเมื่อเทียบกับกลุ่มผู้ทดลองที่ไม่เห็นภาพตนเองในยามชรา

การเพิ่มประสิทธิภาพของ Text Reminder ต่อการกระตุ้นการออมสามารถนำความกดดันจากคน รอบข้าง (Peer Pressure) เข้ามาช่วยได้ เช่น ในงานศึกษาของ Kast, Meier, and Pomeranz (2012) ศึกษา อิทธิพลของคนรอบข้าง ต่ออัตราส่วนการออมของแต่ละบุคคล ผ่านการส่ง Feedback Message โดยการ ทดลองจะให้ผู้ทดลองจับคู่กับใครก็ได้ เพื่อที่จะเปิดบัญชีการออม และทั้งคู่จะต้องกำหนดเป้าหมายเงินออม เป็นรายสัปดาห์ การทดลองจะถูกแบ่งออกเป็น 3 กลุ่ม ได้แก่ 1. กลุ่มที่ได้รับข้อความเป้าหมายการออม และแจ้งจำนวนที่ตนฝากเงิน ทุก ๆ สัปดาห์ (Treatment 1) 2. กลุ่มที่ได้รับข้อความเป้าหมายการออมของคู่ และได้รับแจ้งว่าคู่ของตนฝากหรือไม่ฝากในสัปดาห์นั้น โดยที่แต่ละฝ่ายรับรู้ข้อความนี้ถูกแจ้งไปยังคู่ของตน ด้วย (Treatment 2) และ 3. กลุ่มที่ไม่ได้รับข้อความใด ๆ (Control Group) ผลการทดลองพบว่า ในกลุ่ม

Treatment ที่ 2 อิทธิพลของคู่ ทำให้จำนวนครั้งที่ฝากเงินเพิ่มขึ้น 3 เท่า และจำนวนเงินออมสูงเพิ่มขึ้นประมาณ 6% ต่อเดือนเมื่อเทียบกับกลุ่มที่ไม่ได้รับข้อความใด ๆ เลย

รายงานของ The Behavioral Insights Team (กลุ่มผู้ช่วยวางแผนนโยบายในประเทศไทย) โดย Glazebrook, Larkin, and Costa (2017) การศึกษาครั้งนี้ มีวัตถุประสงค์เพื่อ ต้องการให้ผู้เกษียณใช้บริการการวางแผนการเงินหลังเกษียณของรัฐบาล (Pension Wise) ได้มากขึ้น โดยการนำพฤติกรรมของมนุษย์เข้ามาปรับใช้ในการออกแบบการเข้าถึงการบริการนี้ ทางทีมพบว่าปัญหาที่ทำให้ผู้เกษียณเข้าถึงบริการนี้น้อย คือ ข้อมูลที่ผู้เกษียณได้รับ ซึ่งเรียกว่า “Wakeup Pack” ประกอบไปด้วยรายละเอียดการวางแผนการเงินหลังเกษียณ มีความยาวของเนื้อหาประมาณ 50 ถึง 100 หน้า ซึ่งเป็นข้อมูลที่มีจำนวนมากเกินไป (Information Overload) ทำให้ความกระตือรือร้นในการอ่านน้อยลง เป็นผลทำให้จำนวนผู้เข้ารับบริการการวางแผนการเงินหลังเกษียณน้อยลงไปด้วย

จากการทดลองในกลุ่มตัวอย่างลูกค้าของบริษัท Liverpool Victoria (บริษัทขายผลิตภัณฑ์ทางการเงิน) โดยแบ่งเป็น 2 กลุ่ม คือ 1. กลุ่มที่ได้รับข้อมูลการลงทุนหลังเกษียณในรูปแบบเดิม (Wakeup Pack) จัดเป็น Control Group และ 2. กลุ่มที่ได้รับข้อมูลการลงทุนหลังเกษียณในรูปแบบใหม่ จัดเป็น Treatment Group ซึ่งข้อมูลที่ส่งให้ลูกค้ามีความยาวของเนื้อหาเพียง 1 หน้ากระดาษ A4 ชี้แจงเฉพาะเนื้อหาที่สำคัญ เช่น ข้อมูลส่วนบุคคล และขั้นตอนที่จะต้องกระทำเป็นลำดับเพื่อที่จะได้รับคำปรึกษา พร้อมแนบ URL เพื่อให้ง่ายต่อการเข้าถึง ผลการทดลองพบว่า การทำให้ข้อมูลสำคัญโดดเด่นและง่ายต่อการเข้าถึงนั้น สามารถเพิ่มการเข้ารับบริการการวางแผนการเงินหลังเกษียณผ่าน Pension Website เพิ่มมากขึ้นถึง 10 เท่า เมื่อเปรียบเทียบกับกลุ่มควบคุม

จากงานวิจัยของ Gneezy, Kapteyn, and Potters (2003) ได้ทำการศึกษาว่าความถี่ของการได้รับข้อมูลและความยืดหยุ่นในการลงทุน มีผลต่อราคาของสินทรัพย์เสี่ยงในตลาดสินทรัพย์เสี่ยงอย่างไร โดยการทดลองเป็นลักษณะจำลองตลาดสินทรัพย์เสี่ยง ให้ผู้เข้าร่วมการทดลองทำการจัดการสินทรัพย์ในครอบครอง (Portfolio) หรือทำการซื้อขายสินทรัพย์เสี่ยงทั้งหมด 15 รอบ ในแต่ละรอบจะมีเงินและสินทรัพย์ตั้งต้นเท่ากัน โดยแบ่งกลุ่มตัวอย่างออกเป็น 2 กลุ่ม ได้แก่ กลุ่มที่มีความถี่ในการซื้อขายสินทรัพย์เสี่ยงสูง (High-Frequency) คือกลุ่มที่มีสิทธิ์ซื้อขายสินทรัพย์และได้รับข้อมูลผลตอบแทนจากการลงทุนหลังจากจบรอบในทุก ๆ รอบ ส่วนกลุ่มที่มีความถี่ในการซื้อขายสินทรัพย์เสี่ยงต่ำ (Low-Frequency) คือกลุ่มที่มีสิทธิ์ซื้อขายสินทรัพย์และทราบผลตอบแทนจากการลงทุนหลังจบรอบทุก ๆ 3 รอบ โดยใน 3 รอบดังกล่าวจะซื้อขายในปริมาณที่เท่ากัน ซึ่งผลตอบแทนมาจากผลรวมของเงินตั้งต้น กำไรจากการขายสินทรัพย์ และผลตอบแทนที่สูญเสียซึ่งผลตอบแทนที่สูญเสียในที่นี่เปรียบเสมือนเงินปันผลในตลาดหุ้น โดยมีโอกาสได้ 1 ใน 3 โดยที่ผลตอบแทนของแต่ละรอบจะไม่คิดทบเงินต้นในการซื้อขายสินทรัพย์ของรอบถัดไป ซึ่งจากการทดลองพบว่าราคาสินทรัพย์โดยเฉลี่ยใน

กลุ่มที่มีความถนัดในการได้รับข้อมูลหรือการตัดสินใจในสูง จะต่ำกว่ากลุ่มที่มีความถนัดในการรับข้อมูลต่ำ ซึ่งสามารถสรุปได้ว่าการที่นักลงทุนได้รับข้อมูลอย่างต่อเนื่องจะทำให้สามารถควบคุมราคาของสินทรัพย์เสี่ยงในตลาดให้ไม่สูงเกินความเป็นจริงตามกลไกตลาด

Kirchler, Maciejovsky, and Weber (2005) ได้ทำการศึกษาผลของข้อมูลที่ไม่เกี่ยวข้องกับการลงทุนโดยตรงมีผลต่อการตัดสินใจในการลงทุน โดยเปรียบเทียบพฤติกรรมในการลงทุนของผู้ที่ได้รับข้อมูลเชิงบวก และผู้ที่ได้รับข้อมูลเชิงลบ โดยขั้นแรก ผู้เข้าร่วมการทดลองเล่นลอตเตอรี่ เพื่อที่จะดูว่าบุคคลนี้มีพฤติกรรมเกี่ยวกับความเสี่ยงอย่างไร ขั้นต่อมาผู้เข้าร่วมการทดลองจะได้รับข้อมูล ซึ่งแบ่งออกเป็น 2 ส่วน คือกลุ่มที่ได้รับข้อมูลเชิงบวก และกลุ่มที่ได้รับข้อมูลเชิงลบ หลังจากนั้นผู้เข้าร่วมการทดลองจะถูกจับคู่ในการซื้อขายสินทรัพย์เสี่ยง โดยทำการเล่นทั้งหมด 8 รอบใหญ่ แต่ละรอบแบ่งออกเป็น 9 ถึง 12 รอบย่อย

จากการศึกษาพบว่าข้อมูลที่ไม่เกี่ยวข้องกับการลงทุนในสินทรัพย์ดังกล่าวโดยตรงมีผลต่อพฤติกรรมการลงทุนของนักลงทุน โดยที่ผู้ที่ได้รับข้อมูลเชิงบวกจะทำการซื้อขายกับผู้ที่ได้รับข้อมูลเชิงลบ มากกว่าจะทำการซื้อขายกับผู้ได้รับข้อมูลเชิงบวกหรือเชิงลบเช่นเดียวกัน

นอกจากนี้ Huber, Kirchler, and Sutter (2008) ได้ทำการศึกษาว่าการที่มีข้อมูลทางการเงินมากขึ้น จะส่งผลให้ได้ผลตอบแทนจากการลงทุนมากขึ้นหรือไม่ โดยแบ่งคนออกทั้งหมด 10 ระดับ แบบสุ่ม ซึ่งแต่ละระดับจะได้รับข้อมูลที่แตกต่างกัน โดยมีการทดลองทั้งหมด 3 แบบ

การทดลองแรกให้ผู้เข้าร่วมการทดลองทำการซื้อขายสินทรัพย์โดยราคาจะมาจากการสุ่ม โดยผู้ที่ได้ข้อมูลมากจะทราบราคาที่ใกล้เคียงที่สุด ซึ่งถ้าผู้ที่ตั้งราคาสูงกว่าราคาตลาด จะต้องซื้อสินทรัพย์ แต่ถ้าหากตั้งราคาต่ำกว่าราคาตลาด จะเป็นผู้ขาย ส่วนการทดลองที่ 2 จะคล้ายกับการทดลองแรกแต่แตกต่างกันตรงที่การทดลองที่ 2 จะสามารถเลือกได้ว่าจะซื้อหรือขายสินทรัพย์ดังกล่าวหรือไม่ และการเสนอราคาของทุกคนจะถูกเปิดเผยโดยไม่ระบุตัวตน สำหรับการทดลองสุดท้ายจะคล้ายกับการทดลองที่ 2 แต่แตกต่างกันตรงที่มีการแบ่งระดับความรู้เพียงแค่ 9 ระดับ ซึ่งมูลค่าของสินทรัพย์ถูกกำหนดโดยเงินปันผล โดยที่ทุกคนจะได้เงินและสินทรัพย์ตั้งต้นเท่า ๆ กัน รวมถึงสามารถแลกเปลี่ยนสินทรัพย์ได้ตามต้องการภายในระยะเวลาที่กำหนด ซึ่งผลการทดลองสรุปได้ว่าคนที่มีข้อมูลมากกว่าไม่ได้รับผลตอบแทนสูงกว่าคนที่ได้รับข้อมูลน้อยกว่าอย่างชัดเจน แต่ผู้ที่มีความรู้สูงมาก ๆ เท่านั้นที่จะได้ผลตอบแทนสูงกว่าคนกลุ่มอื่นโดยเปรียบเทียบ

1.4 การสำรวจเชิงทดลองกับการตัดสินใจทางการเงิน

การทบทวนวรรณกรรมเกี่ยวกับการสำรวจเชิงทดลองกับการตัดสินใจทางการเงินส่วนใหญ่เป็นเรื่องของผลของความสามารถในการถกเถียง (Cognitive Reflection) ต่อการตัดสินใจทางการเงินในครัวเรือน (Household finance)

จากผลงานการวิจัยของ Frederick (2005) ได้มีการระบุว่าพฤติกรรมการตัดสินใจของผู้บริโภคนั้นมีความสัมพันธ์อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติกับคะแนน Cognitive Reflection Test (CRT) ในด้านความพึงพอใจแห่งเวลา (Time Preference) ความพึงพอใจต่อความเสี่ยง (Risk Preference) การให้น้ำหนักความน่าจะเป็น (Probability Weighting) และปรากฏการณ์การเป็นเจ้าของ (Endowment Effect) สมมติฐานของงานวิจัยคือผู้ที่มีความสามารถในการถกเถียง สูงจะส่งผลต่อการตัดสินใจที่ดีที่สุดมากกว่าผู้ที่มีความสามารถในการถกเถียงต่ำ โดยคะแนน CRT จะเป็นตัวแปรที่บ่งบอกถึงความสามารถดังกล่าวซึ่งคะแนนนี้ได้มาจากการทำแบบทดสอบ CRT งานวิจัยนี้ได้ทำการทดลองโดยการให้ผู้เข้าร่วมการทดลองทำแบบทดสอบ CRT ก่อน จากนั้นจะการกำหนดสถานการณ์ต่าง ๆ ให้กับผู้เข้าร่วมและให้ผู้เข้าร่วมการทดลองทำการตัดสินใจในด้านความพึงพอใจแห่งเวลาและอื่น ๆ งานวิจัยชิ้นนี้ได้ทำการเก็บผลสำรวจทั้งสิ้น 3,428 คนจากการศึกษาทั้งหมด 35 ครั้งในระยะเวลา 26 เดือนเริ่มต้นจากเดือนมกราคม ปี 2003 โดยที่ผู้เข้าร่วมการทำแบบสอบถามส่วนใหญ่เป็นนิสิต นักศึกษาในระดับชั้นปริญญาตรี ผลการวิจัยนั้นสรุปได้ดังนี้ ในส่วนของความสัมพันธ์ระหว่าง CRT และความพึงพอใจแห่งเวลา สามารถสรุปได้ว่าผู้ที่มีคะแนน CRT หรือ CRT Score ต่ำจะเป็นผู้ที่มีลักษณะการตัดสินใจที่อดทนน้อยกว่าในการตัดสินใจที่เป็นระยะเวลาสั้น ๆ ซึ่งสามารถสรุปได้ว่าผู้ที่มีความสามารถในการถกเถียงต่ำมีลักษณะพฤติกรรมที่เบี่ยงเบนมาทางการตัดสินใจ ณ ปัจจุบัน ส่งผลให้การตัดสินใจดังกล่าวไม่ใช่ทางเลือกที่ดีที่สุดต่อผู้เข้าร่วมการทดลอง (Suboptimal Decision) ในทางกลับกันการตัดสินใจระหว่างช่วงระยะเวลาที่ยาว CRT ไม่มีความสัมพันธ์ต่อการตัดสินใจดังกล่าว ในส่วนของความพึงพอใจต่อความเสี่ยง ผู้ที่มีความสามารถในการถกเถียงมากมีพฤติกรรมที่จะเลือกการตัดสินใจที่มีความเสี่ยงสูงในด้านการได้รับประโยชน์ กลับกันผู้ที่มีความสามารถในการถกเถียงต่ำมีพฤติกรรมที่จะเลือกทางเลือกที่มีความเสี่ยงสูงในด้านของการเสีย

งานวิจัยชิ้นนี้สามารถนำมาปรับใช้ในบริบทของสังคมไทยเพื่อค้นหว่าประชากรในประเทศไทยนั้นมีระดับความสามารถในการถกเถียงสูงหรือต่ำโดยเฉลี่ยและยังสามารถใช้ค้นหาได้ว่าจะมีลักษณะของพฤติกรรมในการตัดสินใจทางการเงินบริหารจัดการเงินดังเช่นที่งานวิจัยกล่าวหรือไม่ ซึ่งผลการศึกษาที่ได้สามารถนำไปศึกษาต่อและใช้ในการกำหนดนโยบายที่ช่วยเสริมสร้างนโยบายที่จะพัฒนาสภาพการตัดสินใจทางการเงินในครัวเรือนได้ดีมากยิ่งขึ้น

ในส่วนของคะแนน CRT นั้น Sinayev and Peters (2015) ได้ทำการศึกษาต่อยอดจากคะแนนดังกล่าว โดยได้ให้ข้อสังเกตว่าคะแนน CRT นั้นมีความสามารถในการอธิบายพฤติกรรมด้านการตัดสินใจทางการเงินในครัวเรือนได้คล้ายคลึงกับคะแนนความสามารถทางคณิตศาสตร์ (Numeracy Skill) โดยที่งานวิจัยชิ้นนี้ได้ตั้งสมมติฐานว่าคะแนนความสามารถทางคณิตศาสตร์สามารถอธิบายพฤติกรรมการตัดสินใจได้ดีกว่า CRT งานวิจัยชิ้นนี้ให้ผู้เข้าร่วมตอบแบบสอบถามทั้งหมด 1,413 คน โดยที่ผู้เข้าร่วมการทดลองจะต้องทำแบบสอบถาม CRT และ Numeracy Skill จากนั้นจะเป็นการให้เลือทางเลือกในหัวข้อความพึงพอใจแห่งความเสี่ยง และความพึงพอใจแห่งเวลา ผลการวิจัยสรุปว่า CRT และ Numeracy Skill นั้นมีความสามารถในการอธิบายพฤติกรรมการตัดสินใจของผู้ตอบแบบสอบถามได้คล้ายคลึงกันในระดับหนึ่ง โดยที่คะแนนความสามารถทางคณิตศาสตร์นั้นมีความสามารถในการอธิบายที่ดีกว่า อีกทั้งความสามารถทางคณิตศาสตร์ยังสามารถอธิบายผลกระทบต่อพฤติกรรมโดยการ Frame ได้อีกด้วย การศึกษานี้ชี้ให้เห็นว่าการวัดความสามารถในการถุกคิดเพียงอย่างเดียวนั้นไม่เพียงพอ ดังนั้นงานวิจัยในอนาคตจำเป็นที่จะต้องนำความสามารถทางคณิตศาสตร์เข้ามาศึกษาาร่วมด้วยเพื่อให้เห็นภาพกว้างมากยิ่งขึ้น

ในส่วนของความสามารถทางคณิตศาสตร์นั้น งานวิจัยของ Federal Reserve Bank of Chicago โดย Agarwal and Mazumder (2013) ระบุว่าความสามารถทางคณิตศาสตร์นั้นมีความสัมพันธ์กับการตัดสินใจด้านการเงินอย่างชัดเจน ในขณะที่ความสามารถในการคิดวิเคราะห์ (Cognitive Ability) ในส่วนที่ไม่เกี่ยวข้องกับความสามารถทางคณิตศาสตร์นั้นสามารถอธิบายพฤติกรรมการตัดสินใจที่ไม่เกี่ยวกับการเงินได้ดีกว่าเช่น การสุบบุหรี่ เป็นต้น

นอกจากนี้จากโครงการการศึกษาและพัฒนาต้นแบบการให้ความรู้เพื่อปรับเปลี่ยนพฤติกรรมทางการเงิน (Financial Literacy Lab) สำหรับนักศึกษาในระดับอุดมศึกษา ซึ่งจัดทำโดยธนาคารแห่งประเทศไทย ได้ทำการทดลองแนวทางการให้ความรู้ แนวทางการกระตุ้นพฤติกรรม และได้ทำ Focus Group ทั่วประเทศ ซึ่งได้ผลที่สามารถนำมาใช้ในการกำหนดนโยบายต่อไปได้ การศึกษาพบว่า การให้ความรู้แบบให้ทำกิจกรรมด้วย (Activity-based) จะให้ผลลัพธ์ของการเปลี่ยนพฤติกรรมได้ดีกว่าการให้ความรู้แบบสอนในห้อง (Lecture-based) เช่น การใช้เกมบิงโกจำลองการตัดสินใจทางการเงิน ในส่วนของการกระตุ้นพฤติกรรม การแจกกระปุกออมสินและเขียนเป้าหมายการออมที่ชัดเจนจะช่วยให้ในการจัดการการเงินที่ดีกว่าการไม่แจกกระปุกออมสิน เป็นต้น

1.5 เศรษฐศาสตร์พฤติกรรมกับการสร้างเครื่องมือทางการเงินในรูปแบบใหม่

ในศตวรรษที่ผ่านมา มีการนำเครื่องมือต่าง ๆ มาใช้ในการจัดสรร ค้นหาและวิเคราะห์ข้อมูล เพื่อหาแนวทางและรูปแบบของพฤติกรรมทางการเงินในครัวเรือน ทว่าในปัจจุบัน มีการพัฒนาเครื่องมือใหม่ ๆ เพื่อตอบโต้กับรูปแบบพฤติกรรมที่หลากหลายและเปลี่ยนแปลงไป โดย 2 แนวทางใหม่ เช่น การนำข้อมูลขนาดใหญ่ (Big Data) และการใช้เทคโนโลยีทางการเงิน (Financial Technology) มาใช้ ในด้านหนึ่งการใช้ข้อมูลขนาดใหญ่สร้างโอกาสมากมายให้กับนักเศรษฐศาสตร์ เช่น การสร้างและใช้ข้อมูลวัดตัวแปรเศรษฐกิจใหม่ ๆ เป็นต้น แต่เดิมการวิเคราะห์ข้อมูลจะใช้ข้อมูลขนาดเล็ก (Micro-Data) กระนั้นลักษณะทางประชากรหรือลักษณะอื่น ๆ ไม่สามารถบ่งชี้หรือแสดงนัยสำคัญต่อการจัดการเงินในครัวเรือนในสังคมที่เปลี่ยนแปลงไปอย่างรวดเร็วและมีลักษณะจำเพาะได้ เช่น อินเดีย เป็นต้น (Reserve Bank of India, 2017)

จากงานวิจัยของ ฌักทรี จาตุศรีพิทักษ์ (2016) กล่าวถึงเศรษฐศาสตร์ในยุคของข้อมูลขนาดใหญ่ เอาไว้ว่า ข้อมูลขนาดใหญ่นี้ เมื่อนำมารวมกับทฤษฎีต่าง ๆ เราสามารถวิเคราะห์พฤติกรรมอันซับซ้อนของมนุษย์ในระบบเศรษฐกิจที่ซับซ้อนขึ้นเรื่อย ๆ ได้ เช่น การนำข้อมูลจากทวิตเตอร์ (Twitter) หรือเว็บไซต์ LinkedIn เพื่อนำมาวิเคราะห์อัตราการว่างงานของแรงงานใหม่ในสหรัฐอเมริกา หรือการนำภาพถ่ายจากดาวเทียมของ Google เพื่อทำนายรายได้ของประชากรและศึกษากิจกรรมทางเศรษฐกิจ

เช่นเดียวกับ การวิจัยของ The Bank of New York Mellon The Bank of New York Mellon Corporation (2015) เรื่อง โปรแกรมการออมในที่ทำงาน ในสหราชอาณาจักร อีกชื่อหนึ่งคือ Auto-enrolment พบว่า ข้อมูลที่เก็บรวบรวมจากการทำโปรแกรมนี้นี้ เป็นข้อมูลดิบขนาดใหญ่มาก ไม่ว่าจะเป็นข้อมูลจากธุรกรรมทางการเงินต่าง ๆ การเก็บภาษี หรือข้อมูลจากสื่อสังคมออนไลน์ เช่น เฟซบุ๊ก (Facebook) และ ทวิตเตอร์ สามารถนำไปสู่การวิเคราะห์ในทางต่าง ๆ ได้มากมาย เช่น พฤติกรรมทางการเงินในครัวเรือน เป็นต้น

ในส่วนของการใช้เทคโนโลยีทางการเงิน (Financial Technology หรือ FinTech) นั้น เริ่มมีการใช้กันแพร่หลายมากขึ้น จุดประสงค์หลัก ๆ ของ FinTech คือการทำให้ธุรกรรมทางการเงิน การลงทุนต่าง ๆ ทำได้ง่าย เข้าใจง่าย และเข้าถึงคนให้มากขึ้น จากรายงานของ PWC (2016) พบว่า มีระบบออนไลน์ที่กำลังเป็นที่นิยมทั่วโลก คือ เทคโนโลยีทางการเงินในรูปแบบของ “Robo-Advisor” ซึ่งย่อมาจาก Robot + (Financial or Investment) Advisor โดยเทคโนโลยีนี้เป็นบริการทางการเงินที่มีระบบปฏิบัติการ (Algorithm) ในการบริหารสินทรัพย์ (Asset Allocation) อัตโนมัติ โดยสามารถเข้าถึงผู้ใช้ผ่าน Application ในโทรศัพท์มือถือได้ FinTech ตัวนี้ถูกคิดค้นมาเพื่อแก้ไขปัญหาการจำกัดสิทธิ์ในการใช้บริการที่ปรึกษาทางการเงิน ที่คิดค่าบริการสูงและต้องมียอดขั้นต่ำ

จากการจัดอันดับของ Rudy (2017) บริษัทที่ติด 5 อันดับที่เป็นที่นิยมทางการเงินสมัยใหม่สูงสุดในโลก ได้แก่ Betterment, Wealthfront, Personal Capital, Vanguard, Charles scwabb, และ WiseBanyan โดยสามารถเปรียบเทียบลักษณะเด่นของแต่ละบริษัทดังภาพที่ 1 โดย Betterment เป็นบริษัทที่เป็นที่นิยมมากที่สุดในขณะนี้ เนื่องจากมีระบบการจัดการที่ดีและไม่มียอดขั้นต่ำในการลงทุน ส่วน WiseBanyan เป็นบริษัทหน้าใหม่ที่ไม่คิดค่าบริการและไม่มียอดขั้นต่ำ

Broker	Best For	Commissions	Account Minimum
Betterment ★★★★★	- Intermediate investors - Retired investors - College students	0.25% <i>annual fee</i>	\$0
Wealthfront ★★★★☆	- Great for beginners - Lower fees - Easy learning curve	0.25% <i>annual fee</i>	\$500
Personal Capital ★★★★☆	- Retirement planning - Investment tracking - Bill tracking and management	0.49% - 0.89% <i>Fees range based on deposit amount and services used</i>	\$25,000
Vanguard ★★★★☆	- Advanced users - Saving on taxes - Complex financial planning	0.30% <i>annual fee</i>	\$50,000
Charles Schwab ★★★★☆	- Diversified Portfolios - Automatically Rebalanced - Tax Efficient	0%	\$5,000
WiseBanyan ★★★★☆	- Offers free services - No minimum balance - Great technology	Free <i>Some instances you may be required to pay transfer fees of fund fees</i>	\$0

ภาพที่ 1 เปรียบเทียบลักษณะเด่นของแต่ละบริษัทออนไลน์ทางการเงินที่เป็นที่นิยมมากที่สุด

1.6 ลักษณะการบริหารการเงินแบบไทย

งานวิจัยด้านสังคมศาสตร์และมานุษยวิทยาเผยให้เห็นว่า วิถีชีวิตและวัฒนธรรมไทย ซึ่งมีความแตกต่างจากแนวคิดแบบชาติตะวันตก สามารถส่งผลต่อการบริหารจัดการทางการเงินและทรัพย์สินของตัวบุคคล ความมีน้ำใจเป็นคุณลักษณะสำคัญที่สุดประการหนึ่งของคนไทย ที่ทุกคนรู้สึกว่ามีหน้าที่ในการให้ความช่วยเหลือสมาชิกในครอบครัวและสมาชิกในชุมชนของตน ในขณะเดียวกัน คนไทยก็คาดหวังที่จะได้รับน้ำใจจากคนรอบข้างด้วยเช่นกัน ลักษณะดังกล่าวนี้ทำให้ความมั่งคั่งของคนผู้หนึ่งไม่ได้มีเพียงรายได้หรือสินทรัพย์ของตนเองเพียงอย่างเดียว แต่ว่าคนไทยสามารถหยิบยืมเอาทรัพย์สินของคนที่ยู้จัก และทรัพย์สินส่วนกลางของชุมชนมาใช้ในยามจำเป็นได้ เช่น การเข้าไปเก็บพืชผลทางการเกษตรในที่ดินของผู้อื่นถือเป็นเรื่องปกติ เพราะหากปฏิเสธแล้วจะทำให้ถูกมองว่าเป็นผู้ที่แล้งน้ำใจและไม่ได้รับการยอมรับจากคนในสังคม (อภิชาติ สถิตนิรามัย, ยุกติ มุกดาวิจิตร และนิติ ภาวครพันธุ์, 2013)

นอกจากนี้ คนไทยยังให้ความสำคัญกับภาพพจน์ของตนเองเป็นอย่างมาก ทำให้คนไทยนั้น “ทำอะไรก็ได้ที่ดูดีเพื่อเชิดหน้าชูตาของตัวเอง และจะโกรธมากถ้ามีคนทำให้เสียหน้า” (ปรีชา คูรินทร์พันธุ์, 2012) การให้ความช่วยเหลือจึงเป็นเรื่องที่จำเป็นต้องทำ สอดคล้องกับหลักฐานในอภิชาติ สถิตนิรามัย และคณะ (2013) โดยตัวอย่างที่เห็นได้ชัด คือ กำนันรายหนึ่งกำลังจะจัดงานแต่งงานให้แก่ลูกของตน และได้ขอให้ประธานสภาจังหวัดที่ยู้จักกันบริจาควัวให้ตัวหนึ่ง แม้ว่าประธานสภาจังหวัดรายนั้นมีปัญหาทางการเงินและไม่สามารถจัดหาวัวให้ได้ตามคำขอของกำนัน แต่ก็ปฏิเสธการให้ความช่วยเหลือ โดยขอให้นักธุรกิจที่ยู้จักกันอีกรายหนึ่งจัดหาวัวมาให้แทน เหตุการณ์ดังกล่าวทำให้ประธานสภาจังหวัดเป็นหนี้เพื่อให้ความช่วยเหลือแก่คนอื่น เพื่อรักษาสายสัมพันธ์และสถานะที่ได้รับความนิยมนับถือของตนไว้

การมีหนี้มีตาในสังคมและมีสายสัมพันธ์ที่เข้มแข็งยังเป็นช่องทางในการระดมทุน เช่น การเล่นแชร์ และการเกณฑ์แรงงานเฉพาะกิจโดยใช้ต้นทุนต่ำ อาทิ ประเพณีลงแขก นอกจากนี้ ความสัมพันธ์ยังเป็นเครื่องมือบริหารจัดการความเสี่ยงในชีวิตประเภทหนึ่ง งานวิจัยเรื่องระบบอุปถัมภ์ได้เสนอว่า ระบบอุปถัมภ์ในประเทศไทยนั้นก็เกิดขึ้นในฐานะเครื่องมือการรับมือกับความเสี่ยง เนื่องจากเดิมนั้นคนประกอบอาชีพในระดับเพียงพอต่อการยังชีพเท่านั้น (Subsistence Level) ทำให้ไม่สามารถรับมือกับเหตุการณ์ที่ไม่คาดฝันได้ (อภิชาติ สถิตนิรามัย และคณะ, 2013)

ปัจจุบันสังคมไทยไม่ได้เป็นสังคมที่คนประกอบเพียงอาชีพเดียว แต่เป็นสังคมผู้ประกอบการมากขึ้น โดยมีการกระจายความเสี่ยง การหากำไรและการรับเทคโนโลยีเข้ามาใช้มากขึ้น ในขั้นหนึ่ง การทำการเกษตรของคนไทยได้มีการปลูกพืชแบบผสม หรือมีการเลี้ยงสัตว์เพื่อการกระจายความเสี่ยง (มูนิเร้าะ เจะแต, 2014) การแพร่หลายของการปลูกยางยังเป็นช่องทางรายได้ที่มีความสม่ำเสมอ ไม่เหมือนกับการปลูกพืชไร่ซึ่งเป็นพืช

หลักดั้งเดิมของคนไทย ดันยงนี้เปรียบเสมือน “ATM” สำหรับชาวสวน เพราะหากต้องการเงินเมื่อใดก็สามารถไปกรีดได้ (ทรงชัย ทองปาน, 2014) ยิ่งไปกว่านั้น คนไทยก็สามารถเลือกที่จะหางานในต่างถิ่นได้มากขึ้น เช่นการเข้ามาทำงานในอุตสาหกรรม การทำงานต่างภูมิภาคและต่างประเทศ (นภาพร อติวานิชยพงศ์, 2014) เป็นต้น

พัฒนาการทางด้านเศรษฐกิจได้ทำให้คนไทยมีทางเลือกมากขึ้น และมีรูปแบบความสัมพันธ์ของคนที่ซับซ้อนกว่าระบบอุปถัมภ์แบบดั้งเดิม กลายเป็นลักษณะของการตอบแทนผลประโยชน์ ซึ่งคนในชุมชนสามารถเลือกบุคคลที่จะขอความช่วยเหลือและให้ความช่วยเหลือโดยพิจารณาจากผลประโยชน์ที่ได้มากขึ้น ไม่ได้ใช้ฐานคิดเรื่องความกตัญญูแบบเดิม (ประภาส ปันตบแต่ง, 2012) ซึ่งการเปลี่ยนแปลงดังกล่าวทำให้เครื่องมือการบริหารความเสี่ยงด้วยเครือข่ายมีความซับซ้อนมากขึ้นด้วย

จากที่กล่าวมาข้างต้น การมีความสัมพันธ์ที่ดีแก่ผู้อื่นนี้ของคนไทยนี้เปรียบเสมือนการลงทุนรูปแบบหนึ่งที่ตนสามารถได้รับผลตอบแทนในภายภาคหน้า ดังนั้นจึงไม่ใช่เรื่องที่น่าแปลกใจหากคนไทยมีการใช้จ่ายเพื่อกิจกรรมในการเข้าสังคมเป็นจำนวนมาก โดย มิ่งสรรพ ขาวสะอาด และ อภิวัฒน์ รัตนวราหะ (2014) พบว่าสัดส่วนค่าใช้จ่ายเพื่อความบันเทิงและโอกาสพิเศษของคนไทยนั้นมีสัดส่วนสูงกว่าค่าใช้จ่ายด้านการศึกษา (ร้อยละ 8.0 ต่อร้อยละ 3.8) เช่นเดียวกับค่าใช้จ่ายด้านเหล้าและยาสูบ (ร้อยละ 8.1) การลงทุนทางสังคมนี้นี้ยังสามารถเห็นได้จากวิถีชีวิตอื่น ๆ อาทิ การดูโทรทัศน์ของคนไทยนั้นมักจะเลือกข้อมูลที่สามารถนำไปพูดคุยกับคนอื่นได้ เช่น ละคร ข่าว การถ่ายทอดฟุตบอล (ณัฐจรี สุวรรณภักดิ์, 2015) และการเล่นพนันนั้นนอกเหนือจากความสนุกจากการลุ้น และความหวังว่าจะรวยแล้ว ยังมีเหตุผลส่วนหนึ่งมาจากการได้เข้าสังคมด้วย (ศูนย์ศึกษาปัญหาการพนัน, 2016)

นอกจากนี้ข้อมูล จากผลการศึกษาของ Townsend Thai Data หรือฐานข้อมูลครัวเรือนไทย ได้บ่งชี้ถึงข้อจำกัดทางการเงินในหลาย ๆ ด้าน ที่ภาคครัวเรือนในชนบทไทยประสบปัญหาอย่างมากมาย ไม่ว่าจะเป็นข้อจำกัดในด้านการบริหารสภาพคล่องและการกระจายความเสี่ยง ซึ่งภาคครัวเรือนไทยในหลายชุมชนมักจะมีสินทรัพย์ส่วนใหญ่อยู่ในภาพของสินทรัพย์ถาวร ซึ่งมีสภาพคล่องต่ำ อีกทั้งผลผลิตทางการเกษตร ยังมีความผันผวนของราคาที่ค่อนข้างจะสูงมาก และสินทรัพย์บางอย่างไม่สามารถที่จะนำมาประเมินมูลค่าที่สามารถจับต้องได้อีกด้วย (Intangible Assets) อีกทั้งข้อจำกัดในด้านการเข้าถึงแหล่งเงินทุน โดยเฉพาะภาคครัวเรือนที่มีฐานะที่ยากจน ทำให้มีข้อจำกัดด้านการหาเงินทุนเพื่อลงทุนทำธุรกิจ อีกทั้งการวิเคราะห์ข้อมูลจากโครงการวิจัยยังพบอีกว่ารายได้ของหลายครัวเรือน มีความผันผวนค่อนข้างสูง ซึ่งสะท้อนให้เห็นถึงปัญหาความเสี่ยงทางการเงินที่ครัวเรือนชนบทในประเทศไทยประสบอยู่ในปัจจุบัน นอกจากนั้นยังพบอีกว่า การบริโภคของภาคครัวเรือนไทยมีความผันผวนน้อยกว่าความผันผวนของรายได้ ดังนั้น การจะลดความเสี่ยงดังกล่าวจึงจำเป็นที่จะต้องพึ่งพาเครื่องมือทางการเงินในรูปแบบใหม่ๆ เพราะการบริโภคซึ่งเกิดขึ้นหลังการเปลี่ยนแปลง

รายได้นั้นทำได้ยากกว่า และถึงแม้ว่าข้อมูลจาก Townsend Thai Project จะมาจากกลุ่มตัวอย่างที่ค่อนข้างจำกัดในบางจังหวัดเท่านั้น แต่ผลจากการวิจัยที่ยกตัวอย่างข้างต้นนี้ ได้ชี้ให้เห็นว่า ครั้วเรือนในชนบทไทย โดยเฉพาะอย่างยิ่งครั้วเรือนที่มีฐานะยากจนนั้นต้องเผชิญข้อจำกัดทางการเงินมากกว่าครั้วเรือนที่มีฐานะดี อย่างไรก็ตาม เนื่องจากภาคครั้วเรือนในประเทศไทยมีวัฒนธรรมที่หลากหลายแตกต่างกันไปในแต่ละจังหวัด การกำหนดนโยบายเพื่อช่วยลดข้อจำกัดทางการเงิน จึงควรออกแบบและนำไปใช้ด้วยความระมัดระวังให้มากที่สุด เพื่อให้นโยบายได้ส่งผลไปถึงประชากรกลุ่มเป้าหมายได้อย่างมีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้น

จากที่กล่าวมาทั้งหมดจะเห็นได้ว่า การประยุกต์ใช้เศรษฐศาสตร์พฤติกรรมในการจัดการการเงินและการบริหารงบดุลครั้วเรือน มีบทบาทสำคัญในการพัฒนาประสิทธิภาพของการจัดการการเงินของสังคมเป็นอย่างมาก แต่การศึกษาส่วนใหญ่ยังกระจุกตัวอยู่ในโลกตะวันตก ซึ่งมีวิถีชีวิต วิถีคิดและวัฒนธรรมที่แตกต่างจากสังคมไทยเป็นอย่างมาก จึงเป็นที่น่าสนใจว่า หากนำเอาองค์ความรู้และการทำความเข้าใจทางเศรษฐศาสตร์พฤติกรรม มาวิเคราะห์การจัดการการเงินและการบริหารงบดุลครั้วเรือนของสังคมไทยก็น่าจะทำให้ภาครัฐสามารถกำหนดนโยบายทางการเงินให้มีประสิทธิภาพและสอดคล้องกับรูปแบบของสังคมไทยได้ดีขึ้น

1.7. วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. ศึกษารูปแบบการจัดการการเงินและการบริหารงบดุลครั้วเรือน (Household Balance Sheet) ของสังคมไทยของทั้งครั้วเรือนในระบบและครั้วเรือนนอกระบบ โดยการศึกษาใช้การปริทัศน์วรรณกรรม ข้อมูล และเอกสารงานวิจัยต่าง ๆ
2. ศึกษาพฤติกรรมทางการเงิน (Financial Behavior) ความชอบทางการเงิน (Financial Preference) รวมถึงความลำเอียงทางการเงิน (Financial Bias) ของสังคมไทย ทั้งครั้วเรือนในระบบและครั้วเรือนนอกระบบที่มีผลต่อการจัดการการเงินและการบริหารงบดุลครั้วเรือน โดยใช้การสำรวจเชิงพฤติกรรมและการสำรวจเชิงทดลอง
3. ศึกษาประสิทธิภาพของการให้ความรู้และข้อมูลด้านการจัดการการเงินและการบริหารงบดุลครั้วเรือนต่อการปรับเปลี่ยนพฤติกรรมของสังคมไทย

1.8. ประโยชน์ที่จะได้รับ

1. ความเข้าใจต่อรูปแบบการจัดการการเงินและการบริหารงบดุลครัวเรือน (Household Balance Sheet) ของสังคมไทย จะนำมาสู่การออกแบบนโยบายที่สอดคล้องกับรูปแบบวิถีชีวิตของสังคมไทยมากขึ้น
2. องค์ความรู้ด้านเศรษฐศาสตร์พฤติกรรมที่เกี่ยวข้องกับพฤติกรรมทางการเงิน (Financial Behavior) ความชอบทางการเงิน (Financial Preference) รวมถึงความลำเอียงทางการเงิน (Financial Bias) ของสังคมไทย จะนำมาสู่แนวทางการการเสริมสร้างการจัดการทางการเงินของครัวเรือนที่มีประสิทธิภาพ และมีวินัยทางการเงิน
3. ทราบถึงแนวทางการให้ความรู้และข้อมูลด้านการจัดการการเงินและการบริหารงบดุลครัวเรือนต่อการปรับเปลี่ยนพฤติกรรมของสังคมไทยที่มีประสิทธิผล

บทที่ 2

การจัดการสินทรัพย์ของครัวเรือนไทย

2.1 การจัดการการเงินและการบริหารงบดุลครัวเรือน

ประเทศไทยถือเป็นประเทศหนึ่งในภูมิภาคเอเชียที่มีลักษณะเฉพาะ ส่งผลให้การพัฒนาเศรษฐกิจแตกต่างไปจากประเทศอื่น ๆ นักเศรษฐศาสตร์หลายท่าน อาทิ ฉัตรทิพย์ นาถสุภาและคณะ ในหนังสือ เศรษฐศาสตร์กับประวัติศาสตร์ไทย และชัยอนันต์ สมุทวณิช ในหนังสือ ศักดินากับพัฒนาการของสังคมไทย ได้ใช้กรอบแนวคิดทางเศรษฐศาสตร์ของ Marx ในการอธิบายพัฒนาการทางเศรษฐกิจสังคมไทย โดยเฉพาะแนวคิด Asiatic Mode of Production (AMP) ที่กล่าวถึงลักษณะทางเศรษฐกิจและผลกระทบทางเศรษฐกิจของสังคมแบบเอเชีย

แนวคิด AMP อธิบายลักษณะทางเศรษฐกิจของสังคมแบบเอเชียไว้ว่า สังคมแบบเอเชียมีลักษณะที่คนในชุมชนเป็นเจ้าของปัจจัยการผลิตร่วมกัน ชุมชนจึงเป็นหน่วยการผลิตพื้นฐานและเป็นระบบเศรษฐกิจรูปแบบหนึ่ง (Economic System) ซึ่งแตกต่างจากสังคมยุโรปที่ครัวเรือนเป็นหน่วยการผลิตพื้นฐาน นอกจากนี้ชุมชนในสังคมเอเชียไม่ได้มีการแบ่งแยกระหว่างผู้ผลิตกับผู้เป็นเจ้าของปัจจัยการผลิตอย่างเด่นชัด โดยจะเห็นได้จากการรวมตัวกันของเกษตรกรและหัตถกรรมในชุมชน ลักษณะเช่นนี้ทำให้ชุมชนสามารถพึ่งพาตัวเองได้ (Self-Sufficient) และอยู่ได้ด้วยตัวเอง (Self-Sustaining) เมื่อชุมชนไทยมีลักษณะดังที่กล่าวมาข้างต้น ส่งผลให้ครัวเรือนซึ่งเป็นหน่วยย่อยของหน่วยทางเศรษฐกิจพื้นฐาน (Subeconomic Unit) ที่เป็นทั้งผู้ผลิตและเจ้าของปัจจัยการผลิต ไม่มีความเป็นอิสระในการตัดสินใจ ความขัดแย้งระหว่างชนชั้นจึงไม่สูงนัก แต่ในอีกด้านหนึ่งก็ส่งผลให้ขาดแรงจูงใจในการพัฒนาเพื่อเพิ่มผลผลิต

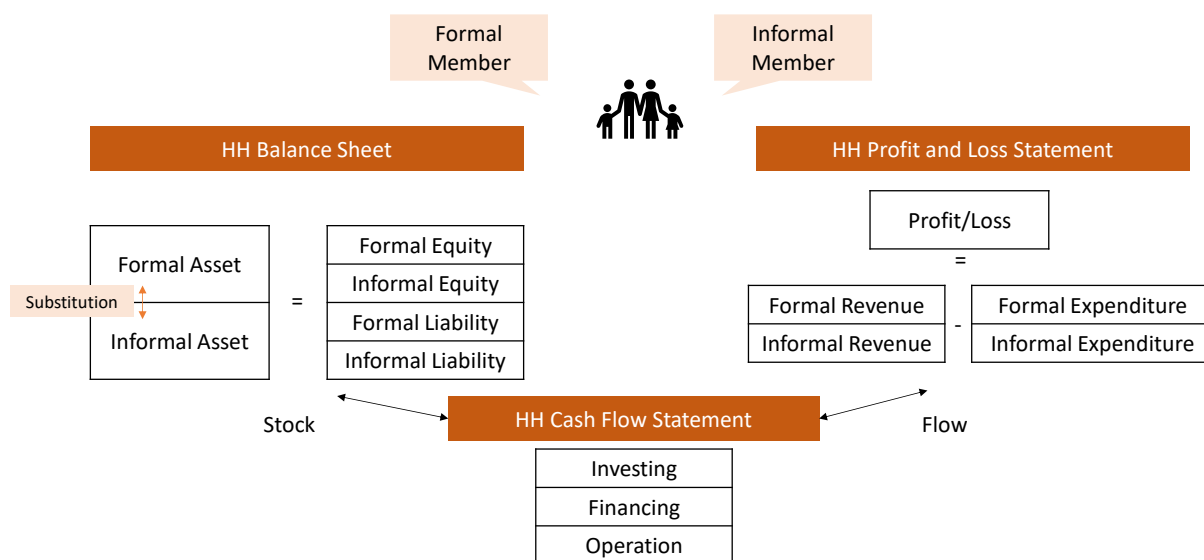
ครัวเรือนเปรียบเสมือนหน่วยการผลิตที่มีแรงงานจากสมาชิกในครัวเรือนเป็นปัจจัยการผลิตที่ใช้แลกเปลี่ยนกับแรงงานในครัวเรือนอื่น ดังนั้นครัวเรือนจึงต้องมีการจัดการที่เหมาะสมเพื่อให้สามารถดำรงอยู่และเติบโตต่อไปได้ในสังคม ทำให้ครัวเรือนจำเป็นต้องมีการบริหารจัดการการเงินและการบริหารงบดุล ครัวเรือนไม่แตกต่างจากการบริหารการเงินของบริษัทเอกชน เนื่องจากครัวเรือนมีสินทรัพย์ อาทิ เงินสดสำหรับการใช้จ่าย เงินออมและเงินลงทุนสำหรับเงินส่วนเกินจากการใช้จ่าย บ้านและที่ดินสำหรับอยู่อาศัย รถยนต์สำหรับการไปทำงานและอำนวยความสะดวก สินทรัพย์อาจได้มาจากการก่อหนี้สิน สินทรัพย์เหล่านี้ก่อให้เกิดผลตอบแทนแก่ครัวเรือนเช่นกันทั้งผลตอบแทนทางตรงจากมูลค่าที่เพิ่มขึ้นและอัตราดอกเบี้ยรับ หรือผลตอบแทนทางอ้อมที่ทำให้เกิดความสะดวกในการทำงาน แม้กระทั่งช่วยเสริมสร้างความสัมพันธ์ระหว่างสมาชิกครัวเรือน การบริหารจัดการการเงินครัวเรือนที่เหมาะสมจึงส่งผลดีต่อภาคครัวเรือนอย่างสูง

การบริหารจัดการการเงินของครัวเรือนสามารถพิจารณาโดยใช้รูปแบบเดียวกับบริษัทเอกชน ซึ่งส่วนประกอบของงบการเงินที่สำคัญ 4 ส่วน มีดังนี้

- (1) งบแสดงฐานะทางการเงินหรืองบดุล (Balance Sheet) แสดงถึงสินทรัพย์ หนี้สินและส่วนเจ้าของ ซึ่งเป็นมูลค่าสะสม (Stock) ของครัวเรือน
- (2) งบกำไรขาดทุน (Profit and Loss Statement) แสดงการนำสินทรัพย์ไปลงทุนเพื่อหาผลตอบแทน ภายใต้เงื่อนไขความเสี่ยงที่ครัวเรือนยอมรับได้ซึ่งเป็นมูลค่ากระแส (Flow)
- (3) งบกระแสเงินสด (Cash Flow Statement) แสดงการรับมาและจ่ายเงินสดออกไปของครัวเรือนเพื่อแสดงให้เห็นความสัมพันธ์ระหว่างงบดุลและงบกำไรขาดทุน
- (4) งบแสดงการเปลี่ยนแปลงของส่วนเจ้าของ (Statement of Changes in Equity) แสดงการสะสมผลตอบแทนที่เพิ่มขึ้นของครัวเรือน

ความสัมพันธ์ระหว่างงบการเงินประเภทต่าง ๆ พิจารณาได้จากภาพที่ 2 โดยในภาพดังกล่าวไม่ได้แสดงงบแสดงการเปลี่ยนแปลงของส่วนเจ้าของ เนื่องจากเป็นงบที่แสดงพลวัตรการเปลี่ยนแปลงของงานการเงินโดยเฉพาะอย่างยิ่งงบดุลของครัวเรือน

Household Financial Portfolio: HH as a Subeconomic Unit

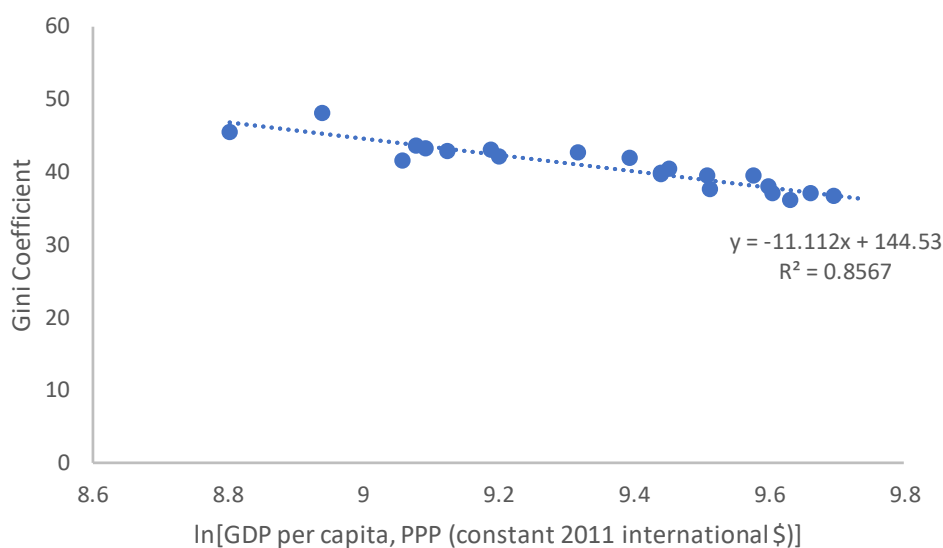

ภาพที่ 2 ลักษณะการบริหารจัดการภายในครัวเรือน

2.2 ความสำคัญของการศึกษางบดุลครัวเรือนในประเทศไทย

ความเหลื่อมล้ำเป็นประเด็นปัญหาทั้งในระดับประเทศและระดับโลก สหประชาชาติ (United Nation: UN) ได้กำหนดให้การลดความเหลื่อมล้ำทั้งภายในประเทศและระหว่างประเทศ (Reduce inequality within and among countries) เป็นเป้าหมายหนึ่งใน 17 เป้าหมายตาม Sustainable Development Goals (SDG) การวัดความเหลื่อมล้ำสามารถทำได้หลายวิธีทั้งวัดจากรายได้ (Income) รายจ่ายในการบริโภค (Consumption Expenditure) และความมั่งคั่งสุทธิ (Net Wealth) ซึ่งงานศึกษาส่วนใหญ่วัดความเหลื่อมล้ำจากรายได้และรายจ่ายในการบริโภค งานศึกษาที่วัดความเหลื่อมล้ำจากความมั่งคั่งสุทธิมีอยู่ไม่มากนัก

สำหรับสถานการณ์ความเหลื่อมล้ำของประเทศไทยในปัจจุบัน เมื่อพิจารณาจากค่าสัมประสิทธิ์ Gini ในภาพที่ 3 พบว่าเมื่อประชากรไทยมีรายได้เฉลี่ยต่อคนเพิ่มขึ้นร้อยละ 1 จะทำให้ความเหลื่อมล้ำด้านรายได้เมื่อวัดโดยค่าสัมประสิทธิ์ Gini ลดลงประมาณร้อยละ 0.01 อย่างไรก็ตามการลดลงของความเหลื่อมล้ำด้านรายได้ อาจจะไม่สะท้อนว่าจำนวนคนที่มีรายได้น้อยที่สุดมีรายได้เพิ่มสูงขึ้น เนื่องจากค่าสัมประสิทธิ์ Gini เป็นการวัดแบบเปรียบเทียบไม่ใช่การวัดแบบสัมบูรณ์

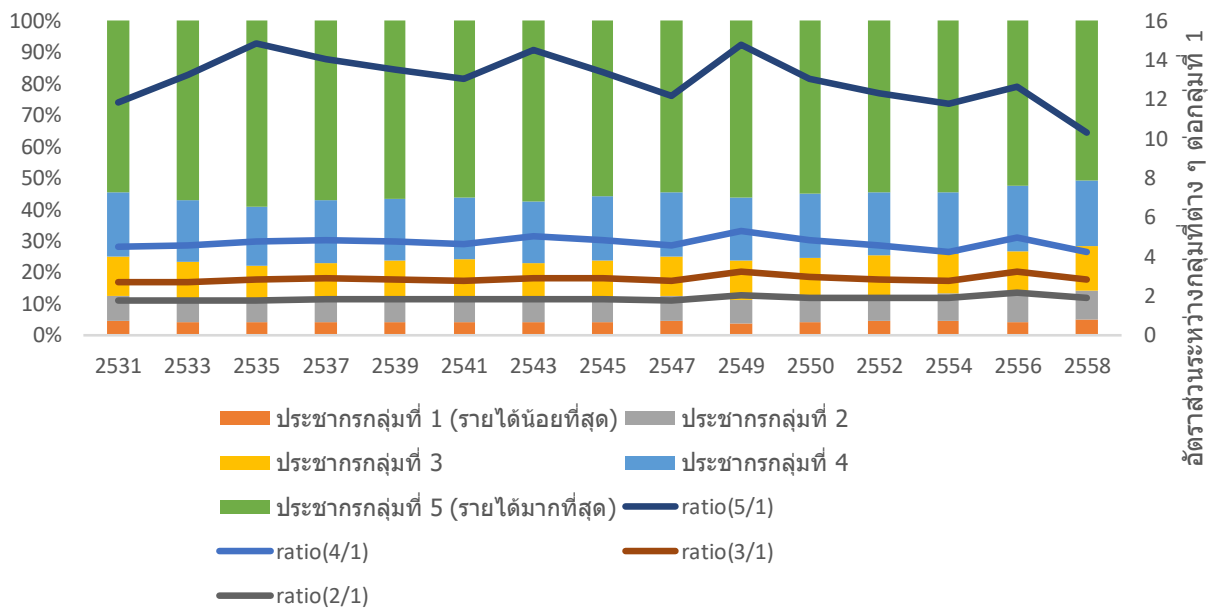

ภาพที่ 3 ความสัมพันธ์ระหว่างรายได้ที่แท้จริงต่อหัวเฉลี่ยกับค่าสัมประสิทธิ์ Gini (รายได้หรือค่าใช้จ่ายในการบริโภค) ระหว่างปี พ.ศ. 2533 (ค.ศ. 1990) ถึง พ.ศ. 2561 (ค.ศ. 2018)

ที่มา: ผู้วิจัยโดยใช้ข้อมูลจาก World Bank (2019)

เมื่อพิจารณารายได้ของประชากร 5 กลุ่ม ประกอบได้ด้วยกลุ่มที่ 1 ได้แก่ กลุ่มที่มีรายได้น้อยที่สุดไปจนถึงกลุ่มที่ 5 ได้แก่ กลุ่มที่มีรายได้สูงสุด ข้อมูลจากสำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ แสดงให้เห็นว่าในช่วง 20 ปีที่ผ่านมา การกระจายรายได้ของไทยมีการเปลี่ยนแปลงเพียงเล็กน้อยเท่านั้น นอกจากนี้เมื่อเปรียบเทียบรายได้ระหว่างกลุ่มต่าง ๆ กับกลุ่มที่ 1 (แกนขวามือของภาพที่ 4) โดยหากมี

ค่าเท่า 1 แสดงว่าไม่มีความเหลื่อมล้ำด้านรายได้ แต่หากค่าที่คำนวณได้มีค่าสูงกว่า 1 มากเท่าไร แปลว่าความเหลื่อมล้ำยิ่งสูงมากขึ้น จากภาพที่ 4 แสดงให้เห็นว่า การเพิ่มขึ้นของรายได้จะตกไปอยู่กับประชากรกลุ่มที่มีรายได้มากที่สุดเป็นส่วนใหญ่โดยมีรายได้สูงกว่ากลุ่มที่ 1 อยู่ถึงมากกว่า 10 เท่า นอกจากนี้ยังไปตรงกับกลุ่มอื่น ๆ ที่มีรายได้มากกว่ากลุ่มที่ 1 ตามสัดส่วนลดหลั่นกันไป ซึ่งจะเห็นว่าในช่วงเวลาเกือบ 30 ปี ความเหลื่อมล้ำของประเทศไทยมีการเปลี่ยนแปลงน้อยมาก

ภาพที่ 4 ร้อยละของรายได้เมื่อแบ่งประชากรออกเป็น 5 กลุ่มตามระดับรายได้ (แกนซ้าย) และอัตราส่วนของรายได้ของประชากรกลุ่มต่าง ๆ เทียบกับกลุ่มที่ 1 (แกนขวา) ระหว่าง พ.ศ. 2531 ถึง พ.ศ. 2558

ที่มา: ผู้วิจัยโดยใช้ข้อมูลจากสำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ

โดยทั่วไปแล้วรายได้สร้างมาจากสินทรัพย์ประเภทต่าง ๆ ทั้งสินทรัพย์ทางการเงิน สินทรัพย์ที่ไม่ใช่สินทรัพย์ทางการเงิน รวมไปถึงทรัพยากรมนุษย์ ดังนั้น ความเหลื่อมล้ำในการสะสมสินทรัพย์จึงเป็นปัจจัยสำคัญที่สามารถสะท้อนถึงความเหลื่อมล้ำด้านรายได้ได้เช่นกัน อย่างไรก็ตามก็ปฏิเสธไม่ได้ว่ามีคนไทยจำนวนไม่น้อยที่มีรายได้ต่ำ ทำให้ไม่สามารถสะสมสินทรัพย์ได้ มีความจำเป็นที่ต้องกอดหนี้และสุดท้ายต้องเผชิญกับปัญหาการมีรายได้ไม่เพียงพอชำระหนี้ ดังนั้น การศึกษาของบุคคลครัวเรือน (Household Balance Sheet) ในประเทศไทยจึงมีความสำคัญเนื่องจากจะทำให้เข้าใจถึงสาเหตุของความเหลื่อมล้ำด้านรายได้ที่เกิดขึ้นในประเทศไทยได้เป็นอย่างดี และเมื่อเข้าใจถึงสาเหตุของความเหลื่อมล้ำก็สามารถหาแนวทางการแก้ไขได้อย่างมีประสิทธิภาพ

2.3 วิธีการศึกษาบุคคลครัวเรือนของสังคมไทย

เพื่อทำความเข้าใจถึงรูปแบบการจัดการการเงินและการบริหารงบดุลครัวเรือนในแบบไทย ผู้ศึกษาเริ่มต้นจากการวิจัยเชิงเอกสาร (Documentary Research) โดยการปริวรรตวรรณกรรมที่เกี่ยวข้อง และรวบรวมข้อมูลทางสถิติจากแหล่งข้อมูลสำคัญในระดับประเทศที่มีความเกี่ยวข้องกับรูปแบบการจัดการการเงินและการบริหารสินทรัพย์ในงบดุลครัวเรือนทั้งหมด เช่น สำนักงานสถิติแห่งชาติ สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ธนาคารแห่งประเทศไทย กระทรวงเกษตรและสหกรณ์ กระทรวงศึกษาธิการ รวมไปถึงฐานข้อมูลจากแบบสำรวจภาวะเศรษฐกิจและสังคมของครัวเรือน (SES) และ LFS ด้วย จากนั้นจึงดำเนินการวิเคราะห์รูปแบบการจัดการการเงินและการบริหารงบดุลครัวเรือนของสังคมไทยในภาพกว้าง ที่หมายรวมถึงภายในระบบการเงินที่เป็นทางการ (Formal Financial Instrument) และนอกระบบการเงินที่เป็นทางการ (Informal Financial Instrument) ด้วย

งานวิจัยชิ้นนี้มีความโดดเด่นและแตกต่างจากงานวิจัยชิ้นอื่น โดยงานวิจัยที่ผ่านมาเป็นการวิจัยทางการเงินที่ยึดเอาหน่วยวิเคราะห์ทางการเงินเป็นหลักมาเป็นการวิเคราะห์ แต่งานวิจัยชิ้นนี้ยึดเอาการตัดสินใจของปัจเจกบุคคลมาเป็นหน่วยวิเคราะห์หลัก ทั้งนี้การศึกษายู่ภายใต้ข้อสมมติทางเศรษฐศาสตร์พฤติกรรมและเศรษฐศาสตร์สถาบันที่ว่า ปัจเจกบุคคลให้ความสำคัญกับการตัดสินใจเพื่อการดำเนินชีวิตและการบริหารความเสี่ยงของชีวิตเป็นหลัก การตัดสินใจทางการเงินในระบบทางการเงินจึงเป็นส่วนหนึ่งของการตัดสินใจทั้งหมด และไม่อาจแยกขาดจากการวิเคราะห์ดังกล่าวได้

ในเบื้องต้น จากการปริวรรตตัวแปรจากแบบสำรวจภาวะเศรษฐกิจและสังคมของครัวเรือน (SES) เพื่อแบ่งประเภทของการออมในระบบ และการออมนอกระบบ กับความสัมพันธ์ต่อตนเอง (Individual Preference) และผู้อื่น (Social Preference) โดยสามารถใช้ข้อมูลจากแบบสำรวจทั่วไปรายปี ได้แก่

- แบบสำรวจสมาชิกและการใช้จ่ายของครัวเรือนรายปี (สคส. 2) และ
- แบบสำรวจรายได้ของครัวเรือนรายปี (สคส. 3)

การศึกษาพบว่า แบบสำรวจมีการบรรจุประเด็นคำถามที่เกี่ยวกับการออมของตนเองทั้งการออมในระบบ และการออมนอกระบบ) เพียงแต่ไม่ได้ทำการแยกประเภทของสินทรัพย์บางประเภทให้ชัดเจน เช่น บ้าน ที่ดิน ทองคำ ยานพาหนะ รวมทั้งแบบสำรวจมีข้อคำถามที่เกี่ยวข้องกับการออมนอกระบบ ที่มีความเกี่ยวข้องกับผู้อื่นนอกจากผู้ตอบแบบสำรวจเองอยู่หลายคำถาม โดยเฉพาะข้อคำถามที่เกี่ยวกับเงินที่ส่งให้ครอบครัวและให้คนอื่น ซึ่งข้อมูลเหล่านี้จะถูกนำมาสังเคราะห์เพิ่มเติม

ในการแยกประเภทระหว่างสินทรัพย์ในระบบ และสินทรัพย์นอกระบบ จากการศึกษาของ OECD ได้ให้นิยามของสินทรัพย์ทางการเงินครัวเรือน (Definition of Household Financial Asset) ที่เป็นนิยามของสินทรัพย์ในระบบ ไว้ว่าสินทรัพย์ในระบบหมายถึง สินทรัพย์ที่มีตัวตน (Tangible Asset) ประกอบไปด้วย เงินสดและเงินฝาก (Currency and Deposit) สินทรัพย์ทางการเงิน (Financial Security) โดยเฉพาะกลุ่มหุ้น และไม่ใช่หุ้น เช่น กองทุนต่าง ๆ ประกันชีวิต (Insurance) หนี้ (Loan) และการรับเงินจากแหล่งอื่น ๆ (Other Account Receivable) โดยเฉพาะจากการขายสินทรัพย์หรือรายได้จากอสังหาริมทรัพย์ ขณะที่สินทรัพย์อื่น ๆ รวมถึงสินทรัพย์ไม่มีตัวตน ไม่ถูกนับเข้าไปในระบบ ทำให้จัดประเภทเป็นสินทรัพย์นอกระบบด้วย สำหรับสินทรัพย์ที่ไม่มีตัวตนของครัวเรือนมีทั้งมาจากทั้งปัจจัยภายในครัวเรือนเอง ตัวอย่างเช่น การศึกษาของสมาชิกครัวเรือน และจากปัจจัยภายนอก ตัวอย่างเช่น ความสัมพันธ์ของครัวเรือนกับชุมชน เป็นต้น

ตารางที่ 1 งบแสดงฐานะทางการเงินของครัวเรือน (Household Balance Sheet)

สินทรัพย์	หนี้สิน
สินทรัพย์ในระบบ (Formal Asset) - สินทรัพย์ทางการเงิน สินทรัพย์กึ่งในระบบ (Quasi-formal Asset) - บ้าน ที่ดิน และสิ่งปลูกสร้างสำหรับอาศัย - บ้าน ที่ดิน และสิ่งปลูกสร้างสำหรับประกอบธุรกิจ สินทรัพย์นอกระบบ (Informal Asset) - ยานพาหนะ - เงินสดจากการส่งเงินให้ครัวเรือน สินทรัพย์ที่จำเป็นต้องประเมินมูลค่าโดยยังไม่จัดประเภท - ที่ดินทำการเกษตร - มูลค่าของผลผลิต - การปลูกพืช/การปลูกป่า - การเลี้ยงสัตว์ - การเพาะเลี้ยงสัตว์น้ำ/การประมง/การล่าสัตว์/การหาของป่า	หนี้สินทางการ (Formal Liability) - การซื้อ/การเช่าบ้าน ที่ดิน ในระบบ - การศึกษาในระบบ - การอุปโภคในระบบ - การทำธุรกิจที่ไม่ใช่เกษตรในระบบ - การทำเกษตรในระบบ - การค้ำประกัน ค่าปรับ ค่าเสียหายในระบบ หนี้สินนอกระบบ (Informal Liabilities) - การซื้อ/การเช่าบ้าน ที่ดิน นอกระบบ - การศึกษานอกระบบ - การอุปโภคนอกระบบ - การทำธุรกิจที่ไม่ใช่เกษตรนอกระบบ - การทำเกษตรนอกระบบ - การค้ำประกัน ค่าปรับ ค่าเสียหายนอกระบบ

กล่าวโดยสรุปได้ว่าแบบสำรวจต่าง ๆ ที่มีการจัดทำนั้น มีการบรรจุประเด็นคำถามที่เกี่ยวกับการออมของตนเองทั้งการออมในระบบ (Formal Saving) และการออมนอกระบบ (Informal Saving) เพียงแต่ไม่ได้ทำการแยกประเภทของสินทรัพย์บางประเภทให้ชัดเจน โดยเฉพาะสินทรัพย์นอกระบบ เช่น บ้าน ที่ดิน ทองคำ ยานพาหนะ รวมทั้งแบบสำรวจมีข้อคำถามที่เกี่ยวข้องกับการออมนอกระบบ ที่มีความเกี่ยวข้องกับผู้อื่น นอกจากผู้ตอบแบบสำรวจเองอยู่หลายคำถาม โดยเฉพาะข้อคำถามที่เกี่ยวกับเงินที่ส่งให้ครอบครัวและญาติ

ตารางที่ 2 ตัวแปรข้อมูลการออมที่ใช้ในการศึกษา

	ความสัมพันธ์กับตนเอง	ความสัมพันธ์กับคนอื่น
เงินออมในระบบ	ตอนที่ 5 สินทรัพย์และหนี้สินของครัวเรือน (สคส. 3 ถามรายคน SUBXX) 3. มูลค่าสินทรัพย์ทางการเงิน (AD04) ตอนที่ 7 การออมเงิน (สคช. 2) - เงินฝาก พันธบัตร หุ้น	ตอนที่ 4 รายได้จากแหล่งอื่น ๆ ที่ไม่ใช่จากการทำงาน (สคส. 3 ถามรายคน SUBXX) 9. ดอกเบี้ยจากแชร์ และการให้กู้ยืมเงิน แก่เอกชน (IO11)
เงินออมนอกระบบ	ตอนที่ 1 ลักษณะของที่อยู่อาศัย / ทรัพย์สิน (สคช. 1 หน้า 6) **ถามเฉพาะที่อยู่อาศัย 19. ครัวเรือนมีและเป็นเจ้าของ ยานพาหนะต่าง ๆ ดังต่อไปนี้หรือไม่ ตอนที่ 2 รายได้ของครัวเรือนจากการประกอบการเกษตร (สคช. 1 หน้า 8) - การเลี้ยงปศุสัตว์ ตอนที่ 7 การออมเงิน (สคช. 2) - สินทรัพย์ เล่นแชร์ เงินสด ตอนที่ 3 ค่าใช้จ่ายสินค้าและบริการ (สคส. 2 ถามรายคน SUBXX) - ก 9. ค่าใช้จ่ายเกี่ยวกับการศึกษา ตอนที่ 3 การประกอบการเกษตร (สคส. 3 ถามรายคน SUBXX) 6. รายได้ให้เช่าสัตว์/ให้บริการสัตว์ 7. ฟืช 8. และ 9. สัตว์ ตอนที่ 5 สินทรัพย์และหนี้สินของครัวเรือน (สคส. 3 ถามรายคน SUBXX) 1. มูลค่า (บ้าน ที่ดิน และสิ่งปลูกสร้าง) ที่ครัวเรือนเป็นเจ้าของ (AD01)	ตอนที่ 7 การออมเงิน (สคช. 2) - เล่นแชร์ ตอนที่ 3 ค่าใช้จ่ายสินค้าและบริการ (สคส. 2 ถามรายคน SUBXX) - ก 11. ค่าใช้จ่ายเกี่ยวกับการจัดงานพิธี ในโอกาสพิเศษ - ข 2. ค่าสมาชิกกลุ่มอาชีพ เช่น สหภาพแรงงาน กลุ่มเกษตรกร - ข 3. เงิน/ สิ่งของ ที่ส่งให้บุคคลนอก ครัวเรือน ข. 4. บริจาคเงิน/ ซื้อสิ่งของให้แก่ องค์กรและมูลนิธิต่าง ๆ - ข 5. เงินทำบุญ/ เงินช่วยงานอื่น ๆ (เช่น งานบวช/ งานแต่ง/ ของขวัญ ฯลฯ) ตอนที่ 4 รายได้จากแหล่งอื่น ๆ ที่ไม่ใช่จากการทำงาน (สคส. 3 ถามรายคน SUBXX) 3. เงินช่วยเหลือที่ได้รับจากบุคคลอื่น นอกครัวเรือน (IO04) 10. มรดก พันิชยกรรม ของขวัญ เงินของ (ไม่รวมทรัพย์สิน) (IO12) ตอนที่ 6 การยืมเงินและการส่งเงิน (สคส. 3 ถามรายคน SUBXX) ก. ผู้ที่ส่งเงินกลับมาให้ครัวเรือนนี้

	ความสัมพันธ์กับตนเอง	ความสัมพันธ์กับคนอื่น
	2. มูลค่า(ยานพาหนะทุกประเภท)ที่ครัวเรือนเป็นเจ้าของ (AD02)	ข. ผู้ที่ส่งเงินกลับมาให้ครัวเรือน (ญาติอื่น ๆ) ค. ผู้ที่ครัวเรือนนี้ส่งเงินไปให้ ง. ผู้ที่ครัวเรือนนี้ต้องส่ง/ให้เงิน (ญาติอื่น ๆ)

2.4. การจัดอันดับครัวเรือนในประเทศไทย

การจัดทำอันดับของครัวเรือนในประเทศไทยใช้ข้อมูลจากการสำรวจภาวะเศรษฐกิจและสังคมของครัวเรือน (Socio Economic Survey: SES) ที่จัดทำโดยสำนักงานสถิติแห่งชาติ โดยทำการสำรวจทุก 2 ปี ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2550 ถึงปี พ.ศ. 2558 เพื่อเก็บรวบรวมข้อมูลเกี่ยวกับรายได้ ค่าใช้จ่าย ภาวะหนี้สิน และทรัพย์สินของครัวเรือน ตลอดจนลักษณะที่อยู่อาศัยจากตัวอย่างครัวเรือนในทุกจังหวัดทั่วประเทศ รายละเอียดดังนี้

2.4.1 การจัดประเภทสินทรัพย์และหนี้สินของครัวเรือน

งบดุลประกอบไปด้วยสินทรัพย์ (Asset) หนี้สิน (Liability) และส่วนของผู้เป็นเจ้าของ (Equity) โดยในที่นี้จะไม่แสดงส่วนของผู้เจ้าของเนื่องจากสามารถประเมินได้จากผลต่างระหว่างมูลค่าสินทรัพย์และหนี้สิน สำหรับการประเมินสินทรัพย์ในระบบและสินทรัพย์นอกระบบนั้น การศึกษาค้นคว้าครั้งนี้ใช้สัดส่วนจากหนี้สินในระบบและหนี้สินนอกระบบเป็นเกณฑ์ในการประเมิน รายละเอียดแสดงดังตารางที่ 3

ตารางที่ 3 การจัดประเภทสินทรัพย์และหนี้สินของครัวเรือน

สินทรัพย์	หนี้สิน
สินทรัพย์ทางการเงิน (Rec17) - สินทรัพย์ทางการเงิน (AD04 = $AD04_1 + AD04_2 + AD04_3$) สินทรัพย์ประเภทอสังหาริมทรัพย์ (Rec17) - บ้าน ที่ดิน และสิ่งปลูกสร้าง สำหรับอาศัย ($AD01 = AD01_1 + AD01_2$) - บ้าน ที่ดิน และสิ่งปลูกสร้าง สำหรับประกอบธุรกิจ (รวมเกษตร) (AD02) สินทรัพย์ประเภทอสังหาริมทรัพย์ (Rec17)	หนี้สินในระบบ (Formal Liability) (Rec17) - หนี้สิน ชื้อ/เช่าซื้อบ้านหรือที่ดิน ในระบบ (AD12) - หนี้สิน การศึกษา ในระบบ (AD13) - หนี้สิน อุปโภค ในระบบ (AD14) - หนี้สิน ทำธุรกิจที่ไม่ใช่เกษตร ในระบบ (AD15) - หนี้สิน ทำเกษตร ในระบบ (AD16)

สินทรัพย์	หนี้สิน
- ยานพาหนะประเภทต่าง ๆ (AD03) สินทรัพย์ผลผลิตการเกษตรและประมง (Rec15) - พืช (IA11) - สัตว์ (IA15) - ประมงและการหาของป่า (IA20)	- หนี้สินอื่น ๆ ค่าประกัน ค่าปรับ ค่าเสียหาย ในระบบ (AD17) หนี้สินนอกระบบ (Informal Liability) (Rec17) - หนี้สิน ซื้อ/เช่าซื้อบ้านหรือที่ดิน นอก ระบบ (AD18) - หนี้สิน การศึกษา นอกระบบ (AD19) - หนี้สิน อุปโภค นอกระบบ (AD20) - หนี้สิน ทำธุรกิจที่ไม่ใช่เกษตร นอก ระบบ (AD21) - หนี้สิน ทำเกษตร นอกระบบ (AD22) - หนี้สินอื่น ๆ ค่าประกัน ค่าปรับ ค่าเสียหาย นอกระบบ (AD23)

หมายเหตุ: ในวงเล็บคือรหัสแบบสอบถามและตัวแปรจาก SES

2.4.2 การประเมินมูลค่าของสินทรัพย์ประเภททรัพยากรบุคคลที่เกี่ยวข้องกับครัวเรือน

จากข้อมูลการสำรวจภาวะเศรษฐกิจและสังคมของครัวเรือนพบว่าครัวเรือนส่วนใหญ่ได้รับเงินเป็นรายได้และส่งเงินเป็นค่าใช้จ่ายให้แก่สมาชิกทั้งในครัวเรือนและนอกครัวเรือนที่มีความสัมพันธ์ในรูปแบบเครือญาติ จากลักษณะเช่นนี้สามารถอธิบายได้ว่าสมาชิกทั้งในครัวเรือนและนอกครัวเรือนที่มีความสัมพันธ์ในรูปแบบเครือญาติ มีมูลค่าต่อครัวเรือนในภาพรวมสินทรัพย์หรือหนี้สินของครัวเรือน ดังนั้นจึงต้องประเมินมูลค่าเป็นสินทรัพย์ประเภททรัพยากรบุคคล

ตารางที่ 4 การส่งเงินกลับมายังครัวเรือนและการส่งเงินออกจากครัวเรือน

การส่งเงินกลับมายังครัวเรือน	การส่งเงินออกจากครัวเรือน
- การส่งเงินกลับในรอบ 12 เดือนของญาติ (MR12) - การส่งเงินกลับในรอบ 12 เดือน จากบุคคลอื่น ๆ (MR13)	- การส่งเงินให้ในรอบ 12 เดือนแก่ญาติ (MP12) - การส่งเงินกลับในรอบ 12 เดือนแก่บุคคลอื่น ๆ (MP12)

การประเมินมูลค่าของสินทรัพย์ประเภททรัพยากรบุคคลที่เกี่ยวข้องกับครัวเรือนในที่นี้ มี 2 รูปแบบ ได้แก่ รูปแบบที่ 1 คือการหากระแสเงินสดของสินทรัพย์และหนี้สินที่สร้างให้ในอนาคต (Discounted Cash Flow: DCF) และรูปแบบที่ 2 เปรียบเทียบมูลค่าของสินทรัพย์เฉลี่ยต่อคนกับการสร้างรายได้เฉลี่ยต่อคน และการเปรียบเทียบมูลค่าของหนี้สินเฉลี่ยต่อคนกับรายจ่ายเฉลี่ยต่อคน (Benchmarking Model) ข้อมูลที่ใช้แสดงในตารางที่ 5

ตารางที่ 5 รายได้และค่าใช้จ่ายของครัวเรือน

รายได้ของครัวเรือน (Rec01)	ค่าใช้จ่ายของครัวเรือน (Rec01)
- รวมรายได้ทั้งสิ้นต่อเดือนต่อครัวเรือน (A13) - รวมรายได้ประจำต่อเดือนต่อครัวเรือน (A14) - รายได้ที่เป็นตัวเงินต่อเดือนของครัวเรือน (A17 - A38) - รายได้ที่ไม่เป็นตัวเงินเฉลี่ยต่อเดือนต่อครัวเรือน (A39 - A41) - ได้ประเมินมูลค่าไว้แล้ว - รายรับอื่น ๆ (A42 - A51)	- รวมค่าใช้จ่ายต่อเดือนต่อครัวเรือน (A07) - ค่าใช้จ่ายหนี้สินต่อเดือนต่อครัวเรือน (AE02-AE07) - ค่าใช้จ่ายคือเดือนต่อครัวเรือน (A08-A12)

หมายเหตุ: อาชีพเกษตรคิดเป็นรายได้สุทธิแล้ว

นอกจากนี้ยังมีข้อมูลอื่น ๆ ได้แก่ ข้อมูลพื้นที่บ้านในเขตเทศบาลและนอกเขตเทศบาล ข้อมูลประชากรศาสตร์ เช่น เพศ อายุ การศึกษา ความสัมพันธ์กับครัวเรือน จำนวนสมาชิกในครัวเรือน เป็นต้น

2.5 การจัดการข้อมูลสินทรัพย์

เพื่อให้สอดคล้องกับกรอบการวิจัย การศึกษาครั้งนี้ได้นำข้อมูลการสำรวจภาวะเศรษฐกิจของสังคมครัวเรือน (SES) ในช่วงปี พ.ศ. 2550 ถึง พ.ศ. 2559 มาดำเนินการจัดการข้อมูล โดยมีรายละเอียดดังนี้

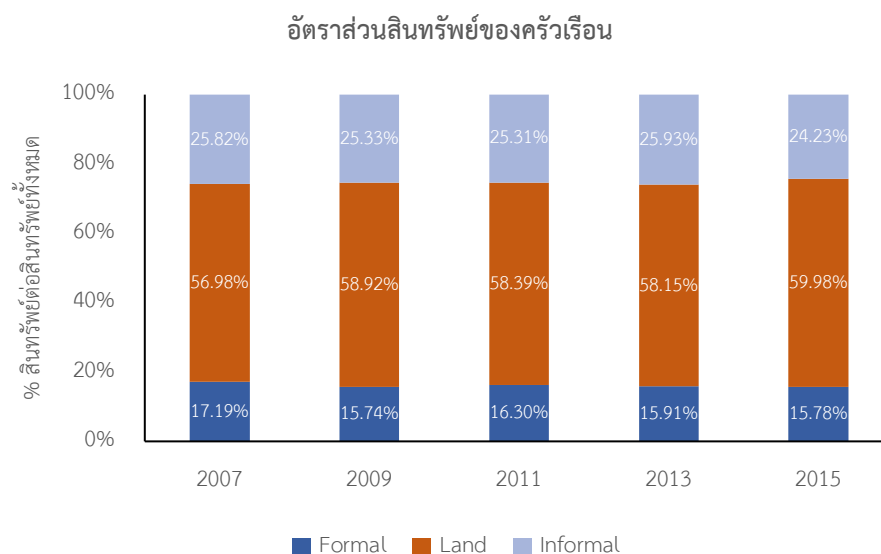
1. สินทรัพย์ในระบบ ใช้ข้อมูลสินทรัพย์ทางการเงินจากการสำรวจข้อที่ 3 ในหมวดที่ 17 (data code: AD04) โดยรวมสินทรัพย์ทางการเงินเพื่อการออม สินทรัพย์ทางการเงินเพื่อการลงทุน และสินทรัพย์อื่น ๆ เข้าไว้ด้วยกัน เนื่องจากการสำรวจที่เกิดขึ้นก่อนปี พ.ศ. 2557 ไม่ได้มีการจัดบันทึกมูลค่าสินทรัพย์ทางการเงินโดยละเอียด มีเพียงการบันทึกสินทรัพย์ในช่วงมูลค่าต่าง ๆ ดังนั้นงานวิจัยจึงดำเนินการตีความมูลค่าที่บันทึกไว้โดยอาศัยมูลค่ากลางของช่วงมูลค่านั้น ในการประมาณมูลค่าสินทรัพย์ในระบบ
2. สินทรัพย์กึ่งในระบบ ใช้ข้อมูลสินทรัพย์บ้าน ที่ดิน สิ่งปลูกสร้างจากการสำรวจข้อที่ 1 ในหมวดที่ 17 โดยสินทรัพย์ในกลุ่มนี้เป็นสินทรัพย์ที่ครัวเรือนเป็นเจ้าของทั้งหมด โดยรวมมูลค่าจากการใช้เป็นที่อยู่อาศัย (data code: AD01) และมูลค่าจากการใช้ประกอบธุรกิจและเกษตร (data code : AD02) เข้าไว้ด้วยกัน
3. สินทรัพย์นอกระบบ ในเบื้องต้น ใช้ข้อมูลสินทรัพย์ยานพาหนะที่ครัวเรือนเป็นเจ้าของจากการสำรวจข้อที่ 2 ในหมวดที่ 17 (data code: AD03) ประกอบกับมูลค่าบุตรที่ได้จากการคำนวณ ที่อาศัยข้อมูลการได้รับเงินของครัวเรือนในหมวดที่ 18 มาประกอบการประมาณมูลค่าบุตร ซึ่งวิธีการที่ใช้เบื้องต้นในการประมาณค่าเป็นไปตามสูตรดังนี้

มูลค่าบุตรจากการส่งเงินเลี้ยงดูครัวเรือน = จำนวนเงินที่ส่งเงินให้ครัวเรือนต่อปี $\times$ (60 - อายุปัจจุบันของบุตร)

โดยแนวคิดที่ใช้ประกอบการวิเคราะห์คือการประมาณมูลค่าที่บุตรจะมีแก่ครัวเรือนต่อไปในอนาคต จนกระทั่งเกษียณ ซึ่งการศึกษาต่อไปในอนาคตน่าจะมีการคำนึงเพิ่มเติมถึงความเหมาะสมของรูปแบบการวิเคราะห์ และการพิจารณาถึงการคำนวณสินทรัพย์นอกระบบในรูปแบบอื่น ๆ เพิ่มเติมต่อไป

2.6 ผลการวิเคราะห์ข้อมูลสินทรัพย์พื้นฐานของครัวเรือนไทย

ข้อมูลพื้นฐานของข้อมูลสินทรัพย์ในภาพที่ 5 แสดงถึงอัตราส่วนของสินทรัพย์ในระบบ สินทรัพย์กึ่งในระบบ และสินทรัพย์นอกระบบ จากข้อมูลการสำรวจภาวะเศรษฐกิจของสังคมครัวเรือน (SES) ระหว่างปี พ.ศ. 2550 ถึง พ.ศ. 2559 โดยข้อมูลทั้งหมดแสดงให้เห็นผลในทิศทางเดียวกันว่าอัตราส่วนของสินทรัพย์ในระบบ อยู่ระหว่าง 15-17 เปอร์เซ็นต์ สำหรับอัตราส่วนของสินทรัพย์กึ่งในระบบ นั้น พบว่ามีสัดส่วนที่สูงที่สุดอยู่ระหว่าง 57-60 เปอร์เซ็นต์ และสุดท้าย อัตราส่วนของสินทรัพย์นอกระบบอยู่ระหว่าง 24-26 เปอร์เซ็นต์ ผลของข้อมูลเบื้องต้นนี้แสดงถึงความสำคัญของสินทรัพย์กึ่งในระบบที่มีต่อครัวเรือนไทย อันได้แก่ ที่ดินและสิ่งปลูกสร้าง ซึ่งเป็นสินทรัพย์ที่ใช้สำหรับเป็นที่อยู่อาศัยและการใช้เพื่อประกอบอาชีพเกษตรกรรม

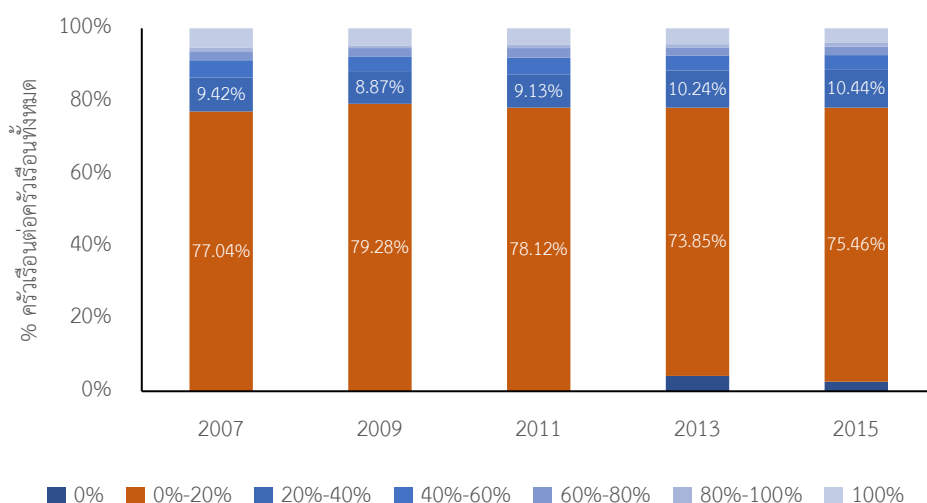
ภาพที่ 5 แสดงอัตราส่วนประเภทสินทรัพย์ที่ครัวเรือนถือครอง

อย่างไรก็ดี แม้ว่าข้อมูลจะแสดงให้เห็นว่ามูลค่าที่ดินเป็นสินทรัพย์สำคัญของครัวเรือนที่อาจจะไม่ถูกรวมอยู่ในมูลค่าสินทรัพย์ทางการเงิน แต่หากพิจารณาลงไปรายละเอียดแล้ว ความเหลื่อมล้ำของการถือครองที่ดินก็มีอยู่สูงมากในสังคมไทย และอาจส่งผลกระทบต่อความเหลื่อมล้ำของการถือสินทรัพย์รวมในสังคมไทยที่เลวร้ายขึ้น

ต่อมา เมื่อทำการศึกษาสัดส่วนของการถือสินทรัพย์ในระบบ ข้อมูลจากการสำรวจล่าสุดแสดงให้เห็นในทิศทางเดียวกันว่า ครัวเรือนมีการถือครองสินทรัพย์ในระบบเพียง 0-20 เปอร์เซ็นต์ของสินทรัพย์ที่ครัวเรือนครอบครองทั้งหมด โดยข้อมูลแสดงให้เห็นว่ามีครัวเรือนมากกว่า 70 เปอร์เซ็นต์ของครัวเรือนทั้งหมดถือสินทรัพย์ในระบบ 0-20 เปอร์เซ็นต์ สำหรับอัตราส่วนการถือครองสินทรัพย์อื่น ๆ รองลงมา คือ การถือครองสินทรัพย์ที่ 20-40 เปอร์เซ็นต์ และที่ 40-60 เปอร์เซ็นต์ โดยการถือครองสินทรัพย์ที่ 20-40 เปอร์เซ็นต์มีสัดส่วนผู้ถือครองในแต่ละปีอยู่ที่ 8-10 เปอร์เซ็นต์ และการถือครองสินทรัพย์ที่ 40-60 เปอร์เซ็นต์มีสัดส่วนผู้ถือครองในแต่ละปีอยู่ที่ 4-5 เปอร์เซ็นต์ ดังที่แสดงในภาพที่ 6

สัดส่วนมูลค่าสินทรัพย์ในระบบ (Formal Asset)

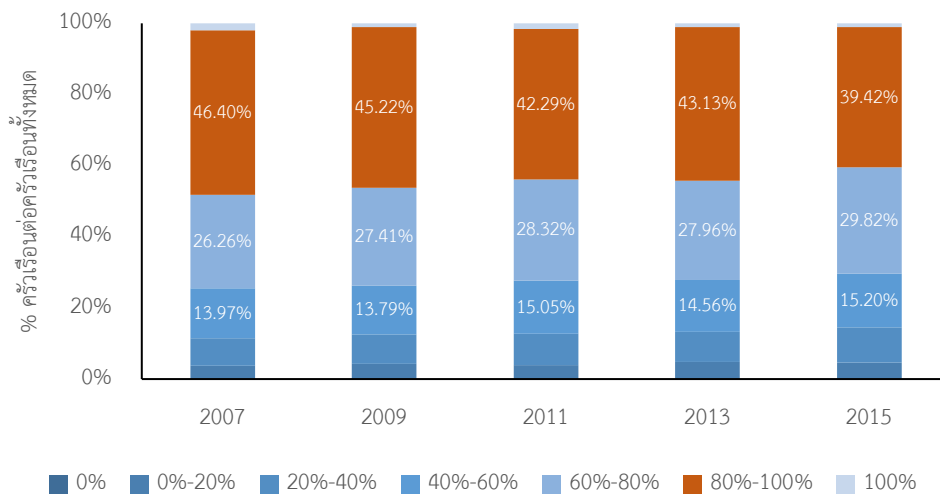
ต่อมูลค่าสินทรัพย์ทั้งหมด

ภาพที่ 6 แสดงปริมาณผู้ถือครองสินทรัพย์ในระบบในอัตราส่วนต่าง ๆ ต่อสินทรัพย์ทั้งหมด

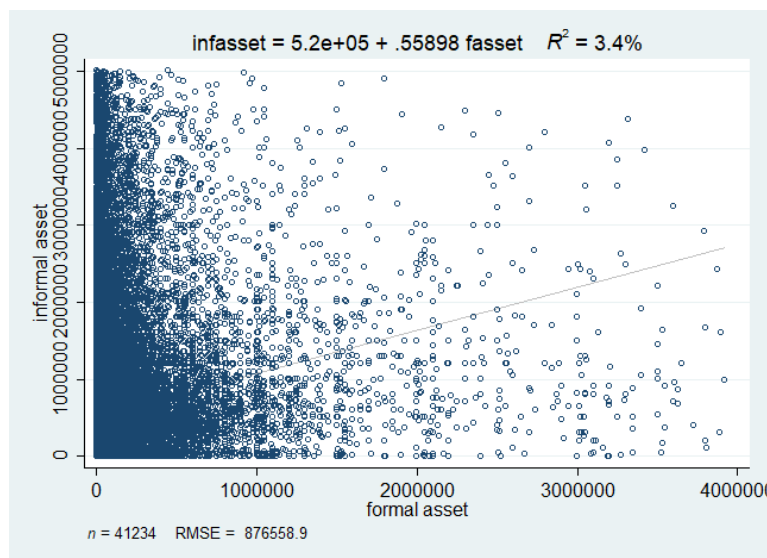
เนื่องจากการคำนวณปริมาณสินทรัพย์นอกระบบ การศึกษาครั้งนี้ได้วิเคราะห์มูลค่าสินทรัพย์ที่มาจากบุตร ดังนั้นเพื่อให้การวิเคราะห์มีความรอบด้าน จึงได้ทำการศึกษาเพิ่มเติมในประเด็นผลกระทบของการคำนวณมูลค่าสินทรัพย์ที่มาจากบุตรต่อปริมาณสินทรัพย์นอกระบบซึ่งคำนวณจากการรวมมูลค่าสินทรัพย์ทั้งในระบบและสินทรัพย์นอกระบบเข้าด้วยกัน จากภาพที่ 7 แสดงผลให้เห็นอย่างชัดเจนว่าจากตัวอย่างครัวเรือนที่ศึกษาทั้งหมดประมาณ 40 เปอร์เซ็นต์ (39-46 เปอร์เซ็นต์) มีสัดส่วนของมูลค่าที่ได้บุตรคิดเป็น 80-100 เปอร์เซ็นต์ของมูลค่าสินทรัพย์นอกระบบทั้งหมด รองลงมาคือครัวเรือนที่มีสัดส่วนของมูลค่าบุตรที่ได้จากการคำนวณคิดเป็น 60-80 เปอร์เซ็นต์ของมูลค่าสินทรัพย์ที่ไม่ได้อยู่ในระบบทั้งหมด มีครัวเรือนเหล่านี้ประมาณ 26-30 เปอร์เซ็นต์ของครัวเรือนทั้งหมด ผลการศึกษานี้แสดงให้เห็นถึงความสำคัญของวิธีการคำนวณมูลค่าบุตรและการนำข้อมูลมูลค่าบุตรมาใช้ในศึกษาสินทรัพย์นอกระบบในความหมายกว้าง เนื่องจากมูลค่าบุตรที่คำนวณนั้นมีผลอย่างมากต่อมูลค่าสินทรัพย์ที่ไม่ได้อยู่ในระบบ

สัดส่วนของมูลค่าปัจจุบันจากบุตรต่อสินทรัพย์นอกระบบ
(Informal Asset)

ภาพที่ 7 แสดงปริมาณครัวเรือนที่มีมูลค่าบุตรในอัตราส่วนต่าง ๆ ต่อสินทรัพย์ที่ไม่ได้อยู่ในระบบ

การศึกษาความสัมพันธ์ (Correlation) เบื้องต้นระหว่างปริมาณสินทรัพย์ในระบบและปริมาณสินทรัพย์นอกระบบที่ถือครองโดยครัวเรือน พบว่า ไม่พบความสัมพันธ์ระหว่างตัวแปรทั้งสอง โดยภาพที่ 8 แสดงให้เห็นว่า ข้อมูลปริมาณการถือครองสินทรัพย์ในระบบของครัวเรือนมีความสามารถในการนำมาใช้อธิบายการตัดสินใจถือสินทรัพย์นอกระบบของครัวเรือนต่ำมาก โดยมีค่า R^2 เพียง 3.4 เปอร์เซ็นต์ ดังนั้นการศึกษาความสัมพันธ์ของการถือของสินทรัพย์มีความสำคัญในระยะต่อไปที่จะทำให้เข้าใจภาพและปัจจัยที่มีผลต่อการตัดสินใจถือครองสินทรัพย์แต่ละประเภทของครัวเรือน

ภาพที่ 8 ความสัมพันธ์ระหว่างสินทรัพย์ในระบบและสินทรัพย์นอกระบบ

2.7 ผลการศึกษางบดุลครัวเรือนในประเทศไทย

จากการศึกษางบดุลครัวเรือนในประเทศไทย การศึกษาในส่วนนี้จะนำเสนอการวิเคราะห์ในสามส่วน ประกอบด้วยผลการวิเคราะห์โดยใช้ข้อมูลปี พ.ศ. 2558 ผลการวิเคราะห์โดยใช้ข้อมูลปี พ.ศ. 2550 ถึงปี พ.ศ. 2556 และผลการวิเคราะห์เปรียบเทียบข้อมูลปี พ.ศ. 2558 กับข้อมูลปี พ.ศ. 2550 ถึงปี พ.ศ. 2556 เนื่องจากเป็นช่วงเวลาที่มีการเก็บข้อมูลที่มีตัวแปรที่ต้องการวิเคราะห์อย่างครบถ้วน

2.7.1 งบดุลของครัวเรือนในประเทศไทย

ข้อมูลในปี พ.ศ. 2558 มีจำนวนตัวอย่างทั้งสิ้น 43,400 หน่วยซึ่งเป็นตัวแทนของประชากรจำนวน 21,326,000 ครัวเรือน การศึกษาครั้งนี้ พบว่า สำหรับสินทรัพย์ สินทรัพย์ประเภทอสังหาริมทรัพย์ บ้าน ที่ดิน อาคารมีมูลค่าสูงสุดคิดเป็นร้อยละ 72 ของสินทรัพย์ทั้งหมด ในขณะที่สินทรัพย์ผลผลิตการเกษตรและประมง มีมูลค่าต่ำที่สุด คิดเป็นร้อยละ 3 สำหรับหนี้สินในระบบ (ไม่นับรวมหนี้สินอื่น ๆ) พบว่าหนี้สินจากการอุปโภคมีมูลค่าสูงที่สุดอยู่ที่ร้อยละ 44 ในขณะที่หนี้สินจากการศึกษามีมูลค่าต่ำที่สุดอยู่ที่ร้อยละ 1 สำหรับหนี้สินนอกระบบ (ไม่นับรวมหนี้สินอื่น ๆ) พบว่ามีโครงสร้างในรูปแบบเดียวกับหนี้สินในระบบคือหนี้สินจากการอุปโภคมีมูลค่าสูงที่สุดอยู่ที่ร้อยละ 42 ในขณะที่หนี้สินจากการศึกษาต่ำที่สุดอยู่ที่ร้อยละ 1

ตารางที่ 6 สินทรัพย์ของครัวเรือน

ข้อมูล	ค่าเฉลี่ย (บาท)	ส่วนเบี่ยงเบน มาตรฐาน	ค่าต่ำที่สุด (บาท)	ค่าสูงที่สุด (บาท)	ร้อยละ
สินทรัพย์ทางการเงิน	178,133	746,954	-	70,000,000	10
อสังหาริมทรัพย์ บ้านที่ดินอาคาร	1,304,982	5,461,601	-	830,000,000	72
สังหาริมทรัพย์ รถยนต์ เป็นต้น	259,552	2,490,891	-	500,000,000	14
สินทรัพย์ผลผลิตการเกษตรและ ประมง	61,616	269,094	-	17,800,000	3
สินทรัพย์รวม	1,804,283	6,737,724	-	856,000,000	100

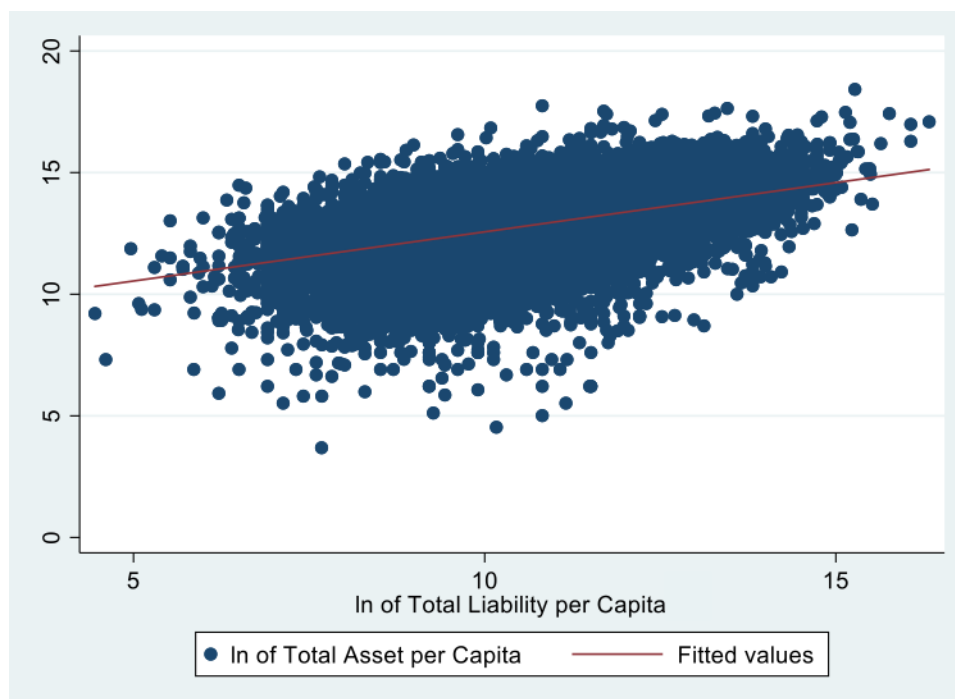
ตารางที่ 7 หนี้สินในระบบ

ข้อมูล	ค่าเฉลี่ย (บาท)	ส่วนเบี่ยงเบน มาตรฐาน	ค่าต่ำที่สุด (บาท)	ค่าสูงที่สุด (บาท)	ร้อยละ
อสังหาริมทรัพย์ บ้านที่ดินอาคาร	48,000	318,787	-	23,400,000	29
การศึกษา	2,449	36,979	-	4,000,000	1
อุปโภค	73,340	276,334	-	16,100,000	44
ธุรกิจที่ไม่ใช่เกษตร	21,843	339,310	-	30,300,000	13
เกษตร	21,378	135,604	-	10,000,000	13
อื่น ๆ ค่าประกันค่าปรับ ค่าเสียหาย	643	22,527	-	2,500,000	0
หนี้สินในระบบทั้งหมด	167,654	582,156	-	31,000,000	100

ตารางที่ 8 หนี้สินนอกระบบ

ข้อมูล	ค่าเฉลี่ย (บาท)	ส่วนเบี่ยงเบน มาตรฐาน	ค่าต่ำที่สุด (บาท)	ค่าสูงที่สุด (บาท)	ร้อยละ
อสังหาริมทรัพย์ บ้านที่ดินอาคาร	385	13,511	-	1,000,000	11
การศึกษา	45	2,767	-	400,000	1
อุปโภค	1,470	21,186	-	2,000,000	42
ธุรกิจที่ไม่ใช่เกษตร	1,080	37,849	-	4,000,000	31
เกษตร	423	14,017	-	1,200,000	12
อื่น ๆ ค่าประกันค่าปรับ ค่าเสียหาย	89	6,296	-	1,000,000	3
หนี้สินนอกระบบทั้งหมด	3,492	49,094	-	4,000,000	100

นอกจากนี้เมื่อพิจารณาความสัมพันธ์ระหว่างสินทรัพย์รวมเฉลี่ยต่อคนกับหนี้สินรวมเฉลี่ยต่อคน พบว่ามีความสัมพันธ์ในทิศทางบวก โดยครัวเรือนที่มีสินทรัพย์มากก็จะมีหนี้สินมากด้วย อย่างไรก็ตามหากพิจารณาการกระจายตัว พบว่าครัวเรือนที่มีสินทรัพย์ต่ำอาจจะมีหนี้สินสูงหรือต่ำก็ได้ (มีการกระจายตัวสูง) ในขณะที่ครัวเรือนใดที่มีสินทรัพย์สูงมักจะเป็นมีหนี้สินสูงในระดับใกล้เคียงกัน (มีการกระจายตัวต่ำ) จากข้อมูลดังกล่าวแสดงให้เห็นว่าครัวเรือนที่มีสินทรัพย์สูงกว่าสามารถเข้าถึงแหล่งเงินได้มากกว่าครัวเรือนที่มีสินทรัพย์ต่ำว่านั่นเอง หรืออาจจะเป็นการเข้าถึงหนี้สินเพื่อซื้อสินทรัพย์

ภาพที่ 9 ความสัมพันธ์ระหว่างหนี้สินเฉลี่ยต่อคน (แกนนอน) กับสินทรัพย์เฉลี่ยต่อคน (แกนตั้ง)

ที่มา: ผู้วิจัย

2.7.2 รายได้และค่าใช้จ่ายครัวเรือน

จากข้อมูลรายได้เฉลี่ยต่อเดือนในรอบปี พบว่ารายได้ส่วนใหญ่เป็นรายได้ที่เป็นตัวเงิน รองลงมาคือ รายได้ที่ไม่เป็นตัวเงิน ได้แก่ รายได้จากการประเมินค่าเช่าโดยไม่เสียค่าเช่า มูลค่าสินค้าและบริการที่ได้รับโดยไม่ต้องซื้อ และมูลค่าอาหารและเครื่องดื่มที่ได้รับโดยไม่ต้องซื้อ และรายได้อื่น ๆ อย่างไรก็ตามรายได้ที่เป็นตัวเงินจะนับรวมรายได้จากการเกษตรด้วยซึ่งถ้ามีค่าติดลบแสดงว่าเกิดการขาดทุน ในขณะที่ค่าใช้จ่ายสูงสุดจะเป็นค่าใช้จ่ายทั่วไป รองลงมาคือค่าใช้จ่ายหนี้สิน พิจารณาได้จากตารางที่ 9

ตารางที่ 9 รายได้และค่าใช้จ่ายครัวเรือนเฉลี่ยต่อเดือนในรอบปี

ข้อมูล	ค่าเฉลี่ย (บาท)	ส่วนเบี่ยงเบน มาตรฐาน	ค่าต่ำที่สุด (บาท)	ค่าสูงที่สุด (บาท)
รายได้				
รายได้ที่เป็นตัวเงิน	31,989	94,730	-2,847,200	8,546,500
รายได้ที่ไม่เป็นตัวเงิน	3,418	3,389	-	217,612
รายรับอื่น ๆ	402	6,587	-	833,333
ค่าใช้จ่าย				
ค่าใช้จ่ายทั่วไป	20,088	17,256	1,037	508,070
ค่าใช้จ่ายหนี้สิน	48	4,181	-	833,333

หมายเหตุ: (1) รายได้ที่เป็นตัวเงิน รวม กำไร(ขาดทุน)สุทธิจากธุรกิจและการเกษตร

(2) รายได้ที่ไม่เป็นตัวเงิน ได้แก่ รายได้จากการประเมินค่าเช่าโดยไม่เสียค่าเช่า มูลค่าสินค้าและบริการที่ได้รับโดยไม่ต้องซื้อ และมูลค่าอาหารและเครื่องดื่มที่ได้รับโดยไม่ต้องซื้อ

2.7.3 การส่งเงินกลับและการส่งเงินให้ของครัวเรือน

ข้อมูลจากตารางที่ 10 แสดงให้เห็นว่าจำนวนเงินที่ส่งกลับมาที่ครัวเรือน โดยเฉลี่ยเท่ากับ 7,003 บาท สูงกว่าจำนวนเงินที่ส่งออกของครัวเรือน ซึ่งมีมูลค่าเฉลี่ยเท่ากับ 4,363 บาท และเมื่อวิเคราะห์ในรายละเอียด ยังพบอีกว่าส่วนใหญ่แล้วผู้ขายเป็นทั้งผู้ที่ส่งเงินกลับมาที่ครัวเรือนและเป็นผู้ที่ส่งเงินออกจากครัวเรือน ทั้งนี้ หากพิจารณาในแง่ความสัมพันธ์ของสมาชิกในครัวเรือน พบว่า การส่งเงินกลับมาที่ครัวเรือนมาจากบุตรที่สมรสแล้ว รองลงมาคือบุตรที่ยังไม่ได้สมรส ในขณะที่การส่งเงินออกของครัวเรือนส่วนใหญ่จะส่งให้บุตรที่ยังไม่ได้สมรส รองลงมาคือบุตรที่สมรสแล้วและบุตรของบุตร

ตารางที่ 10 การส่งเงินมาที่ครัวเรือนและการส่งเงินออกของครัวเรือน

ข้อมูล	ค่าเฉลี่ย (บาท)	ส่วนเบี่ยงเบน มาตรฐาน	ค่าต่ำที่สุด (บาท)	ค่าสูงที่สุด (บาท)
จำนวนเงินที่ส่งกลับมาที่ ครัวเรือน	7,003	29,686	-	972,000
จำนวนเงินที่ส่งออกของ ครัวเรือน	4,363	27,700	-	2,000,000

2.7.4 ผลการประเมินมูลค่าของสินทรัพย์ประเภททรัพยากรบุคคลที่เกี่ยวข้องกับครัวเรือน

การประเมินมูลค่าของสินทรัพย์ประเภททรัพยากรบุคคลที่เกี่ยวข้องกับครัวเรือน แบ่งออกเป็น 2 รูปแบบ ได้แก่ Discounted Cash Flow (DCF) และ Benchmarking Model รายละเอียด ดังนี้

รูปแบบที่ 1 Discounted Cash Flow (DCF)

การประเมินมูลค่าของสินทรัพย์ประเภททรัพยากรบุคคลที่เกี่ยวข้องกับครัวเรือนด้วยรูปแบบ DCF จะคำนวณหากระแสเงินสดที่สินทรัพย์นั้นสร้างให้แก่ครัวเรือน โดยใช้สูตรคำนวณดังนี้

$$\text{มูลค่าของสินทรัพย์} = \text{จำนวนเงินที่ส่งกลับมาที่ครัวเรือน} \times (60 - \text{อายุปัจจุบัน})$$

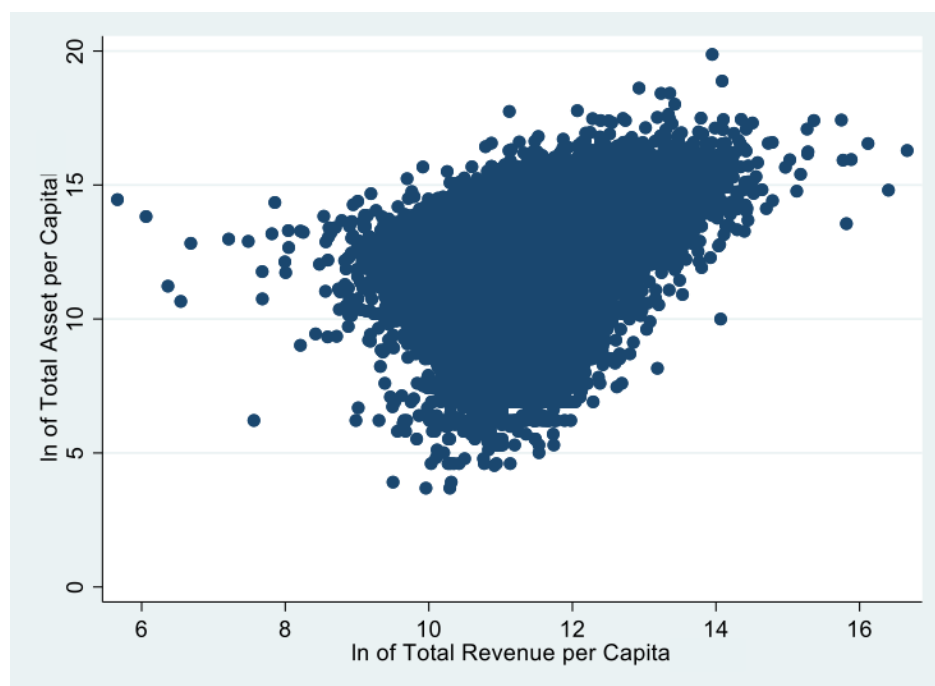
กรณีของหนี้สินสามารถคำนวณได้ดังนี้

$$\text{มูลค่าของหนี้สิน} = \text{จำนวนเงินที่ส่งออกของครัวเรือน} \times (60 - \text{อายุปัจจุบัน})$$

วิธีการคำนวณดังกล่าวนี้เป็นวิธีที่ง่ายแต่มีข้อจำกัดจำนวนมาก อาทิ บุคคลไม่ได้สร้างรายได้เท่ากันทุกปีและการใช้อายุที่ 60 ปี เป็นเกณฑ์ในการกำหนดอายุปีสุดท้ายที่ทำงานอาจจะไม่สมเหตุสมผลเนื่องจากไม่ใช่ทุกคนที่หยุดทำงานเมื่ออายุ 60 ปี ดังนั้นในการศึกษาครั้งนี้จึงไม่ใช้วิธีการดังกล่าวในการประเมินมูลค่าสินทรัพย์ นอกจากนี้เมื่อได้ทำการประเมินมูลค่าของสินทรัพย์ประเภททรัพยากรบุคคลด้วยรูปแบบ DCF พบว่ามีค่าค่อนข้างสูงและความผันผวนสูงกว่ารูปแบบที่ 2

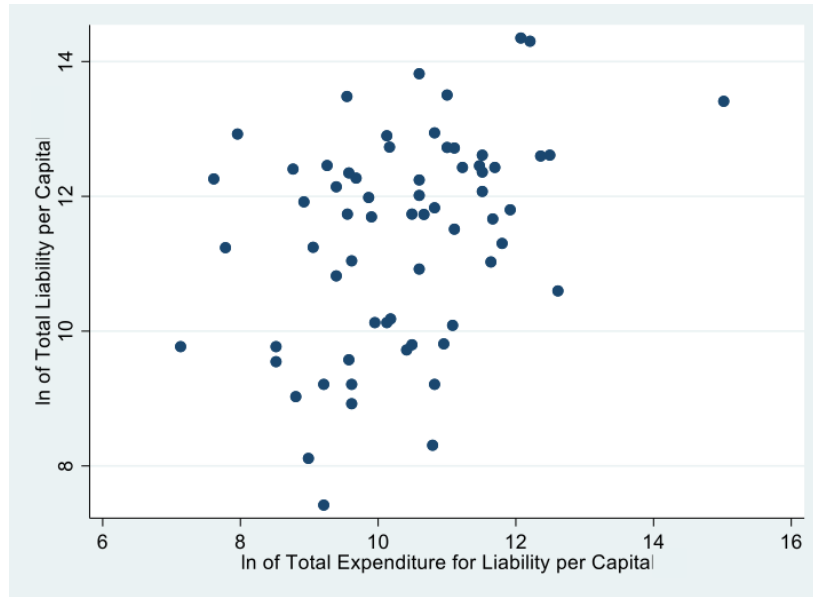
รูปแบบที่ 2 Benchmarking Model

รูปแบบ Benchmarking Model จะใช้แบบจำลองทางเศรษฐมิติ กรณีของสินทรัพย์จะกำหนดให้ตัวแปรตามคือค่า logarithms ของสินทรัพย์เฉลี่ยต่อคนของครัวเรือน และตัวแปรอิสระคือค่า logarithms ของรายได้เฉลี่ยต่อคนของครัวเรือนในรอบปี กรณีของหนี้สินกำหนดให้ตัวแปรตามคือค่า logarithms ของหนี้สินเฉลี่ยต่อคนของครัวเรือน และตัวแปรอิสระคือค่า logarithms ของค่าใช้จ่ายหนี้สินเฉลี่ยต่อคนของครัวเรือนในรอบปี จากนั้นแทนค่าจำนวนเงินที่ส่งกลับมาที่ครัวเรือนและจำนวนเงินที่ส่งออกของครัวเรือนลงในแบบจำลองเพื่อให้ได้มูลค่าสินทรัพย์และหนี้สินตามลำดับ

ภาพที่ 10 ความสัมพันธ์รูปแบบ logarithms ระหว่างรายได้เฉลี่ยต่อคนของครัวเรือน
ในรอบปีกับสินทรัพย์เฉลี่ยต่อคนของครัวเรือน

ที่มา: ผู้วิจัย

ภาพที่ 11 ความสัมพันธ์รูปแบบ logarithms ระหว่างค่าใช้จ่ายหนี้สินเฉลี่ยต่อคน
ของครัวเรือนในรอบปีกับหนี้สินเฉลี่ยต่อคนของครัวเรือน

ที่มา: ผู้วิจัย

เมื่อประเมินมูลค่าสินทรัพย์ประเภททรัพยากรบุคคลที่เกี่ยวข้องกับครัวเรือนแล้วจะนำไปรวม
สินทรัพย์ทั้งหมดของครัวเรือนและหนี้สินทั้งหมดของครัวเรือนทำให้ได้ค่าอัตราส่วนดังนี้

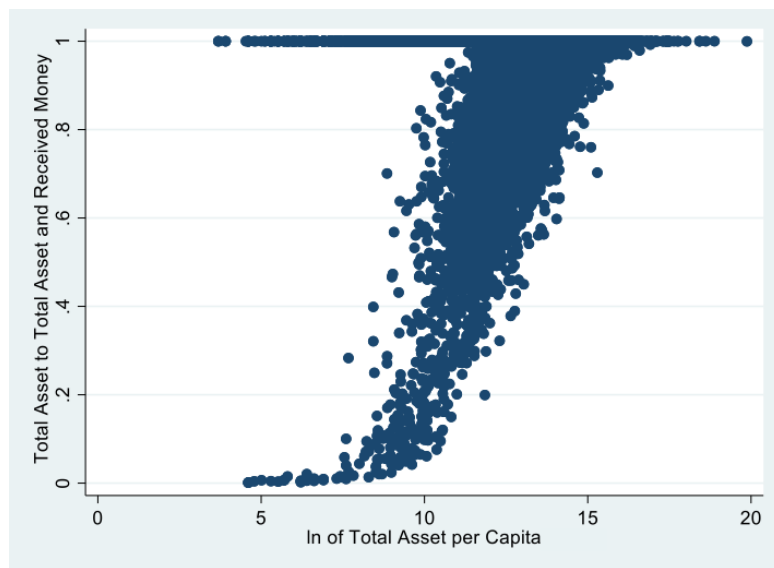
$$\text{อัตราส่วนสินทรัพย์} = \frac{\text{สินทรัพย์ทั้งหมดของครัวเรือน}}{\text{สินทรัพย์ทั้งหมดของครัวเรือนรวมกับมูลค่าสินทรัพย์ประเภททรัพยากรบุคคล}}$$

และ

$$\text{อัตราส่วนหนี้สิน} = \frac{\text{หนี้สินทั้งหมดของครัวเรือน}}{\text{หนี้สินของครัวเรือนรวมกับมูลค่าหนี้สินประเภททรัพยากรบุคคล}}$$

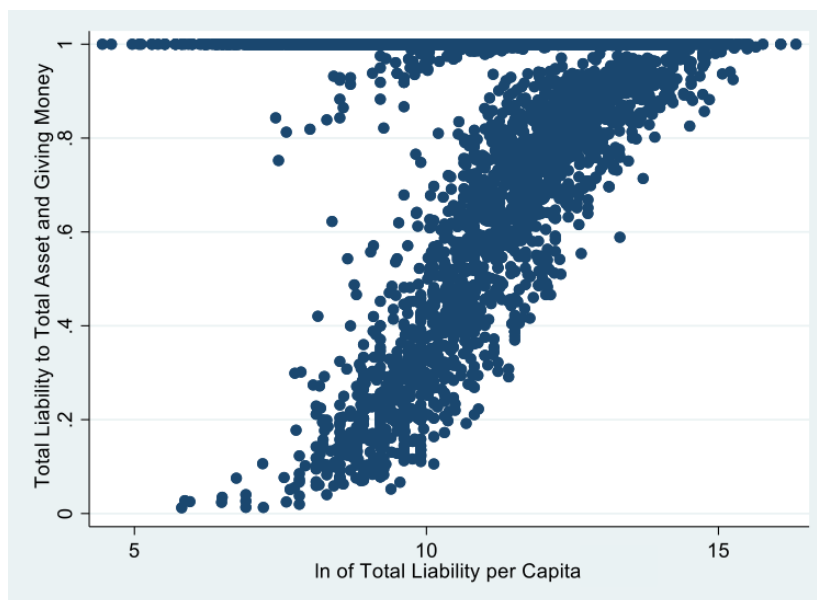
จากอัตราส่วนทั้งสองอัตราส่วนดังกล่าวนี้สามารถอธิบายได้ว่าถ้าอัตราส่วนสินทรัพย์ (อัตราหนี้สิน)
เพิ่มขึ้น หมายความว่ามูลค่าสินทรัพย์ประเภททรัพยากรบุคคลที่เกี่ยวข้องกับครัวเรือน (มูลค่าหนี้สินประเภท
ทรัพยากรบุคคลที่เกี่ยวข้องกับครัวเรือน) ลดลง

เมื่อวิเคราะห์อัตราส่วนสินทรัพย์ที่สัมพันธ์กับค่า logarithms ระหว่างสินทรัพย์เฉลี่ยต่อคนของ
ครัวเรือนจะพบว่าครัวเรือนที่มีสินทรัพย์ต่อคนน้อยจะมีทรัพยากรบุคคลที่เกี่ยวข้องกับครัวเรือนจะเป็น
สินทรัพย์ที่มีมูลค่ามาก และเมื่อพิจารณาอัตราส่วนหนี้สินที่สัมพันธ์กับค่า logarithms ระหว่างหนี้สินเฉลี่ยต่อ
คนของครัวเรือน พบว่าครัวเรือนใดที่มีหนี้สินต่อคนน้อยจะมีทรัพยากรบุคคลที่เกี่ยวข้องกับครัวเรือนจะเป็น
หนี้สินที่มีมูลค่ามาก

ภาพที่ 12 ความสัมพันธ์รูปแบบ logarithms ระหว่างสินทรัพย์เฉลี่ยต่อคนของครัวเรือนกับอัตราส่วน
ระหว่างสินทรัพย์ทั้งหมดของครัวเรือนต่อสินทรัพย์ทั้งหมดของครัวเรือนรวม
กับมูลค่าสินทรัพย์ประเภททรัพยากรบุคคล

ที่มา: ผู้วิจัย

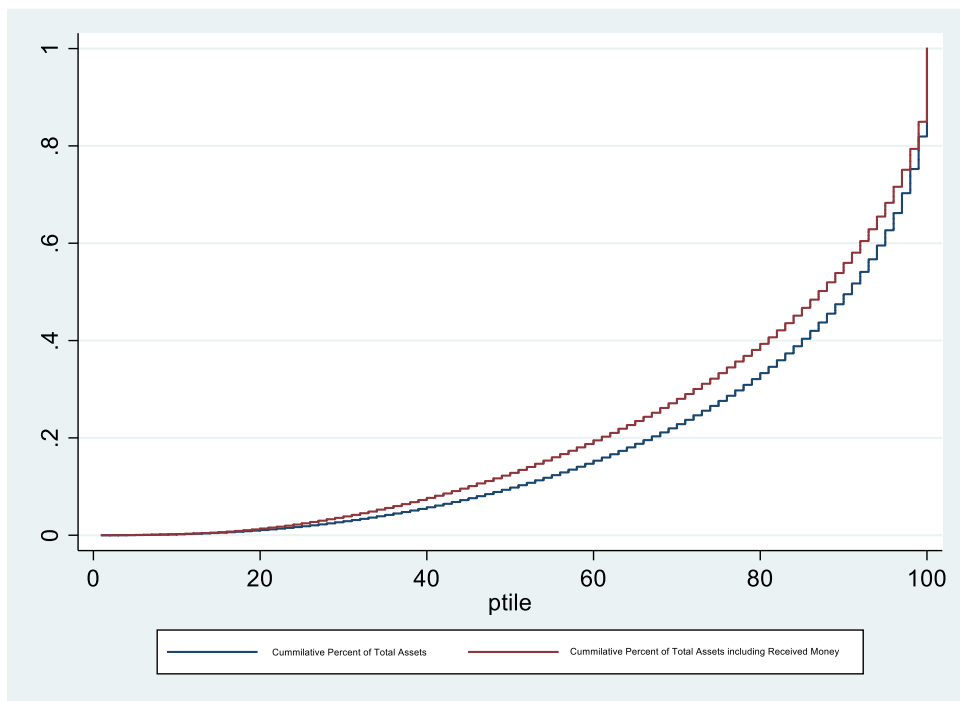
ภาพที่ 13 ความสัมพันธ์รูปแบบ logarithms ระหว่างหนี้สินเฉลี่ยต่อคนของครัวเรือนกับอัตราส่วน
ระหว่างหนี้สินทั้งหมดของครัวเรือนต่อหนี้สินทั้งหมดของครัวเรือนรวมกับ
มูลค่าหนี้สินประเภททรัพยากรบุคคล

ที่มา: ผู้วิจัย

2.8 ความเหลื่อมล้ำด้านสินทรัพย์

การประเมินสินทรัพย์ของครัวเรือนสามารถนำมาสร้างเส้น Lorenz Curve โดยนำครัวเรือนทั้งหมดมาเรียงลำดับตามมูลค่าสินทรัพย์ที่มีทั้งหมดเป็นแกนนอน โดยในที่นี้แสดงกรณีที่แบ่งเป็น 100 ส่วนและ 10 ส่วนตามลำดับ ในขณะที่แกนตั้งแสดงมูลค่าสินทรัพย์ทั้งหมดที่มีการสะสมคิดเป็นร้อยละต่อสินทรัพย์ที่มีทั่วประเทศ

เส้น Lorenz Curve ที่ได้แสดงให้เห็นว่าเมื่อรวมมูลค่าสินทรัพย์ประเภททรัพยากรบุคคลที่เกี่ยวข้องกับครัวเรือน จะพบว่าความเหลื่อมล้ำด้านสินทรัพย์ดีขึ้น โดยจะเห็นได้ว่ามูลค่าสินทรัพย์ที่มีทั้งหมดสะสมจะเพิ่มขึ้นอย่างรวดเร็วในกลุ่มครัวเรือนที่ร้อยละ 60 ถึงร้อยละ 80 (Percentile ที่ร้อยละ 60 ถึงร้อยละ 80)

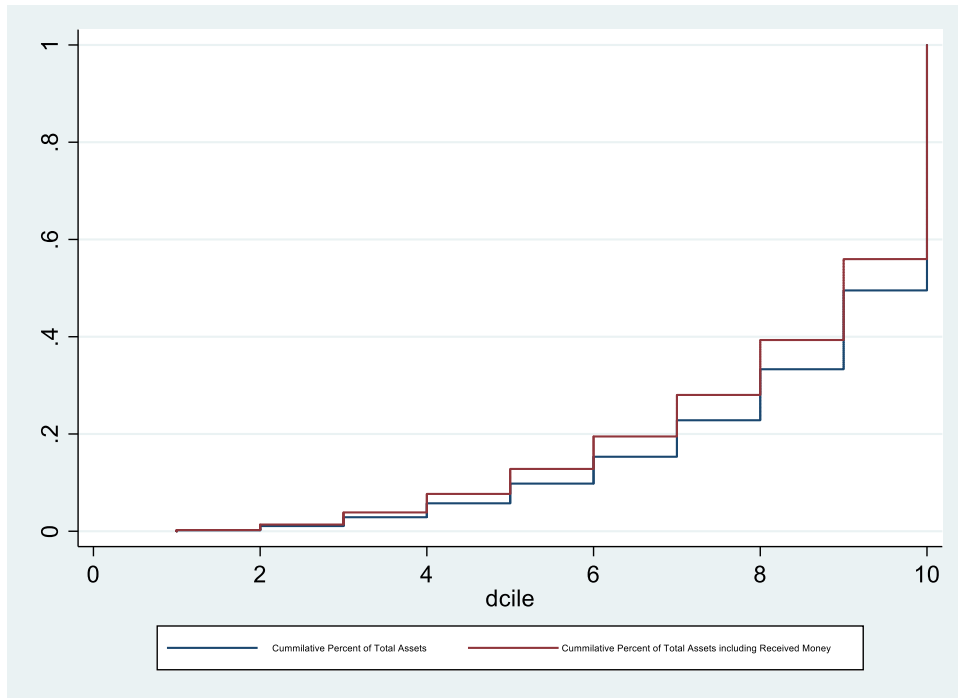

ภาพที่ 14 เส้น Lorenz Curve ของสินทรัพย์ของครัวเรือนปี พ.ศ. 2558 กรณีที่ไม่รวมและรวมมูลค่าสินทรัพย์ประเภททรัพยากรบุคคลที่เกี่ยวข้องกับครัวเรือน (สินน้ำเงินและสีแดงตามลำดับ)
กรณีแบ่งเป็น 100 กลุ่ม

ที่มา: ผู้วิจัย

จากเส้น Lorenz Curve กรณีที่แบ่งครัวเรือนเป็น 10 กลุ่มจะพบว่าครัวเรือนกลุ่มที่ 1 และกลุ่มที่ 2 แทบไม่มีสินทรัพย์ที่ถือครองไว้เลย ในขณะที่กลุ่มที่ 3 ถึงกลุ่มที่ 4 ถือครองสินทรัพย์ในประเทศไว้ในจำนวนร้อยละ 5 ของทั้งประเทศ กลุ่มที่ 5 ถึงกลุ่มที่ 6 ถือครองสินทรัพย์ในประเทศไว้ในจำนวนร้อยละ 10 กลุ่มที่ 7 ถึงกลุ่มที่ 8 ถือครองสินทรัพย์ในประเทศไว้ในจำนวนร้อยละ 15 ของทั้งประเทศ สุดท้ายกลุ่มที่ 9 และกลุ่มที่

10 ถือครองสินทรัพย์ในประเทศไว้ในจำนวนร้อยละ 70 จากข้อมูลประมาณการณได้ว่าครัวเรือนกลุ่มที่ 1 และกลุ่มที่ 2 ถือครองสินทรัพย์ร้อยละ 1 ของทั้งประเทศ ดังนั้นแล้วเมื่อเปรียบเทียบกับความเหลื่อมล้ำด้านรายได้ตามที่ได้กล่าวไว้ข้างต้นจะพบว่ามีความรุนแรงกว่ามากอีกด้วย

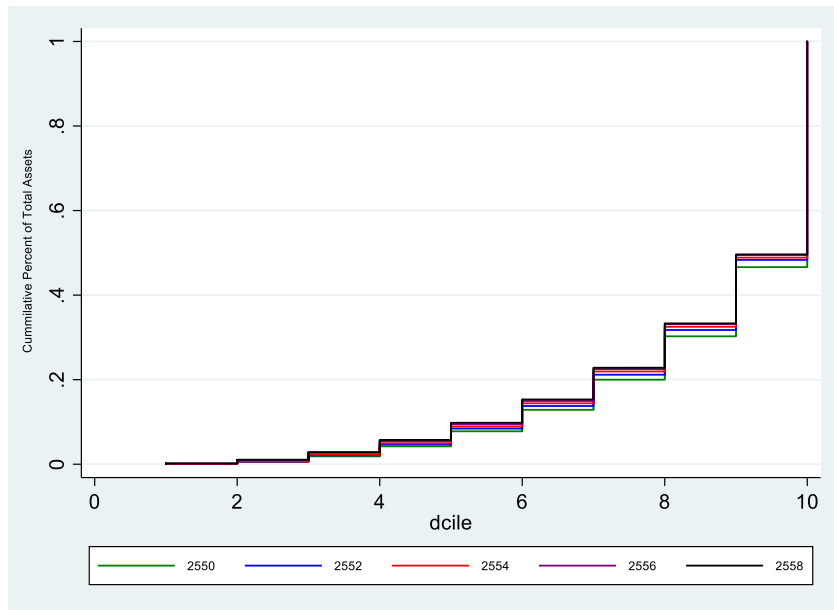

ภาพที่ 15 ภาพที่ 15 เส้น Lorenz Curve ของสินทรัพย์ของครัวเรือนปี พ.ศ. 2558 กรณีที่ไม่รวมและรวมมูลค่าสินทรัพย์ประเภททรัพยากรบุคคลที่เกี่ยวข้องกับครัวเรือน (สีน้ำเงินและสีแดงตามลำดับ) กรณีแบ่งเป็น 10 กลุ่ม

ที่มา: ผู้วิจัย

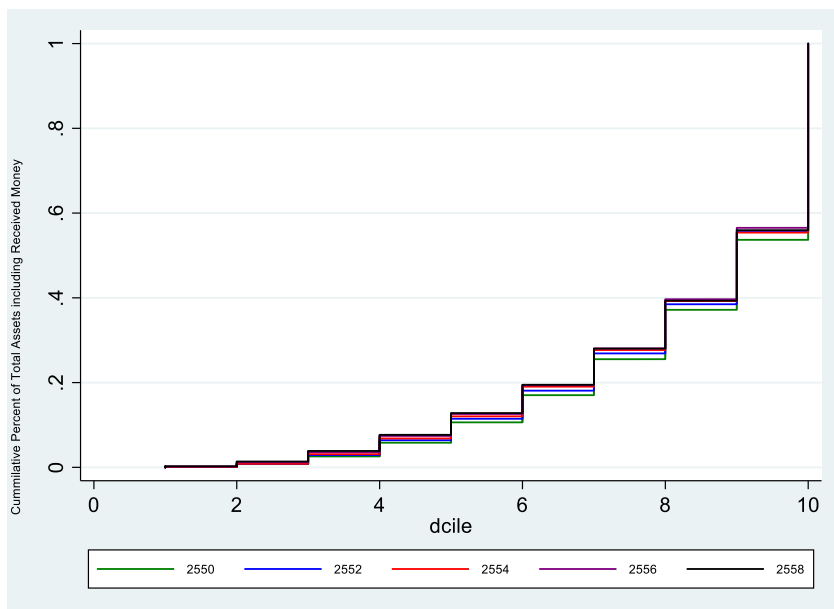
อย่างไรก็ตามเมื่อเปรียบเทียบเส้น Lorenz Curve ในกรณีแบ่งครัวเรือนเป็น 10 กลุ่มจะพบว่าทั้งกรณีโดยรวมและกรณีที่ไม่รวมมูลค่าสินทรัพย์ประเภททรัพยากรบุคคลที่เกี่ยวข้องกับครัวเรือนมีลักษณะไม่แตกต่างกัน แสดงให้เห็นว่าแม้ว่าเมื่อสินทรัพย์ประเภททรัพยากรบุคคลที่เกี่ยวข้องกับครัวเรือนจะทำให้ความเหลื่อมล้ำด้านสินทรัพย์ดีขึ้นแต่ก็ดีขึ้นเพียงเล็กน้อยเท่านั้น

เมื่อพิจารณาความเหลื่อมล้ำข้ามช่วงเวลาจะพบว่าโครงสร้างการกระจายสินทรัพย์ไม่แตกต่างกันมากนักในช่วง 10 ปีที่ผ่านมา แม้ว่าสถานการณ์ความเหลื่อมล้ำจะดีขึ้นเล็กน้อย ทั้งกรณีโดยรวมและกรณีที่ไม่รวมมูลค่าสินทรัพย์ประเภททรัพยากรบุคคลที่เกี่ยวข้องกับครัวเรือนมีลักษณะไม่แตกต่างกัน

ภาพที่ 16 เส้น Lorenz Curve ของสินทรัพย์ของครัวเรือนปีระหว่างปี พ.ศ. 2550 ถึง พ.ศ. 2558 กรณีที่ไม่รวมมูลค่าสินทรัพย์ประเภททรัพยากรบุคคลที่เกี่ยวข้องกับครัวเรือน (สินน้ำเงินและสีแดงตามลำดับ)
กรณีแบ่งเป็น 10 กลุ่ม

ที่มา: ผู้วิจัย

ภาพที่ 17 เส้น Lorenz Curve ของสินทรัพย์ของครัวเรือนปีระหว่างปี พ.ศ. 2556 ถึง พ.ศ. 2558 กรณีที่รวมมูลค่าสินทรัพย์ประเภททรัพยากรบุคคลที่เกี่ยวข้องกับครัวเรือน (สินน้ำเงินและสีแดงตามลำดับ)
กรณีแบ่งเป็น 10 กลุ่ม

ที่มา: ผู้วิจัย

2.9 สรุป

1. สินทรัพย์ที่ไม่เป็นทางการมีความสำคัญสำหรับครัวเรือนไทย โดยเฉพาะสำหรับครัวเรือนที่มีรายได้น้อย หากการพิจารณาสินทรัพย์เพื่อวางแผนเชิงนโยบาย การเน้นพิจารณาเฉพาะข้อมูลของสินทรัพย์ทางการเงินหรือสินทรัพย์ทางการเพียงอย่างเดียว อาจจะทำให้การวางแผนมีโอกาสผิดพลาดหรือไม่อาจบรรลุเป้าหมายได้จริง

2. การนับรวมสินทรัพย์ที่ไม่เป็นทางการในงบดุลครัวเรือน ทำให้เห็นความเหลื่อมล้ำที่ต่างออกไปจากการพิจารณาเฉพาะสินทรัพย์ทางการ อย่างไรก็ตาม งานวิจัยชิ้นนี้ไม่สามารถบอกได้ว่า ความเหลื่อมล้ำดังกล่าวสูงกว่าหรือต่ำกว่าความเหลื่อมล้ำที่เมื่อเปรียบเทียบกับกรณีที่พิจารณาเฉพาะสินทรัพย์ถาวร เนื่องจากการรวมเอามูลค่าที่ดินเป็นสินทรัพย์ อาจจะทำให้ความเหลื่อมล้ำในสังคมสูงขึ้น เพราะความเหลื่อมล้ำของที่ดินมีสูงมาก ขณะที่การรวมเอาสินทรัพย์ที่ไม่เป็นทางการอื่น ๆ เช่น สัตว์เศรษฐกิจ ต้นไม้ ทองคำ รวมถึงบุตรที่มีการศึกษาเข้าไป ก็อาจจะทำให้ความเหลื่อมล้ำลดลง เนื่องจากสินทรัพย์ที่ไม่เป็นทางการอื่น ๆ เหล่านี้มักจะถือครองในครัวเรือนที่มีรายได้น้อย อย่างไรก็ตาม งานวิจัยคาดการณ์โดยคร่าวได้ว่า ความเหลื่อมล้ำที่พิจารณารวมไปถึงสินทรัพย์ที่ไม่เป็นทางการน่าจะสูงขึ้น เพราะมูลค่าที่ดินน่าจะสูงกว่ามูลค่าสินทรัพย์ที่ไม่เป็นทางการอื่น ๆ

3. การศึกษาพบว่ามูลค่าสินทรัพย์ทั้งหมด (รวมทั้งสินทรัพย์ทางการและไม่เป็นทางการ) มีความสัมพันธ์กับหนี้สิน ส่วนหนึ่งเนื่องจากการก่อหนี้ส่วนใหญ่เป็นไปเพื่อซื้อทรัพย์สิน เช่น กู้เงินมาซื้อรถกระบะ นั้นหมายความว่า การพิจารณาสถานะทางการเงินของครัวเรือนต้องพิจารณาในระดับงบดุล ที่รวมทั้งสินทรัพย์และหนี้สิน เพราะหากพิจารณาเพียงด้านใดด้านหนึ่ง อาจให้ข้อมูลที่ไม่ครบถ้วน เช่น หากพิจารณาเฉพาะหนี้สิน อาจจะทำให้พบว่ามีหนี้สินเป็นจำนวนมาก ทั้งที่มีสินทรัพย์เพิ่มขึ้นตามไปด้วยเช่นกัน

4. บุตร โดยเฉพาะบุตรที่มีการศึกษา หากพิจารณาในลักษณะของการเป็นสินทรัพย์ที่ก่อให้เกิดรายได้ อย่างสม่ำเสมอแล้ว จะพบว่าบุตรที่มีการศึกษามีความสำคัญมากต่อการประกันรายได้ของครัวเรือน และนับว่าเป็นสินทรัพย์ที่สำคัญที่สุดของครัวเรือน โดยเฉพาะครัวเรือนที่มีรายได้น้อย และมีความสัมพันธ์กับการถือสินทรัพย์ทางการที่ลดจำนวนลง อาจเป็นเพราะบุตรเป็นสินทรัพย์ที่พ่อแม่มองว่าสามารถทดแทนกับการถือสินทรัพย์ประเภทอื่น ๆ ได้ เพื่อให้เกิดมีรายได้ในอนาคต

บทที่ 3

ความสามารถในการออมเพื่อเกษียณของครัวเรือนไทย

3.1 บทนำ

การออมเพื่อเกษียณถือเป็นเป้าหมายที่สำคัญของการวางแผนทางการเงินเพื่อการใช้ชีวิตในวัยชรา การมีเงินออมที่เพียงพอจะทำให้ผู้เกษียณอายุมีเงินที่จะใช้ชีวิตในช่วงเกษียณและลดการพึ่งพาจากประชากรวัยทำงานได้ อีกทั้งปัจจุบันสังคมไทยกำลังก้าวเข้าสู่สังคมผู้สูงอายุ ประชากรมีอายุเฉลี่ยเพิ่มสูงขึ้น ขณะที่จำนวนประชากรในวัยทำงานลดลง อีกทั้งแรงกดดันจากสถานะเงินเฟ้อส่งผลให้กำลังซื้อในอนาคตลดลง ประเด็นเหล่านี้ถือได้ว่าเป็นความเสี่ยงทางการเงินที่คนไทยต้องเผชิญในอนาคตอันใกล้ การวางแผนการเงินเพื่อเกษียณจึงมีบทบาทสำคัญอย่างมากสำหรับครัวเรือนไทย ในการเตรียมความพร้อมสำหรับการเกษียณอายุที่เหมาะสมและเพียงพอในอนาคต

เมื่อพิจารณาการออมของครัวเรือนไทย จากการสำรวจของสำนักงานสถิติในไตรมาสที่ 3 ของปีพ.ศ. 2561 พบว่า ครัวเรือนไทยมีการออมเงินคิดเป็นประมาณร้อยละ 72.9 และเมื่อเปรียบเทียบกับปีพ.ศ. 2559 พบว่า คนไทยมีการออมเพิ่มขึ้นร้อยละ 6 (ปีพ.ศ. 2559 มีร้อยละการออมที่ 66.7) สะท้อนให้เห็นได้ว่า ครัวเรือนไทยจำนวนหนึ่งมีความตระหนักถึงการเก็บออมเพิ่มอย่างเห็นได้ชัด แต่อย่างไรก็ตาม ยังคงมีครัวเรือนอีกกว่าร้อยละ 27.1 หรือคิดเป็นประมาณ 5.8 ล้านครัวเรือนที่ไม่มีเงินออม ดังนั้นการศึกษาปัจจัย สาเหตุและศักยภาพการออมของครัวเรือนไทยเปรียบเทียบกับกลุ่มต่าง ๆ จึงมีความสำคัญในการออกแบบนโยบายสนับสนุนการออมเพื่อเกษียณของครัวเรือนไทย โดยเฉพาะอย่างยิ่งสำหรับกลุ่มคนที่ออมเงินน้อยและไม่มีเงินออม

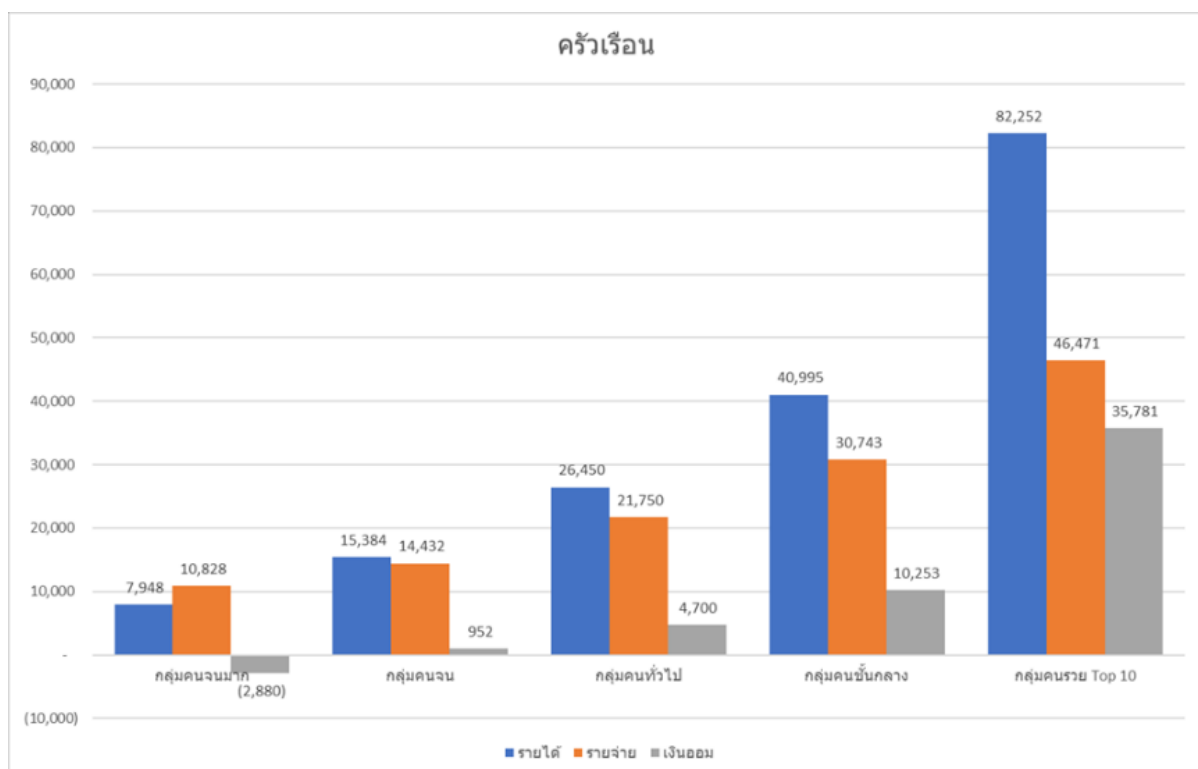
3.2 ข้อมูลรายได้ รายจ่าย และหนี้สินของครัวเรือนไทย

3.2.1 ข้อมูลรายได้ และรายจ่ายของครัวเรือนไทย

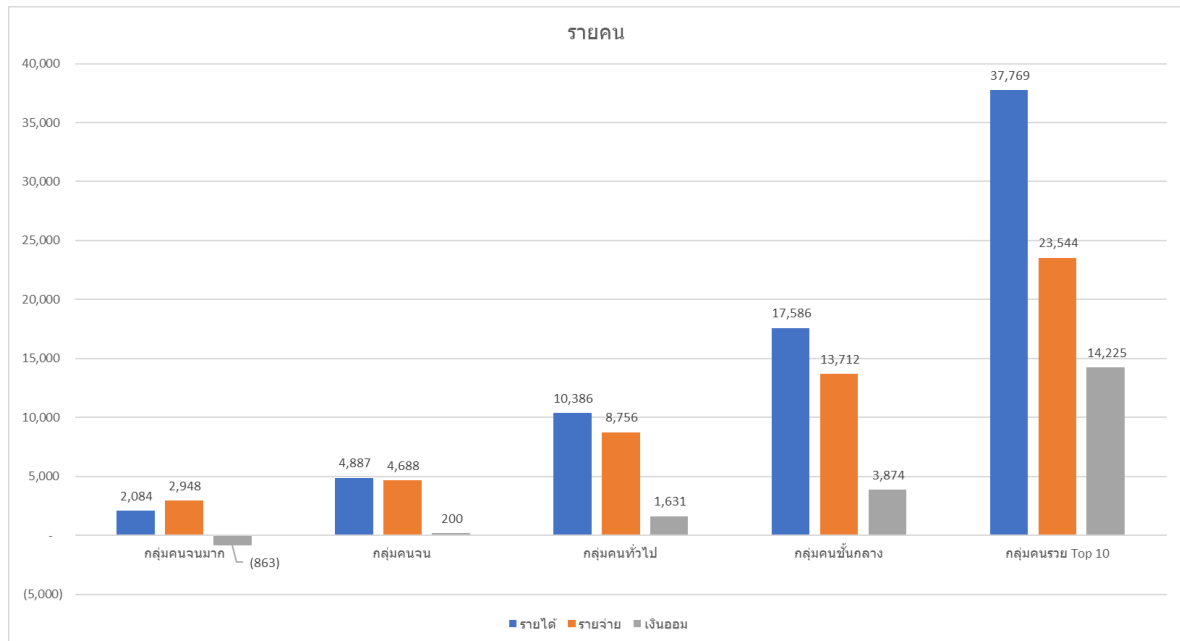
งานวิจัยชิ้นนี้ใช้ข้อมูลการสำรวจสถานะเศรษฐกิจและสังคมของครัวเรือน พ.ศ. 2558 ของสำนักงานสถิติแห่งชาติ ซึ่งสำรวจจากตัวอย่าง 43,400 ครัวเรือน คำนวณเป็นตัวแทนของครัวเรือนในประเทศไทย 21,325,999 ครัวเรือน โดยการศึกษาได้แบ่งครัวเรือนของไทยตามระดับรายได้ต่อหัวต่อครัวเรือนออกเป็น 5 กลุ่ม ได้แก่ กลุ่มครัวเรือนจนมาก (Extremely Poverty Group) กลุ่มครัวเรือนที่จน (Poverty Group) กลุ่มครัวเรือนที่มีระดับรายได้มากกว่ารายได้ขั้นต่ำ (Lower income Group) กลุ่มครัวเรือนที่มีระดับรายได้ปานกลาง (Middle Income Group) และกลุ่มครัวเรือนที่มีรายได้สูงสุดท็อป 10 (Top 10 Group) โดยมีเงื่อนไข ดังนี้

1. **กลุ่มครัวเรือนจนมาก** คือ กลุ่มครัวเรือนที่มีรายได้เฉลี่ยต่อคนต่อเดือนต่ำกว่า 2,710 บาท หรือมีรายได้ต่ำกว่าเส้นความยากจน
2. **กลุ่มครัวเรือนที่จน** คือ กลุ่มครัวเรือนที่มีรายได้เฉลี่ยต่อคนต่อเดือนมากกว่า 2,710 บาท แต่ไม่เกิน 7,282 บาท หรือไม่เกินอัตราค่าจ้างขั้นต่ำ (22 วัน x 331 บาท (ค่าจ้างขั้นต่ำ ของ กทม.))
3. **กลุ่มครัวเรือนที่มีระดับรายได้มากกว่ารายได้ขั้นต่ำ** คือ กลุ่มครัวเรือนที่มีรายได้เฉลี่ยต่อคนต่อเดือนตั้งแต่อัตราค่าจ้างขั้นต่ำ 7,282 แต่ไม่เกิน 15,000 บาท หรือไม่เกินอัตราค่าจ้างขั้นต่ำของปริญญาตรี
4. **กลุ่มครัวเรือนที่มีระดับรายได้ปานกลาง** คือ กลุ่มครัวเรือนที่มีรายได้เฉลี่ยต่อคนต่อเดือนมากกว่า 15,000 บาท แต่ไม่เกิน 21,030 บาท (รายได้กลุ่มท็อป 10 มากกว่า 21,030 บาท)
5. **กลุ่มครัวเรือนที่มีรายได้สูงสุดท็อป 10** คือ กลุ่มที่มีรายได้เฉลี่ยต่อคนต่อเดือนสูงกว่า 21,031 บาทเป็นต้นไป

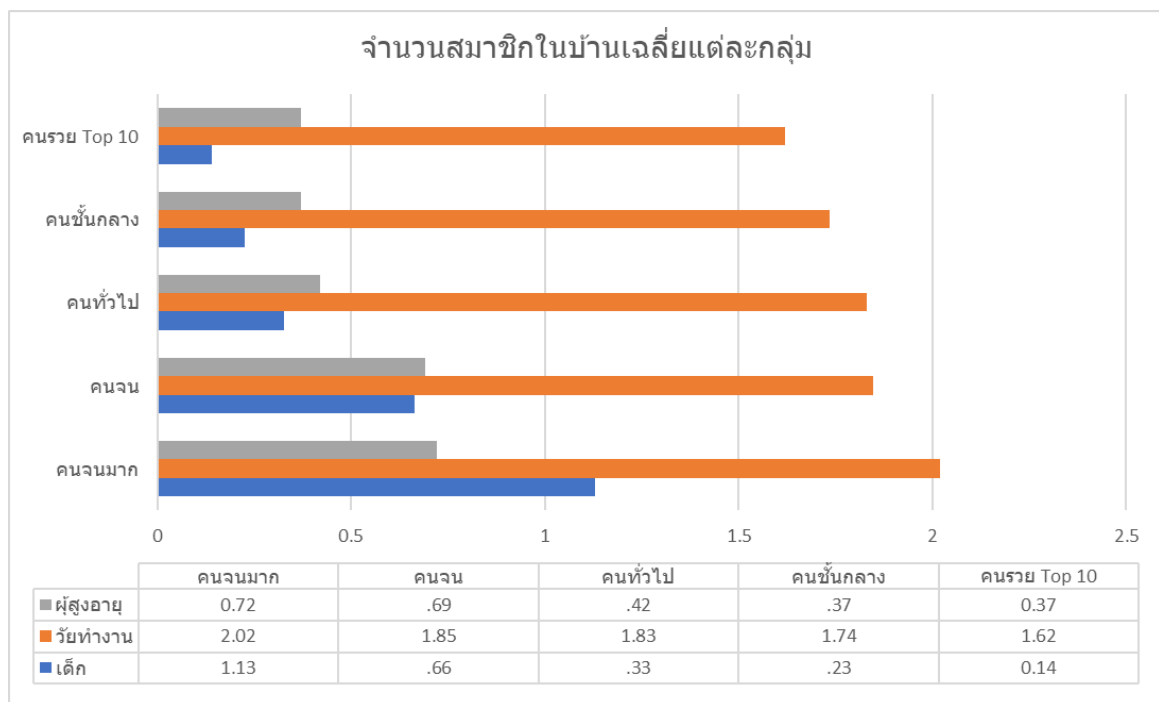
การแบ่งกลุ่มครัวเรือนเช่นนี้เนื่องจากต้องการเน้นศึกษาครัวเรือนที่มีรายได้น้อยเป็นหลัก

ภาพที่ 18 รายได้ รายจ่ายและเงินออมรายครัวเรือนต่อเดือน

ภาพที่ 19 รายได้ รายจ่ายและเงินออมรายคนต่อเดือน

ภาพที่ 20 จำนวนสมาชิกในครัวเรือน

1. กลุ่มคนจนมาก มีช่วงรายได้เฉลี่ยต่อคนต่อเดือนต่ำกว่า 2,710 บาท จำนวน 1,338,477ครัวเรือน¹ ครัวเรือนกลุ่มนี้มีรายได้เฉลี่ยต่อเดือนเท่ากับ 7,948 บาท และมีรายจ่ายเฉลี่ยต่อครัวเรือนที่ 10,828 บาท มีรายจ่ายมากกว่ารายรับ 2,880 บาท (ภาพที่ 18) ขณะที่เมื่อพิจารณาในรายบุคคล พบว่าสมาชิกในครัวเรือนมีรายได้เฉลี่ยที่ 2,084 บาท และมีรายจ่ายเฉลี่ยที่ 2,948 บาท โดยรายจ่ายมากกว่ารายรับ 863 บาท (ภาพที่ 19)

ด้านสมาชิกของครัวเรือน ครัวเรือนในกลุ่มยากจนมากมีจำนวนสมาชิกในครัวเรือนเฉลี่ย 3.87 คน ประกอบด้วยสมาชิกวัยทำงาน 2.02 คน เด็ก 1.13 คน และผู้สูงอายุ 0.72 คน (ภาพที่ 20) ซึ่งมีความหมายว่าสมาชิกวัยทำงาน 1 คน ต้องเลี้ยงดูสมาชิกที่ไม่มีรายได้จำนวน 0.92 คน ทำให้ครัวเรือนที่จนมากมีสถานะพึ่งพิงที่สูงมากซึ่งประเด็นดังกล่าวเป็นสาเหตุทำให้ครัวเรือนกลุ่มนี้ไม่สามารถออมเงินได้

2. กลุ่มคนจน มีช่วงรายได้เฉลี่ยต่อคนต่อเดือนมากกว่า 2,710 บาท แต่ไม่เกิน 7,282 บาท จำนวน 8,193,398 ครัวเรือน ครัวเรือนกลุ่มนี้มีรายได้เฉลี่ยต่อเดือนเท่ากับ 15,384 บาท และมีรายจ่ายเฉลี่ยต่อครัวเรือนที่ 14,432 บาท คำนวณเป็นเงินเหลือออมต่อครัวเรือน 952 บาทต่อเดือน (ภาพที่ 18) หรือประมาณร้อยละ 6.18 ของรายได้ทั้งหมดของครัวเรือนต่อเดือน ขณะที่เมื่อพิจารณาในรายบุคคล พบว่า สมาชิกในครัวเรือนมีรายได้เฉลี่ยต่อเดือนเท่ากับ 4,887 บาท และมีรายจ่ายเฉลี่ยต่อเดือนที่ 4,688 บาท คำนวณเป็นเงินเหลือออม 200 บาทต่อเดือน หรือประมาณร้อยละ 4.2 ของรายได้ต่อคนต่อเดือน

ด้านสมาชิกของครัวเรือน ครัวเรือนในกลุ่มคนจนมีจำนวนสมาชิกในครัวเรือนเฉลี่ย 3.2 คน ประกอบด้วยสมาชิกวัยทำงาน 1.85 คน เด็ก 0.66 คน และผู้สูงอายุ 0.69 คน (ภาพที่ 20) ซึ่งสมาชิกวัยทำงาน 1 คน ต้องเลี้ยงดูสมาชิกที่ไม่มีรายได้ 0.73 คน

3. กลุ่มครัวเรือนที่มีระดับรายได้มากกว่ารายได้ขั้นต่ำ มีช่วงรายได้เฉลี่ยต่อคนต่อเดือนมากกว่า 7,282 บาท แต่ไม่เกิน 15,000 บาท จำนวน 6,897,451 ครัวเรือน ครัวเรือนกลุ่มนี้มีรายได้เฉลี่ยต่อเดือนเท่ากับ 26,450 บาท และมีรายจ่ายเฉลี่ยต่อครัวเรือนที่ 21,750 บาท คำนวณเป็นเงินเหลือออมต่อครัวเรือน 10,253 บาทต่อเดือน (ภาพที่ 18) หรือประมาณร้อยละ 17.77 ของรายได้ทั้งหมดของครัวเรือนต่อเดือน ขณะที่รายบุคคล สมาชิกในครัวเรือนมีรายได้เฉลี่ยต่อเดือนเท่ากับ 10,386 บาท และมีรายจ่ายเฉลี่ยต่อเดือนที่ 8,756 บาท คำนวณเป็นเงินเหลือออม 1,631 บาทต่อเดือน หรือประมาณร้อยละ 15.7 ของรายได้ต่อคนต่อเดือน

¹ คำนวณประชากรจากข้อมูลถ่วงน้ำหนักของการสำรวจสถานะเศรษฐกิจและสังคมของครัวเรือน พ.ศ. 2558 ของสำนักงานสถิติแห่งชาติ

ด้านสมาชิกของครัวเรือน กลุ่มครัวเรือนที่มีระดับรายได้มากกว่ารายได้ขั้นต่ำ มีจำนวนสมาชิกในครัวเรือนเฉลี่ย 2.58 คน ประกอบด้วยสมาชิกวัยทำงาน 1.83 คน เด็ก 0.33 คน และผู้สูงอายุ 0.42 คน (ภาพที่ 20) ซึ่งสมาชิกวัยทำงาน 1 คน ต้องเลี้ยงดูสมาชิกที่ไม่มีรายได้ 0.41 คน

4. กลุ่มครัวเรือนที่มีระดับรายได้ปานกลาง มีช่วงรายได้เฉลี่ยต่อคนต่อเดือนมากกว่า 15,000 บาท แต่ไม่เกิน 21,030 บาท จำนวน 1,836,036 ครัวเรือน ครัวเรือนกลุ่มนี้มีรายได้เฉลี่ยต่อเดือนเท่ากับ 40,995 บาท และมีรายจ่ายเฉลี่ยต่อครัวเรือนที่ 30,743 บาท คำนวณเป็นเงินเหลือออมต่อครัวเรือน 10,253 บาทต่อเดือน (ภาพที่ 18) หรือประมาณร้อยละ 24.9 ของรายได้ทั้งหมดของครัวเรือนต่อเดือน ขณะที่รายบุคคลสมาชิกในครัวเรือนมีรายได้เฉลี่ยต่อเดือนเท่ากับ 17,586 บาท และมีรายจ่ายเฉลี่ยต่อเดือนที่ 13,712 บาท คำนวณเป็นเงินเหลือออม 3,874 บาทต่อเดือน หรือประมาณร้อยละ 22 ของรายได้ต่อคนต่อเดือน

ด้านสมาชิกของครัวเรือน ครัวเรือนในกลุ่มรายได้ปานกลางมีจำนวนสมาชิกในครัวเรือนเฉลี่ย 2.34 คน ประกอบด้วยสมาชิกวัยทำงาน 1.74 คน เด็ก 0.23 คน และผู้สูงอายุ 0.37 คน (ภาพที่ 20) ซึ่งสมาชิกวัยทำงาน 1 คน ต้องเลี้ยงดูสมาชิกที่ไม่มีรายได้ 0.34 คน

5. กลุ่มครัวเรือนที่มีรายได้สูงสุดท็อป 10 มีช่วงรายได้เฉลี่ยต่อคนต่อเดือนตั้งแต่ 21,030 บาทขึ้นไป จำนวน 2,017,605 ครัวเรือน ครัวเรือนกลุ่มนี้มีรายได้เฉลี่ยต่อเดือนเท่ากับ 82,252 บาท และมีรายจ่ายเฉลี่ยต่อครัวเรือนที่ 46,471 บาท คำนวณเป็นเงินเหลือออมต่อครัวเรือน 35,781 บาทต่อเดือน (ภาพที่ 18) หรือประมาณร้อยละ 43.5 ของรายได้ทั้งหมดของครัวเรือนต่อเดือน ขณะที่รายบุคคลสมาชิกในครัวเรือนมีรายได้เฉลี่ยต่อเดือนเท่ากับ 37,769 บาท และมีรายจ่ายเฉลี่ยต่อเดือนที่ 23,544 บาท คำนวณเป็นเงินเหลือออม 14,225 บาทต่อเดือน หรือประมาณร้อยละ 37.66 ของรายได้ต่อคนต่อเดือน

ด้านสมาชิกของครัวเรือน ครัวเรือนในกลุ่มท็อป 10 มีจำนวนสมาชิกในครัวเรือนเฉลี่ย 3.2 คน ประกอบด้วยสมาชิกวัยทำงาน 1.62 คน เด็ก 0.14 คน และผู้สูงอายุ 0.37 คน (ภาพที่ 20) ซึ่งสมาชิกวัยทำงาน 1 คน ต้องเลี้ยงดูสมาชิกที่ไม่มีรายได้ 0.31 คน

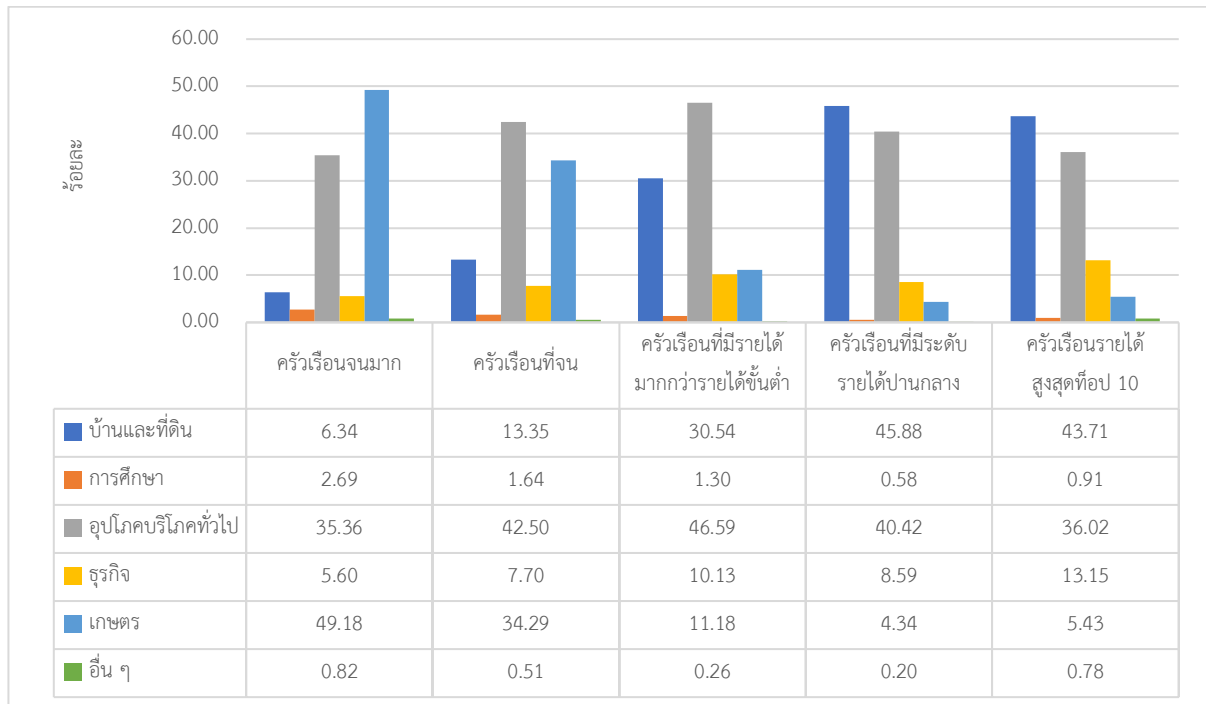
3.2.2 หนี้สินของครัวเรือนไทย

ข้อมูลจากตารางที่ 11 แสดงให้เห็นว่าครัวเรือนไทยมีหนี้สินเฉลี่ยเพิ่มขึ้นตามความสามารถในการหารายได้ โดยกลุ่มครัวเรือนจนมากมีหนี้สินเฉลี่ยต่อครัวเรือนต่ำที่สุด คิดเป็น 93,702 บาท และกลุ่มครัวเรือนรายได้สูงสุดมีหนี้สินเฉลี่ยต่อครัวเรือนสูงที่สุด คิดเป็น 945,799 บาท ทั้งนี้ทุกกลุ่มครัวเรือนมีส่วนการก่อหนี้สินที่ใกล้เคียงกัน คือ ประมาณ 8 – 12 เท่าของรายได้เฉลี่ย แต่เมื่อพิจารณาความสามารถในการชำระหนี้ โดยคำนวณจากเงินที่คาดว่าจะเหลือออกมาใช้หนี้ทั้งหมด ซึ่งครัวเรือนไทยนั้นมีความสามารถในการชำระหนี้ตามรายได้/เงินเหลือออกมา การศึกษาพบว่า กลุ่มครัวเรือนที่มีรายได้สูงสุดท็อป 10 ใช้เวลา 2 ปี 2 เดือน ในการชำระหนี้ กลุ่มครัวเรือนรายได้ปานกลาง ใช้เวลา 4 ปี 5 เดือน กลุ่มครัวเรือนรายได้มากกว่ารายได้ขั้นต่ำ ใช้เวลา 4 ปี 10 เดือน กลุ่มครัวเรือนที่จน ใช้เวลา 14 ปี 3 เดือน ขณะที่กลุ่มครัวเรือนที่จนมากนั้นมีความสามารถในการชำระหนี้ที่ต่ำที่สุด หรืออาจเรียกได้ว่า ไม่มีความสามารถในการชำระหนี้เลย เนื่องจากไม่มีเงินออม

ตารางที่ 11 หนี้สินของครัวเรือนไทย

กลุ่มครัวเรือน	หนี้สินเฉลี่ย (บาท)	รายได้เฉลี่ย (บาท)	เงินออม (บาท)	หนี้สิน/รายได้	หนี้สิน/เงินเหลือออม	จำนวนครัวเรือนที่เป็นหนี้	จำนวนเดือนที่สามารถใช้หนี้หมด
จนมาก	93,702	9,059	-3,748	10	-25	700,544	ไม่มีความสามารถในการปลดหนี้
จน	151,280	17,807	886	8	171	4,042,328	171 เดือน จึงปลดหนี้หมด
รายได้มากกว่ารายได้ขั้นต่ำ	317,466	31,887	5,472	10	58	3,030,260	58 เดือน จึงปลดหนี้หมด
รายได้ปานกลาง	582,538	47,613	11,045	12	53	914,541	57 เดือน จึงปลดหนี้หมด
รายได้สูงสุดท็อป 10	945,799	84,662	34,805	11	27	1,073,561	26 เดือน จึงปลดหนี้หมด

*หมายเหตุ: เฉพาะครัวเรือนที่มีหนี้ในแต่ละกลุ่มเท่านั้น

ภาพที่ 21 สัดส่วนหนี้สินของครัวเรือนไทย

เมื่อพิจารณาสัดส่วนของหนี้สินจากครัวเรือนทั้ง 5 กลุ่ม ตามภาพที่ 21 พบว่าสัดส่วนหนี้สินอุปโภคและบริโภคของครัวเรือนไทยทุกกลุ่มอยู่ในสัดส่วนที่ใกล้เคียงกัน คือ ประมาณร้อยละ 35 - 46 ของสัดส่วนหนี้สินทั้งหมด แต่ที่น่าสนใจคือกลุ่มครัวเรือนที่มีรายได้มากกว่ารายได้ขั้นต่ำไปจนถึงครัวเรือนที่มีรายได้สูงสุด มีหนี้สินในส่วนของบ้านและที่ดินในสัดส่วนที่สูง ซึ่งเป็นหนี้ที่สามารถเปลี่ยนเป็นทรัพย์สินได้ ขณะที่ในกลุ่มครัวเรือนที่จนมากและจนนั้นมีหนี้สินที่ไ้ลงทุนในการทำเกษตรมากที่สุด คิดเป็น ร้อยละ 49.18 และ 34.29 ของหนี้สินทั้งหมด ซึ่งการทำเกษตรอาจมีผลตอบแทนที่ไม่แน่นอน ผันแปรตามดินฟ้าอากาศและราคาพืชผล จึงส่งผลให้ครัวเรือนในกลุ่มนี้มีความสามารถในการชำระหนี้ต่ำ

3.3 วิเคราะห์รายได้ รายจ่าย และหนี้สินของครัวเรือนไทยด้วยแบบจำลองทางเศรษฐมิติ

3.3.1 วิเคราะห์รายได้และรายจ่าย

การวิเคราะห์รายได้ รายจ่าย ของครัวเรือนไทย ด้วยแบบจำลองทางเศรษฐมิติ อธิบายจากทฤษฎีการบริโภค: $C = f(Y)$

โดยกำหนดให้

C คือ รายจ่ายครัวเรือน เป็นตัวแทนการบริโภคของครัวเรือน

Y คือ รายได้ครัวเรือน

และมีการเพิ่มเติมตัวแปรที่นำมาทดสอบเพิ่มเติมได้แก่

D คือ ตัวแปรหนี้สิน โดยจะมีค่า เท่ากับ 1 ถ้าครัวเรือนมีหนี้ และ
เท่ากับ 0 ถ้าครัวเรือนไม่มีหนี้

A คือ ตัวแปรพื้นที่ โดยจะมีค่า เท่ากับ 1 ถ้าครัวเรือนไม่ได้อยู่ในเขตเทศบาล และ
เท่ากับ 0 ถ้าครัวเรือนอยู่ในเขตเทศบาล

นำมาวิเคราะห์ด้วยแบบจำลองทางเศรษฐมิติด้วยสมการถดถอย (Regression) ด้วยวิธีกำลังสองน้อยที่สุด (OLS) โดยแบ่งการวิเคราะห์ออกเป็น 5 กลุ่ม ตามกลุ่มของรายได้ รายละเอียดยังต่อไปนี้

1. กลุ่มคนจนมาก

$$\ln(C) = 3.42^{**} + 0.65^{**}\ln(Y) \quad R^2 = 0.39 \quad (1)$$

$$C = 4596.4^{**} + 0.74^{**}Y + 2485.1^{**}D - 1210.8^{**}A \quad R^2 = 0.21 \quad (2)$$

** มีนัยสำคัญ ณ ระดับนัยสำคัญ 0.01

สามารถอธิบายได้ดังต่อไปนี้

จากแบบจำลองที่ (1) สามารถอธิบายได้ว่า ความยืดหยุ่นของรายจ่ายต่อรายได้ของกลุ่มคนจนมากเท่ากับ 0.65 หมายความว่า เมื่อรายได้เปลี่ยนแปลงไปร้อยละ 1 ทำให้รายจ่ายเปลี่ยนแปลงไปร้อยละ 0.65 โดยเปลี่ยนแปลงในทิศทางเดียวกัน แสดงว่า รายจ่ายส่วนใหญ่ของครัวเรือนเป็นรายจ่ายจำเป็น (ความยืดหยุ่น $0 < \epsilon < 1$)

จากแบบจำลองที่ (2) อธิบายได้ดังนี้

- รายจ่ายของครัวเรือน สามารถอธิบายได้ด้วยแบบจำลองร้อยละ 21 อีกร้อยละ 79 เป็นสิ่งที่อธิบายไม่ได้ด้วยแบบจำลอง ซึ่งปัจจัยที่ส่งผลต่อรายจ่ายของครัวเรือนอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ ได้แก่ รายได้ การเป็นหนี้ และพื้นที่
- ครัวเรือนที่มีหนี้สินจะมีรายจ่ายเฉลี่ยต่อครัวเรือน มากกว่าครัวเรือนที่ไม่มีหนี้สิน 2,485.10 บาทต่อเดือน
- ครัวเรือนที่อยู่ในเขตเทศบาลจะมีรายจ่ายเฉลี่ยต่อครัวเรือน สูงกว่าครัวเรือนที่ไม่ได้อยู่ในเขตเทศบาล 1,210.8 บาทต่อเดือน
- ครัวเรือนที่อยู่ในเขตเทศบาลที่มีหนี้สิน จะต้องมียาได้เฉลี่ยต่อเดือนเท่ากับ 27,236.54 บาท จึงจะมีเงินเหลือพอที่จะออม
- ครัวเรือนที่อยู่ในเขตเทศบาลที่ไม่มีหนี้สิน จะต้องมียาได้เฉลี่ยต่อเดือนเท่ากับ 17,678.46 บาท จึงจะมีเงินเหลือพอที่จะออม
- ครัวเรือนที่อยู่นอกเขตเทศบาลที่มีหนี้สิน จะต้องมียาได้เฉลี่ยต่อเดือนเท่ากับ 22,579.62 บาท จึงจะมีเงินเหลือพอที่จะออม
- ครัวเรือนที่อยู่นอกเขตเทศบาลที่ไม่มีหนี้สิน จะต้องมียาได้เฉลี่ยต่อเดือนเท่ากับ 1,321.54 บาท จึงจะมีเงินเหลือพอที่จะออม

2. กลุ่มคนจน

$$\ln(C) = 1.26^{**} + 0.86^{**} \ln(Y) \quad R^2 = 0.73 \quad (3)$$

$$C = 2222.5^{**} + 0.78^{**}Y + 1274.2^{**}D - 599.6^{**}A \quad R^2 = 0.52 \quad (4)$$

** มีนัยสำคัญ ณ ระดับนัยสำคัญ 0.01

จากแบบจำลองที่ (3) สามารถอธิบายได้ว่า ความยืดหยุ่นของรายจ่ายต่อรายได้ของกลุ่มคนจนเท่ากับ 0.86 หมายความว่าเมื่อรายได้เปลี่ยนแปลงไปร้อยละ 1 ทำให้รายจ่ายเปลี่ยนแปลงไปร้อยละ 0.86 โดยเปลี่ยนแปลงในทิศทางเดียวกัน แสดงว่ารายจ่ายส่วนใหญ่ของครัวเรือนเป็นรายจ่ายจำเป็น (ความยืดหยุ่น $0 < \varepsilon < 1$)

จากแบบจำลองที่ (4) อธิบายได้ดังนี้

- รายจ่ายของครัวเรือน สามารถอธิบายได้ด้วยแบบจำลองร้อยละ 52 อีกร้อยละ 48 เป็นสิ่งที่อธิบายไม่ได้ด้วยแบบจำลอง ซึ่งปัจจัยที่ส่งผลต่อรายจ่ายของครัวเรือนอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ ได้แก่ รายได้ การเป็นหนี้ และพื้นที่
- ครัวเรือนที่มีหนี้สินจะมีรายจ่ายเฉลี่ยต่อครัวเรือน มากกว่าครัวเรือนที่ไม่มีหนี้สิน 1,274.20 บาทต่อเดือน
- ครัวเรือนที่อยู่ในเขตเทศบาลจะมีรายจ่ายเฉลี่ยต่อครัวเรือน สูงกว่าครัวเรือนที่ไม่ได้อยู่ในเขตเทศบาล 599.60 บาทต่อเดือน
- ครัวเรือนที่อยู่ในเขตเทศบาลที่มีหนี้สิน จะต้องมียาได้เฉลี่ยต่อเดือนเท่ากับ 15,894.09 บาท จึงจะมีเงินเหลือพอที่จะออม
- ครัวเรือนที่อยู่ในเขตเทศบาลที่ไม่มีหนี้สิน จะต้องมียาได้เฉลี่ยต่อเดือนเท่ากับ 10,102.27 บาท จึงจะมีเงินเหลือพอที่จะออม
- ครัวเรือนที่อยู่นอกเขตเทศบาลที่มีหนี้สิน จะต้องมียาได้เฉลี่ยต่อเดือนเท่ากับ 13,168.64 บาท จึงจะมีเงินเหลือพอที่จะออม
- ครัวเรือนที่อยู่นอกเขตเทศบาลที่ไม่มีหนี้สิน จะต้องมียาได้เฉลี่ยต่อเดือนเท่ากับ 7,376.82 บาท จึงจะมีเงินเหลือพอที่จะออม

3. กลุ่มครัวเรือนที่มีระดับรายได้มากกว่ารายได้ขั้นต่ำ

$$\ln(C) = 0.96^{**} + 0.88^{**} \ln(Y) \quad R^2 = 0.75 \quad (5)$$

$$C = 2417.1^{**} + 0.73^{**}Y + 1512.2^{**}D - 1465.2^{**}A \quad R^2 = 0.52 \quad (6)$$

** มีนัยสำคัญ ณ ระดับนัยสำคัญ 0.01

จากแบบจำลองที่ (5) สามารถอธิบายได้ว่า ความยืดหยุ่นของรายจ่ายต่อรายได้ของกลุ่มครัวเรือนที่มีระดับรายได้มากกว่ารายได้ขั้นต่ำเท่ากับ 0.88 หมายความว่าเมื่อรายได้เปลี่ยนแปลงไปร้อยละ 1 ทำให้รายจ่ายเปลี่ยนแปลงไปร้อยละ 0.88 ในทิศทางเดียวกัน แสดงว่ารายจ่ายส่วนใหญ่ของครัวเรือนเป็นรายจ่ายจำเป็น (ความยืดหยุ่น $0 < \varepsilon < 1$)

จากแบบจำลองที่ (6) อธิบายได้ดังนี้

- รายจ่ายของครัวเรือน สามารถอธิบายได้ด้วยแบบจำลองร้อยละ 52 อีกร้อยละ 48 เป็นสิ่งที่อธิบายไม่ได้ด้วยแบบจำลอง ซึ่งปัจจัยที่ส่งผลต่อรายจ่ายของครัวเรือนอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ ได้แก่ รายได้ การเป็นหนี้ และพื้นที่
- ครัวเรือนที่มีหนี้สินจะมีรายจ่ายเฉลี่ยต่อครัวเรือน มากกว่าครัวเรือนที่ไม่มีหนี้สิน 1,512.20 บาทต่อเดือน
- ครัวเรือนที่อยู่ในเขตเทศบาลจะมีรายจ่ายเฉลี่ยต่อครัวเรือน สูงกว่าครัวเรือนที่ไม่ได้อยู่ในเขตเทศบาล 1,465.20 บาทต่อเดือน
- ครัวเรือนที่อยู่ในเขตเทศบาลที่มีหนี้สิน จะต้องมียาได้เฉลี่ยต่อเดือนเท่ากับ 14,552.96 บาท จึงจะมีเงินเหลือพอที่จะออม
- ครัวเรือนที่อยู่ในเขตเทศบาลที่ไม่มีหนี้สิน จะต้องมียาได้เฉลี่ยต่อเดือนเท่ากับ 8,952.22 บาท จึงจะมีเงินเหลือพอที่จะออม
- ครัวเรือนที่อยู่นอกเขตเทศบาลที่มีหนี้สิน จะต้องมียาได้เฉลี่ยต่อเดือนเท่ากับ 9,126.23 บาท จึงจะมีเงินเหลือพอที่จะออม
- ครัวเรือนที่อยู่นอกเขตเทศบาลที่ไม่มีหนี้สิน จะต้องมียาได้เฉลี่ยต่อเดือนเท่ากับ 3,525.56 บาท จึงจะมีเงินเหลือพอที่จะออม

4. กลุ่มครัวเรือนที่มีระดับรายได้ปานกลาง

$$\ln(C) = 1.29^{**} + 0.85^{**} \ln(Y) \quad R^2 = 0.68 \quad (7)$$

$$C = 5118.1^{**} + 0.60^{**}Y + 4319.9^{**}D - 4107.3^{**}A \quad R^2 = 0.64 \quad (8)$$

** มีนัยสำคัญ ณ ระดับนัยสำคัญ 0.01

จากแบบจำลองที่ (7) สามารถอธิบายได้ว่า ความยืดหยุ่นของรายจ่ายต่อรายได้ของกลุ่มครัวเรือนที่มีระดับรายได้ปานกลางเท่ากับ 0.85 หมายความว่าเมื่อรายได้เปลี่ยนแปลงไปร้อยละ 1 ทำให้รายจ่ายเปลี่ยนแปลงไปร้อยละ 0.85 ในทิศทางเดียวกัน แสดงว่ารายจ่ายส่วนใหญ่ของครัวเรือนเป็นรายจ่ายจำเป็น (ความยืดหยุ่น $0 < \varepsilon < 1$)

จากแบบจำลองที่ (8) อธิบายได้ดังนี้

- รายจ่ายของครัวเรือน สามารถอธิบายได้ด้วยแบบจำลองร้อยละ 64 อีกร้อยละ 36 เป็นสิ่งที่อธิบายไม่ได้ด้วยแบบจำลอง ซึ่งปัจจัยที่ส่งผลต่อรายจ่ายของครัวเรือนอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ ได้แก่ รายได้ การเป็นหนี้ และพื้นที่
- ครัวเรือนที่มีหนี้สินจะมีรายจ่ายเฉลี่ยต่อครัวเรือน มากกว่าครัวเรือนที่ไม่มีหนี้สิน 4,319.90 บาทต่อเดือน
- ครัวเรือนที่อยู่ในเขตเทศบาลจะมีรายจ่ายเฉลี่ยต่อครัวเรือน สูงกว่าครัวเรือนที่ไม่ได้อยู่ในเขตเทศบาล 4,107.30 บาทต่อเดือน
- ครัวเรือนที่อยู่ในเขตเทศบาลที่มีหนี้สิน จะต้องมียาได้เฉลี่ยต่อเดือนเท่ากับ 23,595 บาท จึงจะมีเงินเหลือพอที่จะออม ,
- ครัวเรือนที่อยู่ในเขตเทศบาลที่ไม่มีหนี้สิน จะต้องมียาได้เฉลี่ยต่อเดือนเท่ากับ 12,795.25 บาท จึงจะมีเงินเหลือพอที่จะออม
- ครัวเรือนที่อยู่นอกเขตเทศบาลที่มีหนี้สิน จะต้องมียาได้เฉลี่ยต่อเดือนเท่ากับ 13,326.75 บาท จึงจะมีเงินเหลือพอที่จะออม
- ครัวเรือนที่อยู่นอกเขตเทศบาลที่ไม่มีหนี้สิน จะต้องมียาได้เฉลี่ยต่อเดือนเท่ากับ 2,527 บาท จึงจะมีเงินเหลือพอที่จะออม

5. กลุ่มครัวเรือนที่มีรายได้สูงสุดท็อป 10

$$\ln(C) = 3.48^{**} + 0.64^{**} \ln(Y) \quad R^2 = 0.49 \quad (9)$$

$$C = 32402.5^{**} + 0.15^{**}Y + 7443.2^{**}D - 7815.9^{**}A \quad R^2 = 0.25 \quad (10)$$

** มีนัยสำคัญ ณ ระดับนัยสำคัญ 0.01

จากแบบจำลองที่ (9) สามารถอธิบายได้ว่า ความยืดหยุ่นของรายจ่ายต่อรายได้ของกลุ่มครัวเรือนที่มีรายได้สูงสุดท็อป 10 เท่ากับ 0.64 หมายความว่าเมื่อรายได้เปลี่ยนแปลงไปร้อยละ 1 ทำให้รายจ่ายเปลี่ยนแปลงไปร้อยละ 0.64 ในทิศทางเดียวกัน แสดงว่ารายจ่ายส่วนใหญ่ของครัวเรือนเป็นรายจ่ายจำเป็น (ความยืดหยุ่น $0 < \varepsilon < 1$)

จากแบบจำลองที่ (10) อธิบายได้ดังนี้

- รายจ่ายของครัวเรือน สามารถอธิบายได้ด้วยแบบจำลองร้อยละ 25 อีกร้อยละ 75 เป็นสิ่งที่อธิบายไม่ได้ด้วยแบบจำลอง ซึ่งปัจจัยที่ส่งผลต่อรายจ่ายของครัวเรือนอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ ได้แก่ รายได้ การเป็นหนี้ และพื้นที่
- ครัวเรือนที่มีหนี้สินจะมีรายจ่ายเฉลี่ยต่อครัวเรือน มากกว่าครัวเรือนที่ไม่มีหนี้สิน 7,443.16 บาทต่อเดือน
- ครัวเรือนที่อยู่ในเขตเทศบาลจะมีรายจ่ายเฉลี่ยต่อครัวเรือน สูงกว่าครัวเรือนที่ไม่ได้อยู่ในเขตเทศบาล 7,815.90 บาทต่อเดือน
- ครัวเรือนที่อยู่ในเขตเทศบาลที่มีหนี้สิน จะต้องมียาได้เฉลี่ยต่อเดือนเท่ากับ 39,845.70 บาท จึงจะมีเงินเหลือพอที่จะออม
- ครัวเรือนที่อยู่ในเขตเทศบาลที่ไม่มีหนี้สิน จะต้องมียาได้เฉลี่ยต่อเดือนเท่ากับ 32,402.50 บาท จึงจะมีเงินเหลือพอที่จะออม
- ครัวเรือนที่อยู่นอกเขตเทศบาลที่มีหนี้สิน จะต้องมียาได้เฉลี่ยต่อเดือนเท่ากับ 32,029.80 บาท จึงจะมีเงินเหลือพอที่จะออม
- ครัวเรือนที่อยู่นอกเขตเทศบาลที่ไม่มีหนี้สิน จะต้องมียาได้เฉลี่ยต่อเดือนเท่ากับ 24,586.60 บาท จึงจะมีเงินเหลือพอที่จะออม

3.3.2 วิเคราะห์หนี้สิน

เมื่อทำการวิเคราะห์ปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อการก่อหนี้ของครัวเรือนไทยแต่ละกลุ่ม ด้วยแบบจำลองทางเศรษฐมิติ โดยกำหนดให้

$$Debt = f(Y, A, X_1, \dots, X_4)$$

โดยที่

Debt คือ จำนวนหนี้สินต่อครัวเรือน

Y คือ รายได้ต่อครัวเรือน

A คือ ตัวแปรพื้นที่ โดยจะมีค่าเท่ากับ 1 ถ้าครัวเรือนไม่ได้อยู่ในเขตเทศบาล และเท่ากับ 0 ถ้าอยู่ในเขตเทศบาล

$X_1 - X_4$ คือ ตัวแปรรายจ่ายในแต่ละด้านประกอบด้วย

1. ด้านอุปโภคบริโภค
2. ไม่ใช่อุปโภคบริโภค
3. อาหารและเครื่องดื่ม
4. ยาสูบ

เมื่อทำการทดสอบปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อการก่อหนี้ของกลุ่มคนจนด้วยสมการถดถอย (Regression) ด้วยวิธีกำลังสองน้อยที่สุด (OLS) ของครัวเรือนกลุ่มต่าง ๆ ได้ผลการศึกษาดังนี้

ตารางที่ 12 สมการถดถอยของตัวแปรหนี้สิน

กลุ่มครัวเรือน	ตัวแปร						
	Constant	<i>Y</i>	<i>A</i>	X_1	X_2	X_3	X_4
กลุ่มครัวเรือนจนมาก	7113**	1.11**	3458**	1.72**	45.69**	3.10**	1.81**
กลุ่มครัวเรือนที่จน	-71465**	-0.53**	14355**	8.82**	70.06**	6.21**	-30.30**
กลุ่มครัวเรือนที่มีระดับรายได้มากกว่ารายได้ขั้นต่ำ	-53978**	6.22**	16793**	6.73**	25.68**	-2.32**	-25.29**
กลุ่มครัวเรือนที่มีระดับรายได้ปานกลาง	-61454**	7.47**	19745**	6.32**	31.02**	-4.47**	30.80**
กลุ่มครัวเรือนที่มีรายได้สูงสุดที่อป 10	268657**	2.06**	85080**	5.57**	22.79**	9.48**	-160.29**
**มีนัยสำคัญทางสถิติ ณ ระดับนัยสำคัญ 0.01							

สามารถสรุปประเด็นได้ดังนี้

ตัวแปรทุกตัว ได้แก่ รายได้ พื้นที่ และรายจ่ายด้านต่าง ๆ เป็นปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อการก่อหนี้ของครัวเรือนไทยอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ

ประเด็นด้านพื้นที่ (ในเขตเทศบาลและนอกเขตเทศบาล) จากข้อมูลในแบบจำลอง พบว่า โดยเฉลี่ยครัวเรือนที่อยู่นอกเขตเทศบาลมีการก่อหนี้มากกว่าครัวเรือนในเขตเทศบาล โดยจำนวนหนี้จะเพิ่มขึ้นเมื่อรายได้เพิ่มสูงขึ้น สำหรับกลุ่มคนจนมาก ครัวเรือนนอกเขตเทศบาล มีหนี้สินเฉลี่ยมากกว่าครัวเรือนในเขตเทศบาลจำนวน 3,458 บาท ในขณะที่ กลุ่มรายได้สูงสุดที่อป 10 นอกเขตเทศบาลมีหนี้สินเฉลี่ยมากกว่าในเขตเทศบาลเท่ากับ 85,080 บาท

ประเด็นด้านรายได้กับหนี้สิน การเปลี่ยนแปลงของรายได้มีอิทธิพลต่อการก่อหนี้ไม่มากนัก แต่ในกลุ่มครัวเรือนรายได้ปานกลาง รายได้มีอิทธิพลต่อการก่อหนี้มากที่สุดเมื่อเปรียบเทียบกับกลุ่มอื่น ๆ

ประเด็นด้านรายจ่ายต่าง ๆ พบว่า รายจ่ายที่ไม่ใช่รายจ่ายเพื่ออุปโภคบริโภค มีอิทธิพลต่อการก่อหนี้มากที่สุด (พิจารณาจากค่า Standardized Coefficient ของ X_2 มีค่าสูงที่สุดในทุกกลุ่ม) และเมื่อไปดูรายการที่มีค่าสูงที่สุดในรายจ่ายที่ไม่ใช่อุปโภคบริโภค พบว่า เงิน/สิ่งของที่ให้บุคคลอื่นนอกครัวเรือน เป็นรายจ่ายที่มีมูลค่าสูงที่สุด ซึ่งสะท้อนวัฒนธรรมของครัวเรือนไทยในการแบ่งปัน และใช้ทรัพยากรบางอย่างร่วมกัน รวมถึงเป็นการสร้างความสัมพันธ์เชิงวัฒนธรรมเพื่อประกันความเสี่ยง ซึ่งจะอธิบายในส่วนถัดไป

3.4 ลักษณะทางเศรษฐกิจและอุปสรรคต่อความสามารถในการออมของกลุ่มคนมีรายได้น้อย

ในส่วนนี้เป็นการวิเคราะห์ลักษณะทางเศรษฐกิจ และอุปสรรคต่อความสามารถในการออมของกลุ่มคนมีรายได้น้อย โดยประยุกต์ใช้ข้อเสนอจากงาน The Economic Live of the Poor (2006) และ Poor Economics (สฤณี อาชวานันทกุล, 2017) ของอภิจิต แบนเนอร์จี (Abhijit Banerjee) กับ เอสเธอร์ ดูฟโล (Esther Duflo) มาเป็นประเด็นส่วนหนึ่งในการวิเคราะห์ข้อมูล งานศึกษาชิ้นนี้ได้ทำการวิเคราะห์ความสามารถในการออมของกลุ่มคนมีรายได้น้อย โดยใช้ข้อมูลจากการสำรวจสถานะเศรษฐกิจและสังคมของครัวเรือน (SES) พ.ศ. 2558 ผลการศึกษาที่ได้จะนำเสนอประเด็นสำคัญ 4 ประการคือ 1) การขาดแคลนข้อมูลที่สำคัญ 2) การเข้าถึงกลไกการออมอัตโนมัติ 3) ความเหลื่อมล้ำในการถือครองและใช้ประโยชน์จากทรัพย์สิน และ 4) การจัดการความเสี่ยงของครัวเรือนไทย อย่างไรก็ตาม การพิจารณาปัจจัยทั้งหมดนี้มาจากข้อมูลภาคตัดขวาง ทำให้เป็นข้อสรุปเชิงความสัมพันธ์ (Correlation) มากกว่าจะเป็นในเชิงเหตุและผล (Causation) รายละเอียดของการศึกษาเป็นดังนี้

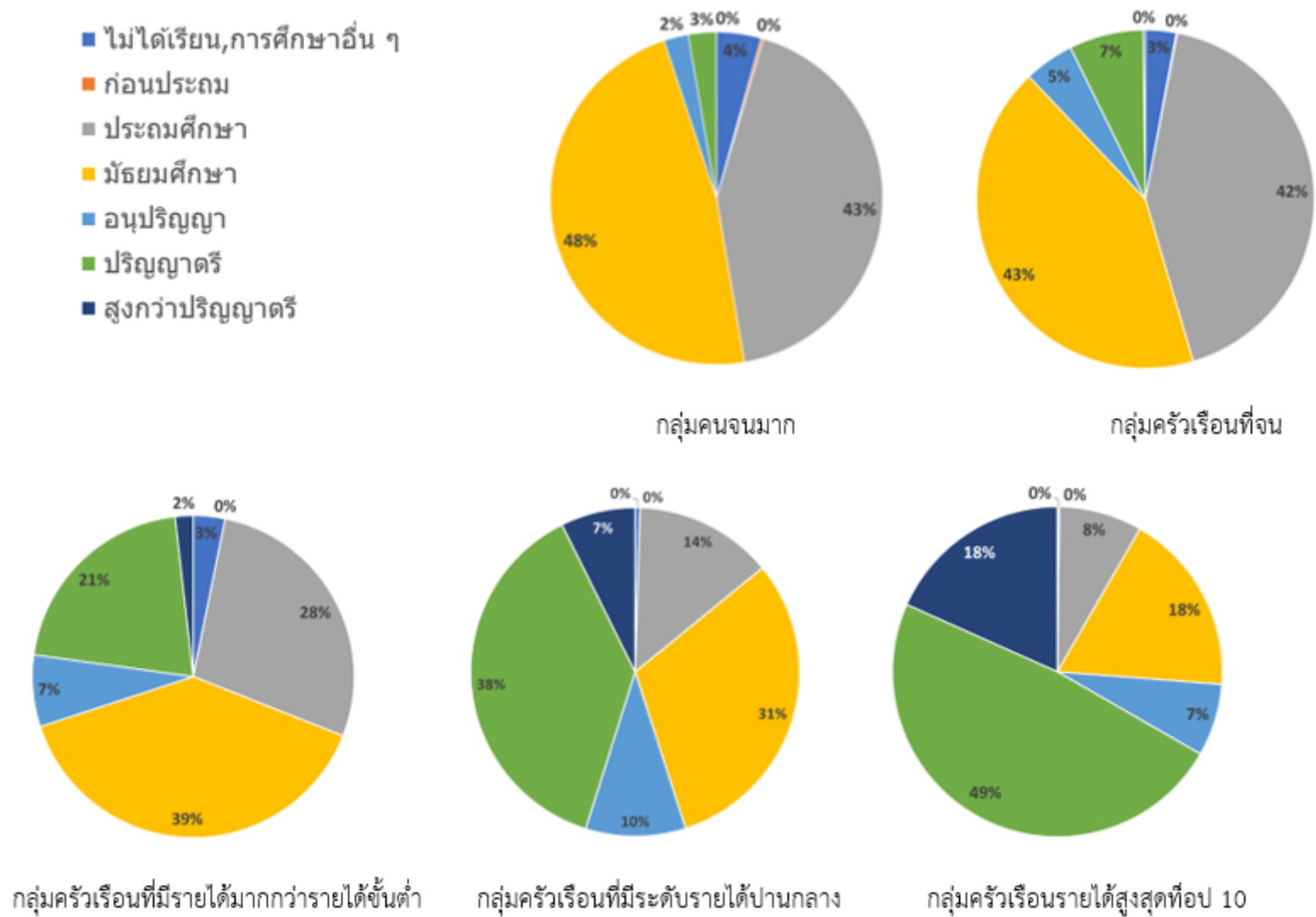
3.4.1 การขาดแคลนข้อมูลที่สำคัญ

อภิจิต และดูฟโล (สฤณี อาชวานันทกุล, 2017) เสนอว่าความเชื่อที่อาจจะผิดของคนจน อาจส่งผลให้เกิดการตัดสินใจผิดพลาด และได้ผลลัพธ์เชิงลบมากมาย ในการวิเคราะห์ข้อมูล SES การศึกษาครั้งนี้ใช้การวิเคราะห์ระดับการศึกษากับการรับรู้ข้อมูลข่าวสาร และรายงานที่ใช้ในการเข้าถึงข้อมูลข่าวสารของครัวเรือน 5 กลุ่มเพื่อสะท้อนความสามารถในการเข้าถึงและวิเคราะห์ข้อมูล ดังนี้

1) ระดับการศึกษากับการรับรู้ข้อมูลข่าวสาร

โดยปกติแล้ว ระดับการศึกษาจะมีผลต่อความสามารถในการรับข่าวสาร โดยคนที่มีการศึกษาสูงมีการรับข้อมูลอย่างวิพากษ์วิจารณ์ และตั้งข้อสงสัยมากกว่า ในส่วนนี้การศึกษาใช้ข้อมูลการศึกษาสูงสุดของบุคคลในครัวเรือน 5 กลุ่ม มาวิเคราะห์หาความสัมพันธ์ของระดับการศึกษากับการรับรู้ข้อมูลข่าวสาร ตามสมมติฐานที่ว่าระดับการศึกษาที่สูงกว่าจะส่งผลให้บุคคลมีโอกาสและศักยภาพในการรับรู้ข้อมูลข่าวสารได้ดีกว่า ผลการศึกษาพบว่า ครัวเรือนที่ยังมีสัดส่วนผู้ได้รับการศึกษาสูงมากขึ้น เท่ากับยังมีศักยภาพในการรับรู้ข้อมูลข่าวสารดีขึ้น ดังภาพที่ 22

หัวหน้าครัวเรือนกลุ่มที่จนมาก และหัวหน้าครัวเรือนครัวเรือนกลุ่มที่จน ส่วนใหญ่สำเร็จการศึกษาระดับประถม (ราวร้อยละ 40) และมัธยมศึกษา (ราวร้อยละ 40) ในขณะที่สัดส่วนของผู้จบปริญญาตรีและสูงกว่าปริญญาตรีจะเพิ่มขึ้นตามระดับรายได้ของครัวเรือน โดยครัวเรือนที่มีระดับรายได้ปานกลาง และครัวเรือนรายได้สูงสุดท็อป 10 จะมีสัดส่วนผู้จบปริญญาตรีสูงถึงร้อยละ 38 และ 49 และผู้จบสูงกว่าปริญญาตรีร้อยละ 7 และ 18 ตามลำดับ

ภาพที่ 22 ระดับการศึกษาของครัวเรือน 5 กลุ่ม

2) รายจ่ายที่ใช้ในการเข้าถึงข้อมูลข่าวสารของครัวเรือน

เมื่อพิจารณารายจ่ายที่ใช้ในการเข้าถึงข้อมูลข่าวสารของครัวเรือน ประกอบไปด้วยรายจ่ายออฟไลน์ ซึ่งก็คือรายจ่ายค่าหนังสือพิมพ์ นิตยสารต่าง ๆ และรายจ่ายออนไลน์ ได้แก่ รายจ่ายค่าอินเทอร์เน็ต การศึกษา พบว่าครัวเรือนยังมีรายได้สูงยังมีความสามารถในการจ่ายเพื่อเข้าถึงข้อมูลข่าวสารได้สูง ทั้งออนไลน์และออฟไลน์ สะท้อนได้ว่าครัวเรือนที่มีรายได้มากกว่าสามารถเข้าถึงโอกาสในการรับรู้ข้อมูลข่าวสารได้มากกว่า

ตารางที่ 13 รายจ่ายที่ใช้ในการเข้าถึงข้อมูลข่าวสารของครัวเรือนเฉลี่ย

กลุ่มครัวเรือน	รายจ่ายค่าการเข้าถึงข้อมูลข่าวสารโดยเฉลี่ย (บาท/เดือน)
กลุ่มครัวเรือนจนมาก	37
กลุ่มครัวเรือนที่จน	79
กลุ่มครัวเรือนที่มีระดับรายได้มากกว่ารายได้ขั้นต่ำ	196
กลุ่มครัวเรือนที่มีระดับรายได้ปานกลาง	334
กลุ่มครัวเรือนที่มีรายได้สูงสุดท็อป 10	495

3.4.2 การเข้าถึงกลไกการออมอัตโนมัติ

เมื่อพิจารณาการเข้าถึงระบบเงินบำนาญและประกันสังคมของครัวเรือนไทย พบว่า ครัวเรือนที่ยังมีรายได้มาก ยังเข้าถึงระบบเงินบำนาญและประกันสังคมได้มาก ดังแสดงในตารางที่ 14 ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยหลายชิ้นก่อนหน้านี้ที่อธิบายว่า ยิ่งที่มีรายได้มาก ยิ่งมีคนอื่นทำหน้าที่ตัดสินใจที่ถูกต้องให้มากขึ้น เช่น การออม คนที่มีงานประจำในระบบอาจได้ประโยชน์จากกลไกการออมอัตโนมัติ เช่น เงินบำนาญหรือเงินประกันสังคม ซึ่งทำให้กลุ่มคนที่มีรายได้มากจะเข้าถึงกลไกเหล่านี้ได้มากกว่าคนจนที่อาจเข้าไม่ถึงกลไกดังกล่าว ทำให้คนจนต้องหาวิธีออมเอง และมีต้นทุนการตัดสินใจสูงกว่าคนรวย (อภิจิต และดูโฟล อ้างถึงใน สฤณี อาชวานันทกุล, 2017)

ตารางที่ 14 สัดส่วนครัวเรือนที่เข้าถึงระบบเงินบำนาญและประกันสังคม

กลุ่มครัวเรือน	สัดส่วนครัวเรือนที่มีการรับเงินบำนาญ	สัดส่วนครัวเรือนที่มีการจ่ายเงินสมทบประกันสังคม
กลุ่มครัวเรือนจนมาก	0.0%	2.6%
กลุ่มครัวเรือนที่จน	0.5%	15.9%
กลุ่มครัวเรือนที่มีระดับรายได้มากกว่ารายได้ขั้นต่ำ	3.0%	41.1%
กลุ่มครัวเรือนที่มีระดับรายได้ปานกลาง	7.1%	53.0%
กลุ่มครัวเรือนที่มีรายได้สูงสุดท็อป 10	11.7%	41.9%

3.4.3 ความเหลื่อมล้ำในการถือครองและใช้ประโยชน์จากทรัพย์สิน

การถือครองและใช้ประโยชน์จากทรัพย์สิน สร้างความเหลื่อมล้ำให้เกิดขึ้นในกลุ่มครัวเรือนต่าง ๆ ซึ่งจากข้อมูลการสำรวจสถานะเศรษฐกิจและสังคมของครัวเรือน การศึกษาครั้งนี้ได้เลือกพิจารณา “ค่าเช่า” และ “ดอกเบี้ยย” เป็นตัวอย่างที่แสดงให้เห็นถึงความเหลื่อมล้ำในการถือครองและใช้ประโยชน์จากทรัพย์สินที่จะส่งผลกระทบต่อความสามารถในการออม ผลการศึกษาแสดงได้ดังนี้

1) รายได้-รายจ่าย ค่าเช่า

เมื่อเปรียบเทียบรายจ่ายค่าเช่ากับรายได้รวม ข้อมูลจากตารางที่ 15 แสดงให้เห็นว่า คนจนจ่ายค่าเช่าบ้านคิดเป็นร้อยละ 15.96 ของรายได้ ในขณะที่คนรวยจ่ายค่าเช่าเพียงร้อยละ 7.25 ของรายได้เท่านั้น หรือกล่าวได้ว่าคนจนจ่ายค่าเช่าโดยเฉลี่ยคิดเป็น 2.2 เท่าของคนรวย ในขณะเดียวกันเมื่อพิจารณาด้านรายได้พบว่า ยังมีรายได้เพิ่มขึ้นรายได้จากค่าเช่าจะเพิ่มสูงขึ้นตามไปด้วย อีกทั้งคนจนจะมีสัดส่วนรายจ่ายต่อรายได้ที่มากกว่าคนรวย ดังนั้นสรุปได้ว่า การที่คนจนต้องแบกรับภาระค่าดำรงชีวิตด้านค่าเช่าในสัดส่วนที่มากกว่าคนรวย อาจเป็นปัจจัยหนึ่งที่ทำให้ความสามารถในการออมเงินลดลง

ตารางที่ 15 รายได้และรายจ่ายค่าเช่าของครัวเรือน

กลุ่มครัวเรือน	รายจ่ายค่าเช่า (บาท/เดือน)	รายได้ค่าเช่า (บาท/เดือน)	สัดส่วน รายจ่าย/ รายได้	รายจ่ายค่าเช่า/รายจ่าย รวม	รายจ่ายค่าเช่า/รายได้ รวม
กลุ่มครัวเรือนจนมาก	1,268	883	144%	11.71%	15.96%
กลุ่มครัวเรือนที่จน	1,784	1,856	96%	12.36%	11.60%
กลุ่มครัวเรือนที่มีระดับรายได้มากกว่า รายได้ขั้นต่ำ	2,644	4,930	54%	12.16%	10.00%
กลุ่มครัวเรือนที่มีระดับรายได้ปานกลาง	3,744	6,329	59%	12.18%	9.13%
กลุ่มครัวเรือนที่มีรายได้สูงสุดท็อป 10	5,961	21,781	27%	12.83%	7.25%

2) รายได้-รายจ่าย ดอกเบี้ย

เมื่อพิจารณาจากดอกเบี้ย ผลการศึกษาในตารางที่ 16 แสดงให้เห็นว่าครัวเรือนไทยมีความเหลื่อมล้ำด้านเงินทุนสูง ยิ่งครัวเรือนมีรายได้สูงก็ยิ่งมีรายจ่ายดอกเบี้ยสูงตามไปด้วย เพราะสามารถเข้าถึงแหล่งเงินกู้ได้มากกว่า เนื่องจากเงื่อนไขการปล่อยกู้ส่วนใหญ่ มักพิจารณาจากเกณฑ์รายได้เป็นสำคัญ ทำให้กลุ่มคนมีรายได้สูงมีโอกาสในการเข้าถึงบริการด้านสินเชื่อได้มากกว่ากลุ่มคนจน ขณะเดียวกันเมื่อพิจารณาสัดส่วนรายรับดอกเบี้ย สะท้อนความเหลื่อมล้ำจากเงินทุนได้อย่างชัดเจน กลุ่มคนมีรายได้สูงมักจะมีเงินทุนที่สามารถลงทุนเพื่อให้ได้รับผลตอบแทนจากดอกเบี้ยสูงกว่าคนจน ทำให้ความเหลื่อมล้ำระหว่างคนจนกับคนรวยเพิ่มสูงขึ้น ดังนั้น เมื่อพิจารณาทั้งสองด้านอาจสรุปได้ว่า กลุ่มคนมีรายได้สูงจะได้รับผลประโยชน์จากเงินทุนมากกว่าคนจน

ตารางที่ 16 รายได้หรือรายจ่ายด้านดอกเบี้ยของครัวเรือน

กลุ่มครัวเรือน	รายจ่าย ดอกเบี้ย (บาท/เดือน)	รายรับ ดอกเบี้ย (บาท/เดือน)	สัดส่วน รายจ่าย/ รายรับ	รายจ่าย ดอกเบี้ย/ รายจ่ายรวม	รายจ่าย ดอกเบี้ย/ รายได้รวม
กลุ่มครัวเรือนจนมาก	372	51	724%	3.4%	4.7%
กลุ่มครัวเรือนที่จน	481	134	358%	3.3%	3.1%
กลุ่มครัวเรือนที่มีระดับรายได้มากกว่ารายได้ ขั้นต่ำ	1,014	397	255%	4.7%	3.8%
กลุ่มครัวเรือนที่มีระดับรายได้ปานกลาง	1,852	689	269%	6.0%	4.5%
กลุ่มครัวเรือนที่มีรายได้สูงสุดท็อป 10	3,054	2,379	128%	6.6%	3.7%

3.4.4 การจัดการความเสี่ยงของครัวเรือนไทย

ในบริบทสังคมไทย ความสัมพันธ์ของผู้คน เป็นเครื่องมือบริหารจัดการความเสี่ยงในชีวิตประจำวันหนึ่ง ระบบอุปถัมภ์ในประเทศไทย จึงเกิดขึ้นในฐานะเครื่องมือการรับมือกับความเสี่ยง เนื่องจากเดิมนั้นคนประกอบอาชีพในระดับเพียงพอต่อการยังชีพเท่านั้น ทำให้ไม่สามารถรับมือกับเหตุการณ์ที่ไม่คาดฝันได้ จึงต้องมีกลไกแลกเปลี่ยนเกื้อหนุนกันในยามจำเป็น คนไทยจึงพยายามรักษาความสัมพันธ์ไว้ให้อยู่ในสภาพดี トラบเท่าที่จะต้องช่วยเหลือพึ่งพิงกัน นอกจากนี้ในสังคมไทย โดยเฉพาะอย่างยิ่งในชนบท ยังมีความสัมพันธ์เชิงเครือญาติและความสัมพันธ์ในท้องถิ่นที่ซับซ้อน เป็นพลวัติ และแตกต่างกันในแต่ละท้องถิ่น (อภิชาติ สถิตนิรามัย และคณะ, 2013) สะท้อนให้เห็นว่าเครือข่ายความสัมพันธ์ยังมีบทบาทสำคัญในสังคมไทย

เมื่อพิจารณาวิธีการจัดการความเสี่ยงของครัวเรือนไทย ผ่านการวิเคราะห์ค่าใช้จ่ายในรูปแบบการจัดการความเสี่ยงของครัวเรือนไทยใน 2 รูปแบบ คือ ระบบประกันความเสี่ยงผ่านการซื้อประกัน และระบบประกันความเสี่ยงผ่านความสัมพันธ์หรือวัฒนธรรม (เงิน/สิ่งของให้บุคคลนอกครัวเรือน) พบว่า คนไทยจ่ายเงินกับระบบประกันความเสี่ยงผ่านความสัมพันธ์หรือวัฒนธรรมสูงกว่าการซื้อประกันในทุกกลุ่มรายได้ โดยกลุ่มครัวเรือนจนมากจ่ายเงินผ่านกลไกทางความสัมพันธ์หรือวัฒนธรรมสูงกว่ากลไกประกันภัยทางการถึง 6 เท่า โดยสัดส่วนดังกล่าวจะค่อย ๆ ลดลงตามระดับรายได้ที่เพิ่มขึ้น ยกเว้นกลุ่มครัวเรือนที่มีรายได้สูงสุดที่อันดับ 10 ที่ยังมีสัดส่วนการใช้กลไกความสัมพันธ์หรือวัฒนธรรมสูง พิจารณารายละเอียดในตารางที่ 17

ตารางที่ 17 ค่าใช้จ่ายในรูปแบบการจัดการความเสี่ยงของครัวเรือนไทย

กลุ่มครัวเรือน	ระบบประกันความเสี่ยงผ่านการซื้อประกัน (บาท)	ระบบประกันความเสี่ยงผ่านวัฒนธรรม (เงิน/สิ่งของให้บุคคลนอกครัวเรือน) (บาท)	สัดส่วนประกันความเสี่ยงผ่านวัฒนธรรม/ระบบประกัน
กลุ่มครัวเรือนจนมาก	236	1,490	632%
กลุ่มครัวเรือนที่จน	465	2,152	463%
กลุ่มครัวเรือนที่มีระดับรายได้มากกว่ารายได้ขั้นต่ำ	997	3,421	343%
กลุ่มครัวเรือนที่มีระดับรายได้ปานกลาง	1,852	4,205	227%
กลุ่มครัวเรือนที่มีรายได้สูงสุดที่อันดับ 10	2,208	7,772	352%

3.5 สรุป

1. เนื่องจากมูลค่าสินทรัพย์และหนี้สินมีความสัมพันธ์กัน แนวทางการพิจารณาฐานะทางการเงินของครัวเรือนในส่วนของการเน้นเรื่องเงินออมนั้น พิจารณาได้จากความสามารถในการชำระหนี้ โดยการศึกษาพบว่า กลุ่มครัวเรือนที่มีรายได้สูงสุดที่อุป 10 ใช้เวลา 2 ปี 2 เดือน ในการชำระหนี้ กลุ่มครัวเรือนรายได้ปานกลาง ใช้เวลา 4 ปี 5 เดือน กลุ่มครัวเรือนรายได้มากกว่ารายได้ขั้นต่ำ ใช้เวลา 4 ปี 10 เดือน กลุ่มครัวเรือนที่จน ใช้เวลา 14 ปี 3 เดือน ขณะที่กลุ่มครัวเรือนที่จนมากนั้นมีความสามารถในการชำระหนี้ที่ต่ำที่สุด หรืออาจเรียกได้ว่า ไม่มีความสามารถในการชำระหนี้ได้เลย เนื่องจากไม่มีเงินออม

2. จากการประมาณค่า พบว่า รายจ่ายที่ไม่ใช่รายจ่ายเพื่ออุปโภคบริโภค มีอิทธิพลต่อการก่อหนี้มากที่สุด ซึ่งส่งผลกระทบต่อมูลค่าเงินออมของครัวเรือนด้วย และเมื่อพิจารณารายการที่มีมูลค่าสูงสุดในรายจ่ายที่ไม่ใช่อุปโภคบริโภค พบว่า เงิน/สิ่งของที่ให้บุคคลอื่นนอกครัวเรือน เป็นรายจ่ายที่มีมูลค่าสูงที่สุด ซึ่งสะท้อนวัฒนธรรมของครัวเรือนไทยในการแบ่งปัน และใช้ทรัพยากรบางอย่างร่วมกัน รวมถึงเป็นการสร้างความสัมพันธ์เชิงวัฒนธรรมเพื่อประกันความเสี่ยงในสังคม

3. นอกจากนี้ ประเด็นสำคัญที่ส่งผลต่อการก่อหนี้และการออม รวมถึงการถือสินทรัพย์ที่เป็นทางการของครัวเรือนรายได้น้อย ได้แก่ การขาดแคลนข้อมูลที่สำคัญ การเข้าถึงกลไกการออมอัตโนมัติ ความเหลื่อมล้ำในการถือครองและใช้ประโยชน์จากทรัพย์สิน และการจัดการความเสี่ยงของครัวเรือนไทยที่ไม่มีประสิทธิภาพ

บทที่ 4

ความพึงพอใจและความลำเอียงกับการจัดการทางการเงินของครัวเรือนไทย

ในบทนี้ จะพิจารณากรอบแนวคิดในการวิจัยคือ ความสัมพันธ์ระหว่างลักษณะของความลำเอียง ความพึงพอใจด้านความเสี่ยงและเวลา และการกลั้วการสูญเสีย ว่าส่งผลต่อการถือสินทรัพย์ในแต่ละประเภทอย่างไร ซึ่งเป็นการมองทั้งระดับบุคคลและระดับครัวเรือน

สำหรับแบบสอบถามความพึงพอใจ (Preference Survey) ตามหลักเศรษฐศาสตร์พฤติกรรม ประกอบไปด้วย ความพึงพอใจด้านความเสี่ยง (Risk Preference), ความพึงพอใจด้านเวลา (Time Preference) และ ความลำเอียง (Behavioral Bias) นอกจากนี้ยังเสริมแบบทดสอบการใช้เหตุผล (Logical Test) ซึ่งสามารถสะท้อนถึงพฤติกรรมการมีเหตุผลด้วย

นอกจากนี้ ส่วนหนึ่งของแบบสอบถามจะเป็นการถามสมาชิกทุกคนในครัวเรือน และขยายออกไปยังทุกคนในครอบครัว เพื่อทดสอบว่าการถือสินทรัพย์ในครัวเรือนขึ้นอยู่กับความคิดเห็นร่วมกันในครัวเรือนหรือในครอบครัว หรือขึ้นอยู่กับผู้ที่มีอำนาจในครัวเรือนอย่างหัวหน้าครัวเรือน หรือผู้ที่มีอำนาจในครอบครัวอย่างคนที่มั่งงานทำเป็นหลัก โดยการเก็บข้อมูลจากสมาชิกทุกคนในครัวเรือน น่าจะทำให้เห็นรูปแบบของความสัมพันธ์ระหว่างลักษณะของความลำเอียง ความพึงพอใจด้านความเสี่ยงและเวลา และการกลั้วการสูญเสีย กับการถือสินทรัพย์ในครัวเรือนได้

4.1 ระเบียบวิธีวิจัย

4.1.1 ประชากรเป้าหมาย

ประชากรเป้าหมายในโครงการสำรวจของบทนี้คือ ครัวเรือนที่มีรายได้อยู่ในกลุ่ม 1-3 ตามเนื้อหาของบทที่ผ่านมา เพื่อเจาะจงให้มีความเข้าใจที่ลึกซึ้งขึ้นสำหรับกลุ่มที่มีรายได้น้อย เนื่องจากงานศึกษาของครัวเรือนในกลุ่ม 4-5 พอจะมีให้เห็นอยู่บ้างแล้ว โดยรายละเอียดของครัวเรือนแต่ละกลุ่มที่เป็นกลุ่มเป้าหมายในการสำรวจคือ

1. **กลุ่มครัวเรือนจนมาก** คือ กลุ่มครัวเรือนที่มีรายได้เฉลี่ยต่อคนต่อเดือนต่ำกว่า 2,710 บาท หรือมีรายได้ต่ำกว่าเส้นความยากจน
2. **กลุ่มครัวเรือนที่จน** คือ กลุ่มครัวเรือนที่มีรายได้เฉลี่ยต่อคนต่อเดือนมากกว่า 2,710 บาท แต่ไม่เกิน 7,282 บาท หรือไม่เกินอัตราค่าจ้างขั้นต่ำ (22 วัน x 331 บาท (ค่าจ้างขั้นต่ำ ของ กทม.))

3. **กลุ่มครัวเรือนที่มีระดับรายได้มากกว่ารายได้ขั้นต่ำ)** คือ กลุ่มครัวเรือนที่มีรายได้เฉลี่ยต่อคนต่อเดือนตั้งแต่อัตราค่าจ้างขั้นต่ำ 7,282 แต่ไม่เกิน 15,000 บาท หรือไม่เกินอัตราค่าจ้างขั้นต่ำของปริญญาตรี

4.1.2 การกำหนดตัวอย่างและขนาดตัวอย่าง

การศึกษานี้ดำเนินการเก็บตัวอย่างจำนวน 5,000 ตัวอย่าง (ตัวอย่างในที่นี้คือครัวเรือน) โดยเป็นการกระจายตัวอย่างแบบสุ่มที่ไม่ใช้ความน่าจะเป็น (Non-Probability Sampling) โดยมีการกระจายแบบสอบถามตามรายได้ของครัวเรือน และภาคตามภูมิศาสตร์ นอกจากนั้น ครัวเรือนที่ได้รับการสุ่ม ยังมีการขยายการตอบคำถามออกไปยังบุคคลอื่นในครอบครัวด้วย

นิยามของครัวเรือนคือ “ครัวเรือนที่ประกอบขึ้นด้วยบุคคลคนเดียวหรือหลายคนอาศัยอยู่ในบ้านหรือที่อยู่อาศัยเดียวกัน และจัดหาหรือใช้สิ่งอุปโภคบริโภคอันจำเป็นแก่การครองชีพร่วมกัน บุคคลเหล่านั้นอาจเป็นญาติหรือไม่เป็นญาติกันก็ได้” ขณะที่นิยามของครอบครัวคือ กลุ่มบุคคลที่เป็นสมาชิก ซึ่งมีความสัมพันธ์กันผูกพันกันผ่านความสัมพันธ์ทางสายเลือด หรือการรับเป็นบุตรบุญธรรม โดยขอบเขตของการนับจะอยู่ที่ +/- 1 ช่วงชั้น (Generation) นับจากหัวหน้าครัวเรือน”

นอกจากนี้ การนับความเป็นหัวหน้าครัวเรือนในการสำรวจครั้งนี้ จะเน้นที่ผู้ที่ตัดสินใจหลักทางด้านการเงิน การลงทุนและการสะสมสินทรัพย์ โดยก่อนการทำแบบสอบถาม จะมีการถามว่า “ถ้าต้องการตัดสินใจว่าจะย้ายไปอยู่บ้านหลังใหม่ ใครเป็นคนตัดสินใจ”

อย่างไรก็ดี เนื่องจากการสำรวจครอบคลุมทั้งครัวเรือนและครอบครัว รวมทั้งเป็นการสำรวจสมาชิกทุกคนในครัวเรือนและครอบครัว การศึกษาจึงได้ทำการวิเคราะห์ใน 2 ระดับ คือ ระดับกลุ่ม ได้แก่ การวิเคราะห์ค่าเฉลี่ยของความพอใจและความลำเอียงของแต่ละครัวเรือน และค่าเฉลี่ยของแต่ละครอบครัว และการวิเคราะห์ในระดับปัจเจกบุคคล ได้แก่ การวิเคราะห์ความพอใจและความลำเอียงของหัวหน้าครัวเรือนในฐานะผู้นำครัวเรือน และของผู้มีงานทำในระบบในปัจจุบันในฐานะตัวแทนของผู้มีบทบาทสำคัญในครอบครัว

4.1.3 ช่วงเวลาเก็บข้อมูล

วันที่ 1 พฤษภาคม พ.ศ. 2562 - 31 มกราคม พ.ศ. 2563

4.2 ข้อมูลเบื้องต้นจากการเก็บข้อมูล

จากจำนวนตัวอย่างที่กำหนดได้จำนวน 5,000 ตัวอย่าง งานวิจัยเก็บรวบรวมข้อมูลได้รวมจำนวนทั้งสิ้น 6,098 ตัวอย่าง สูงกว่าที่กำหนดไว้ รายละเอียดดังตารางที่ 18

ตารางที่ 18 สัดส่วนและจำนวนตัวอย่างที่เก็บจริงจำแนกตามพื้นที่

พื้นที่	สัดส่วนที่กำหนดจากการสุ่ม	จำนวนตัวอย่างที่เก็บได้จริง
กรุงเทพมหานครและปริมณฑล	1,000	1,003
ภาคกลาง	800	985
ภาคตะวันออก	800	1,016
ภาคเหนือ	800	1,077
ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ	800	985
ภาคใต้	800	1,032
รวม	5,000	6,098

จากจำนวนตัวอย่างที่เก็บจริงทั้งสิ้น 6,098 ตัวอย่าง มีการกระจายตามพื้นที่และกลุ่มครัวเรือน ดังแสดงรายละเอียดในตารางที่ 19 โดยกลุ่มครัวเรือนจนมาก มีการเก็บตัวอย่างจำนวน 616 ตัวอย่าง คิดเป็นร้อยละ 10.10 กลุ่มครัวเรือนจน มีการเก็บตัวอย่างจำนวน 1,992 ตัวอย่าง คิดเป็นร้อยละ 32.67 และครัวเรือนที่มีระดับรายได้ต่ำ มีการเก็บตัวอย่างทั้งสิ้น 3,490 ตัวอย่าง คิดเป็นร้อยละ 57.23

ตารางที่ 19 จำนวนตัวอย่างที่เก็บจริงจำแนกตามพื้นที่และกลุ่มครัวเรือน

กลุ่มครัวเรือน	กรุงเทพฯ และ ปริมณฑล	ภาคกลาง	ภาค ตะวันออก	ภาคเหนือ	ภาค ตะวันออกเฉียงเหนือ	ภาคใต้	รวม
ครัวเรือนจนมาก	87	89	91	134	116	99	616
ครัวเรือนจน	314	353	324	358	303	340	1,992
ครัวเรือนที่มีระดับ รายได้ต่ำ	602	543	601	585	566	593	3,490
รวม	1,003	985	1,016	1,077	985	1,032	6,098

4.3 วิธีการวัด และวิธีการวิเคราะห์ความพึงพอใจและความลำเอียง (Preference & Bias) ในแบบสอบถาม

ในส่วนของการพิจารณาตัวแปรของการศึกษาจะจำแนกออกเป็น 3 ส่วน ได้แก่ ตัวแปรที่ใช้จำแนกกลุ่มการวิเคราะห์ (ตัวแปร z) จะใช้ประเภทของครัวเรือนที่แบ่งตามรายได้ ซึ่งในบทยี่จำแนกออกเป็น 3 กลุ่มตามที่ได้กล่าวไว้แล้วข้างต้น ได้แก่ ครัวเรือนจนมาก ครัวเรือนจน และครัวเรือนที่มีระดับรายได้ต่ำ (มาเป็นตัวแปรแบ่งประเภท

ขณะที่ตัวแปรอิสระ (ตัวแปร x) จะเป็นการศึกษาความพอใจและความลำเอียงด้วยการวัดค่าตามแบบสอบถาม ซึ่งจะทำการอธิบายแยกในแต่ละหัวข้อ จำนวนทั้งสิ้น 10 ประเภท

และสุดท้ายตัวแปรตาม (ตัวแปร y) เนื่องจากวัตถุประสงค์ของโครงการนี้เป็นเรื่องของการจัดสรรสินทรัพย์ หนี้สินและเงินออม การศึกษาจึงได้กำหนดตัวแปรตามประกอบไปด้วย *สัดส่วนการถือสินทรัพย์ทางการต่อสินทรัพย์ทั้งหมด* (Formal/Total Asset Ratio) โดยหากมีค่าสูง จะหมายความว่า มีสัดส่วนการถือสินทรัพย์ที่เป็นทางการเปรียบเทียบกับสินทรัพย์ที่ไม่เป็นทางการต่อสินทรัพย์ทั้งหมดสูง *สัดส่วนหนี้สินต่อสินทรัพย์ทั้งหมด* (Debt/Total Asset Ratio) โดยหากมีค่าสูง หมายความว่า มีสัดส่วนหนี้สินต่อสินทรัพย์ทั้งหมดสูง และ *สัดส่วนเงินออมรายปี* 100 ต่อสินทรัพย์ทั้งหมด สาเหตุที่ต้องคำนวณเช่นนี้เป็นเพราะครัวเรือนมักจะทราบปริมาณเงินออมเป็น Flow ไม่ใช่ Stock และการตอบเป็นรายเดือนมีความสะดวกที่สุดสำหรับผู้ตอบ งานวิจัยจึงทำการคูณ 12 เพื่อปรับหน่วยเป็นปี และสาเหตุที่ต้องคูณ 100 เพราะเมื่อเปรียบเทียบกับมูลค่าสินทรัพย์ของครัวเรือนแล้ว ปริมาณเงินออมมีสัดส่วนที่ต่ำมากจึงต้องทำการปรับค่าให้สูงขึ้น

งานศึกษายังได้พยายามเข้าใจการให้เหตุผลของครัวเรือน โดยมีการสัมภาษณ์หัวหน้าครัวเรือนภายหลังการทำแบบสอบถามจนเสร็จสิ้น ถึงเหตุผลของเลือกถือสินทรัพย์แต่ละประเภท รวมถึงการก่อหนี้และการออม เพื่อให้ได้คำอธิบายที่มาจากครัวเรือนอย่างแท้จริง เพื่อประกอบการวิเคราะห์และตีความผลการศึกษา

อย่างไรก็ดี เนื่องจากหน่วยหลัก (Node) ในการวิเคราะห์คือ หัวหน้าครัวเรือน ซึ่งเป็นคนเดียวกับหัวหน้าครอบครัว การวัดมูลค่าสินทรัพย์ทั้งหมดในตัวแปร y ที่พิจารณาจะเป็นมูลค่าสินทรัพย์ทั้งหมดของครัวเรือนเท่านั้น เนื่องจากในการศึกษาครอบครัว มีครอบครัวจำนวนมากที่แยกการถือครองสินทรัพย์ออกไป เช่น ผู้ที่เป็นบุตรไปมีบ้านเป็นของตัวเอง ทำให้สามารถนับสินทรัพย์ทั้งหมดในระดับครอบครัวยาก แต่การพิจารณาเช่นนี้ก็เกินไปเพราะต้องการตอบคำถามเรื่องบทบาทของครอบครัวที่มีต่อการจัดสรรสินทรัพย์และหนี้สินของครัวเรือน

นอกจากนี้ เนื่องจากการวิเคราะห์เพียงจุดใดจุดหนึ่งของเวลา โดยไม่ได้ติดตามการเปลี่ยนแปลง
ข้ามเวลา ทำให้อาจมีปัญหา Endogeneity ผงอยู่ กล่าวคือ ผลของความพึงพอใจและความลำเอียงที่ส่งผล
ต่อการถือครองสินทรัพย์และหนี้สิน อาจมาจากจุดตั้งต้นที่แตกต่างกัน และมาจากข้อจำกัดในการสะสม
สินทรัพย์ที่แตกต่างกัน แต่ผลของการศึกษาชิ้นนี้ก็ยังน่าจะช่วยให้เห็นภาพรวมในเบื้องต้นของความสัมพันธ์ได้ใน
ระดับหนึ่ง และนำไปสู่การวางแผนงานวิจัยขึ้นถัดไปในอนาคต

4.4 ผลการวิเคราะห์ความพึงพอใจและความลำเอียง (Preference & Bias) กับการจัดการ ทางการเงินในครัวเรือน

แบบสอบถามความพึงพอใจ ตามหลักเศรษฐศาสตร์พฤติกรรม ที่ใช้ในการศึกษารั้งนี้ ประกอบด้วย
การวัดความพึงพอใจและอคติทั้งหมด 10 ประการ ดังนี้

4.4.1 อคติที่เกิดจากความมั่นใจเกินไป (Overconfident Bias)

การที่มีความมั่นใจในตัวเองมากเกินไป อาจส่งผลต่อพฤติกรรมการออมและการมีหนี้สินได้ เช่น เรา
เชื่อว่าเราสามารถหาเงินเพื่อใช้หนี้ได้แน่นอน จึงมีการกู้ยืมที่มากเกินไป เป็นต้น การที่มีความมั่นใจในตัวเองมาก
เกินไป วัดได้จากการถามคำถามความรู้ทั่วไปเกี่ยวกับด้านการเงินและเศรษฐกิจทั้งหมด 5 ข้อ และผู้ตอบ
แบบสอบถามจะต้องระบุว่ามั่นใจกับคำตอบดังกล่าวร้อยละเท่าไร ซึ่งการจะวัดว่าบุคคลดังกล่าวมีความมั่นใจ
เกินไปหรือไม่นั้น ขึ้นอยู่กับว่าเปอร์เซ็นต์ความมั่นใจกับเปอร์เซ็นต์ของการตอบถูกจริงมีความสอดคล้องกัน
หรือไม่ ถ้าเปอร์เซ็นต์ความมั่นใจสูงกว่าเปอร์เซ็นต์ของการตอบถูกจริง แสดงว่า มีอคติที่เกิดจากความมั่นใจ
เกินไป ผลการศึกษา แสดงในตารางที่ 20

เมื่อพิจารณาพฤติกรรมของกลุ่มตัวอย่าง โดยใช้ 4 เกณฑ์ ได้แก่ การพิจารณาระดับครัวเรือน การ
พิจารณาเฉพาะหัวหน้าครัวเรือน การพิจารณาระดับครอบครัว และพิจารณาเฉพาะสมาชิกในครอบครัวที่มี
งานทำในระบบ ผลการศึกษาในตารางที่ 20 แสดงให้เห็นว่า ครอบครัวที่มีระดับความมั่นใจเกินไป (น้อยกว่า
25%, 26%-50% และมากกว่า 51%) ที่แตกต่างกัน มีความสัมพันธ์กับสัดส่วนการถือสินทรัพย์ทางการต่อ
สินทรัพย์ทั้งหมด (Formal/Total Asset Ratio) ที่แตกต่างกัน อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.05 เมื่อ
พิจารณาเฉพาะสมาชิกในครอบครัวที่มีงานทำในระบบ ผลการศึกษาแสดงให้เห็นว่า ระดับความมั่นใจเกินไป
ของสมาชิกครอบครัวที่มีงานทำในระบบ ที่แตกต่างกันมีความสัมพันธ์กับสัดส่วนการถือสินทรัพย์ทางการต่อ
สินทรัพย์ทั้งหมด (Formal/Total Asset Ratio) ที่แตกต่างกัน อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.05

ขณะที่พบความสัมพันธ์ระหว่างระดับความมั่นใจเกินไป ของครัวเรือนกับสัดส่วนหนี้สินต่อสินทรัพย์ทั้งหมด (Debt/Total Asset Ratio) และความสัมพันธ์ระหว่างระดับความมั่นใจเกินไปของหัวหน้าครัวเรือนกับสัดส่วนหนี้สินต่อสินทรัพย์ทั้งหมด (Debt/Total Asset Ratio) โดยครัวเรือนที่มีระดับความมั่นใจเกินไป (น้อยกว่า 25%, 26%-50% และมากกว่า 51%) ที่แตกต่างกัน มีความสัมพันธ์ในทิศทางเดียวกันกับสัดส่วนหนี้สินต่อสินทรัพย์ทั้งหมดที่แตกต่างกัน อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.05 และหัวหน้าครัวเรือนที่มีระดับความมั่นใจเกินไปที่แตกต่างกัน มีความสัมพันธ์ในทิศทางเดียวกันกับสัดส่วนหนี้สินต่อสินทรัพย์ทั้งหมดที่แตกต่างกัน อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.05

ผลการศึกษาอคติที่เกิดจากความมั่นใจเกินไปนี้ ชี้ให้เห็นประเด็นที่เกี่ยวข้องกับพฤติกรรมการจัดการสินทรัพย์ คือหากอคติที่เกิดจากความมั่นใจเกินไปของครอบครัว รวมถึงบุคคลที่มีงานทำในระบบ ซึ่งเป็นผู้มีความสำคัญในครอบครัวเพิ่มสูงขึ้น จะส่งผลให้ครัวเรือนมีสัดส่วนการถือสินทรัพย์ที่เป็นทางการเปรียบเทียบกับสินทรัพย์ทั้งหมดสูงขึ้น ในขณะที่ในเรื่องของการจัดการหนี้สิน พบว่า หากอคติที่เกิดจากความมั่นใจเกินไปของครัวเรือน รวมถึงหัวหน้าครัวเรือนเพิ่มสูงขึ้น จะส่งผลให้ครัวเรือนมีสัดส่วนหนี้ต่อสินทรัพย์ทั้งหมดเพิ่มสูงขึ้น

ผลการศึกษาตีความได้ 2 ประเด็นสำคัญ คือ ประเด็นแรก ความมั่นใจมากเกินไปมีผลต่อการถือสินทรัพย์ที่เป็นทางการที่มากขึ้น นั้นเป็นเพราะพวกเขารู้สึกว่าสินทรัพย์ที่เป็นทางการเป็นเรื่องปลอดภัย และครัวเรือนจำนวนหนึ่งอาจต้องการถือสินทรัพย์ที่ไม่เป็นทางการมากกว่า เพราะรู้สึกไม่มั่นใจในตัวเองในเรื่องการจัดการสินทรัพย์ ทำให้รู้สึกว่าการจัดการสินทรัพย์ที่ไม่เป็นทางการนั้นสามารถจัดการได้ง่ายกว่า รวมถึงการซื้อสินทรัพย์ที่ไม่เป็นทางการนั้นจะอยู่ในภาพของการเก็บมูลค่าไปพร้อม ๆ กับการลงทุน เช่น การเลี้ยงสัตว์ ในขณะที่ความมั่นใจมากเกินไปส่งผลต่อการก่อหนี้อย่างชัดเจน กล่าวคือ คนที่จะถือสินทรัพย์ที่เป็นทางการจำเป็นต้องมีความมั่นใจสูง

ประเด็นที่สอง การจัดการสินทรัพย์และหนี้สินต้องการความมั่นใจในการดำเนินการ ซึ่งการจัดการสินทรัพย์อยู่ในระดับของครัวเรือน กล่าวคือ ต้องการจะซื้อสินทรัพย์อะไร ทั้งการซื้อที่ดิน การย้ายบ้าน การลงทุนเลี้ยงสัตว์ บุคคลในครัวเรือนจะร่วมกันมีบทบาทในการช่วยกันตัดสินใจ ส่วนหนึ่งเป็นเพราะมีการร่วมใช้ประโยชน์จากสินทรัพย์ระหว่างกัน ในขณะที่การก่อหนี้จะอยู่ในระดับของครอบครัว เช่น ต้องการกู้เงินเท่าไร มักขึ้นอยู่กับความสามารถในการชำระหนี้ของคนที่มีงานทำ เช่น ลูกที่ไปทำงานในเมือง ซึ่งเท่ากับว่าเป็นการจัดการสินทรัพย์และหนี้สินไม่ได้มีหน่วยจัดการเดียวกัน

ตารางที่ 20 ผลการศึกษาอคติที่เกิดจากความมั่นใจเกินไป (Overconfident Bias)

degree of overconfidence bias and formal/total asset ratio

กลุ่มครัวเรือน	ครัวเรือน			หัวหน้าครัวเรือน			ครอบครัว			บุคคลที่มีงานทำในระบบ		
	น้อยกว่า 25%	26%-50%	มากกว่า 51%	น้อยกว่า 25%	26%-50%	มากกว่า 51%	น้อยกว่า 25%	26%-50%	มากกว่า 51%	น้อยกว่า 25%	26%-50%	มากกว่า 51%
ครัวเรือนจนมาก	0.24	0.24	0.26	0.26	0.28	0.29	0.63	0.77	0.76	0.64	0.66	0.71
ครัวเรือนจน	0.19	0.18	0.16	0.23	0.28	0.3	0.62	0.65	0.73	0.64	0.66	0.68
ครัวเรือนที่มีระดับรายได้ต่ำ	0.25	0.29	0.21	0.22	0.21	0.31	0.64	0.76	0.77	0.55	0.71	0.78

degree of overconfidence bias and debt/total asset ratio

กลุ่มครัวเรือน	ครัวเรือน			หัวหน้าครัวเรือน			ครอบครัว			บุคคลที่มีงานทำในระบบ		
	น้อยกว่า 25%	26%-50%	มากกว่า 51%	น้อยกว่า 25%	26%-50%	มากกว่า 51%	น้อยกว่า 25%	26%-50%	มากกว่า 51%	น้อยกว่า 25%	26%-50%	มากกว่า 51%
ครัวเรือนจนมาก	0.36	0.4	0.43	0.33	0.39	0.38	0.53	0.59	0.56	0.51	0.62	0.57
ครัวเรือนจน	0.64	0.69	0.75	0.61	0.67	0.72	0.68	0.72	0.78	0.76	0.74	0.68
ครัวเรือนที่มีระดับรายได้ต่ำ	0.61	0.69	0.73	0.71	0.73	0.75	0.74	0.75	0.81	0.72	0.74	0.72

degree of overconfidence bias and yearly saving x 100/total asset ratio

กลุ่มครัวเรือน	ครัวเรือน			หัวหน้าครัวเรือน			ครอบครัว			บุคคลที่มีงานทำในระบบ		
	น้อยกว่า 25%	26%-50%	มากกว่า 51%	น้อยกว่า 25%	26%-50%	มากกว่า 51%	น้อยกว่า 25%	26%-50%	มากกว่า 51%	น้อยกว่า 25%	26%-50%	มากกว่า 51%
ครัวเรือนจนมาก	0.03	0.06	0.04	0.05	0.06	0.03	0.08	0.06	0.09	0.05	0.1	0.06
ครัวเรือนจน	0.1	0.09	0.04	0.08	0.08	0.09	0.1	0.11	0.09	0.07	0.12	0.09
ครัวเรือนที่มีระดับรายได้ต่ำ	0.17	0.15	0.11	0.16	0.17	0.18	0.15	0.15	0.13	0.18	0.11	0.13

หมายเหตุ: ตัวอักษรแบบหนา หมายถึง มีความแตกต่างอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ 0.05 ตัวอักษรแบบขีดเส้นใต้ หมายถึง มีข้อมูลขาดหาย (missing values) มากกว่าร้อยละ 60 ของข้อมูลที่พึงได้รับ (too few response)

4.4.2 ความลำเอียงที่เกิดจากการมองโลกในแง่ดีเกินไป (Optimism Bias)

การมองโลกในแง่ดีเกินไปอาจจะส่งผลให้คนคาดการณ์สิ่งที่จะเกิดขึ้นไม่เป็นไปตามความเป็นจริง เช่น Seaward & Kemp (2000) พบว่าเด็กนักเรียนคาดการณ์ว่ามีความสามารถในการจ่ายหนี้มากกว่าความเป็นจริง ความมองโลกในแง่ดีวัดได้จากคำถามทั้งหมด 2 ข้อ ดังนี้

- 1) คุณคิดว่าถ้าหากคุณซื้อสลากกินแบ่งรัฐบาล 1 ใบ ในงวดดังกล่าวคุณมีโอกาสถูกรางวัลที่เปอร์เซ็นต์ ซึ่งถ้าคำนวณจากความน่าจะเป็นที่จะได้รับรางวัลจริงคือ 1.42 % ซึ่งถ้าหากตอบมากกว่านั้นแสดงว่าคนอาจจะมองโลกในแง่ดีเกินไปว่าเราอาจจะถูกรางวัลมากกว่าค่าความน่าจะเป็นจริง
- 2) คุณอยากมีเงินเดือนละเท่าไร และมีโอกาสสมาน้อยเพียงใดที่จะได้รับเงินดังกล่าว ซึ่งคำถามดังกล่าวสามารถนำมาวิเคราะห์กับรายได้จริง ณ ปัจจุบันได้ ซึ่งถ้าคำตอบห่างจากรายได้จริงมากแสดงว่าบุคคลดังกล่าวอาจจะมองโลกในแง่ดีเกินไปว่าเขาจะมีเงินในอนาคตเท่านั้นจริง ๆ

ผลการศึกษาจากตารางที่ 21 แสดงให้เห็นว่าเมื่อแบ่งระดับการมองโลกในแง่ดี ออกเป็น 2 ระดับ คือน้อยกว่าค่าเฉลี่ยและมากกว่าค่าเฉลี่ย การศึกษาพบว่าไม่มีความแตกต่างอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติระหว่างระดับการมองโลกในแง่ดี กับกลุ่มครัวเรือนกลุ่มต่าง ๆ ไม่ว่าจะเป็นพิจารณาจากเกณฑ์ครัวเรือน หัวหน้าครัวเรือน ครอบครัวและบุคคลที่มีงานทำในระบบ นั่นคือ ความลำเอียงที่เกิดจากการมองโลกในแง่ดีเกินไปไม่ส่งผลต่อการจัดการสินทรัพย์ หนี้สินและเงินออม

ตารางที่ 21 ผลการศึกษาความลำเอียงที่เกิดจากการมองโลกในแง่ดีเกินไป (Optimism Bias)

degree of optimism bias and formal/total asset ratio

กลุ่มครัวเรือน	ครัวเรือน		หัวหน้าครัวเรือน		ครอบครัว		บุคคลที่มีงานทำในระบบ	
	น้อยกว่า ค่าเฉลี่ย	มากกว่า ค่าเฉลี่ย	น้อยกว่า ค่าเฉลี่ย	มากกว่า ค่าเฉลี่ย	น้อยกว่า ค่าเฉลี่ย	มากกว่า ค่าเฉลี่ย	น้อยกว่า ค่าเฉลี่ย	มากกว่า ค่าเฉลี่ย
ครัวเรือนจนมาก	0.27	0.29	0.28	0.26	0.71	0.72	0.7	0.68
ครัวเรือนจน	0.22	0.18	0.2	0.2	0.71	0.59	0.67	0.63
ครัวเรือนที่มีระดับรายได้ต่ำ	0.26	0.23	0.23	0.26	0.61	0.65	0.55	0.71

degree of optimism bias and debt/total asset ratio

กลุ่มครัวเรือน	ครัวเรือน		หัวหน้าครัวเรือน		ครอบครัว		บุคคลที่มีงานทำในระบบ	
	น้อยกว่า ค่าเฉลี่ย	มากกว่า ค่าเฉลี่ย	น้อยกว่า ค่าเฉลี่ย	มากกว่า ค่าเฉลี่ย	น้อยกว่า ค่าเฉลี่ย	มากกว่า ค่าเฉลี่ย	น้อยกว่า ค่าเฉลี่ย	มากกว่า ค่าเฉลี่ย
ครัวเรือนจนมาก	0.25	0.28	0.29	0.28	0.66	0.71	0.69	0.6
ครัวเรือนจน	0.21	0.22	0.27	0.31	0.65	0.72	0.59	0.59
ครัวเรือนที่มีระดับรายได้ต่ำ	0.27	0.32	0.23	0.28	0.66	0.71	0.65	0.69

degree of optimism bias and yearly saving x 100/total asset ratio

กลุ่มครัวเรือน	ครัวเรือน		หัวหน้าครัวเรือน		ครอบครัว		บุคคลที่มีงานทำในระบบ	
	น้อยกว่า ค่าเฉลี่ย	มากกว่า ค่าเฉลี่ย	น้อยกว่า ค่าเฉลี่ย	มากกว่า ค่าเฉลี่ย	น้อยกว่า ค่าเฉลี่ย	มากกว่า ค่าเฉลี่ย	น้อยกว่า ค่าเฉลี่ย	มากกว่า ค่าเฉลี่ย
ครัวเรือนจนมาก	0.28	0.25	0.24	0.29	0.69	0.66	0.71	0.72
ครัวเรือนจน	0.17	0.19	0.27	0.23	0.66	0.61	0.64	0.68
ครัวเรือนที่มีระดับรายได้ต่ำ	0.31	0.3	0.26	0.19	0.67	0.71	0.61	0.59

หมายเหตุ: ตัวอักษรแบบหนา หมายถึง มีความแตกต่างอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ 0.05 ตัวอักษรแบบขีดเส้นใต้ หมายถึง มีข้อมูลขาดหาย (missing values) มากกว่าร้อยละ 60 ของข้อมูลที่พึงได้รับ (too few response)

4.4.3. การกลัวเป็นลำดับสุดท้าย (Last-Place Aversion)

การกลัวเป็นลำดับสุดท้ายเป็นสาเหตุหนึ่งที่คนไม่ต้องการให้ผู้อื่นดีกว่า โดยแบบสอบถามจะมีกรณีสมมติว่าถ้าได้รับเงินจำนวนหนึ่งโดยที่นำไปให้ใครก็ได้ ยกเว้นตนเอง จะให้กับใคร ซึ่งจะแบ่งออกเป็น 20 ชุด แต่ละชุดผู้ตอบแบบสอบถามจะได้ลำดับของคนในสังคมแตกต่างกัน จำนวนเงินตั้งต้นแตกต่างกัน โดยผู้ตอบแบบสอบถามจะถูกกำหนดให้เป็นคนที่มียาได้อยู่ในลำดับชั้น 1-5 ลำดับใดลำดับหนึ่ง จากนั้น ตนเองจะได้เงินลาภลอย (Windfall) ที่สามารถแบ่งให้คนที่อยู่ในลำดับใดก็ได้ และลาภลอยดังกล่าวหากแบ่งให้คนที่มียาต่ำกว่าตนเองจะส่งผลให้ตนเองอยู่ในลำดับที่ต่ำลง สถานการณ์เช่นนี้คนจำนวนหนึ่งจากตัดสินใจนำเงินดังกล่าวให้กับคนที่อยู่ในลำดับสูงกว่าตัวเองเพราะกลัวที่จะเป็นลำดับสุดท้าย

ในกรณีนี้จะเลือกศึกษากรณีที่ครัวเรือนอยู่ในลำดับที่ 2 และต้องการแบ่งเงินไปให้ลำดับอื่น ๆ ซึ่งส่วนใหญ่เป็นการแบ่งไปยังลำดับที่ 1 หรือ 3 เป็นหลัก สาเหตุที่พิจารณาเฉพาะกรณีที่ครัวเรือนอยู่ในลำดับที่ 2 เท่านั้น เนื่องจากเมื่อทำการศึกษาข้อมูลแล้ว พบว่า กรณีนี้สามารถแสดงถึงการกลัวการเป็นลำดับสุดท้ายได้อย่างชัดเจนที่สุด เพราะหากครัวเรือนที่ 2 ยินดีมอบเงินให้ครัวเรือนที่มีรายได้สูงกว่าแทนที่จะเปแ่นครัวเรือนที่มีรายได้ต่ำกว่า จะสะท้อนมาจากการที่เขาไม่อยากอยู่ในลำดับของครัวเรือนที่อยู่ในกลุ่มที่ 1 ที่จนที่สุด

เมื่อแบ่งพฤติกรรมการให้เงินแก่ครัวเรือนอื่น ออกเป็นให้ครัวเรือนที่ 1 และให้ครัวเรือนที่ 3 ผลการศึกษาในตารางที่ 22 แสดงให้เห็นความแตกต่างอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติระหว่างระดับการกลัวเป็นลำดับสุดท้าย กับสัดส่วนการถือสินทรัพย์ทางการต่อสินทรัพย์ทั้งหมด (Formal/Total Asset Ratio) สัดส่วนหนี้สินต่อสินทรัพย์ทั้งหมด (Debt/Total Asset Ratio) และสัดส่วนของเงินออมต่อปีต่อทรัพย์สินทั้งหมด (Yearly Saving/Total Asset Ratio) โดยพบความแตกต่างอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.05 เฉพาะครัวเรือนครัวเรือนจนและครัวเรือนที่มีระดับรายได้ต่ำเท่านั้น

ผลการศึกษาที่มีความสอดคล้องกันระหว่างการวิเคราะห์ในระดับครัวเรือนและครอบครัว และแสดงให้เห็นอย่างชัดเจนในครัวเรือนยากจนและครัวเรือนที่มีรายได้ต่ำว่า การกลัวการเป็นลำดับสุดท้าย ซึ่งแสดงออกโดยการแบ่งเงินให้ครัวเรือนที่อยู่ลำดับสูงกว่านั้น ส่งผลให้มีการสะสมทรัพย์สินที่เป็นทางการที่สูงขึ้นและมีการออมที่สูงขึ้น หรือกล่าวได้ว่าการกลัวการเป็นลำดับสุดท้ายส่งผลให้ความมุ่งมั่นและขวนขวายสูงขึ้น อย่างไรก็ตาม การกลัวการเป็นลำดับสุดท้ายก็กลับส่งผลให้การก่อหนี้สูงขึ้นเช่นกัน ทั้งนี้อาจเนื่องมาจากการก่อหนี้ส่งผลต่อการบริโภคหรือการแสดงออกซึ่งฐานะ จึงกลายเป็นส่วนหนึ่งในการช่วยไม่ให้ตนเองตกอยู่ในลำดับสุดท้ายด้วย

ตารางที่ 22 ผลการศึกษาการกลัวเป็นลำดับสุดท้าย (Last-Place Aversion)

degree of Last Place Aversion and formal/total asset ratio

กลุ่มครัวเรือน	ครัวเรือน		หัวหน้าครัวเรือน		ครอบครัว		บุคคลที่มีงานทำในระบบ	
	ให้ครัวเรือนที่	ให้ครัวเรือนที่	ให้ครัวเรือนที่	ให้ครัวเรือนที่	ให้ครัวเรือนที่	ให้ครัวเรือนที่	ให้ครัวเรือนที่	ให้ครัวเรือนที่
	1	3	1	3	1	3	1	3
ครัวเรือนจนมาก	0.25	0.27	0.27	0.27	0.72	0.78	0.71	0.69
ครัวเรือนจน	0.18	0.21	0.20	0.24	0.58	0.67	0.59	0.69
ครัวเรือนที่มีระดับรายได้ต่ำ	0.21	0.31	0.22	0.35	0.60	0.71	0.57	0.69

degree of Last Place Aversion and debt/total asset ratio

กลุ่มครัวเรือน	ครัวเรือน		หัวหน้าครัวเรือน		ครอบครัว		บุคคลที่มีงานทำในระบบ	
	ให้ครัวเรือนที่	ให้ครัวเรือนที่	ให้ครัวเรือนที่	ให้ครัวเรือนที่	ให้ครัวเรือนที่	ให้ครัวเรือนที่	ให้ครัวเรือนที่	ให้ครัวเรือนที่
	1	3	1	3	1	3	1	3
ครัวเรือนจนมาก	0.24	0.25	0.26	0.25	0.65	0.69	0.68	0.67
ครัวเรือนจน	0.17	0.24	0.25	0.35	0.62	0.72	0.57	0.66
ครัวเรือนที่มีระดับรายได้ต่ำ	0.25	0.34	0.22	0.27	0.64	0.70	0.63	0.74

degree of Last Place Aversion and yearly saving x 100/total asset ratio

กลุ่มครัวเรือน	ครัวเรือน		หัวหน้าครัวเรือน		ครอบครัว		บุคคลที่มั่งงานทำในระบบ	
	ให้ครัวเรือนที่ 1	ให้ครัวเรือนที่ 3	ให้ครัวเรือนที่ 1	ให้ครัวเรือนที่ 3	ให้ครัวเรือนที่ 1	ให้ครัวเรือนที่ 3	ให้ครัวเรือนที่ 1	ให้ครัวเรือนที่ 3
ครัวเรือนจนมาก	0.27	0.25	0.22	0.27	0.65	0.68	0.73	0.63
ครัวเรือนจน	0.18	0.09	0.26	0.19	0.88	0.61	0.69	0.59
ครัวเรือนที่มีระดับรายได้ต่ำ	0.34	0.25	0.28	0.19	0.75	0.63	0.66	0.55

หมายเหตุ: ตัวอักษรแบบหนา หมายถึง มีความแตกต่างอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ 0.05 ตัวอักษรแบบขีดเส้นใต้ หมายถึง มีข้อมูลขาดหาย (missing values) มากกว่าร้อยละ 60 ของข้อมูลที่พึงได้รับ (too few response)

4.4.4. บัญชีในใจ (Mental Accounting)

บัญชีในใจคือ แต่ละบุคคลจะมีการจัดสรรปันส่วนเงินโดยมองว่าเงินแต่ละก้อนที่มี ถึงแม้จะมีมูลค่าที่เท่ากัน แต่จะให้ค่าที่ไม่เหมือนกัน แบบสอบถามจะแบ่งออกเป็น 4 ข้อ โดยแต่ละข้อจะสมมติว่าหากต้องการซื้อโทรศัพท์มือถือ จะเลือกวิธีจ่ายเงินสด หรือซื้อเงินสด ซึ่งแต่ละข้อเมื่อคำนวณแล้วจะมีสินทรัพย์ในเดือนแรกที่เท่ากันทั้งหมด โดยถ้าคนที่มีความเสี่ยงจะเลือกตัวเลือกเหมือนกันในทุกข้อ แต่หากคนที่มีความเสี่ยงบัญชีในใจจะตอบคำตอบในแต่ละข้อไม่เหมือนกัน ขึ้นอยู่กับว่าจะให้น้ำหนักกับเงินก้อนใดมากกว่ากัน

เมื่อพิจารณาครัวเรือนและหัวหน้าครัวเรือน ผลการศึกษาในตารางที่ 23 แสดงให้เห็นว่าครัวเรือนและหัวหน้าครัวเรือนที่มีบัญชีในใจ มีความสัมพันธ์กับสัดส่วนการถือสินทรัพย์ทางการเงินต่อสินทรัพย์ทั้งหมด (Formal/Total Asset Ratio) ที่แตกต่างกัน อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.05 โดยพบความแตกต่างเฉพาะครัวเรือนจนและครัวเรือนที่มีระดับรายได้ต่ำเท่านั้น โดยไม่พบความแตกต่างกับกลุ่มครัวเรือนจนมาก

นอกจากนี้การศึกษายังพบอีกว่า การมีบัญชีในใจมีความสัมพันธ์กับสัดส่วนหนี้สินต่อสินทรัพย์ทั้งหมด (Debt/Total Asset Ratio) เช่นกัน โดยพบความแตกต่างอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติเฉพาะครัวเรือนจนและครัวเรือนที่มีระดับรายได้ต่ำ สำหรับการพิจารณาโดยใช้เกณฑ์ครัวเรือนและหัวหน้าครัวเรือนเท่านั้น ขณะที่ไม่พบความแตกต่างระหว่างการมีบัญชีในใจของกลุ่มครัวเรือนต่าง ๆ เมื่อพิจารณาโดยใช้เกณฑ์ครอบครัวและบุคคลที่มีงานทำในระบบ

การมีบัญชีในใจส่งผลกับการสะสมสินทรัพย์ที่เป็นทางการเงินสูงขึ้น พร้อม ๆ กับการก่อหนี้ที่สูงขึ้นของครัวเรือนนั้น สอดคล้องกับทฤษฎี จึงเป็นเหตุผลหนึ่งที่ทำให้ครัวเรือนที่สะสมสินทรัพย์เพิ่มขึ้นก็จะมีหนี้สินเพิ่มขึ้นไปพร้อม ๆ กันด้วยค่อนข้างเสมอ นอกจากนี้ ผลการศึกษาที่ได้ประยุกต์ใช้กับครัวเรือนเท่านั้น โดยไม่สามารถประยุกต์ใช้กับครอบครัวได้ ทั้งนี้เป็นเพราะการทำบัญชีสินทรัพย์และหนี้สินของครัวเรือน สามารถทำได้ง่ายกว่าในระดับครอบครัว

ตารางที่ 23 ผลการศึกษานับบัญชีในใจ (Mental Accounting)

degree of Mental Accounting and formal/total asset ratio

กลุ่มครัวเรือน	ครัวเรือน		หัวหน้าครัวเรือน		ครอบครัว		บุคคลที่มีงานทำในระบบ	
	No Mental Accounting	Mental Accounting	No Mental Accounting	Mental Accounting	No Mental Accounting	Mental Accounting	No Mental Accounting	Mental Accounting
ครัวเรือนจนมาก	0.26	0.29	0.22	0.25	0.67	0.68	0.69	0.64
ครัวเรือนจน	0.17	0.22	0.19	0.25	0.64	0.61	0.58	0.62
ครัวเรือนที่มีระดับรายได้ต่ำ	0.19	0.29	0.25	0.33	0.69	0.64	0.58	0.61

degree of Mental Accounting and debt/total asset ratio

กลุ่มครัวเรือน	ครัวเรือน		หัวหน้าครัวเรือน		ครอบครัว		บุคคลที่มีงานทำในระบบ	
	No Mental Accounting	Mental Accounting	No Mental Accounting	Mental Accounting	No Mental Accounting	Mental Accounting	No Mental Accounting	Mental Accounting
ครัวเรือนจนมาก	0.22	0.26	0.27	0.29	0.69	0.65	0.66	0.68
ครัวเรือนจน	0.16	0.25	0.25	0.34	0.59	0.67	0.6	0.64
ครัวเรือนที่มีระดับรายได้ต่ำ	0.27	0.35	0.22	0.29	0.69	0.68	0.7	0.68

degree of Mental Accounting and yearly saving x 100/total asset ratio

กลุ่มครัวเรือน	ครัวเรือน		หัวหน้าครัวเรือน		ครอบครัว		บุคคลที่มีงานทำในระบบ	
	No Mental Accounting	Mental Accounting	No Mental Accounting	Mental Accounting	No Mental Accounting	Mental Accounting	No Mental Accounting	Mental Accounting
ครัวเรือนจนมาก	0.26	0.27	0.35	0.38	0.51	0.66	0.46	0.54
ครัวเรือนจน	0.38	0.40	0.42	0.29	0.53	0.67	0.46	0.66
ครัวเรือนที่มีระดับรายได้ต่ำ	0.36	0.24	0.35	0.36	0.43	0.67	0.51	0.65

หมายเหตุ: ตัวอักษรแบบหนา หมายถึง มีความแตกต่างอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ 0.05 ตัวอักษรแบบขีดเส้นใต้ หมายถึง มีข้อมูลขาดหาย (missing values) มากกว่าร้อยละ 60 ของข้อมูลที่ได้รับ (too few response)

4.4.5. ผลจากบุคคลรอบข้าง (Peer Effect)

บุคคลรอบข้างอาจจะมีอิทธิพลต่อการตัดสินใจโดยเฉพาะการลงทุน ซึ่งคำถามสำหรับการวัดผลจากบุคคลรอบข้างดังกล่าว จะเป็นคำถามเหตุการณ์สมมติว่าถ้าเดิมเขาตั้งใจจะทำสิ่งนี้ แต่เพื่อนต้องการทำอีกสิ่งหนึ่ง เขาจะเปลี่ยนความตั้งใจหรือไม่ ซึ่งถ้าเปลี่ยนแสดงว่าการตัดสินใจของบุคคลดังกล่าวขึ้นอยู่กับบุคคลรอบข้างด้วย

ผลการศึกษา ตารางที่ 24 แสดงให้เห็นว่า การมี/ไม่มีผลจากบุคคลรอบข้างมีความสัมพันธ์กับสัดส่วนการถือสินทรัพย์ทางการเงินต่อสินทรัพย์ทั้งหมด (Formal/Total Asset Ratio) และสัดส่วนหนี้สินต่อสินทรัพย์ทั้งหมด (Debt/Total Asset Ratio) เมื่อพิจารณาโดยใช้เกณฑ์ครัวเรือน หัวหน้าครัวเรือน ครอบครัวและบุคคลที่มีงานทำในระบบ โดยพบความแตกต่างระหว่างการมี/ไม่มีผลจากบุคคลรอบข้างกับสัดส่วนการถือสินทรัพย์ทางการเงินต่อสินทรัพย์ทั้งหมด และสัดส่วนหนี้สินต่อสินทรัพย์ทั้งหมด ที่แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.05 โดยพบความแตกต่างเฉพาะครัวเรือนครัวเรือนจนและครัวเรือนที่มีระดับรายได้ต่ำเท่านั้น ไม่พบความแตกต่างกับกลุ่มครัวเรือนจนมาก

นั่นอาจกล่าวได้ว่า สังคมและคนรอบข้างมีผลต่อการถือสินทรัพย์ที่เป็นทางการเปรียบเทียบกับสินทรัพย์ที่ไม่เป็นทางการและการก่อหนี้สินของครัวเรือนและครอบครัวอย่างมาก ในอีกด้านหนึ่ง มันคือรูปแบบของความเหมือนๆ กัน (Conformity) ที่เข้มแข็งในสังคมไทย

ตารางที่ 24 ผลการศึกษาผลจากบุคคลรอบข้าง (Peer Effect)

degree of Peer Effect and formal/total asset ratio

กลุ่มครัวเรือน	ครัวเรือน		หัวหน้าครัวเรือน		ครอบครัว		บุคคลที่มีงานทำในระบบ	
	No Peer Effect	Peer Effect	No Peer Effect	Peer Effect	No Peer Effect	Peer Effect	No Peer Effect	Peer Effect
ครัวเรือนจนมาก	0.24	0.26	0.28	0.28	0.65	0.63	0.66	0.67
ครัวเรือนจน	0.28	0.19	0.27	0.16	0.69	0.53	0.66	0.54
ครัวเรือนที่มีระดับรายได้ต่ำ	0.29	0.18	0.34	0.23	0.68	0.59	0.66	0.53

degree of Peer Effect and debt/total asset ratio

กลุ่มครัวเรือน	ครัวเรือน		หัวหน้าครัวเรือน		ครอบครัว		บุคคลที่มีงานทำในระบบ	
	No Peer Effect	Peer Effect	No Peer Effect	Peer Effect	No Peer Effect	Peer Effect	No Peer Effect	Peer Effect
ครัวเรือนจนมาก	0.26	0.24	0.27	0.27	0.64	0.69	0.7	0.63
ครัวเรือนจน	0.14	0.3	0.22	0.33	0.56	0.69	0.57	0.66
ครัวเรือนที่มีระดับรายได้ต่ำ	0.25	0.37	0.24	0.3	0.59	0.69	0.57	0.69

degree of Peer Effect and yearly saving x 100/total asset ratio

กลุ่มครัวเรือน	ครัวเรือน		หัวหน้าครัวเรือน		ครอบครัว		บุคคลที่มีงานทำในระบบ	
	No Peer Effect	Peer Effect	No Peer Effect	Peer Effect	No Peer Effect	Peer Effect	No Peer Effect	Peer Effect
ครัวเรือนจนมาก	0.36	0.27	0.34	0.38	0.56	0.54	0.48	0.52
ครัวเรือนจน	0.37	0.29	0.37	0.36	0.45	0.52	0.67	0.63
ครัวเรือนที่มีระดับรายได้ต่ำ	0.30	0.36	0.39	0.42	0.60	0.59	0.59	0.43

หมายเหตุ: ตัวอักษรแบบหนา หมายถึง มีความแตกต่างอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ 0.05 ตัวอักษรแบบขีดเส้นใต้ หมายถึง มีข้อมูลขาดหาย (missing values) มากกว่าร้อยละ 60 ของข้อมูลที่พึงได้รับ (too few response)

4.4.6. ความลำเอียงจากความเป็นตัวแทน (Representative Bias)

เป็นความลำเอียงที่เกิดจากการตัดสินเพียงแค่ข้อความที่ได้รับมาแต่ลืมนำถึงความเป็นจริง ซึ่งอาจจะสอดคล้องกับคนไทยที่อาจจะตัดสินจากข้อมูลที่ได้รับแต่ลืมนำถึงความเป็นจริง ซึ่งอาจจะทำให้เกิดการตัดสินใจที่ผิดพลาดได้ โดยที่คำถามที่วัดความลำเอียงจากความเป็นตัวแทน ดังกล่าวจะเป็นเหตุการณ์สมมติ ดังนี้

“สายสมรอายุ 31 ปี เป็นคนโสด พุดจาเปิดเผย และเป็นคนที่ฉลาด เธอเรียนสาขาปรัชญาในระดับปริญญาตรี โดยสมัยที่เธอยังศึกษาอยู่ เธอสนใจกับปัญหาความไม่เป็นธรรมในสังคมอย่างมาก และเธอยังเข้าร่วมเดินขบวนต่อต้านการสร้างโรงงานพลังงานนิวเคลียร์อีกด้วย” คุณคิดว่าสายสมรเป็นใครระหว่าง พนักงานธนาคาร หรือพนักงานธนาคารและแกนนำสหภาพแรงงาน

Tversky and Kahneman (1974) ได้อธิบายว่าคำตอบที่ถูกต้องคือ พนักงานธนาคาร แต่การศึกษาที่คล้ายคลึงกันของ Tversky and Kahneman (1974) กลับพบว่าคนส่วนใหญ่ตอบว่าสายสมรคือพนักงานธนาคารและแกนนำสหภาพแรงงาน เนื่องจากคนมักจะตัดสินจากข้อความที่ได้รับ แต่ลืมนำถึงความเป็นจริงว่าโอกาสที่สายสมรจะเป็นแกนนำสหภาพแรงงานนั้นน้อยมาก

ผลการศึกษา ในตารางที่ 25 แสดงให้เห็นว่าความลำเอียงจากความเป็นตัวแทน ไม่มีความสัมพันธ์กับความแตกต่างของสัดส่วนการถือสินทรัพย์ทางการเงินต่อสินทรัพย์ทั้งหมด (Formal/Total Asset Ratio) สัดส่วนหนี้สินต่อสินทรัพย์ทั้งหมด (Debt/Total Asset Ratio) และสัดส่วนของเงินออมต่อปีต่อทรัพย์สินทั้งหมด (Yearly Saving/Total Asset Ratio) อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ ไม่ว่าจะพิจารณาจากเกณฑ์ครัวเรือนหัวหน้า ครัวเรือน ครอปรครัว และบุคคลที่มีงานทำในระบบ

กล่าวได้ว่า ความลำเอียงจากการเป็นตัวแทนไม่มีผลต่อการจัดการทรัพย์สิน หนี้สินและเงินออมของครัวเรือนและครอปรครัว

ตารางที่ 25 ผลการศึกษาความลำเอียงจากความเป็นตัวแทน (Representative Bias)

degree of Representative Bias and formal/total asset ratio

กลุ่มครัวเรือน	ครัวเรือน		หัวหน้าครัวเรือน		ครอบครัว		บุคคลที่มีงานทำในระบบ	
	No Representative Bias	Representative Bias	No Representative Bias	Representative Bias	No Representative Bias	Representative Bias	No Representative Bias	Representative Bias
ครัวเรือนจนมาก	0.22	0.25	0.25	0.27	0.71	0.65	0.68	0.63
ครัวเรือนจน	0.16	0.17	0.27	0.24	0.64	0.67	0.69	0.63
ครัวเรือนที่มีระดับรายได้ต่ำ	0.24	0.28	0.24	0.26	0.74	0.73	0.67	0.63

degree of Representative Bias and debt/total asset ratio

กลุ่มครัวเรือน	ครัวเรือน		หัวหน้าครัวเรือน		ครอบครัว		บุคคลที่มีงานทำในระบบ	
	No Representative Bias	Representative Bias	No Representative Bias	Representative Bias	No Representative Bias	Representative Bias	No Representative Bias	Representative Bias
ครัวเรือนจนมาก	0.35	0.37	0.36	0.34	0.52	0.53	0.56	0.59
ครัวเรือนจน	0.66	0.71	0.74	0.63	0.65	0.68	0.74	0.73
ครัวเรือนที่มีระดับรายได้ต่ำ	0.62	0.67	0.68	0.69	0.72	0.74	0.74	0.69

degree of Representative Bias and yearly saving x 100/total asset ratio

กลุ่มครัวเรือน	ครัวเรือน		หัวหน้าครัวเรือน		ครอบครัว		บุคคลที่มีงานทำในระบบ	
	No Representative Bias	Representative Bias	No Representative Bias	Representative Bias	No Representative Bias	Representative Bias	No Representative Bias	Representative Bias
ครัวเรือนจนมาก	0.30	0.40	0.40	0.39	0.64	0.62	0.46	0.54
ครัวเรือนจน	0.36	0.30	0.40	0.34	0.53	0.67	0.47	0.49
ครัวเรือนที่มีระดับรายได้ต่ำ	0.26	0.38	0.26	0.29	0.64	0.56	0.66	0.50

หมายเหตุ: ตัวอักษรแบบหนา หมายถึง มีความแตกต่างอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ 0.05 ตัวอักษรแบบขีดเส้นใต้ หมายถึง มีข้อมูลขาดหาย (missing values) มากกว่าร้อยละ 60 ของข้อมูลที่พึงได้รับ (too few response)

4.4.7. Herding Behavior

เป็นพฤติกรรมที่สะท้อนถึงการทำตาม ๆ กัน โดยเฉพาะการลงทุน เช่น นักลงทุนบางคนเห็นว่ามีคนบอกว่าหุ้นตัวนี้น่าลงทุน จึงลงทุนตาม ๆ กัน ซึ่งในบางครั้งผลเสียที่ตามมาคือการลงทุนที่ผิดพลาดได้ โดยคำถามในการวัดพฤติกรรมดังกล่าวคือให้ผู้ตอบแบบสอบถามทายว่าผลการโยนเหรียญในรอบถัดไปเป็นหัวหรือก้อย โดยให้ข้อมูลเพิ่มเติมว่าคนส่วนใหญ่ทายว่าอะไร ซึ่งแบบสอบถามมีทั้งหมด 2 ชุด ซึ่งแตกต่างกันตรงผลส่วนใหญ่ที่ผู้เล่นคนอื่นทาย เราสามารถวัดพฤติกรรม Herding Behavior ได้ โดยพิจารณาว่าผู้ตอบแบบสอบถามเลือกคำตอบตามคนส่วนใหญ่หรือไม่ ถ้าเขาเลือกตอบตามคนส่วนใหญ่ แสดงได้ว่าเขามีพฤติกรรม Herding Behavior

ผลการศึกษาในตารางที่ 26 แสดงให้เห็นว่าการมี/ไม่มีพฤติกรรม Herding Behavior มีความสัมพันธ์กับสัดส่วนการถือสินทรัพย์ทางการต่อสินทรัพย์ทั้งหมด (Formal/Total Asset Ratio) และสัดส่วนหนี้สินต่อสินทรัพย์ทั้งหมด (Debt/Total Asset Ratio) เมื่อพิจารณาโดยใช้เกณฑ์ครัวเรือน หัวหน้าครัวเรือน ครอบครัว และบุคคลที่มีงานทำในระบบ โดยพบความแตกต่างระหว่างการมี/ไม่มีพฤติกรรม Herding Behavior กับสัดส่วนการถือสินทรัพย์ทางการต่อสินทรัพย์ทั้งหมด และสัดส่วนหนี้สินต่อสินทรัพย์ทั้งหมด ที่แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.05 โดยพบความแตกต่างเฉพาะครัวเรือนครัวเรือนจนและครัวเรือนที่มีระดับรายได้ต่ำเท่านั้น ไม่พบความแตกต่างกับกลุ่มครัวเรือนจนมาก

ผลการศึกษาชี้ให้เห็นว่า การไม่ทำตามเสียงส่วนใหญ่ มีผลทำให้เกิดการถือครองทรัพย์สินที่เป็นทางการในสัดส่วนที่สูงขึ้น และก่อนหน้านั้นลดลง ซึ่งเป็นการย้ำให้เห็นผลว่า Conformity ในสังคมไทยมีความสำคัญมาก

ตารางที่ 26 ผลการศึกษา Herding Behavior

degree of Herding Behavior and formal/total asset ratio

กลุ่มครัวเรือน	ครัวเรือน		หัวหน้าครัวเรือน		ครอบครัว		บุคคลที่มีงานทำในระบบ	
	No Herding Behavior	Herding Behavior	No Herding Behavior	Herding Behavior	No Herding Behavior	Herding Behavior	No Herding Behavior	Herding Behavior
ครัวเรือนจนมาก	0.23	0.26	0.29	0.28	0.73	0.67	0.68	0.63
ครัวเรือนจน	0.21	0.17	0.28	0.22	0.67	0.58	0.68	0.57
ครัวเรือนที่มีระดับรายได้ต่ำ	0.31	0.19	0.27	0.19	0.76	0.67	0.71	0.67

degree of Herding Behavior and debt/total asset ratio

กลุ่มครัวเรือน	ครัวเรือน		หัวหน้าครัวเรือน		ครอบครัว		บุคคลที่มีงานทำในระบบ	
	No Herding Behavior	Herding Behavior	No Herding Behavior	Herding Behavior	No Herding Behavior	Herding Behavior	No Herding Behavior	Herding Behavior
ครัวเรือนจนมาก	0.25	0.23	0.3	0.22	0.72	0.7	0.67	0.62
ครัวเรือนจน	0.15	0.25	0.19	0.28	0.59	0.68	0.62	0.69
ครัวเรือนที่มีระดับรายได้ต่ำ	0.23	0.29	0.18	0.3	0.61	0.77	0.58	0.72

degree of Herding Behavior and yearly saving x 100/total asset ratio

กลุ่มครัวเรือน	ครัวเรือน		หัวหน้าครัวเรือน		ครอบครัว		บุคคลที่มีงานทำในระบบ	
	No Herding Behavior	Herding Behavior	No Herding Behavior	Herding Behavior	No Herding Behavior	Herding Behavior	No Herding Behavior	Herding Behavior
ครัวเรือนจนมาก	0.35	0.37	0.34	0.26	0.43	0.57	0.43	0.53
ครัวเรือนจน	0.23	0.43	0.41	0.29	0.50	0.63	0.49	0.60
ครัวเรือนที่มีระดับรายได้ต่ำ	0.39	0.32	0.28	0.41	0.54	0.66	0.62	0.50

หมายเหตุ: ตัวอักษรแบบหนา หมายถึง มีความแตกต่างอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ 0.05 ตัวอักษรแบบขีดเส้นใต้ หมายถึง มีข้อมูลขาดหาย (missing values) มากกว่าร้อยละ 60 ของข้อมูลที่พึงได้รับ (too few response)

4.4.8. Cognitive Reflection Test

แบบทดสอบดังกล่าวเป็นการทดสอบไหวพริบในการตัดสินใจ โดยในข้อคำถามนั้นถ้าหากอ่านแล้วไม่คำนวนให้อย่างรอบคอบ อาจจะตอบผิดได้ ซึ่งสามารถสะท้อนถึงพฤติกรรมคนที่ขาดความรอบคอบแล้วอาจจะทำให้เกิดการตัดสินใจที่ผิดพลาดได้ โดยคำถามมีดังต่อไปนี้

- 1) สมมติยาสระผมและหวีราคารวม 110 บาท ยาสระผมมีราคามากกว่าหวี 100 บาท หวีมีราคาเท่าไร

คำตอบที่ถูกต้องคือ 5 บาท แต่ถ้าหากอ่านไม่รอบคอบจะตอบ 10 บาท

- 2) สมมติเครื่องจักร 5 เครื่อง ผลิตสินค้า 5 ชิ้น ใช้เวลา 5 นาที ดังนั้นเครื่องจักร 100 เครื่อง ผลิตสินค้า 100 ชิ้น ใช้เวลาเท่าไร

คำตอบที่ถูกต้องคือ 5 นาที แต่ถ้าหากอ่านไม่รอบคอบจะตอบ 100 นาที

- 3) ในสระแห่งหนึ่งมีดอกบัวอยู่จำนวนหนึ่ง โดยที่ทุก ๆ วัน บัวจะแพร่ขยายเป็น 2 เท่าจากวันก่อนหน้า ซึ่งถ้าหากจะให้บัวเต็มสระ จะต้องใช้เวลา 48 วัน ดังนั้นหากบัวมีอยู่ครึ่งสระ จะต้องใช้เวลาทั้งหมดกี่วัน

คำตอบที่ถูกต้องคือ 47 วัน แต่ถ้าหากอ่านไม่รอบคอบจะตอบ 24 วัน

ผลการศึกษาในตารางที่ 27 แสดงให้เห็นว่าการมี/ไม่มีไหวพริบ มีความสัมพันธ์กับสัดส่วนการถือสินทรัพย์ทางการเงินต่อสินทรัพย์ทั้งหมด (Formal/Total Asset Ratio) และสัดส่วนหนี้สินต่อสินทรัพย์ทั้งหมด (Debt/Total Asset Ratio) เมื่อพิจารณาโดยใช้เกณฑ์ครัวเรือน หัวหน้าครัวเรือน ครอบครัวและบุคคลที่มีงานทำในระบบ โดยพบความแตกต่างเฉพาะครัวเรือนครัวเรือนจนและครัวเรือนที่มีระดับรายได้ต่ำเท่านั้น ไม่พบความแตกต่างกับกลุ่มครัวเรือนจนมาก อย่างไรก็ตามมีข้อสังเกตว่ามีข้อมูลขาดหาย (Missing Values) มากกว่าร้อยละ 60 ของข้อมูลที่พึงได้รับอยู่เป็นจำนวนหนึ่ง

ความสามารถหรือทักษะการคิด รวมถึงความรอบคอบที่ใช้ในการแก้ปัญหา มีความสำคัญในการถือสินทรัพย์ที่เป็นทางการเงินในสัดส่วนที่สูงขึ้น และส่งผลให้หนี้จะลดลง เนื่องจากการใช้เหตุผลในการตัดสินใจมากขึ้น อย่างไรก็ตาม ข้อสรุปในส่วนนี้มาจากการประมวลคำถามของ Cognitive Reflection Test ในข้อ 1 เท่านั้น เนื่องจากข้อที่เหลือมีคนตอบน้อยมาก

ตารางที่ 27 ผลการศึกษา Cognitive Reflection Test

degree of Cognitive Reflection Test and formal/total asset ratio

กลุ่มครัวเรือน	ครัวเรือน		หัวหน้าครัวเรือน		ครอบครัว		บุคคลที่มีงานทำในระบบ	
	No Deliberative	Deliberative	No Deliberative	Deliberative	No Deliberative	Deliberative	No Deliberative	Deliberative
ครัวเรือนจนมาก	<u>0.22</u>	<u>0.28</u>	<u>0.29</u>	<u>0.31</u>	<u>0.65</u>	<u>0.71</u>	<u>0.72</u>	<u>0.65</u>
ครัวเรือนจน	0.15	<u>0.21</u>	0.22	<u>0.29</u>	0.61	0.75	0.61	0.69
ครัวเรือนที่มีระดับรายได้ต่ำ	0.2	<u>0.29</u>	0.22	<u>0.3</u>	0.6	0.71	0.59	0.75

degree of Cognitive Reflection Test and debt/total asset ratio

กลุ่มครัวเรือน	ครัวเรือน		หัวหน้าครัวเรือน		ครอบครัว		บุคคลที่มีงานทำในระบบ	
	No Deliberative	Deliberative	No Deliberative	Deliberative	No Deliberative	Deliberative	No Deliberative	Deliberative
ครัวเรือนจนมาก	<u>0.37</u>	<u>0.36</u>	<u>0.38</u>	<u>0.39</u>	<u>0.51</u>	<u>0.56</u>	<u>0.54</u>	<u>0.57</u>
ครัวเรือนจน	0.74	<u>0.62</u>	0.74	<u>0.64</u>	0.77	0.68	0.79	0.61
ครัวเรือนที่มีระดับรายได้ต่ำ	0.74	<u>0.66</u>	0.75	<u>0.69</u>	0.77	0.68	0.7	0.61

degree of Cognitive Reflection Test and yearly saving x 100/total asset ratio

กลุ่มครัวเรือน	ครัวเรือน		หัวหน้าครัวเรือน	ครอบครัว	บุคคลที่มีงานทำในระบบ		ครัวเรือน	
	No Deliberative	Deliberative	No Deliberative	Deliberative	No Deliberative	Deliberative	No Deliberative	Deliberative
ครัวเรือนจนมาก	<u>0.42</u>	<u>0.42</u>	<u>0.23</u>	<u>0.25</u>	<u>0.53</u>	<u>0.66</u>	<u>0.50</u>	<u>0.46</u>
ครัวเรือนจน	0.37	<u>0.31</u>	0.41	<u>0.31</u>	0.63	0.44	0.54	0.64
ครัวเรือนที่มีระดับรายได้ต่ำ	0.30	<u>0.39</u>	0.28	<u>0.43</u>	0.64	0.67	0.44	0.51

หมายเหตุ: ตัวอักษรแบบหนา หมายถึง มีความแตกต่างอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ 0.05 ตัวอักษรแบบขีดเส้นใต้ หมายถึง มีข้อมูลขาดหาย (missing values) มากกว่าร้อยละ 60 ของข้อมูลที่พึงได้รับ (too few response)

4.4.9. ความพึงพอใจด้านเวลา (Time Preference)

ความพึงพอใจด้านเวลาเป็นการวัดว่าบุคคลดังกล่าวมีความอดทนต่อเวลามากน้อยเพียงใด ซึ่งสามารถสะท้อนถึงพฤติกรรมการออมได้ เช่น บุคคลนี้มีความอดทนต่อเวลามาก แสดงว่าเขาอาจจะอดทนรอเพื่อที่จะได้รับเงินที่มากกว่า เป็นต้น โดยแบบสอบถามดังกล่าวจะวัดความพึงพอใจด้านเวลาทั้งหมด 3 ระดับ ได้แก่ เลือกระหว่างรับเงินปัจจุบัน หรือรับเงินในอีก 1 เดือนข้างหน้า, รับเงินปัจจุบัน หรือรับเงินในอีก 6 เดือนข้างหน้า และ รับเงินในอีก 6 เดือนข้างหน้า หรือรับเงินในอีก 7 เดือนข้างหน้า แต่ละระดับจะถามทั้งหมด 5 ข้อ แต่ละข้อจะมีจำนวนเงินที่ได้รับไม่เท่ากัน โดยให้เลือกคำตอบตามที่ตัวเองต้องการ ซึ่งจะวัดความพึงพอใจของเวลาจากจุดเปลี่ยนจากการรับเงินก่อน ไปเป็นรับเงินในอนาคต

ผลการศึกษาถึงความพึงพอใจด้านเวลา แสดงให้เห็นว่า ครัวเรือนและหัวหน้าครัวเรือนที่มีความพึงพอใจด้านเวลาที่แตกต่างกัน มีความสัมพันธ์กับสัดส่วนหนี้สินต่อสินทรัพย์ทั้งหมด (Debt/Total Asset Ratio) ที่แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.05 โดยพบความแตกต่างระหว่างครัวเรือนจน และครัวเรือนที่มีระดับรายได้ต่ำ เท่านั้น

ขณะที่ครอบครัวและบุคคลที่มีงานทำในระบบมีความพึงพอใจด้านเวลาที่แตกต่างกัน มีความสัมพันธ์กับหนี้สินต่อสินทรัพย์ทั้งหมด (Debt/Total Asset Ratio) ที่แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.05 โดยพบความแตกต่างระหว่างครัวเรือนจน และครัวเรือนที่มีระดับรายได้ต่ำ เท่านั้น ไม่พบความแตกต่างกับกลุ่มครัวเรือนจนมาก อย่างไรก็ตามมีข้อสังเกตว่ามีข้อมูลขาดหาย มากกว่าร้อยละ 60 ของข้อมูลที่พึงได้รับ โดยเฉพาะในครัวเรือนจนมาก อยู่เป็นจำนวนหนึ่ง

ผลการศึกษาที่ได้มีความสอดคล้องกับทฤษฎี กล่าวคือ ครัวเรือนที่มีความอดทนต่ำ จะมีความสัมพันธ์กับการก่อหนี้ที่สูง อย่างไรก็ตาม ผลที่ได้ประยุกต์ใช้ได้เฉพาะกับการก่อหนี้และการออมเท่านั้น โดยไม่สามารถประยุกต์ใช้กับการถือครองสินทรัพย์ได้ เป็นเพราะการก่อหนี้และการออมมีความเกี่ยวข้องกับอนาคตอย่างชัดเจน

ตารางที่ 28 ผลการศึกษาความพึงพอใจด้านเวลา (Time Preference)

degree of Time Preference and formal/total asset ratio

กลุ่มครัวเรือน	ครัวเรือน			หัวหน้าครัวเรือน			ครอบครัว			บุคคลที่มีงานทำในระบบ		
	Present Bias	Neutral	Future Bias	Present Bias	Neutral	Future Bias	Present Bias	Neutral	Future Bias	Present Bias	Neutral	Future Bias
ครัวเรือนจนมาก	<u>0.22</u>	<u>0.25</u>	<u>0.26</u>	<u>0.28</u>	<u>0.26</u>	<u>0.27</u>	<u>0.64</u>	<u>0.66</u>	<u>0.71</u>	<u>0.72</u>	<u>0.71</u>	<u>0.59</u>
ครัวเรือนจน	0.16	0.19	0.16	0.3	0.3	0.27	0.77	0.72	0.74	0.68	0.65	0.71
ครัวเรือนที่มีระดับรายได้ต่ำ	0.19	0.27	0.18	0.27	0.29	0.21	0.78	0.65	0.49	0.57	0.75	0.55

degree of Time Preference and debt/total asset ratio

กลุ่มครัวเรือน	ครัวเรือน			หัวหน้าครัวเรือน			ครอบครัว			บุคคลที่มีงานทำในระบบ		
	Present Bias	Neutral	Future Bias	Present Bias	Neutral	Future Bias	Present Bias	Neutral	Future Bias	Present Bias	Neutral	Future Bias
ครัวเรือนจนมาก	<u>0.32</u>	<u>0.33</u>	<u>0.41</u>	<u>0.37</u>	<u>0.34</u>	<u>0.41</u>	<u>0.51</u>	<u>0.58</u>	<u>0.52</u>	<u>0.61</u>	<u>0.63</u>	<u>0.54</u>
ครัวเรือนจน	0.79	0.71	0.61	0.77	0.69	0.65	0.77	0.71	0.7	0.65	0.71	0.75
ครัวเรือนที่มีระดับรายได้ต่ำ	0.78	0.7	0.6	0.75	0.68	0.64	0.76	0.73	0.68	0.65	0.77	0.79

degree of Time Preference and yearly saving x 100/total asset ratio

กลุ่มครัวเรือน	ครัวเรือน			หัวหน้าครัวเรือน			ครอบครัว			บุคคลที่มีงานทำในระบบ		
	Present Bias	Neutral	Future Bias	Present Bias	Neutral	Future Bias	Present Bias	Neutral	Future Bias	Present Bias	Neutral	Future Bias
ครัวเรือนจนมาก	<u>0.30</u>	<u>0.36</u>	<u>0.24</u>	<u>0.26</u>	<u>0.61</u>	<u>0.58</u>	<u>0.60</u>	<u>0.49</u>	<u>0.33</u>	<u>0.25</u>	<u>0.34</u>	<u>0.43</u>
ครัวเรือนจน	0.39	0.30	0.37	0.29	0.58	0.64	0.39	0.45	0.67	0.35	0.44	0.75
ครัวเรือนที่มีระดับรายได้ต่ำ	0.39	0.38	0.39	0.36	0.61	0.42	0.45	0.56	0.61	0.30	0.44	0.56

หมายเหตุ: ตัวอักษรแบบหนา หมายถึง มีความแตกต่างอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ 0.05 ตัวอักษรแบบขีดเส้นใต้ หมายถึง มีข้อมูลขาดหาย (missing values) มากกว่าร้อยละ 60 ของข้อมูลที่พึงได้รับ (too few response)

4.4.10. ความพึงพอใจด้านความเสี่ยง (Risk Preference)

ในแบบสอบถามจะวัดความพึงพอใจด้านความเสี่ยงทั้งหมด 3 รูปแบบ ประกอบด้วย ความพึงพอใจด้านความเสี่ยงด้านได้ประโยชน์, ความเสี่ยงด้านเสียประโยชน์ และความกลัวการสูญเสีย ซึ่งแต่ละรูปแบบผู้ตอบแบบสอบถามจะต้องตอบคำถามทั้งหมด 5 ข้อ แต่ละข้อจะให้เลือกว่าได้รับหรือเสียเงินตามที่แต่ละข้อกำหนด หรือยอมเสี่ยงที่จะได้หรือเสีย ซึ่งกรณีดังกล่าวเราจะสามารถหาจุดเปลี่ยนแปลง (Switching Point) ของแต่ละสถานการณ์ได้ว่าคนจะเปลี่ยนจากการไม่เสี่ยงเป็นยอมที่จะเสี่ยงในมูลค่าเท่าไร

เมื่อใช้เกณฑ์การแบ่งกลุ่มความพึงพอใจด้านความเสี่ยงออกเป็นต่ำกว่าค่าเฉลี่ยและสูงกว่าค่าเฉลี่ย ผลการศึกษาในตารางที่ 29 แสดงให้เห็นว่า ความพึงพอใจด้านความเสี่ยงมีความสัมพันธ์กับสัดส่วนการถือสินทรัพย์ทางการเงินต่อสินทรัพย์ทั้งหมด (Formal/Total Asset Ratio) และสัดส่วนหนี้สินต่อสินทรัพย์ทั้งหมด (Debt/Total Asset Ratio) เมื่อพิจารณาโดยใช้เกณฑ์ครัวเรือน หัวหน้าครัวเรือน ครอบครัวและบุคคลที่มีงานทำในระบบ โดยพบความแตกต่างเฉพาะครัวเรือนครัวเรือนจนและครัวเรือนที่มีระดับรายได้ต่ำเท่านั้น ไม่พบความแตกต่างกับกลุ่มครัวเรือนจนมาก อย่างไรก็ตามมีข้อสังเกตว่ามีข้อมูลขาดหาย มากกว่าร้อยละ 60 ของข้อมูลที่พึงได้รับ โดยเฉพาะในครัวเรือนจนมาก มีข้อมูลขาดหายมากอยู่เป็นจำนวนหนึ่ง

ผลการศึกษาแสดงให้เห็นว่า ความกลัวความสูญเสียทำให้ครัวเรือนตัดสินใจที่จะถือครองสินทรัพย์นอกระบบมากขึ้น เนื่องจากการมีสภาพคล่องในชุมชน สูง และพวกเขาเชื่อว่าเขาสามารถบริหารจัดการได้ดีกว่าสินทรัพย์ในระบบ รวมทั้งความกลัวความสูญเสียยังส่งผลให้การก่อหนี้สูงขึ้นอย่างมาก เนื่องจากความสามารถในการก่อหนี้เป็นรูปแบบหนึ่งของการป้องกันหรือเยียวยาความสูญเสียในปัจจุบัน ซึ่งสอดคล้องกับการที่ครัวเรือนส่วนใหญ่มีความลำเอียงต่อปัจจุบัน (Present Bias) ด้วย

ตารางที่ 29 ผลการศึกษาความพึงพอใจด้านความเสี่ยง (Risk Preference)

degree of Loss Aversion and formal/total asset ratio

กลุ่มครัวเรือน	ครัวเรือน		หัวหน้าครัวเรือน		ครอบครัว		บุคคลที่มีงานทำในระบบ	
	ต่ำกว่าค่าเฉลี่ย	สูงกว่าค่าเฉลี่ย	ต่ำกว่าค่าเฉลี่ย	สูงกว่าค่าเฉลี่ย	ต่ำกว่าค่าเฉลี่ย	สูงกว่าค่าเฉลี่ย	ต่ำกว่าค่าเฉลี่ย	สูงกว่าค่าเฉลี่ย
ครัวเรือนจนมาก	0.19	0.26	0.25	0.33	0.61	0.61	0.65	0.61
ครัวเรือนจน	0.24	0.15	0.25	0.17	0.53	0.71	0.59	0.69
ครัวเรือนที่มีระดับรายได้ต่ำ	0.25	0.2	0.33	0.18	0.62	0.74	0.61	0.75

degree of Loss Aversion and debt/total asset ratio

กลุ่มครัวเรือน	ครัวเรือน		หัวหน้าครัวเรือน		ครอบครัว		บุคคลที่มีงานทำในระบบ	
	ต่ำกว่าค่าเฉลี่ย	สูงกว่าค่าเฉลี่ย	ต่ำกว่าค่าเฉลี่ย	สูงกว่าค่าเฉลี่ย	ต่ำกว่าค่าเฉลี่ย	สูงกว่าค่าเฉลี่ย	ต่ำกว่าค่าเฉลี่ย	สูงกว่าค่าเฉลี่ย
ครัวเรือนจนมาก	0.25	0.28	0.34	0.33	0.51	0.48	0.55	0.59
ครัวเรือนจน	0.61	0.74	0.6	0.71	0.62	0.77	0.62	0.74
ครัวเรือนที่มีระดับรายได้ต่ำ	0.54	0.74	0.62	0.73	0.65	0.77	0.64	0.73

degree of Loss Aversion and yearly saving x 100/total asset ratio

กลุ่มครัวเรือน	ครัวเรือน		หัวหน้าครัวเรือน		ครอบครัว		บุคคลที่มีงานทำในระบบ	
	ต่ำกว่าค่าเฉลี่ย	สูงกว่าค่าเฉลี่ย	ต่ำกว่าค่าเฉลี่ย	สูงกว่าค่าเฉลี่ย	ต่ำกว่าค่าเฉลี่ย	สูงกว่าค่าเฉลี่ย	ต่ำกว่าค่าเฉลี่ย	สูงกว่าค่าเฉลี่ย
ครัวเรือนจนมาก	0.40	0.26	0.43	0.26	0.52	0.46	0.48	0.60
ครัวเรือนจน	0.32	0.36	0.26	0.30	0.51	0.54	0.60	0.43
ครัวเรือนที่มีระดับรายได้ต่ำ	0.32	0.40	0.41	0.40	0.53	0.60	0.63	0.65

หมายเหตุ: ตัวอักษรแบบหนา หมายถึง มีความแตกต่างอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ 0.05 ตัวอักษรแบบขีดเส้นใต้ หมายถึง มีข้อมูลขาดหาย (missing values) มากกว่าร้อยละ 60 ของข้อมูลที่พึงได้รับ (too few response)

4.5 สรุป

1. ความพอใจและความลำเอียงที่แตกต่างกัน มีผลกระทบต่อโครงสร้างการถือครองสินทรัพย์ หนี้สิน และการออมของครัวเรือนที่ยากจนมากในระดับที่น้อยมาก ขณะที่ผลการศึกษาของครัวเรือนจนและครัวเรือนที่มีรายได้ต่ำมีความแตกต่างจากครัวเรือนที่ยากจนมากอย่างชัดเจน ทั้งนี้ น่าจะเป็นเพราะผลกระทบจากข้อจำกัดภายนอกที่สำคัญกว่าความสามารถในการจัดการสินทรัพย์ หนี้สิน และการออมของครัวเรือนที่ยากจนมาก ทำให้พวกเขาไม่สามารถเลือกที่จะจัดการการเงินด้วยตัวเองได้อย่างเต็มที่

2. ความพอใจและความลำเอียงมีผลต่อโครงสร้างการถือครองสินทรัพย์ หนี้สิน และการออมของครัวเรือนจนและครัวเรือนที่มีรายได้ต่ำใกล้เคียงกัน โดยมักจะมีหรือไม่มีผลในทิศทางเดียวกันระหว่างครัวเรือนทั้งสองประเภท แต่จะมีระดับที่แตกต่างกัน ทั้งนี้ พบว่า ผลกระทบจากข้อจำกัดภายนอกมีผลน้อยลงเมื่อรายได้สูงขึ้น และครัวเรือนสองประเภทนี้เริ่มมีความสามารถในการจัดการสินทรัพย์ หนี้สิน และการออมของครัวเรือนด้วยตัวของพวกเขาเอง เมื่อเทียบกับผลจากข้อจำกัดภายนอกของครัวเรือนที่ยากจน

3. งานวิจัยพบว่า การจัดการสินทรัพย์จะอยู่ในระดับครัวเรือน ทั้งนี้ น่าจะเป็นเพราะกายภาพของสินทรัพย์นั้น ๆ จะอยู่กับครัวเรือนเป็นหลัก ขณะที่การจัดการหนี้สิน (รวมถึงการออมในบางระดับ) จะอยู่ในระดับครอบครัว โดยมีสมาชิกที่มีงานทำเป็นคนหลักในการตัดสินใจ ทั้งนี้ น่าจะเป็นเพราะการก่อหนี้เกี่ยวข้องกับการใช้เงินในอนาคต จึงต้องอยู่ที่ความสามารถในการชำระหนี้ของคนที่มีรายได้ด้วย

4. การตัดสินใจของครัวเรือน มีหน่วยในการตัดสินใจทางการเงินคือหัวหน้าครัวเรือนเป็นหลัก ขณะที่การตัดสินใจของครอบครัว มีหน่วยในการตัดสินใจทางการเงินคือคนที่มั่งงานทำเป็นหลัก เนื่องจากพบความสัมพันธ์อย่างชัดเจนระหว่างโครงสร้างการถือครองสินทรัพย์ หนี้สิน และการออมของครัวเรือนกับทั้งค่าเฉลี่ยของระดับความพอใจและความลำเอียงของสมาชิกทุกคนในครัวเรือน และกับระดับความพอใจและความลำเอียงของหัวหน้าครัวเรือน และระดับความพอใจและความลำเอียงของสมาชิกทุกคนในครอบครัว และกับ(ค่าเฉลี่ยของ)ระดับความพอใจและความลำเอียงของสมาชิกที่มีงานทำ นั่นหมายความว่า การตัดสินใจทางการเงินในสังคมไทยเป็นแบบตัวแทน (Representative-Based) และน่าจะไม่มีประชาธิปไตยทางการเงินในครัวเรือน

5. อคติจากความมั่นใจเกินไป การกลัวการเป็นลำดับสุดท้าย บัญชีในใจ ผลจากคนรอบข้าง Herding behavior, cognitive reflection test ความพึงพอใจทางด้านเวลา และความพึงพอใจทางด้านความเสี่ยง มีผลต่อการถือครองสินทรัพย์ไม่เป็นทางการ และ/หรือการก่อหนี้

6. ความลำเอียงจากการมองโลกในแง่ดี และความลำเอียงจากความเป็นตัวแทน ไม่มีผลต่อการถือครองสินทรัพย์ไม่เป็นทางการและการก่อหนี้

บทที่ 5

แนวทางการส่งเสริมการออมของครัวเรือนไทย: การทดลองแบบสุ่มและมีกลุ่มควบคุม

เป้าหมายของบทนี้ คือ การหารูปแบบเครื่องมือที่เหมาะสมเพื่อให้ผู้บริโภคเปลี่ยนพฤติกรรมทางการเงิน อันจะก่อให้เกิดการออมมากขึ้น โดยงานวิจัยจะทำการศึกษาผ่านการทดลองแบบสุ่มและมีกลุ่มควบคุม (Randomised Control Trials: RCTs) ในประเด็นของการเพิ่มเงินออมและ/หรือลดหนี้สินผ่านทางเครื่องมือเชิงพฤติกรรม

5.1 กรณีศึกษาเครื่องมือการกระตุ้นการออม/ลดหนี้สินของต่างประเทศ

5.1.1 การใช้เครื่องมือเชิงพฤติกรรมเพื่อการเพิ่มเงินออม

การศึกษาเครื่องมือเชิงพฤติกรรมเพื่อการอดออมนั้น มีแพร่หลายในต่างประเทศ โดยงานวิจัยดังกล่าวมีทั้งการศึกษาการออมระยะสั้นและระยะยาวในวัยเกษียณ อย่างไรก็ตามในที่นี้จะนำเสนอรายละเอียดของเครื่องมืองานศึกษาการออมระยะสั้น และการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมที่เกี่ยวข้องกับการออม เพื่อให้เกิดลักษณะนิสัยที่ดี โดยสังเขป ดังนี้

1. การใช้สิ่งของเพื่อให้สัมผัสการออมอย่างเป็นรูปธรรม (Physical Representation)

การใช้สิ่งของทำให้สัมผัสการออมได้อย่างเป็นรูปธรรม คือ การให้ผู้ออมสามารถออมเงินแล้วสามารถจับต้องผลงานของตัวเองได้ อาจจะเป็นด้วยวิธีการหยอดเงินในกระปุกออมสินให้ตัวเอง หรือการให้เหรียญหรือภาพ เพื่อให้ไปบันทึกและเห็นการออมของตัวเอง

Akbas, Ariely, Robalino and Weber (2016) พบว่าการทดลองที่ให้เหรียญสีทองที่มีลักษณะดังภาพที่ 23 แก่ผู้เข้าร่วมทำการทดลอง เพื่อให้ผู้ทำการทดลองบันทึกรูปแบบการออมของตนเองผ่านการขีดหรือทำสัญลักษณ์ให้เห็นอย่างเด่นชัด หากเขามีการออมในอาทิตย์ที่ผ่านมา ผลการศึกษาพบว่า การให้เหรียญเป็นเครื่องเตือนใจที่สามารถจับต้องได้ เพิ่มอัตราการออมของผู้เข้าร่วมการทดลองโดยเฉลี่ยมากถึง 2 เท่าเมื่อเทียบกับกลุ่มควบคุม

ภาพที่ 23 ตัวอย่างเหรียญในงานวิจัยของ Akbas et al. (2016)

2. การให้เงินเมื่อถึงเป้าหมาย (Matching)

การให้เงินเมื่อถึงเป้าหมาย คือ การจูงใจให้ผู้ออมเพิ่มเป้าหมายการออมผ่านการสัญญาว่า หากสามารถออมเงินได้ถึงตามเป้าหมายที่กำหนดไว้ ทีมงานยินดีที่จะให้เงินเพิ่มเข้าไปในบัญชีของผู้ออม จากงานวิจัยของ Duflo, Gale, Liebman, Orszag and Saez (2006) พบว่า พฤติกรรมการออมของคนไม่ได้เป็นไปตามความมีเหตุผล (Rationality) และใช้ความรู้สึกเป็นหลัก เครื่องมือเชิงพฤติกรรมที่ไม่ได้มีต้นทุนมาก แต่ส่งผลต่อความรู้สึก จะสามารถปรับเปลี่ยนพฤติกรรม (Nudge) ให้เกิดการออมที่มากขึ้นได้ การศึกษาชิ้นเดียวกันนี้ยังพบอีกว่า การให้เงินเมื่อถึงเป้าหมายการออมสามารถกระตุ้นให้เกิดการออมของครอบครัวที่มีรายได้ต่ำถึงปานกลางได้อย่างมีนัยสำคัญ

5.1.2 การใช้เครื่องมือเชิงพฤติกรรมเพื่อลดหนี้สิน

ในการศึกษาการใช้เครื่องมือเชิงพฤติกรรมเพื่อลดหนี้สิน มีการศึกษาถึงประสิทธิภาพของเครื่องมือเชิงพฤติกรรม 3 ประเภท ที่ส่งผลต่อความสำเร็จในการช่วยลดหนี้สินต่อคนทำงานทั้งในกลุ่มคนงาน/คนใช้แรงงาน (Blue Collar) และกลุ่มคนที่ทำงานในออฟฟิศ เช่น ข้าราชการ นักธุรกิจ (White Collar) โดยเครื่องมือทั้ง 3 ประเภทประกอบไปด้วย

1. การวางแผนล่วงหน้า (Goal Setting) มีเป้าหมายคือให้มีการจ่ายหนี้ที่ตรงเวลา และจ่ายหนี้ในจำนวนที่เพิ่มขึ้น โดยมีการนำตารางการจ่ายหนี้มาแสดงให้เห็นว่า การเพิ่มการจ่ายเงินเพิ่มเพียง 200 หรือ 500 บาท จะทำให้การจ่ายหนี้แต่ละงวดต่างออกไปอย่างไร และส่งผลให้หนี้หมดเร็วขึ้นเท่าใด เป็นเครื่องมือที่มุ่งแก้ปัญหา Present Bias ที่คนส่วนมากที่ไม่ได้ตั้งใจชำระหนี้ เนื่องจากต้องการใช้เงินกับปัญหาในปัจจุบันเป็นหลัก จนละเลยการมองภาพในอนาคตหรือการจ่ายหนี้ในอนาคต

2. การใช้แรงกดดันทางสังคม (Peer Effect) มีเป้าหมายคือให้มีการช่วยเหลือจากกลุ่มคนที่มีความต้องการที่จะจ่ายหนี้มาช่วยเตือนหรือปรับเปลี่ยนพฤติกรรมการจ่ายหนี้ โดยทำการจับคู่หรือจับกลุ่มลูกหนี้ที่ตัดสินใจอยากปรับปรุงพฤติกรรมและต้องการเก็บเงินเพื่อลดหนี้เข้าด้วยกัน จากนั้นให้มีการเขียนบันทึกข้อความไปยังเพื่อนหรือคนอื่น โดยหวังว่าเพื่อนจะช่วยเหลือผ่านการเตือนหรือกระตุ้นให้จ่ายหนี้ตรงตามเวลามากขึ้น

3. การใช้เครื่องเตือนความจำ (Reminder) มีเป้าหมายคือต้องการให้มีการกระตุ้นลูกหนี้อย่างต่อเนื่อง เพื่อให้ลูกหนี้มีการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรม โดยอาศัยเครื่องมือช่วยเตือนความจำเพื่อเป็นการเตือนความจำลูกหนี้ให้จ่ายชำระหนี้ ซึ่งสามารถทำได้ผ่านโทรศัพท์ดังที่มีการดำเนินงานในต่างประเทศ หรือในบริบทของประเทศไทย การใช้ LINE มาช่วยเตือนความจำน่าจะเหมาะสมเนื่องจากการใช้งานมาก และสามารถสร้างเป็น Official Account ให้ติดตามหรือกลุ่ม LINE เพื่อเป็นช่องทางการส่งข้อความเตือนใจ

Karlan and Zinman (2012) ได้ทำการทดลองในประเทศสหรัฐอเมริกาโดยอาศัยเครื่องมือเชิงพฤติกรรมเหล่านี้พบว่าผู้เข้าร่วมการทดลองร้อยละ 41 สามารถจ่ายหนี้สำเร็จได้เร็วกว่ากำหนด นอกจากนี้ยังมีผลต่อการชำระหนี้บัตรเครดิตอีกด้วย

5.2 แนวทางในการดำเนินการทดลอง

5.2.1 แนวคิดการออกแบบการทดลอง

งานวิจัยชิ้นนี้ต้องการจะตอบคำถามว่า การออมของประชาชน โดยเฉพาะในเขตชนบทที่มีสัดส่วนการออมหรือการลงทุนต่ำนั้น เกิดจากความไม่มีวินัยในการออมหรือไม่ โดยหากมีเครื่องมือที่เหมาะสมในการออม จะช่วยให้การออมของคนกลุ่มนี้เพิ่มสูงขึ้นหรือไม่ หรือในชนบทอาจจะมีเครื่องมือทางการออมแบบชาวบ้านอยู่แล้ว คุณลักษณะสำคัญของเครื่องมือเหล่านั้นคืออะไร และจะนำมาพัฒนาเครื่องมือการออมได้อย่างไร

การศึกษาได้ออกแบบการทดลองภาคสนาม (Field Experiment) ในพื้นที่ชนบท โดยยึดต้นแบบมาจากบทความเรื่อง Why Don't the Poor Save More? Evidence from Health Saving Experiments ของ Pascaline Dupas and Jonathan Robinson ซึ่งได้ใช้อุปกรณ์เพื่อการออม (Saving Devices) 3 ประเภทที่แตกต่างกันตามระดับของข้อผูกมัด (Commitment) อย่างไรก็ตามงานวิจัยชิ้นนี้ได้ปรับเปลี่ยนอุปกรณ์เพื่อการออมให้เข้ากับบริบทของประเทศไทยมากขึ้น โดยในการศึกษาใช้อุปกรณ์เพื่อการออม 4 ประเภท

ผลิตภัณฑ์การออมประเภทแรกนำเสนอเฉพาะการดูแลเงินออมให้ปลอดภัย (Secure Place) แต่ไม่มีข้อผูกมัดใดใด ดังนั้น ผลิตภัณฑ์นี้ทำหน้าที่แค่ Labelling การออม ผลิตภัณฑ์อีก 2 ประเภทนำเสนอข้อผูกมัดในการออมที่เข้มแข็งขึ้นผ่าน Earmarking โดยการนำเงินออมออกมาใช้จะมีต้นทุนธุรกรรม (Transaction Cost) สูงขึ้น และผลิตภัณฑ์สุดท้ายเป็น Earmarking เช่นกัน แต่จะใช้ข้อผูกมัดทางสังคม (Social Commitment) ในสร้างแบบแผนในการออมที่สม่ำเสมอ

อย่างไรก็ดี การออกแบบเครื่องมือทางการเงินทั้งสามประเภท จะช่วยให้เข้าใจการออมแบบชาวบ้านของสังคมไทย (แม้ว่าอาจจะไม่ใช่นิยามของการออมแบบทางการ) ใน 3 ประเภทหลักด้วย ได้แก่ การออมเป็นเงินด้วยกระปุกออมสิน การออมด้วยการซื้อทอง และการเล่นแชร์ ตามลำดับ

5.2.2 มิติพื้นที่

การทดลองเริ่มต้นจากการหาพื้นที่ โดยพื้นที่ที่ดำเนินการทดลองต้องเป็นพื้นที่ที่ผู้นำให้ความร่วมมือในการทำการทดลอง และครัวเรือนให้ความยินยอมให้ดำเนินการ นอกจากนี้ ต้องเป็นพื้นที่ที่มีผลลัพธ์ทางการออม (Saving Outcome) ลักษณะของครัวเรือน สภาพเศรษฐกิจ ความสัมพันธ์ และลักษณะทางภูมิศาสตร์ไม่แตกต่างกันมากนัก โดยพื้นที่ที่ทำการทดลอง คือ พื้นที่ใน 5 หมู่บ้านที่ไม่ติดกันของ 3 ตำบลที่ติดกัน ซึ่งมีลักษณะทางภูมิศาสตร์ รายได้ และวิถีชีวิตใกล้เคียงกันในอำเภอสันทราย และอำเภอหางดง จังหวัดเชียงใหม่

การเลือกพื้นที่ที่มีความใกล้เคียงกันดังกล่าว จำเป็นต้องเป็นพื้นที่ที่ไม่ติดกัน เนื่องจากชาวบ้านมีการไปมาหาสู่กันมาก อาจส่งผลให้เกิดการกระจายของข้อมูลระหว่างชุมชน และทำให้ผลการทดลองไม่สะท้อนความเป็นจริงอย่างดีที่สุดได้

นอกจากนี้ การทำงานในพื้นที่ของการใช้เครื่องมือทางการออมที่ใช้ข้อมูลภาคทางสังคม จำเป็นต้องเจรจากับท้าวแซร์ให้ดำเนินการร่วมกับทีมวิจัย หากทีมวิจัยเข้าไปทดลองกิจกรรมการใช้เครื่องมือทางการออมที่ใช้ข้อมูลภาคทางสังคมด้วยตนเอง จะเท่ากับเป็นการแข่งขันการวางแผนแซร์เดิมของพื้นที่ ซึ่งมีโอกาสสำเร็จได้ยาก และทำให้ได้ข้อสรุปว่าเครื่องมือนี้ไม่ประสบความสำเร็จ ดังนั้น ควรเป็นการขยายวงแซร์เดิมที่พื้นที่มีอยู่ให้กว้างขึ้น และพิจารณาส่วนเพิ่มที่เกิดขึ้นแทน

5.2.3 มิติเป้าหมายการออม

เครื่องมือในการออมมีความสัมพันธ์กับเป้าหมายในการออมอย่างมาก การออกแบบเครื่องมือการออมเพื่อการทดลอง จึงต้องให้ความสำคัญกับเป้าหมายการออมด้วย งานศึกษาชิ้นนี้เริ่มจากการสำรวจเบื้องต้นจากครัวเรือนตัวอย่างที่มีคุณสมบัติตามที่กำหนดไว้ว่ามีเป้าหมายการออมเพื่ออะไรบ้าง จำนวน 20 ตัวอย่าง และทำการเรียบเรียงออกมาเป็นคำถามที่เข้าใจได้ง่ายและเป็นตัวเลือกในเป้าหมายการออม ผลจากการสำรวจกลุ่มเป้าหมายจริงด้วยคำถามว่า “ท่านคิดว่าจะออม/ได้ทำการออมจริงเพื่อวัตถุประสงค์ใดมากที่สุด” โดยเป็นการให้คำตอบด้วยปากเปล่า (อาจจะมากกว่า 1 ข้อก็ได้) จากนั้น การศึกษาจะทำการจัดกลุ่มของคำตอบที่ได้พบว่า วัตถุประสงค์หลักของการออมของกลุ่มตัวอย่างเป็นไปตามตารางที่ 30

ตารางที่ 30 ความถี่ของคำตอบจากคำถาม “ท่านคิดว่าจะออม/ได้ทำการออมจริงเพื่อวัตถุประสงค์ใดมากที่สุด”

วัตถุประสงค์ในการออม	ร้อยละ
เพื่อการศึกษาลูก/หลาน	39
เพื่อซื้อของใหญ่ เช่น ดาวน์รถยนต์ ดาวน์รถจักรยานยนต์	28
เพื่อใช้หนี้	18
เพื่อใช้ยามว่างงาน/ไม่มีงานทำ	6
เพื่อการลงทุน เช่น ขยายร้าน ซื้อของเพิ่ม ซื้อที่ดิน	6
เพื่อสุขภาพ	4
อื่น ๆ เช่น แต่งงาน	3

การศึกษาพิจารณาเครื่องมือการออมจากการมีเป้าหมายที่เหมือนกันในทุกกลุ่มจากวัตถุประสงค์การออมใน 3 เรื่องหลัก ได้แก่ เพื่อการศึกษาลูก/หลาน เพื่อซื้อของใหญ่ เช่น ดาวน์รถยนต์ ดาวน์รถจักรยานยนต์ และเพื่อใช้หนี้ โดยเลือกที่จะสร้างเครื่องมือการออมและกำหนดเป้าหมายในการออมเพื่อการทดลองคือ “เพื่อการศึกษาลูก/หลาน” เนื่องจากสามารถใช้เป็นเกณฑ์ในการคัดเลือกครัวเรือนเข้าร่วมการทดลองได้ เช่น พิจารณาจากการมีลูก/หลานในวัยเรียน และสามารถกำหนดเวลาร่วมกันที่ชัดเจนสำหรับทุกครัวเรือนได้ ขณะที่การออมเพื่อซื้อของใหญ่ อาจ会有ความแตกต่างกันในแต่ละครัวเรือนว่าอยู่ในช่วงที่มีความต้องการหรือไม่ ซึ่งอาจทำให้แต่ละครัวเรือนมีแรงจูงใจต่างกันในช่วงเวลาหนึ่ง ๆ รวมถึงวัตถุประสงค์การออมเพื่อใช้หนี้ นั้น แต่ละครัวเรือนก็อาจจะมีแรงจูงใจต่างกันในช่วงเวลาหนึ่ง ๆ เช่นเดียวกันกับวัตถุประสงค์การออมเพื่อซื้อของใหญ่

อย่างไรก็ดี วัตถุประสงค์การออมนี้มีความน่าสนใจอยู่บางประการ โดยหากเปรียบเทียบกับงานวิจัยของต่างประเทศแล้ว จะพบว่ามีความแตกต่างกันอย่างมาก โดยงานวิจัยส่วนใหญ่ในต่างประเทศ ชี้ว่า วัตถุประสงค์การออมส่วนใหญ่คือ เพื่อการลงทุน เช่น ขยายร้าน ซื้อของเพิ่ม ซื้อที่ดิน และเพื่อสุขภาพ/การประกันสุขภาพ ขณะที่วัตถุประสงค์ทั้งสองประการนี้ในประเทศไทยมีในสัดส่วนที่น้อย ในทางตรงกันข้าม วัตถุประสงค์การออมในสังคมไทยหลัก ๆ ได้แก่ เพื่อการศึกษาลูก/หลาน และเพื่อซื้อของใหญ่ เช่น ดาวน์รถยนต์ ดาวน์รถจักรยานยนต์ ก็ไม่พบในระดับสัดส่วนที่มากนักในต่างประเทศเช่นกัน

สำหรับในงานวิจัยชิ้นนี้ ได้ออกแบบเป้าหมายการออมให้เป็นการเก็บเงินเพื่อเป็นค่าศึกษา/เล่าเรียนของบุตร และส่วนเพิ่มอีกร้อยละ 10 ของรายได้ เช่น หากครัวเรือนมีรายได้ 10,000 บาทต่อเดือน และมีค่าศึกษา/เล่าเรียนบุตรอยู่ที่ 6,000 บาทต่อเทอม เป้าหมายของครัวเรือนนี้จะอยู่ที่ $6,000 + (10\% \times 10,000 \text{ บาท} \times 6 \text{ เดือน}) = 12,000 \text{ บาท}$ โดยเป้าหมายในส่วนแรกมาจากการที่ครัวเรือนส่วนใหญ่มีภาระการก้อหนึ่ที่มาจาก การส่งบุตรเล่าเรียนมากเป็นลำดับต้น ๆ และเป้าหมายในส่วนที่สอง ระดับร้อยละ 10 มาจากสัดส่วนการออมที่ต่ำที่สุดที่จะเป็นไปได้ (จากการสัมภาษณ์ผู้นำชุมชน 6 คน) ซึ่งจะทำให้เป้าหมายไม่สูงเกินไป

5.2.4 มิติเวลา

เมื่อเลือกเป้าหมายในการออมคือ เพื่อการศึกษา มาเป็นหลักในการออกแบบ การศึกษาจึงได้ออกแบบช่วงเวลาของการเก็บข้อมูลอยู่ที่ทุก 3 เดือน โดยเก็บข้อมูลในเดือนที่ 0 (เดือนเริ่มต้น) เดือนที่ 3 และเดือนที่ 6 ทั้งนี้ เพื่อไม่ให้เกิดการเก็บข้อมูลมีความถี่มากเกินไป และความถี่ดังกล่าวจะกลายเป็นตัวกระตุ้นในการทดลองให้เกิดการออมมากที่ควรเป็น หรือการเบี่ยงเบนไปเลยก็ได้ โดยการออกแบบการทดลองเลือกให้เดือนที่ 6 คือเดือนพฤษภาคม เพราะเป็นเดือนที่ครัวเรือนต้องจ่ายค่าเล่าเรียนหรือค่าใช้จ่ายอื่น ๆ ที่เกี่ยวเนื่องกับการศึกษา จากนั้นจึงกำหนดเดือนที่ 3 เป็นสิ้นเดือนกุมภาพันธ์ และเดือนที่ 0 คือต้นเดือนธันวาคม นอกจากนี้ การศึกษายังได้ทำการติดตามผลระยะยาว (Long-Run Follow-Up) ในเดือนที่ 11 ซึ่งเป็นการเปิดภาคการศึกษาที่สองของลูก/หลานของครัวเรือนที่มีการเก็บข้อมูลด้วย

นอกจากนี้ งานวิจัยได้ดำเนินการครอบคลุมช่วงเวลาของสถานการณ์การระบาดของเชื้อไวรัสโคโรนา 2019 ดังนั้น ตอนท้ายของบทนี้ ได้ทำการสัมภาษณ์และเก็บแบบสอบถามครัวเรือนที่เคยได้ดำเนินการไว้ก่อนหน้านี้ เพื่อพิจารณาผลกระทบของสถานการณ์การระบาดของเชื้อไวรัสโคโรนา 2019 ต่อการออมเพิ่มเติมด้วย

5.2.5 มิติของกลุ่มทดลอง (Subjects)

เนื่องจากหน่วยในการออมน่าจะอยู่ในระดับครัวเรือน (อันที่จริงน่าจะอยู่ในระดับครอบครัว แต่การศึกษาระดับครอบครัว ทำได้ยาก) การออกแบบกลุ่มทดลองจึงอยู่ในระดับครัวเรือน โดยแต่ละครัวเรือนจะมอบหมายคนที่เป็นผู้จัดการการเงินในครัวเรือนมาเป็นตัวแทนของครัวเรือนในการตัดสินใจในการทดลอง (Representative) ซึ่งการทดลองในพื้นที่ 5 หมู่บ้าน มีจำนวนครัวเรือนตั้งต้นทั้งสิ้น 120 ครัวเรือน และทุกครัวเรือนยินยอมที่จะเข้าร่วมการทดลอง โดยการให้คำยินยอมในการเข้าร่วมการทดลองอย่างเป็นทางการ นอกจากนี้ ครัวเรือนที่เข้าร่วมการทดลองต้องมีคุณสมบัติสำคัญคือมีลูก/หลานอยู่ในวัยเรียนไม่เกินมัธยมศึกษาปีที่ 3 และเป็นการศึกษาแบบไปเช้ากลับเย็น ไม่ได้เรียนต่างถิ่น และไม่ได้อยู่โรงเรียนประจำ

อย่างไรก็ดี ในแต่ละครัวเรือนที่เข้าร่วมวิจัย จะถูกเสนอให้ตั้งเป้าหมายในการออมเพื่อการศึกษาของลูก/หลาน เนื่องจากการทดลองมีการควบคุมเป้าหมายหลักของผู้เข้าร่วมทดลองให้เหมือนกัน ทำให้ทั้งกลุ่มทดลองทั้ง 3 กลุ่ม และกลุ่มควบคุมได้รับการชักจูงให้มีการออมเพื่อการศึกษาของลูก/หลานเหมือนกัน ดังนั้น กลุ่มควบคุมจึงเป็นกลุ่มที่ได้รับการส่งเสริม (Encouragement Group) แทนที่จะเป็นกลุ่มควบคุมบริสุทธิ์ (Pure Control) ทำให้ความแตกต่างของผลลัพธ์จากการทดลองระหว่างกลุ่มต่าง ๆ สามารถเปรียบเทียบปัจจัยที่สนใจ (Specific Factors) ได้อย่างสมบูรณ์ แต่ไม่สามารถเปรียบเทียบผลเพื่อหาผลกระทบจากปัจจัยภายนอกได้

นอกจากนี้ กลุ่มตัวอย่างที่เลือกมาทำการทดลอง จะทำการเลือกเฉพาะเจาะจงในกลุ่มครัวเรือนที่มีรายได้มากกว่ารายได้ขั้นต่ำ หรือกลุ่มที่ 3 จากการแบ่งกลุ่มตามบทที่ 3 กล่าวคือ เป็นครัวเรือนที่มีรายได้มากกว่า 7,282 บาทถึง 15,000 บาทต่อเดือนต่อครัวเรือน เนื่องจากเป็นครัวเรือนที่มีรายได้น้อย แต่น่าจะยังมีโอกาสในการตัดสินใจที่จะมีเงินออมได้ รวมทั้งจากการทดสอบความพอใจและความลำเอียงในบทที่ 4 ยังพบว่าครัวเรือนในกลุ่มนี้มีการจัดการสินทรัพย์ หนี้สินและเงินออมที่ตอบสนองต่อความพอใจและความลำเอียงมากกว่ากลุ่มอื่น ๆ ที่ตอบแบบทดสอบด้วย

5.2.6 การออกแบบแรงจูงใจ

ครัวเรือนที่เข้าร่วมโครงการ จะได้รับการให้ข้อมูลของงานวิจัย และมีการลงนามในเอกสารยินยอมเข้าร่วมงานวิจัย รวมถึงจะได้รับความรู้และความสำคัญเกี่ยวกับการออมในเนื้อหาที่เหมือนกันทุกครัวเรือน โดยแรงจูงใจของครัวเรือนในการเข้าร่วมตลอดโครงการคือการให้ผลตอบแทนของการเข้าร่วมอยู่ที่ 1,000 บาท เท่ากันทุกครัวเรือน แบ่งจ่าย 3 ครั้งคือ ตอนเริ่มโครงการ 300 บาท ตอนวัดผล 3 เดือน 200 บาท และตอนสิ้นสุดโครงการ (นำเอาอุปกรณ์มาคืน) 500 บาท โดยไม่สำคัญว่าพวกเขาจะออมได้ตามเป้าหมายหรือไม่ ทั้งนี้เพื่อไม่ให้แรงจูงใจจากการได้รับผลตอบแทนจากการเข้าร่วมการทดลองส่งผลต่อการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมการออมเงิน

ขณะที่งานวิจัยยังได้พยายามป้องกันการให้ข้อมูลเท็จ ด้วยการนำภาพถ่ายของพระพุทธรูปไปแจกให้กับครัวเรือนทุกครั้งที่มีการติดต่อกับครัวเรือน ทั้งเดือนที่ 0 3 และ 6 โดยเป็นการแจกภาพถ่ายดังกล่าวก่อนการเก็บข้อมูล

5.3 การออกแบบการทดลอง (Experimental Design)

การศึกษาแบ่งกลุ่มทดลองออกเป็น 4 กลุ่ม ได้แก่ กลุ่มควบคุม (Control Group) จำนวน 1 กลุ่มและกลุ่มทดลอง (Treatment Group) จำนวน 3 กลุ่ม โดยคนในแต่ละกลุ่มจะได้รับเอกสารและการอธิบายการส่งเสริมให้ออมเงินเพื่อการศึกษา ตั้งแต่ก่อนจะเริ่มดำเนินการทดลอง เพื่อให้ทุกครัวเรือนมีความเข้าใจต่อโครงการ และมีความตระหนักเรื่องการออมเท่า ๆ กัน โดยเฉพาะประเด็นเรื่องการออมเพื่อการศึกษาลูก/หลาน รวมถึงเพื่อให้ทีมวิจัยทำการเก็บข้อมูลพื้นฐานของครัวเรือนด้วย

กลุ่มทดลองที่ 1 เรียกว่า “Safe Box” ผู้เข้าร่วมการทดลองที่เป็นตัวแทนของครัวเรือนจะได้รับกล่องเก็บเงินที่มีช่องหยอดเงินด้านบน หน้าตาคล้ายกระปุกออมสิน แต่มีกุญแจที่ล็อคได้ โดยผู้ร่วมทดลองจะเก็บลูกกุญแจไว้ที่ตัวเอง (เปรียบเสมือนเป็นกระปุกออมสินที่เปิดได้) นอกจากนี้ ผู้เข้าร่วมทดลองแต่ละคนยังได้รับสมุดฝาก (Passbook) ที่ใช้บันทึกการเก็บเงินใส่กล่อง เพื่อให้พวกเขาทราบยอดรวมของเงินในกล่องได้โดยไม่ต้องเปิดกล่องออก รวมทั้ง ยอดเงินออมที่พึงทำได้ และยอดเงินออมในแต่ละเดือนจะถูกเขียนไว้ที่หน้าแรกของสมุด นอกจากนี้ ผู้เข้าร่วมการทดลองจะได้รับ SMS เตือนให้มีการออมสัปดาห์ละ 1 ครั้ง ในวันและเวลาที่ผู้เข้าร่วมการทดลองคนนั้น ๆ เป็นคนเลือก

กลุ่มทดลองที่ 2 เรียกว่า “Lock Box” ผู้ร่วมทดลองจะได้รับกล่องที่มีกุญแจล็อคและสมุดฝากเช่นเดียวกับกลุ่ม Safe Box แต่จะไม่ได้รับลูกกุญแจ โดยลูกกุญแจถูกเก็บไว้ที่เจ้าหน้าที่โครงการ (program Officer) แสดงว่าผู้เข้าร่วมกิจกรรมจะไม่สามารถเปิดกล่องของตนเองได้ (นอกจากทุกกล่อง) หมายเลขโทรศัพท์ของเจ้าหน้าที่โครงการจะถูกเขียนไว้ในสมุดฝากตอน โดยผู้เข้าร่วมกิจกรรมสามารถโทรหาได้ก็ต่อเมื่อมีความจำเป็นเร่งด่วน หรือบรรลุเป้าหมายการออมก่อนกำหนด ทั้งนี้เจ้าหน้าที่โครงการจะพาผู้เข้าร่วมการทดลองไปเปิด Lockbox ที่โรงเรียน และทำการจ่ายค่าเล่าเรียนล่วงหน้า นอกจากนี้ ผู้เข้าร่วมการทดลองจะได้รับ SMS เตือนให้มีการออมสัปดาห์ละ 1 ครั้ง ในวันและเวลาที่ผู้เข้าร่วมการทดลองคนนั้น ๆ เป็นคนเลือก

กลุ่มทดลองที่ 3 เรียกว่า “Social Box” ผู้ร่วมทดลองจะได้รับกล่องที่มีกุญแจล็อค แต่ไม่มีลูกกุญแจและสมุดฝากเช่นเดียวกับกลุ่ม Lock Box แต่ทุกครั้งที่หยอดเงินลงกล่องจะถูกขอให้ส่ง SMS หรือโทรแจ้งยอดเงินมาที่เจ้าหน้าที่โครงการ (Program Officer) ซึ่งในรอบสัปดาห์ ผู้เข้าร่วมการทดลองจะได้รับ SMS เตือนให้มีการออม และแจ้งยอดรวมของตนเอง (ที่มีการแจ้งไว้) และได้รับการแจ้งว่ามีคนหยอดเงินลงกล่องจำนวนกี่คน จากกี่คน เช่น สัปดาห์นี้มีคนออมเงินตามสัญญา 21 คนจาก 29 คน เป็นต้น โดย SMS จะถูกส่งไปในวันและเวลาที่ผู้เข้าร่วมการทดลองคนนั้น ๆ เป็นคนเลือก โดยผู้เข้าร่วมการทดลองจะมีการตอบคำถามถึงเป้าหมายในการออมในช่วงของการอธิบายการส่งเสริมให้ออมเงินเพื่อการศึกษา ตั้งแต่ก่อนจะเริ่ม

ดำเนินการทดลอง แต่จะยังคงได้รับ SMS เตือนให้มีการออมสัปดาห์ละ 1 ครั้ง ในวันและเวลาที่ผู้เข้าร่วมการทดลองคนนั้น ๆ เป็นคนเลือก

คุณลักษณะของกลุ่มทดลองแต่ละกลุ่มแสดงได้ตามตารางที่ 31

ตารางที่ 31 คุณลักษณะของกลุ่มทดลองแต่ละกลุ่ม

		Storage	Earmarking	Norm
Control	Control	N	N	N
Treatment 1	Safe Box	Y	N	N
Treatment 2	Lock Box	Y	Y	N
Treatment 3	Social Box	Y	Y	Y

จากตารางที่ 31 จะเห็นว่า เครื่องมือในการออมที่นำมาใช้ในการทดลองทั้ง 3 Treatments มีส่วนผสมจากชุดคุณลักษณะ (Features) 3 แบบคือ Storage, Earmarking และ Social Norm

คุณลักษณะ Storage เป็นการแทรกแซง (Intervention) พื้นฐานที่สุดของทุก Treatment เมื่อเปรียบเทียบกับ Control คือการเพิ่มพื้นที่เฉพาะสำหรับการออมเงินแยกออกมาต่างหากจากการบัญชีเงินปกติ โดยพื้นที่นี้เป็นการเก็บด้วยตัวผู้ออมเอง เนื่องจากเพื่อให้รู้สึกมั่นใจและปลอดภัยที่สุด หากเป็นการนำเงินไปเก็บที่อื่น ผลการทดลองอาจจะถูกรบกวนด้วยความเชื่อใจของผู้ออมเงินกับผู้ดำเนินโครงการ

คุณลักษณะ Earmarking เป็นการแทรกแซงเฉพาะในกลุ่ม Lock Box และ Social Box เท่านั้น โดยเป็นการออมเงินเพื่อวัตถุประสงค์เฉพาะเพื่อการศึกษาของลูก/หลาน โดยไม่สามารถนำไปใช้เพื่อวัตถุประสงค์อื่นได้

คุณลักษณะ Norm เป็นการแทรกแซงเฉพาะในกลุ่ม Social Box เพื่อทดสอบว่าแรงกดดันหรือข้อมูลของสังคมมีส่วนทำให้เกิดการออมเงินอย่างต่อเนื่องและมีวินัยเพิ่มขึ้นหรือไม่ โดยการทดสอบ Social Norm นี้เป็นการให้ข้อมูลครัวเรือน ๆ อื่นในภาพรวม เปรียบเทียบกับครัวเรือนนั้น ๆ

5.4 คุณลักษณะของกลุ่มทดลองแต่ละกลุ่ม

เมื่อทำการจำแนกกลุ่มทดลองออกเป็น 4 กลุ่ม จำเป็นต้องวิเคราะห์คุณลักษณะของกลุ่มทดลองแต่ละกลุ่ม เพื่อให้แน่ใจว่ากลุ่มทดลองแต่ละกลุ่มมีคุณลักษณะไม่แตกต่างกัน โดยเฉพาะในปัจจัยสำคัญที่น่าจะมีผลกระทบต่อการออม เพื่อป้องกันไม่ให้ตัวแปรเหล่านั้นมารบกวนผลที่ได้จากการทดลอง

ผลของค่าสถิติเชิงพรรณนาของกลุ่มทดลอง แสดงได้ตามตารางที่ 31

ตารางที่ 32 ค่าสถิติเชิงพรรณนาของกลุ่มทดลอง

รายการ	Control	Treatment 1	Treatment 2	Treatment 3
จำนวนครัวเรือนทั้งหมดในกลุ่ม (ครัวเรือน)	40	40	40	40
จำนวนครัวเรือนที่มีเพศชายเป็นหัวหน้าครัวเรือน (ครัวเรือน)	21	22	19	20
อายุเฉลี่ยของหัวหน้าครัวเรือน (ปี)	49	53	52	52
จำนวนสมาชิกเฉลี่ยในครัวเรือน (ปี)	4.2	4.1	4.6	3.9
รายได้ต่อเดือนเฉลี่ยของครัวเรือน (บาท)	14,342	14,122	13,843	13,990
จำนวนครัวเรือนที่มีรายได้รายเดือนเป็นรายได้หลัก (ครัวเรือน)	37	40	37	38
จำนวนปีของการศึกษาเฉลี่ยของหัวหน้าครัวเรือน (ปี)	7.4	8.1	7.9	8.2

จากการคำนวณค่าสถิติเชิงพรรณนาในตารางที่ 32 พบว่า กลุ่มทดลองทั้ง 4 กลุ่มไม่มีความแตกต่างอย่างมีนัยสำคัญในปัจจัยสำคัญที่น่าจะส่งผลกระทบต่อการออม จึงทำให้สามารถเปรียบเทียบผลการทดลองได้อย่างมีประสิทธิภาพ

5.5 ผลการทดลอง

สำหรับการประมาณการ (Estimate) ผลกระทบของปัจจัยแต่ละตัว ได้แก่ Storage, Earmarking และ Norm มาจากการหาค่าความแตกต่างของแต่ละ Treatment โดย ผลกระทบของ Storage มาจาก (T1-C) ผลกระทบของ Earmarking มาจาก (T2-T1) และผลกระทบของ Norm มาจาก (T3-T2)

ในส่วนของการทดลอง จะพิจารณาใน 5 มิติ ได้แก่

1. สัดส่วนของคนที่สามารถออมได้บรรลุเป้าหมายในครั้งสุดท้าย
2. สัดส่วนของคนที่สามารถออมได้บรรลุเป้าหมายย่อยในครั้งแรก แต่ไม่สำเร็จในครั้งที่สอง
3. สัดส่วนของคนที่สามารถออมได้บรรลุเป้าหมายย่อยในทุกครั้ง
4. มูลค่าของเงินออมที่สามารถออมได้ในครั้งสุดท้ายเปรียบเทียบกับมูลค่าเงินออมเป้าหมาย
5. มูลค่าของเงินออมที่สามารถออมได้ในครั้งแรกเปรียบเทียบกับมูลค่าเงินออมเป้าหมาย

5.5.1 ผลการทดลองระยะสั้น (ภายใน 6 เดือน)

ผลการทดลองระยะสั้น (ภายใน 6 เดือน) สามารถแสดงดังตารางที่ 33

ตารางที่ 33 ผลการทดลองระยะสั้น (ภายใน 6 เดือน)

		ครัวเรือนที่สามารถ ออมได้บรรลุ เป้าหมายในครั้ง สุดท้าย	ครัวเรือนที่สามารถ ออมได้บรรลุเป้าหมาย ในครั้งแรก แต่ไม่ สำเร็จในครั้งที่สอง	ครัวเรือนที่สามารถ ออมได้บรรลุเป้าหมาย ย่อยในทุกครั้ง	สัดส่วนของมูลค่าเงิน ออมที่สามารถออมได้ใน ครั้งสุดท้ายเปรียบเทียบกับ กับมูลค่าเงินออม เป้าหมาย (คิดเฉพาะคนบรรลุ เป้าหมาย)	สัดส่วนของมูลค่าเงิน ออมที่สามารถออมได้ใน ครั้งแรกเปรียบเทียบกับ มูลค่าเงินออมเป้าหมาย (คิดเฉพาะคนบรรลุ เป้าหมาย)	สัดส่วนของมูลค่าเงิน ออมที่สามารถออมได้ใน ครั้งสุดท้ายเปรียบเทียบกับ กับมูลค่าเงินออม เป้าหมาย (คิดทุกคน)
Control	Control	4	7	3	+7.3%	+9.4%	-73.5%
Treatment 1	Safe Box	12	14	8	+7.6%	+7.1%	-36.3%
Treatment 2	Lock Box	19	26	12	+24.6%	+14.1%	-12.5%
Treatment 3	Social Box	26	31	22	+3.5%	+2.6%	-13.7%

ผลการศึกษา พบประเด็นที่สำคัญ ดังต่อไปนี้

1. ภายใต้อำนาจ Control พบว่า การออมบรรลุความสำเร็จน้อยมาก ทั้งในเชิงจำนวนผู้ออมและมูลค่าการออม ผลที่ได้ในส่วนนี้ แสดงให้เห็นว่า ในความเป็นจริง โดยเฉพาะในชนบท สภาพแวดล้อมทางเศรษฐกิจและสังคมในสภาวะปกติไม่เอื้อให้เกิดการออม

2. ใน Treatment 1 ที่เป็นสถานการณ์ Safe Box ที่มีหลักการคือ การสร้าง Storage ของการเก็บเงิน หรืออีกด้านหนึ่ง Storage นี้ทำหน้าที่เป็นเครื่องเตือนความจำ และหมุดหมายของการออมเงิน ให้เป็นรูปธรรมด้วย ยกตัวอย่างเช่น การสอนให้เด็กเรียนรู้เรื่องการออมเงินมักจะใช้กระปุกออมสิน ซึ่งกระปุกออมสินจะทำหน้าที่ช่วยให้การออมเงินซึ่งเป็นนามธรรมกลายเป็นรูปธรรม และกระปุกออมสินที่เป็นรูปธรรมนี้ทำหน้าที่เป็นเครื่องเตือนให้เกิดการออมในครั้งต่อ ๆ ไป ประกอบกับเป็นกุศโลบายที่ทำให้รู้สึกว่ามีเงินออมมากขึ้นแล้ว ก็จะอยากออมมากขึ้นต่อไปเรื่อย ๆ

ในสถานการณ์ Safe Box นี้มีจำนวนผู้ออมมากขึ้นกว่า Control ถึง 3 เท่าจาก 4 คนเป็น 12 คน และยังทำให้สัดส่วนการออมเงินในครั้งแรกประสบความสำเร็จสูงขึ้นไปถึง 2 เท่า นั่นหมายความว่า การกระตุ้นเตือนได้ผลดีมากในครั้งแรก และก็ยังทำให้ความสม่ำเสมอของการออมที่สูงขึ้นเกือบ 3 เท่าเช่นกัน จาก Control ที่มีผู้ออมสม่ำเสมอเพียง 3 คนกลายเป็น 8 คน

อย่างไรก็ดี มูลค่าเงินออมที่สามารถทำได้ในครั้งสุดท้ายเปรียบเทียบกับมูลค่าเงินออมเป้าหมายสำหรับคนที่ประสบความสำเร็จในการออมนั้นไม่แตกต่างกันมาก แปลว่า Safe Box ทำหน้าที่ได้ดีเฉพาะการกระตุ้นเตือนให้คนออมมากขึ้นแต่ไม่ช่วยให้มูลค่าเงินออมรายครัวเรือนสูงขึ้น อย่างไรก็ดี เงินออมทั้งสังคมจะยังคงสูงขึ้นอันเนื่องมาจากมีจำนวนผู้ออมมากขึ้น

3. ใน Treatment 2 สถานการณ์ Lock Box ซึ่งสะท้อนต้นทุนธุรกรรมที่สูงขึ้น โดยเป็นรูปแบบของการออมที่มีภาระในการเอาเงินออกมาใช้ พบว่า สัดส่วนของครัวเรือนที่สามารถออมได้บรรลุเป้าหมายในครั้งสุดท้ายสูงขึ้นกว่า Control เกือบ 5 เท่า ในขณะที่ความสม่ำเสมอของการออมที่สูงขึ้นถึง 4 เท่า นั่นหมายความว่า การเพิ่มต้นทุนธุรกรรมในการนำเงินออมออกมาใช้ ส่งผลให้จำนวนผู้ออมสูงขึ้น นอกจากนี้ การไม่ได้ถอนเงินออมออกมาใช้ น่าจะเป็นแรงกระตุ้นให้ครัวเรือนมีการออมเงินอย่างต่อเนื่องด้วย

อย่างไรก็ดี ประเด็นที่น่าสนใจคือการออม โดยใช้ Lock Box ซึ่งเพิ่มต้นทุนธุรกรรมในการเอาเงินออกมาใช้นั้น ส่งผลให้มูลค่าการออมที่สามารถออมได้ในครั้งสุดท้ายเปรียบเทียบกับมูลค่าเงินออมเป้าหมายสูงขึ้นถึงร้อยละเกือบร้อยละ 25 นั่นหมายความว่า การเพิ่มต้นทุนธุรกรรมและการสร้างความรู้สึกดีของการสะสมเงินที่เป็นรูปธรรมมีความสำคัญต่อมูลค่าการออมอย่างมาก

4. ใน Treatment 3 Social Box ซึ่งสะท้อนการใช้บรรทัดฐานทางสังคมมาสนับสนุนการออม พบว่า สัดส่วนของครัวเรือนที่สามารถออมได้บรรลุเป้าหมายในครั้งสุดท้ายสูงสุด และสูงถึง 26 ครัวเรือน ในขณะที่ ครัวเรือนที่สามารถออมได้อย่างสม่ำเสมอก็ยังสูงถึงเกินกว่าร้อยละ 50 นั้นหมายความว่า การใช้บรรทัดฐานทางสังคมจะช่วยให้จำนวนครัวเรือนสามารถออมได้อย่างสม่ำเสมอเพิ่มสูงขึ้นอย่างมีนัยสำคัญ

อย่างไรก็ดี หากพิจารณามูลค่าเงินออมที่สามารถออมได้เมื่อเปรียบเทียบกับมูลค่าเงินออมเป้าหมาย กลับพบว่า ครัวเรือนสามารถออมได้สูงกว่าเป้าหมายเพียงเล็กน้อยเท่านั้น และต่ำกว่าสถานการณ์การออมปกติ สาเหตุที่เป็นเช่นนี้ ส่วนหนึ่งอาจจะเป็นเพราะการใช้บรรทัดฐานทางสังคมได้สร้างเส้นอ้างอิงของการออมเอาไว้ ซึ่งก็คือเป้าหมายของแต่ละครัวเรือนที่ต้องทำให้ได้ ทำให้ครัวเรือนส่วนใหญ่มีพฤติกรรมอ้างอิงจากเส้นอ้างอิงเส้นนี้เป็นหลัก และมีแรงจูงใจให้มีพฤติกรรมที่ลู่เข้าหาเส้นอ้างอิงนี้มากกว่าจะแปลกแยกออกไป จึงไม่มีแรงจูงใจให้ออมมากขึ้น

นอกจากนี้ ในส่วนของ Social Box หากพิจารณาจำแนกตามกลุ่มย่อย (กลุ่มละ 10 ครัวเรือน) จะพบว่า ความสำเร็จของ Social Box ขึ้นอยู่กับความสำเร็จของกลุ่ม กล่าวคือ กลุ่มไหนที่สมาชิกออมได้ประสบความสำเร็จ ก็จะสำเร็จทั้งกลุ่ม แต่หากกลุ่มใดไม่ประสบความสำเร็จก็จะไม่สำเร็จทั้งกลุ่มด้วย ดังแสดงได้ตามตารางที่ 34

ตารางที่ 34 จำนวนครัวเรือนที่ออมได้ตามเป้าหมายเปรียบเทียบกับจำนวนครัวเรือนทั้งหมดของแต่ละกลุ่มทดลอง

	จำนวนครัวเรือนทั้งหมด	จำนวนครัวเรือนที่ออมได้ตามเป้าหมาย
กลุ่มที่ 1	10	9
กลุ่มที่ 2	10	7
กลุ่มที่ 3	10	2
กลุ่มที่ 4	10	8

ชุดคุณลักษณะทั้ง 3 รูปแบบดังกล่าวมีผลกระทบต่อการออมเงินที่แตกต่างกัน และนำมาสู่ประเด็นในการวิเคราะห์ที่แตกต่างกัน และสอดคล้องกับทฤษฎีอรรถประโยชน์เชิงธุรกรรม (Transactional Utility Theory) ของ Richard Thaler ด้วย โดยสามารถอธิบายได้ดังนี้

1. สำหรับ Storage นำมาสู่การวิเคราะห์ใน 2 ประเด็นที่ส่งผลกระทบต่อพฤติกรรมออม ได้แก่ หนึ่ง Storage ทำให้คนแยกเงินสดออกจากตัว หรือทำให้ตัวเองอยู่ห่างจากเงินมากขึ้น การต่อต้าน “Temptations” การใช้จ่ายจะง่ายขึ้น หรือ การใช้จ่ายที่ไม่ได้วางแผนไว้ (Unplanned Expenditures) จะลดลง โดยเฉพาะกับการใช้จ่ายกับสิ่งฟุ่มเฟือยต่าง ๆ อันเนื่องมาจากการเพิ่มต้นทุนธุรกรรม (Transaction Costs) ทั้งในแง่กายภาพ (Physical) และจิตวิทยา (Psychological)

สอง การใช้ Storage ในการเก็บเงินเพื่อเป้าหมายเฉพาะ จะทำให้คนรู้สึกว่าเป็นเงินคนละก้อนกับที่ใช้จ่ายอยู่ และลดระดับความรู้สึกว่าเงินทั้งสองก้อนทดแทนกันได้ (Non-Substitutable) เพราะมีการทำ Labeling เป้าหมายการใช้เงินที่แตกต่างกัน หรือที่ Thaler (1990) เรียกว่า บัญชีในใจ ซึ่งการสร้างบัญชีในใจ หมายถึง การกำหนดเป้าหมายเฉพาะว่าจะใช้เงินก้อนนั้นทำอะไร การใช้เงินผิดวัตถุประสงค์ที่ตั้งไว้จะทำให้รู้สึกสูญเสีย (Loss) (Thaler 1999) ดังนั้น Storage จะช่วย Labeling เงินที่เก็บไว้ และความรู้สึกสูญเสียจากการใช้เงินผิดวัตถุประสงค์อาจจะมีมากกว่าความรู้สึกพึงพอใจที่ได้รับจากการซื้อของ

ผลกระทบของการทำบัญชีในใจในการทดลองนี้จะไม่ได้รับผลกระทบใดใดจากการออมเงินทางกายภาพ เพราะยังเป็นเงินที่อยู่ในครัวเรือนอยู่ โดยไม่ได้แยกไปเก็บที่อื่น หรือหากจะเรียกว่ามีต้นทุนทางกายภาพ ต้นทุนธุรกรรมก็ต่ำมาก รวมทั้งการแยกการออมเงินออกมาทางกายภาพจะช่วยให้การ Label เงินออมชัดเจนขึ้น

2. ขณะที่ Transaction Cost จะช่วยเลื่อน (Delay) เวลาในการตัดสินใจเอาเงินออกมาใช้มากขึ้น จึงเท่ากับว่าเป็นการช่วยให้คนพยายามจะเอาชนะอุปสรรคภายในตนเอง (Self-Control) ง่ายขึ้น โดยผู้ออมจะเปรียบเสมือนการถูกบังคับให้ออมเงินอย่างสมัครใจ (Involuntarily Voluntary Saving) รวมทั้งเป็นการสร้างต้นทุนจม (Sunk Cost) ให้การตัดสินใจออมเงิน และทำให้คนที่ออมรู้สึกว่าการเอาเงินออมออกมาใช้เป็นการสูญเสียรูปแบบหนึ่ง (Sunk Cost Fallacy)

3. ในส่วนของ Norms เปรียบเสมือนเป็นการนำเอาแรงกดดันทางสังคม (Social Pressure) มาประยุกต์ใช้ เพื่อสร้างการดำเนินการตามระดับอ้างอิง (Reference-Dependent) ของการออมให้เกิดขึ้น และเป็นตัวช่วยส่งเสริมให้กลไกการออมประสบความสำเร็จต่อเนื่องได้ในระยะยาว トラバไตยังมีคนจำนวนมากทำการออมอยู่

5.5.2 ผลการทดลองระยะยาว (นานกว่า 6 เดือน)

ผลการทดลองระยะยาว (นานกว่า 6 เดือน) แบ่งการพิจารณาออกเป็น 2 ช่วง ได้แก่ ช่วงเดือนที่ 11 ซึ่งจะมีการจ่ายค่าศึกษา/เล่าเรียนของบุตร ซึ่งเท่ากับว่าเป็นสถานการณ์เดียวกับที่เคยเกิดขึ้นในเดือนที่ 6 และช่วงสิ้นเดือนที่ 1 ภายหลังภาครัฐผ่อนคลายมาตรการ “อยู่บ้าน หยุดเชื้อ เพื่อชาติ” ซึ่งเป็นสถานการณ์การระบาดของเชื้อไวรัสโคโรนา 2019 โดยการเก็บข้อมูลในครั้งนี้ได้ทำการประเมินโดยแบบสอบถาม และไม่ได้มีการตรวจสอบการออมเงินจริงในแบบเดียวกันกับช่วงเวลาที่ผ่านมา เนื่องจากเป็นสถานการณ์ที่ไม่ได้อยู่ในแผนงานที่ได้ออกแบบไว้ แต่ข้อมูลที่ได้น่าจะมีคุณค่าและมีประโยชน์ต่อการทำความเข้าใจเครื่องมือการออมแต่ละแบบ

ผลการทดลองระยะยาว (นานกว่า 6 เดือน) สามารถแสดงดังตารางที่ 35

ตารางที่ 35 ผลการทดลองระยะยาว (นานกว่า 6 เดือน)

	ผลการทดลองในเดือนที่ 11			ผลการตอบแบบสอบถามในเดือนที่ 1 ภายหลังภาครัฐผ่อนคลายมาตรการ “อยู่บ้าน หยุดเชื้อ เพื่อชาติ”				
	ครัวเรือนที่ยังสามารถ ออมได้บรรลุเป้าหมาย ของเดือนที่ 6 ในเดือน ที่ 11	ครัวเรือนที่ตอบว่า ยังสามารถออมได้ บรรลุเป้าหมายราย เดือน (เกือบ) ทุก เดือน	สัดส่วนมูลค่าเงินออมที่ สามารถออมได้ในเดือน ที่ 11 เปรียบเทียบกับ มูลค่าเงินออมเป้าหมาย ในเดือนที่ 0 (คิดเฉพาะคนบรรลุ เป้าหมาย)	ค่าเฉลี่ยของ ความรุนแรง ของสถานการณ์ การระบาดของ ไวรัสโคโรนา 2019 ต่อ ครัวเรือน (จาก 1-10)	ครัวเรือนที่ยังสามารถ ออมได้บรรลุ เป้าหมายของเดือนที่ 6 ในเดือนที่ 1 ภายหลังภาครัฐผ่อน คลายมาตรการ “อยู่ บ้าน หยุดเชื้อ เพื่อ ชาติ”	ครัวเรือนที่ตอบว่ายัง สามารถออมได้บรรลุ เป้าหมายรายเดือน (เกือบ) ทุกเดือน ในช่วงมาตรการ “อยู่ บ้าน หยุดเชื้อ เพื่อ ชาติ”	สัดส่วนมูลค่าเงินออมที่ สามารถออมได้ในเดือน ที่ 1 ภายหลังภาครัฐ ผ่อนคลายมาตรการ “อยู่บ้าน หยุดเชื้อ เพื่อ ชาติ” เปรียบเทียบกับ มูลค่าเงินออมเป้าหมาย ในเดือนที่ 0 (คิดเฉพาะคนบรรลุ เป้าหมาย)	สัดส่วนมูลค่าเงินออมที่ สามารถออมได้ในเดือน ที่ 1 ภายหลังภาครัฐ ผ่อนคลายมาตรการ “อยู่บ้าน หยุดเชื้อ เพื่อ ชาติ” เปรียบเทียบกับ มูลค่าเงินออมเป้าหมาย ในเดือนที่ 0 (คิดเฉพาะคนบรรลุ เป้าหมายเดือนที่ 11)
Control	3	2	+6.5%	9.85	0	0	0%	-36.5%
Treatment 1	9	7	+7.4%	9.50	3	0	+7.4%	-33.3%
Treatment 2	16	9	+27.0%	9.75	13	6	+8.5%	-21.5%
Treatment 3	22	20	+3.0%	9.85	6	5	+0.5%	-45.8%

ผลการศึกษาในเดือนที่ 11 แสดงให้เห็นว่า การใช้บรรทัดฐานทางสังคมมาช่วยส่งเสริมการออม ทำให้เกิดความยั่งยืนในการออม เช่นเดียวกับกลไกการออมที่ใช้การเพิ่มต้นทุนธุรกรรม แต่กลไกการออมที่ใช้บรรทัดฐานทางสังคมช่วยให้มีความสม่ำเสมอต่อเนื่องมากกว่า

อย่างไรก็ดี สถานการณ์การระบาดของเชื้อไวรัสโคโรนา 2019 ส่งผลให้กลไกการออมทั้งหมดมีปัญหา ยกเว้นกลไกการออมที่ใช้การเพิ่มต้นทุนธุรกรรม เพราะหลักการของกลไกนี้คือทำให้ผู้เข้าร่วมการทดลองต้องเงินออกจากการออมได้ยาก และอาศัยวินัยส่วนตัวมากกว่าจะพึ่งพาสังคม กล่าวคือ มีสัดส่วนครัวเรือนที่มีการออมลดลงไม่มากนัก และมีมูลค่าการออมลดลงไม่มาก ขณะที่การออมที่ใช้บรรทัดฐานทางสังคมที่ทำงานได้ดีในช่วงเวลาปกติ กลับล่มสลายในสถานการณ์นี้ ส่วนหนึ่งเป็นเพราะการใช้กลไกกลุ่มนั้น หากกลุ่มไม่สามารถออมได้ ก็จะดึงให้ครัวเรือนในเชิงปัจเจกไม่สามารถออมได้ด้วย และข้อมูลที่พบว่ามีครัวเรือนที่ออมอยู่เพียง 6 ครัวเรือนก็มาจากกลุ่มเดียวกันเพียง 1 กลุ่มเท่านั้น

5.6 สรุป

การทดสอบ RCTs ของกลไกการออมในพื้นที่จริง 3 กลุ่มทดลอง และกลุ่มควบคุม 1 กลุ่ม ได้แก่ Safe Box, Lock Box และ Social Box หรือกลไกทางด้าน Storage, Earmarking และ Norms ที่สะท้อนมาจากการเก็บเงินในกระปุกออมสิน การซื้อทองคำ และการเล่นแชร์ ซึ่งเป็นกลไกทางการเงินที่เป็นที่นิยมอย่างมากในสังคมไทย พบว่า

1. กลไก Storage นำมาสู่พฤติกรรมการออมเพิ่มขึ้น เนื่องจากทำให้คนอยู่ห่างจากเงินสดมากขึ้น การต่อต้าน “Temptations” การใช้จ่ายจะง่ายขึ้น และช่วยสนับสนุนให้กลไกบัญชีในใจทำงานดีขึ้น ขณะที่กลไกต้นทุนธุรกรรม (Transaction Cost) จะช่วยเลื่อนการตัดสินใจและสร้างภาระในการเอาเงินออกมาใช้มากขึ้น จึงเท่ากับว่าเป็นการช่วยให้คนพยายามจะเอาชนะอุปสรรคภายในตนเอง (Self-Control) ง่ายขึ้น และกลไกของของ Norms เปรียบเสมือนเป็นการนำเอาแรงกดดันทางสังคม (Social Pressure) มาประยุกต์ใช้ เพื่อสร้าง Reference-Dependent ของการออมให้เกิดขึ้น

2. ในระยะสั้น กลไก Transaction Cost เพิ่มมูลค่าการออมเฉลี่ยสูงที่สุดในจำนวนคนที่สามารถออมได้บรรลุเป้าหมาย เนื่องจากได้แรงส่งเสริมมาจากการมีวินัยในตัวเอง ขณะที่กลไก Social Norms ทำให้คนจำนวนมากสามารถออมได้บรรลุเป้าหมายที่ตั้งไว้ แต่ไม่เพิ่มมูลค่าการออมมากไปกว่าเป้าหมายที่ตั้งไว้มากนัก

3. ในระยะยาว กลไก Social Norms มีความยั่งยืนที่สุด เพราะเครื่องมือในการพยุ้งการดำเนินงานของกลไกนี้คือคนอื่น ๆ ในสังคม ขณะที่กลไก Transaction Cost ก็มีความยั่งยืนเช่นกัน แต่อยู่ในระดับที่น้อยกว่ากลไก Social Norms

4. ภายหลังสถานการณ์การระบาดของเชื้อไวรัสโคโรนา 2019 ซึ่งนับเป็นการทดสอบความทนทาน (Robustness Checks) ของกลไกการออมแต่ละประเภท ผลการทดสอบพบว่า กลไก Transaction Cost เป็นกลไกเดียวที่ยังสามารถมีความมั่นคงอยู่ได้ในเดือนที่ 1 ภายหลังภาครัฐผ่อนคลายมาตรการ “อยู่บ้าน หยุดเชื้อ เพื่อชาติ” เนื่องจากเป็นการสร้างวินัยในตัวเองเป็นหลัก ขณะที่กลไก Social Norms ที่เคยมีประสิทธิภาพสูงมากในสถานการณ์ปกติ แต่เมื่อครัวเรือนอื่น ๆ ออมลดลง ก็ส่งผลให้แต่ละครัวเรือนออมลดลง และล่มสลายในที่สุด (Compete to the Bottom)

บทที่ 6

สรุปผลการศึกษา

การศึกษานี้มีวัตถุประสงค์เพื่อ (1) ศึกษาแบบแผนการจัดการการเงินและการบริหารงบดุลครัวเรือน (Household Balance Sheet) ของสังคมไทย (2) ศึกษาพฤติกรรมทางการเงิน (Financial Behavior) ความชอบทางการเงิน (Financial Preference) และความลำเอียงทางการเงิน (Financial Bias) และ (3) ศึกษาประสิทธิภาพของการให้ความรู้และข้อมูลด้านการจัดการการเงินและการบริหารงบดุลครัวเรือน โดยให้ความสำคัญเป็นพิเศษกับครัวเรือนที่อยู่ในพื้นที่ชนบทและยากจน เนื่องจากองค์ความรู้ด้านการจัดการการเงินของครัวเรือนที่อยู่ในพื้นที่ชนบทและยากจน ซึ่งมักเป็นการจัดการนอกตลาดเงินตลาดทุนยังมีไม่มากนักในสังคมไทย

โครงสร้างของเนื้อหาของการศึกษานี้ จำแนกออกเป็น 4 ส่วน ได้แก่ (1) การจัดการสินทรัพย์ของครัวเรือนไทย (2) ความสามารถในการออมเพื่อเกษียณของครัวเรือนไทย (3) ความพึงพอใจและความลำเอียงกับการจัดการทางการเงินของครัวเรือนไทย (4) แนวทางการส่งเสริมการออมของครัวเรือนไทย

ส่วนแรก การศึกษาการจัดการสินทรัพย์ของครัวเรือนไทยทำการศึกษาจากการสำรวจข้อมูลเศรษฐกิจและสังคมระดับครัวเรือน (Household Socio-Economic Survey: SES) ที่ดำเนินการโดยสำนักงานสถิติแห่งชาติ โดยการวิเคราะห์ในส่วนนี้ครอบคลุมครัวเรือนทุกระดับรายได้ที่มีการสำรวจ และได้ทำการคำนวณงบดุลครัวเรือนจากการจำแนกสินทรัพย์ออกเป็น 3 ประเภทหลัก ตามความครอบคลุมของระบบการเงิน (Financial Coverage) ได้แก่ หนึ่ง สินทรัพย์ที่เป็นทางการ (Formal Asset) คือสินทรัพย์ที่อยู่ในความครอบคลุมของระบบการเงิน ได้แก่ สินทรัพย์ทางการเงิน และการออมเงินในรูปแบบต่าง ๆ สอง สินทรัพย์กึ่งทางการ (Quasi-formal Asset) คือสินทรัพย์ที่มีการขึ้นทะเบียน ไม่อยู่ในความครอบคลุมของระบบการเงิน แต่มีความเชื่อมโยงกับระบบการเงิน ได้แก่ บ้าน ที่ดินและสิ่งปลูกสร้างทั้งสำหรับอาศัยและประกอบธุรกิจ และสาม สินทรัพย์ที่ไม่เป็นทางการ (Informal Asset) คือสินทรัพย์ที่ไม่อยู่ในความครอบคลุมของระบบการเงิน โดยอาจมีหรือไม่มีการขึ้นทะเบียนก็ได้ ได้แก่ ยานพาหนะ แหล่งที่มาของเงินสดที่ส่งให้ครัวเรือน ที่ดินทำการเกษตร รวมถึงผลผลิตทางการเกษตรที่มีมูลค่า เช่น การปลูกพืช การเลี้ยงสัตว์ เป็นต้น

การศึกษาในส่วนแรกพบว่า (1) สินทรัพย์ที่ไม่เป็นทางการมีความสำคัญมากสำหรับครัวเรือนไทย โดยเฉพาะครัวเรือนที่มีรายได้น้อย เพราะครัวเรือนที่มีรายได้น้อยถือสินทรัพย์ที่ไม่เป็นทางการในสัดส่วนที่สูงกว่าสินทรัพย์ที่เป็นทางการ ขณะที่ครัวเรือนที่มีรายได้ปานกลางหรือสูงถือสินทรัพย์ที่เป็นทางการในสัดส่วนที่สูงกว่าสินทรัพย์ที่ไม่เป็นทางการ ดังนั้น การออกแบบนโยบายของภาครัฐต้องให้ความสำคัญกับสินทรัพย์ที่ไม่เป็นทางการไม่น้อยไปกว่าสินทรัพย์ที่เป็นทางการดังเช่นที่ทำอยู่ในปัจจุบัน

(2) การนับรวมสินทรัพย์กึ่งทางการและสินทรัพย์ที่ไม่เป็นทางการรวมเข้าไปในงบดุลครัวเรือน จะเห็นความเหลื่อมล้ำที่ต่างออกไปจากการพิจารณาเฉพาะสินทรัพย์ทางการที่ใช้ในการคำนวณความเหลื่อมล้ำทั่วไปของครัวเรือนในประเทศไทย โดยหากรวมเอามูลค่าบ้าน ที่ดินและสิ่งปลูกสร้าง ซึ่งเป็นสินทรัพย์กึ่งทางการเข้าเป็นสินทรัพย์ของครัวเรือนจะทำให้ความเหลื่อมล้ำในสังคมสูงขึ้น เพราะความเหลื่อมล้ำของการถือครองบ้านที่ดินและสิ่งปลูกสร้างระหว่างครัวเรือนมีค่าสูงกว่าความเหลื่อมล้ำของการถือครองสินทรัพย์ทั่วไป ขณะที่หากรวมเอาสินทรัพย์ที่ไม่เป็นทางการอื่น ๆ เช่น สัตว์เศรษฐกิจ ต้นไม้ ทองคำ และบุตรที่มีการศึกษาเข้าไปเป็นสินทรัพย์ของครัวเรือน จะทำให้ความเหลื่อมล้ำลดลง เนื่องจากสินทรัพย์ที่ไม่เป็นทางการอื่น ๆ เหล่านี้มักจะถือครองและมีความสำคัญกับครัวเรือนรายได้น้อย อย่างไรก็ตาม เมื่อพิจารณาความเหลื่อมล้ำที่รวมสินทรัพย์ทุกประเภทแล้ว จะพบความเหลื่อมล้ำที่สูงกว่าความเหลื่อมล้ำที่นับสินทรัพย์ที่เป็นทางการ เนื่องจากบ้านที่ดินและสิ่งปลูกสร้างมีสัดส่วนของมูลค่าสูงกว่ามูลค่าสินทรัพย์ที่ไม่เป็นทางการอื่น ๆ

(3) การศึกษาพบว่ามูลค่าสินทรัพย์ทั้งหมด (รวมทั้งสินทรัพย์ทางการ กึ่งทางการและไม่เป็นทางการ) มีความสัมพันธ์กับหนี้สิน ส่วนหนึ่งเนื่องจากการก่อหนี้ส่วนใหญ่เป็นไปเพื่อซื้อทรัพย์สิน เช่น กู้เงินมาซื้อบ้านหรือรถ นั้นหมายความว่า การพิจารณาสถานะทางการเงินของครัวเรือนต้องพิจารณาในระดับงบดุล ที่รวมทั้งสินทรัพย์และหนี้สิน เพราะหากพิจารณาเพียงด้านใดด้านหนึ่ง เช่น หากพิจารณาเฉพาะหนี้สิน อาจจะมีหนี้สินเป็นจำนวนมาก ทั้งที่มีสินทรัพย์เพิ่มขึ้นตามไปด้วยเช่นกัน หรือหากพิจารณาเฉพาะสินทรัพย์ก็อาจจะพบว่าครัวเรือนรายขึ้นจากการมีสินทรัพย์มากขึ้น ทั้งที่มีหนี้สินมากขึ้นด้วย

(4) การศึกษาครั้งนี้ให้ความสำคัญเรื่องบุตร โดยเฉพาะบุตรที่มีการศึกษา เพราะบุตรที่ได้รับการศึกษาซึ่งส่วนใหญ่ส่งเงินกลับมาทางบ้านถือเป็นสินทรัพย์ที่ก่อให้เกิดรายได้อย่างสม่ำเสมอ นอกจากนี้บุตรที่มีการศึกษายังมีบทบาทสำคัญมากต่อการประกันรายได้ของครัวเรือน เพราะเป็นสินทรัพย์ที่มีรายได้เท่าเดิมหรือสูงขึ้นเมื่อเวลาผ่านไป และหากมีบุตรหลายคนก็ยิ่งเป็นการประกันรายได้ที่ดียิ่งขึ้นไปอีก หากพิจารณามูลค่าของบุตรในฐานะการเป็นสินทรัพย์ของครัวเรือนจากการคำนวณมูลค่าปัจจุบัน (Present Value) ของเงินโอนจากบุตรมายังครัวเรือนตั้งแต่อายุปัจจุบันจนถึงอายุ 60 ปี จะพบว่าบุตรเป็นสินทรัพย์ที่มีสัดส่วนของมูลค่าสูงที่สุดของครัวเรือนรายได้น้อย และค่อย ๆ ลดลงเมื่อเปรียบเทียบกับครัวเรือนที่มีรายได้สูงขึ้น นอกจากนี้ มูลค่าของบุตรมีความสัมพันธ์กับการถือสินทรัพย์ทางการที่ลดจำนวนลง ซึ่งอาจจะเป็นการทดแทนกัน (Substitution) ของสินทรัพย์ทั้งสองประเภท

ส่วนที่สองเป็นการศึกษาความสามารถในการออมเพื่อเกษียณของครัวเรือนไทย โดยใช้ข้อมูลจากการสำรวจข้อมูลเศรษฐกิจและสังคมระดับครัวเรือน (Household Socio-Economic Survey: SES) แต่ทำการแบ่งครัวเรือนของไทยใหม่ตามระดับรายได้ต่อคนต่อเดือนในแต่ละครัวเรือนที่เน้นครัวเรือนรายได้น้อยเป็นพิเศษออกเป็น 5 กลุ่ม ได้แก่ กลุ่มครัวเรือนจนมาก (Extremely Poverty Group) คือ กลุ่มครัวเรือนที่มี

รายได้เฉลี่ยต่อคนต่อเดือนต่ำกว่า 2,710 บาท หรือมีรายได้ต่ำกว่าเส้นความยากจน กลุ่มครัวเรือนที่จน (Poverty Group) คือ กลุ่มครัวเรือนที่มีรายได้เฉลี่ยต่อคนต่อเดือนมากกว่า 2,710 บาท แต่ไม่เกิน 7,282 บาท หรือไม่เกินอัตราค่าจ้างขั้นต่ำ กลุ่มครัวเรือนที่มีระดับรายได้มากกว่ารายได้ขั้นต่ำ (Lower income Group) คือ กลุ่มครัวเรือนที่มีรายได้เฉลี่ยต่อคนต่อเดือนตั้งแต่อัตราค่าจ้างขั้นต่ำ 7,282 แต่ไม่เกิน 15,000 บาท หรือไม่เกินอัตราค่าจ้างขั้นต่ำของปริญญาตรี กลุ่มครัวเรือนที่มีระดับรายได้ปานกลาง (Middle Income Group) คือ กลุ่มครัวเรือนที่มีรายได้เฉลี่ยต่อคนต่อเดือนมากกว่า 15,000 บาท แต่ไม่เกิน 21,030 บาท (รายได้กลุ่มที่ 10 มากกว่า 21,030 บาท) และกลุ่มครัวเรือนที่มีรายได้สูงสุดที่ 10 (Top 10 Group) คือ กลุ่มที่มีรายได้เฉลี่ยต่อคนต่อเดือนสูงกว่า 21,031 บาทเป็นต้นไป ตามระดับรายได้ของเดซิลที่ 10

การศึกษาพบว่า (1) เนื่องจากมูลค่าสินทรัพย์และหนี้สินมีความสัมพันธ์กัน แนวทางของการพิจารณาฐานะทางการเงินของครัวเรือนในส่วนของเงินออมนั้น อาจทำได้จากการพิจารณาความสามารถในการชำระหนี้ ซึ่งดูจากการมีรายได้เหนือรายจ่ายเปรียบเทียบกับมูลหนี้ที่ครัวเรือนมีอยู่ โดยกลุ่มครัวเรือนที่มีรายได้สูงสุดที่ 10 ใช้เวลา 2 ปี 2 เดือน ในการชำระหนี้หมด กลุ่มครัวเรือนรายได้ปานกลาง ใช้เวลา 4 ปี 5 เดือน กลุ่มครัวเรือนรายได้มากกว่ารายได้ขั้นต่ำ ใช้เวลา 4 ปี 10 เดือน กลุ่มครัวเรือนที่จน ใช้เวลา 14 ปี 3 เดือน ขณะที่กลุ่มครัวเรือนที่จนมากมีความสามารถในการชำระหนี้ติดลบ หรือไม่มีความสามารถในการชำระหนี้จนหมดได้เลย ดังนั้น ความสามารถในการชำระหนี้ ซึ่งสะท้อนความสามารถในการออมเงินนั้น มีความสัมพันธ์กับการมีรายได้เหนือรายจ่าย และการส่งเสริมการออมเงินให้ประสบความสำเร็จในกลุ่มครัวเรือนที่จนหรือจนมาก อาจจะต้องเริ่มจากการเพิ่มรายได้ของครัวเรือนเหล่านี้อีกก่อน โดยอาจจะมาจากการพัฒนาทักษะของแรงงานเอง การปรับโครงสร้างค่าจ้าง หรือการกระจายรายได้ใหม่ให้เท่าเทียมกันมากขึ้น (2) จากการประมาณค่าด้วยสมการถดถอย พบว่า รายจ่ายที่ไม่ใช่รายจ่ายเพื่ออุปโภคบริโภค มีอิทธิพลต่อการก่อหนี้มากที่สุด ซึ่งส่งผลกระทบต่อมูลค่าเงินออมของครัวเรือนด้วย และเมื่อพิจารณารายการรายจ่ายที่มีมูลค่าสูงสุดในรายจ่ายที่ไม่ใช่อุปโภคบริโภค พบว่า เงิน/สิ่งของที่ให้กับบุคคลอื่นนอกครัวเรือน เป็นรายจ่ายที่มีมูลค่าสูงที่สุด ซึ่งสะท้อนวัฒนธรรมของครัวเรือนไทยในการแบ่งปัน และใช้ทรัพยากรบางอย่างร่วมกัน รวมถึงเป็นการสร้างความสัมพันธ์เชิงวัฒนธรรมเพื่อประกันความเสี่ยงในสังคม และรายจ่ายด้านนี้มีบทบาทสำคัญในครัวเรือนที่จนและจนมาก (3) การศึกษาพิจารณาถึงการเข้าถึงข้อมูลข่าวสารที่ส่งผลต่อการก่อหนี้และการออมตามประเด็นที่อยู่ในการศึกษาของ Banerjee and Duflo (2011) เปรียบเทียบระหว่างครัวเรือนที่มีระดับรายได้แตกต่างกันทั้ง 5 กลุ่ม พบว่าครัวเรือนที่จนและจนมากมีปัญหาที่สอดคล้องกับข้อสรุปของ Banerjee and Duflo (2011) กล่าวคือ (1) ขาดแคลนข้อมูลที่สำคัญ (2) เข้าไม่ถึงกลไกการออมอัตโนมัติ (3) มีความเหลื่อมล้ำในการถือครองและใช้ประโยชน์จากทรัพย์สิน และ (4) มีการจัดการความเสี่ยงที่ไม่มีประสิทธิภาพ นั้นหมายความว่า สำหรับครัวเรือนที่จนและจนมากนั้น ภาครัฐอาจต้องมีบทบาทเข้าไปสนับสนุนการเข้าถึงข้อมูลข่าวสารให้ครัวเรือนในกลุ่มนี้มีการตัดสินใจที่ดีขึ้น

ส่วนที่สามเป็นการศึกษาความพอใจและความลำเอียงทางการเงิน โดยมีประชากรเป้าหมาย 3 กลุ่ม คือ กลุ่มครัวเรือนจนมาก กลุ่มครัวเรือนที่จน และกลุ่มครัวเรือนที่มีระดับรายได้มากกว่ารายได้ขั้นต่ำ เพื่อให้เกิดความเข้าใจที่ลึกซึ้งในกลุ่มครัวเรือนที่มีรายได้น้อยเป็นหลัก การศึกษาทำการสำรวจ 6,098 ครัวเรือนกระจายอยู่ในทุกภาคของประเทศไทย และเป็นการสำรวจทุกคนในระดับ “ครัวเรือน” ที่อาศัยอยู่ร่วมกันในบ้านหรือที่อยู่อาศัยเดียวกัน โดยอาจเป็นญาติหรือไม่ก็ได้ และยังทำการสำรวจรวมไปถึงทุกคนใน “ครอบครัว” ซึ่งหมายถึงกลุ่มบุคคลที่มีความสัมพันธ์กันทางสายเลือด หรือการรับเป็นบุตรบุญธรรมที่ +/- 1 ช่วงชั้น (Generation) นับจากหัวหน้าครัวเรือน โดยการนับความเป็นหัวหน้าครัวเรือนที่เป็นผู้ตัดสินใจหลักทางการเงิน การลงทุน และการสะสมสินทรัพย์ จะมาจากการตอบคำถามที่ว่า “ถ้าต้องการตัดสินใจว่าจะย้ายไปอยู่บ้านหลังใหม่หรือไม่ ใครเป็นคนตัดสินใจ” ซึ่งการศึกษาได้ทำการวิเคราะห์ใน 2 ระดับ คือ ระดับกลุ่ม ได้แก่ การวิเคราะห์ค่าเฉลี่ยของความพอใจและความลำเอียงของแต่ละครัวเรือน และค่าเฉลี่ยของแต่ละครอบครัว และการวิเคราะห์ในระดับปัจเจกบุคคล ได้แก่ การวิเคราะห์ความพอใจและความลำเอียงของหัวหน้าครัวเรือน ในฐานะผู้นำครัวเรือน และของผู้ที่มีงานทำในระบบในปัจจุบัน ในฐานะตัวแทนของผู้มีบทบาทสำคัญในครอบครัว

การศึกษา พบว่า (1) ความพอใจและความลำเอียงที่แตกต่างกัน มีผลกระทบน้อยมากต่อโครงสร้างการถือครองสินทรัพย์ หนี้สิน และการออมของครัวเรือนที่ยากจนมาก และผลการศึกษาของครัวเรือนจนและครัวเรือนที่มีรายได้น้อยมีความแตกต่างจากครัวเรือนที่ยากจนมากอย่างชัดเจน ทั้งนี้ น่าจะเป็นเพราะครัวเรือนที่ยากจนมากมีข้อจำกัดภายนอก เช่น รายได้ หรือรายจ่ายที่มีบทบาทสำคัญต่อความสามารถในการจัดการสินทรัพย์ หนี้สิน และการออมของครัวเรือนมากกว่าความพอใจและความลำเอียงของตัวเองของพวกเขาเอง (2) ความพอใจและความลำเอียงมีผลต่อโครงสร้างการถือครองสินทรัพย์ หนี้สิน และการออมของครัวเรือนจนและครัวเรือนที่มีรายได้น้อยใกล้เคียงกัน โดยมักจะมีผลในทิศทางเดียวกัน และมีหรือไม่มีผลเหมือน ๆ กันระหว่างครัวเรือนทั้งสองประเภท แต่จะมีระดับที่แตกต่างกัน โดยครัวเรือนที่มีรายได้น้อยมีความสามารถในการจัดการสินทรัพย์ หนี้สิน และการออมของครัวเรือนด้วยตัวเองของพวกเขาเองมากกว่าครัวเรือนจน ทั้งนี้ น่าจะเป็นเพราะข้อจำกัดภายนอกส่งผลต่อการตัดสินใจลดลง เมื่อรายได้ของครัวเรือนสูงขึ้น (3) การจัดการสินทรัพย์จะอยู่ในระดับครัวเรือน ทั้งนี้ น่าจะเป็นเพราะกายภาพของสินทรัพย์นั้น ๆ จะอยู่กับครัวเรือนเป็นหลัก ขณะที่การจัดการหนี้สิน (รวมถึงการออมในบางระดับ) จะอยู่ในระดับครอบครัว โดยมีสมาชิกที่มีงานทำเป็นผู้ตัดสินใจหลัก หรืออธิบายให้ง่ายขึ้นคือ ความต้องการรถกระบะจะมาจากครัวเรือน แต่การซื้อรถกระบะและซื้อได้ในราคาเท่าไรจะอยู่ในระดับครอบครัว ซึ่งหมายถึงคนที่มีงานทำเป็นคนตัดสินใจ ทั้งนี้ น่าจะเป็นเพราะการก่อหนี้เกี่ยวข้องกับค่าใช้จ่ายในอนาคต จึงต้องอยู่ที่ความสามารถในการชำระหนี้ของคนที่มีรายได้ ซึ่งส่วนใหญ่ มักจะเป็นลูกที่แยกตัวออกจากครัวเรือนไปทำงานนอกพื้นที่ (4) การตัดสินใจของครัวเรือน หัวหน้าครัวเรือนจะเป็นคนหลักในการตัดสินใจทางการเงิน ขณะที่การตัดสินใจของครอบครัว คนที่มีงานทำจะเป็นคนหลักใน

การตัดสินใจทางการเงิน เนื่องจากการศึกษาพบความสัมพันธ์อย่างชัดเจนระหว่างโครงสร้างการถือครองสินทรัพย์ หนี้สิน และการออมของครัวเรือนกับระดับความพอใจและความลำเอียงของหัวหน้าครัวเรือน (ที่เหมือนกับค่าเฉลี่ยของระดับความพอใจและความลำเอียงของสมาชิกทุกคนในครัวเรือน) และกับระดับความพอใจและความลำเอียงของสมาชิกที่มีงานทำ (ที่เหมือนกับระดับความพอใจและความลำเอียงของสมาชิกทุกคนในครอบครัว) นั่นเป็นไปได้ว่า การตัดสินใจทางการเงินในสังคมไทยเป็นแบบตัวแทน (Representative-Based) โดยมีหัวหน้าครอบครัวและคนที่มีงานทำเป็นตัวแทนในการตัดสินใจ นโยบายการจัดการการเงินของภาครัฐอาจพิจารณาในระดับครัวเรือนหรือครอบครัว และให้ความสำคัญกับหัวหน้าครอบครัวและคนที่มีงานทำเป็นหลัก (5) อคติจากความมั่นใจเกินไป (Overconfidence Bias) การกลัวการเป็นลำดับสุดท้าย (Last Place Aversion) บัญชีในใจ (Mental Accounting) ผลจากคนรอบข้าง (Peer Effect) พฤติกรรมรวมหมู่ (Herding Behavior) การใช้ปริชานวิเคราะห์ (Cognitive Reflection Test) ความพึงพอใจทางด้านเวลา (Time Preference) และความพึงพอใจทางด้านความเสี่ยง (Risk Preference) มีผลต่อการถือครองสินทรัพย์ไม่เป็นทางการ และ/หรือการก่อกำหนดที่หลากหลายและแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญ การศึกษาเรื่องความลำเอียงทางการเงินในอนาคตอาจจะต้องลงลึกในรายละเอียดของกลุ่มเป้าหมายแต่ละกลุ่มให้มากขึ้น เพราะความลำเอียงทางการเงินมีบทบาทสำคัญต่อระดับและรูปแบบการถือครองสินทรัพย์และก่อกำหนด

ส่วนที่สี่เป็นการศึกษาเชิงทดลองของแนวทางส่งเสริมการออมผ่านการทดลองแบบสุ่มและมีกลุ่มควบคุม (Randomised Control Trials: RCTs) ในพื้นที่ใน 5 หมู่บ้านที่ไม่ติดกัน เพื่อให้ไม่เกิดการกระจายรายละเอียดของการทดลองใน 3 ตำบลที่ติดกัน เพื่อให้มีลักษณะทางภูมิศาสตร์ รายได้ และวิถีชีวิตใกล้เคียงกัน โดยครัวเรือนที่เข้าร่วมการทดลองจะมีเป้าหมายการออมเหมือนกันคือเพื่อการศึกษาของบุตร และมูลค่าการออมเป้าหมายคือค่าเทอม ซึ่งเป็นรายจ่ายการศึกษาที่ต้องจ่าย และมูลค่าเงินออมอีกร้อยละ 10 ของรายได้ต่อเดือน (เพิ่มเติมจากรายจ่ายการศึกษาที่ต้องจ่าย) ซึ่งเป็นสัดส่วนเงินออมที่เป็นไปได้ ครัวเรือนตั้งต้นที่เข้าร่วมการทดลองมีจำนวน 120 ครัวเรือน มีลูก/หลานอยู่ในวัยเรียนไม่เกินมัธยมศึกษาปีที่ 3 และอยู่ในกลุ่มครัวเรือนที่มีรายได้น้อยที่มีรายได้มากกว่า 7,282 บาทถึง 15,000 บาทต่อเดือนต่อครัวเรือน และการทดลองมีการจ่ายค่าตอบแทนให้กับครัวเรือนในอัตราคงที่โดยไม่ขึ้นอยู่กับมูลค่าที่ออมได้

การศึกษาแบ่งกลุ่มทดลองออกเป็น 4 กลุ่ม ได้แก่ กลุ่มควบคุม (Control Group) จำนวน 1 กลุ่มและกลุ่มทดลอง (Treatment Group) จำนวน 3 กลุ่ม กลุ่มละ 40 คน โดยกลุ่มทดลองที่ 1 เรียกว่า “Safe Box” ผู้เข้าร่วมการทดลองที่เป็นตัวแทนของครัวเรือนจะได้รับกล่องเก็บเงินที่มีช่องหยอดเงินด้านบน แต่มีกุญแจที่ล็อคได้ โดยผู้ร่วมทดลองจะเก็บลูกกุญแจไว้ที่ตัวเอง กล่องเก็บเงินจึงทำหน้าที่เหมือนกระปุกออมสินที่เป็นอุปกรณ์เก็บเงิน (Storage) เท่านั้น กลุ่มทดลองที่ 2 เรียกว่า “Lock Box” ผู้ร่วมทดลองจะได้รับกล่องที่มีกุญแจล็อคและสมุดฝากเช่นเดียวกับกลุ่ม Safe Box แต่จะไม่ได้รับลูกกุญแจ โดยลูกกุญแจถูกเก็บไว้ที่

เจ้าหน้าที่โครงการ กล่องเก็บเงินที่เปิดได้ยากจึงทำหน้าที่เหมือนการออมในรูปแบบทองคำที่มีต้นทุนธุรกรรม (Transaction Cost) ในการเปลี่ยนไปมาระหว่างเงินใช้จ่ายและเงินออม กลุ่มทดลองที่ 3 เรียกว่า “Social Box” ผู้ร่วมทดลองจะได้รับกล่องที่มีกุญแจล็อก แต่ไม่มีลูกกุญแจ และสมุดฝากเช่นเดียวกับกลุ่ม Lock Box แต่ทุกครั้งที่หยอดเงินลงกล่องจะถูกขอให้ส่ง SMS หรือโทรแจ้งยอดเงินมาที่เจ้าหน้าที่โครงการ (Program Officer) โดยในรอบสัปดาห์ ผู้เข้าร่วมการทดลองทุกกลุ่มจะได้รับ SMS เตือนให้มีการออม และแจ้งยอดรวมของตนเอง (ที่มีการแจ้งไว้) แต่กลุ่มที่ 3 จะได้รับการแจ้งว่ามีคนหยอดเงินลงกล่องจำนวนกี่คนจาก 40 คน กล่องเก็บเงินของกลุ่มที่ 3 จึงทำหน้าที่เหมือนแชร์ที่มีความร่วมมือทางสังคม (Social Commitment) เข้ามามีบทบาทต่อความสม่ำเสมอในการออม ขณะที่กลุ่มควบคุมจะถูกเก็บข้อมูลโดยไม่ได้รับการกระตุ้นใดๆ

การศึกษา พบว่า (1) กลไก “Safe Box” คือการสร้าง Storage เนื่องจากทำให้คนอยู่ห่างจากเงินสดมากขึ้น การต่อต้าน Temptations ในการใช้จ่ายจะง่ายขึ้น และช่วยสนับสนุนการทำบัญชีในใจ (Mental Accounting) ให้ทำงานดีขึ้น ขณะที่กลไก “Lock Box” ที่เพิ่มต้นทุนธุรกรรม (Transaction Cost) จะช่วยเหนี่ยวรั้ง (Delay) การตัดสินใจและสร้างภาระในการเอาเงินออมออกมาใช้มากขึ้น จึงเท่ากับว่าเป็นการช่วยให้คนพยายามจะเอาชนะอุปสรรคภายในตนเอง (Self-Control) ง่ายขึ้น และกลไก “Social Box” ที่นำเอาแรงกดดันทางสังคม (Social Pressure) มาประยุกต์ใช้ เพื่อสร้างการรับรู้ของบรรทัดฐานทางสังคม (Norm) ของการออมให้เกิดขึ้น โดยทั้ง 3 กลไกนำมาสู่พฤติกรรมออมที่เพิ่มขึ้นกว่ากลุ่มควบคุม ทั้งมูลค่าการออมและความสม่ำเสมอของการออม (2) ในระยะสั้น กลไก Lock Box ที่เพิ่มต้นทุนธุรกรรมเพิ่มมูลค่าการออมเฉลี่ยสูงที่สุดในกลุ่มคนที่สามารถออมได้บรรลุเป้าหมาย เนื่องจากได้แรงส่งเสริมมาจากการมีวินัยในตัวเอง ขณะที่กลไก Social Box ทำให้คนจำนวนมากสามารถออมได้บรรลุเป้าหมายที่ตั้งไว้ แต่มูลค่าการออมจะไม่สูงไปกว่าค่าเฉลี่ยของสังคมมากนัก (3) ในระยะยาว เมื่อจบการทดลองและไม่มีการให้ผลตอบแทนในการทดลองแล้ว กลไก Social Box ที่ใช้แรงกดดันทางสังคมมีความยั่งยืนที่สุด รองลงมาคือกลไก Lock Box (4) ภายหลังสถานการณ์การระบาดของเชื้อไวรัสโคโรนา 2019 ซึ่งถือเป็นการทดสอบความทนทาน (Robustness Checks) ของกลไกการออมแต่ละประเภท พบว่า กลไก Lock Box ที่เพิ่มต้นทุนธุรกรรม เป็นกลไกเดียวที่ยังสามารถมั่นคงอยู่ได้ในเดือนที่ 1 ภายหลังภาครัฐผ่อนคลายมาตรการ “อยู่บ้าน หยุดเชื้อ เพื่อชาติ” เนื่องจากการสร้างวินัยในตัวเองเป็นหลัก ขณะที่กลไก Social Box ที่เคยมีประสิทธิภาพสูงมากในสถานการณ์ปกติ แต่เมื่อครัวเรือนอื่น ๆ ออมลดลง ก็ส่งผลให้แต่ละครัวเรือนออมลดลง และล้มสลายในที่สุด (Compete to the Bottom)

บรรณานุกรม

- Agarwal, S., & Mazumder, B. (2013). Cognitive abilities and household financial decision making. *American Economic Journal: Applied Economics*, 5(1), 193-207.
- Akbas, M., Ariely, D., Robalino, D., & Weber, M. (2016). *How to help poor informal workers to save a bit: Evidence from a field experiment in Kenya*. Retrieved from
- Banerjee, A. V., & Duflo, E. (2011). Poor economics: A radical rethinking of the way to fight global poverty.
- Bernheim, B. D., Garrett, D. M., & Maki, D. M. (1997). *Education and Saving: The Long-Term Effects of High School Financial Curriculum Mandates*. Retrieved from
- Duflo, E., Gale, W., Liebman, J., Orszag, P., & Saez, E. (2006). Saving incentives for low-and middle-income families: Evidence from a field experiment with H&R Block. *The quarterly journal of economics*, 121(4), 1311-1346.
- Frederick, S. (2005). Cognitive reflection and decision making. *Journal of Economic perspectives*, 19(4), 25-42.
- Glazebrook, K., Larkin, C., & Costa, E. (2017). Improving engagement with pension decisions: The results from three randomised controlled trials.
- Gneezy, U., Kapteyn, A., & Potters, J. (2003). Evaluation periods and asset prices in a market experiment. *The Journal of Finance*, 58(2), 821-837.
- Hershfield, H. E., Goldstein, D. G., Sharpe, W. F., Fox, J., Yeykelis, L., Carstensen, L. L., & Bailenson, J. N. (2011). Increasing saving behavior through age-progressed renderings of the future self. *Journal of Marketing Research*, 48(SPL), S23-S37.
- Huber, J., Kirchler, M., & Sutter, M. (2008). Is more information always better?: Experimental financial markets with cumulative information. *Journal of Economic Behavior Organization*, 65(1), 86-104.
- Kahneman, D. (2003). Maps of bounded rationality: Psychology for behavioral economics. *American psychologist*, 93(5), 1449-1475.
- Karlan, D. S., & Zinman, J. (2012). Borrow less tomorrow: Behavioral approaches to debt reduction.
- Kast, F., Meier, S., & Pomeranz, D. (2012). *Under-savers anonymous: Evidence on self-help groups and peer pressure as a savings commitment device*. Retrieved from

- Kirchler, E., Maciejovsky, B., & Weber, M. (2005). Framing effects, selective information, and market behavior: An experimental analysis. *The Journal of Behavioral Finance*, 6(2), 90-100.
- Laibson, D. (1997). Golden eggs and hyperbolic discounting. *The quarterly journal of economics*, 112(2), 443-478.
- O'Donoghue, T., & Rabin, M. (1999). Doing it now or later. *American Economic Review*, 89(1), 103-124.
- PWC (Producer). (2016). Beyond automated advice, How FinTech is shaping asset & wealth management. Retrieved from <https://www.pwc.com/gx/en/financial-services/pdf/fin-tech-asset-and-wealth-management.pdf>
- Raiffa, H. (1982). *The art and science of negotiation*: Harvard University Press.
- Reserve Bank of India. (2017). Indian Household Finance. Report of the Household Finance Committee.
- Rudy, T. (2017). Best Robo Advisor. Retrieved from <https://www.benzinga.com/investing/best-robo-advisors/>
- Samuelson, W., & Zeckhauser, R. (1988). Status quo bias in decision making. *Journal of risk and uncertainty*, 1(1), 7-59.
- Shafir, E., Diamond, P., & Tversky, A. (1997). Money illusion. *The quarterly journal of economics*, 112(2), 341-374.
- Simon, H. A. (1955). A behavioral model of rational choice. *The quarterly journal of economics*, 69(1), 99-118.
- Sinayev, A., & Peters, E. (2015). Cognitive reflection vs. calculation in decision making. *Frontiers in Psychology*, 6, 532.
- Thaler, R. H., & Benartzi, S. (2004). Save more tomorrow™: Using behavioral economics to increase employee saving. *Journal of political Economy*, 112(S1), S164-S187.
- Thaler, R. H., & Shefrin, H. M. (1981). An economic theory of self-control. *Journal of political Economy*, 89(2), 392-406.
- The Bank of New York Mellon Corporation (Producer). (2015). Big Data and Investment Management. The Application of Data to Product Development and Client Satisfaction. Retrieved from https://www.bnymellon.com/_global-assets/pdf/our-thinking/business-insights/big-data-and-investment-mangement.pdf

Tversky, A., & Kahneman, D. (1974). Judgment under uncertainty: Heuristics and biases. *science*, 185(4157), 1124-1131.

Tversky, A., & Kahneman, D. (1992). Advances in prospect theory: Cumulative representation of uncertainty. *Journal of risk and uncertainty*, 5(4), 297-323.

Wijland, R., Hansen, P., & Gardezi, F. (2016). Mobile nudging: Youth engagement with banking apps. *Journal of Financial Services Marketing*, 21(1), 51-63.

ณภัทร จาตุศรีพิทักษ์ (2016). เศรษฐศาสตร์ในยุค Big Data. Retrieved from <https://thaipublica.org/2016/05/settakid-21/>

ณัฐจรี สุวรรณภักดิ์ (2015). สังคมวิทยาชีวิตประจำวัน: “รอยต่อ-รอยตัด” แนวทัศน์ทางสังคมวิทยาในงานศึกษาสังคมไทยร่วมสมัย. *วารสารสังคมวิทยามานุษยวิทยา*, 34 (2).

ทรงชัย ทองปาน (2014). การเข้ามาของยางพาราและการตัดสินใจกลับบ้าน กรณีศึกษาครัวเรือนชาวนาในลุ่มน้ำห้วยคอง. *วารสารสังคมวิทยามานุษยวิทยา*, 33(2).

นภาพร อติวานิชยพงศ์ (2014). คนชนบทอีสานกับการทามาหากิน: ความเปลี่ยนแปลงตามยุคสมัย. *วารสารสังคมวิทยามานุษยวิทยา*

ประภาส ปิ่นตบแต่ง (2012). การเปลี่ยนแปลงสังคมการเมืองในชนบท: กรณีศึกษาบ้านคลองโยง จ. นครปฐม.

ปรีชา คุวินทร์พันธุ์ (2012). แนวคิดทางมานุษยวิทยาเกี่ยวกับลักษณะบางประการของสังคมและวัฒนธรรมไทย: มุมมองของนักมานุษยวิทยาคนหนึ่ง. *วารสารสังคมศาสตร์ คณะรัฐศาสตร์ จุฬาฯ*, 42 (2).

มิ่งสรรพ ขาวสอาด และ อภิวัฒน์ รัตนวราหะ (2014). ฉากทัศน์ชีวิตคนไทย พุทธศักราช 2576.

มูนี่เราะ เจะเต (2014). การปรับตัวในการดำรงชีพอย่างยั่งยืนของชุมชนในพื้นที่อุทยานแห่งชาติบูโด-สุไหงปาตี กรณีศึกษาชุมชนในตำบลปาตุกาสาเมา อาเภอบาเจาะ จังหวัดนราธิวาส.

ศูนย์ศึกษาปัญหาการพนัน (2016). รายงานประจำปี 2559.

อภิชาติ สถิตนิรามัย, ยุกติ มุกตาวิจิตร และนิติ ภาวครพันธุ์ (2013). ทบทวนภูมิทัศน์การเมืองไทย. [Re-examining the political landscape of Thailand].

ภาคผนวก

แบบสอบถาม

แบบสำรวจพฤติกรรมทางการเงินของครัวเรือน

สำนักงานทุนสนับสนุนการวิจัย และคณะเศรษฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ทำการศึกษาพฤติกรรมทางการเงินของครัวเรือนในสังคมไทย ทั้งครัวเรือนในระบบและครัวเรือนนอกระบบที่มีผลต่อการจัดการการเงินและการบริหารงบดุลครัวเรือน ดังนั้นจึงขอความร่วมมือจากคุณในการตอบแบบสอบถามตามความเป็นจริง โดยคำตอบของคุณจะถูกปกปิดเป็นความลับสูงสุดตามหลักจรรยาบรรณสากล และการนำเสนอผลการสำรวจจะเป็นภาพรวม ไม่มีการแยกวิเคราะห์เป็นรายบุคคล ขอขอบคุณในความร่วมมือมา ณ ที่นี้

แบบสอบถามประกอบด้วย 4 ส่วน ดังนี้

ส่วนที่ 1 ข้อมูลทั่วไปของผู้ตอบแบบสอบถาม

ส่วนที่ 2 ข้อมูลพื้นฐานของครัวเรือน

ส่วนที่ 3 พฤติกรรมทางการเงิน

ส่วนที่ 4 แบบสำรวจพฤติกรรมและความพึงพอใจ

โปรดทำเครื่องหมาย ใน ☐ ที่ตรงกับข้อมูลของท่าน

ส่วนที่ 1 ข้อมูลทั่วไปของผู้ตอบแบบสอบถาม

ส่วนนี้พนักงานสอบถามเป็นผู้กรอก

ลำดับที่ครัวเรือนตัวอย่าง

ลำดับที่กลุ่มตัวอย่าง

ภาค

จังหวัด

อำเภอ/เขต.....

ตำบล/แขวง

1. เพศ ☐ 1. ชาย ☐ 2. หญิง ☐ 3. เพศทางเลือก

2. อายุ ปี

3. สถานภาพสมรส ☐ 1. โสด ☐ 2. สมรส ☐ 3. หย่าร้าง

4. คุณมีบุตรทั้งหมด คน

คุณมีบุตรอายุต่ำกว่า 15 ปีทั้งหมด คน

คุณมีบุตรกำลังศึกษาอยู่ทั้งหมด คน

คุณมีบุตรที่ทำงานแล้ว คน

5. ในปัจจุบันท่านกำลังศึกษาอยู่หรือไม่

☐ 1. ศึกษาในสถานศึกษารัฐบาล

☐ 2. ศึกษาในสถานศึกษาเอกชน

☐ 3. ไม่ได้ศึกษาแล้ว (ข้ามไปที่ข้อ 7)

6. หากท่านกำลังศึกษาอยู่ ท่านกำลังศึกษาในระดับใด

☐ 1. ประถมศึกษาหรือต่ำกว่า

☐ 2. มัธยมศึกษาตอนต้น

☐ 3. มัธยมศึกษาตอนปลาย/ปวช

☐ 4. อนุปริญญา/ปวส.

☐ 5.ปริญญาตรี

☐ 6.ปริญญาโท

☐ 8.ปริญญาเอก

7. ระดับการศึกษาสูงสุดของท่าน ณ ปัจจุบัน

☐ 1. ไม่ได้เรียน	☐ 2. ประถมศึกษาหรือต่ำกว่า	☐ 3. มัธยมศึกษาตอนต้น
☐ 4. มัธยมศึกษาตอนปลาย/ปวช.	☐ 5. อนุปริญญา/ปวส.	☐ 6. ปริญญาตรี
☐ 7. ปริญญาโท	☐ 8. ปริญญาเอก	

8. อาชีพ

☐ 1. ไม่ทำงาน	☐ 2.ว่างงาน/กำลังหางาน/ระหว่างรองาน
☐ 3. นักเรียน/นักศึกษา	☐ 4. ข้าราชการ/รัฐวิสาหกิจ/ลูกจ้างส่วนราชการหรือรัฐวิสาหกิจ
☐ 5. พนักงานบริษัทเอกชน	☐ 6. พนักงานโรงงานอุตสาหกรรม
☐ 7. ธุรกิจส่วนตัว	☐ 8. เกษตรกรรม/ปศุสัตว์/ประมง
☐ 9. รับจ้างทั่วไป	☐ 10. วิชาชีพเฉพาะ

9. ที่พักอาศัยในปัจจุบันของท่านอยู่ในอำเภอเดียวกับที่ท่านอาศัยเมื่อครั้งยังเป็นเด็ก (อายุต่ำกว่า 12 ปี)

- ☐ 1. ใช่ ☐ 2. ไม่ใช่

ภูมิลำเนาของท่านเมื่อช่วงอายุ 12 ปี ท่านอาศัยอยู่ที่ อำเภอ จังหวัด

ภูมิลำเนาของท่านช่วงวัยทำงาน ท่านอาศัยอยู่ที่ อำเภอ จังหวัด

ภูมิลำเนาของท่านปัจจุบัน ท่านอาศัยอยู่ที่ อำเภอ จังหวัด

ที่พักอาศัยของท่านในปัจจุบัน ท่านได้เข้ามาอาศัยอยู่ในที่พักของท่านมานานเป็นเวลาทั้งสิ้น
..... ปี เดือน

ส่วนที่ 2 ข้อมูลพื้นฐานของครัวเรือน

1. จำนวนสมาชิกในครัวเรือนมีทั้งสิ้น (รวมตัวท่าน) คน

ในที่มีสมาชิกที่ประกอบอาชีพมีรายได้ทั้งสิ้น คน

ประกอบด้วย เพศชาย คน และเพศหญิง คน

โดยมีผู้อยู่อาศัยที่เป็น เด็กอายุต่ำกว่า 12 ปี คน และ ผู้สูงอายุที่อายุมากกว่า 70 ปี คน

2. ความสัมพันธ์กับหัวหน้าครัวเรือน

☐ 1. หัวหน้าครัวเรือน	☐ 2. ภรรยาหรือสามี	☐ 3. บุตรที่ยังไม่ได้สมรส	☐ 4. บุตรที่สมรสแล้ว
☐ 5. บุตรเขย บุตรสะใภ้	☐ 6. บุตรของบุตร	☐ 7. พ่อ แม่ พ่อตา แม่ยาย	☐ 8.ญาติอื่น ๆ

ส่วนที่ 3 พฤติกรรมทางการเงิน

ส่วนที่ 3.1 ลักษณะสินทรัพย์

1. มูลค่าบ้าน ที่ดิน สิ่งปลูกสร้าง ที่ท่านเป็นเจ้าของ

1.1 ไร่เป็นที่อยู่อาศัย/ บ้านพักชั่วคราว/ บ้านพักตากอากาศ

- ไร่เป็นที่อยู่อาศัย บาท

- ไร่เป็นบ้านพักชั่วคราว/ บ้านพักตากอากาศ บาท

1.2 ไร่ประกอบธุรกิจของครัวเรือน

- สำหรับทำเกษตรกรรม บาท

- ธุรกิจนอกเกษตรกรรม บาท

2. ท่านมีและเป็นเจ้าของยานพาหนะต่าง ๆ ดังต่อไปนี้หรือไม่

รายการ	ทั้งสิ้น		อยู่ระหว่างการผ่อนชำระ	
	จำนวน (คัน/ลำ)	ประเมินมูลค่าปัจจุบัน (บาท)	จำนวน (คัน/ลำ)	จำนวนเงินผ่อน ชำระ/เดือน (บาท)
2.1 รถจักรยานยนต์				
2.2 รถจักรยาน				
2.3 รถยนต์ส่วนบุคคล				
2.4 รถบรรทุกเล็ก/รถปิคอัพ/รถตู้				
2.5 รถอีแต่น และรถอื่น ๆ ประเภทเดียวกัน				
2.6 รถไถเดินตาม				
2.7 รถแทรกเตอร์ 4 ล้อ				
2.8 รถ 6 ล้อขึ้นไป				
2.9 เรือไม่มีเครื่องยนต์				
2.10 เรือมีเครื่องยนต์นอกเรือ (เช่น เรือหางยาว)				
2.11 เรือมีเครื่องยนต์ในเรือ				
2.12 อื่น ๆ (ระบุ)				

ส่วนที่ 3.2 รายได้

3. ภายใน 12 เดือนที่ผ่านมา รายได้ของท่านมาจากช่องทางใดบ้าง

รายชั่วโมง	= 1	รายวัน	= 2	รายสัปดาห์	= 3
รายครึ่งเดือน/ทุกๆ สองสัปดาห์	= 4	รายเดือน	= 5	แล้วแต่โอกาส/แล้วแต่ฤดูกาล	= 6
อื่นๆ(ระบุ)	= 7				

แหล่งที่มาของรายได้	แหล่งรายได้ งานประจำ = 1 งานเสริม = 2	ประเภท รายได้ (ดูรหัส 1-7 ด้านบน)	วิธีการรับเงิน เงินสด = 1 เช็ค = 2 โอนเข้าธนาคาร = 3 อื่นๆ (ระบุ).....	รายได้เฉลี่ย (บาท) (ตอบเฉพาะข้อที่ เป็นแหล่งรายได้ ของท่าน)
3.1 เงินเดือน/ค่าจ้างจากรัฐบาล/ รัฐวิสาหกิจ				
3.2 เงินเดือน/ค่าจ้างจาก บริษัทเอกชน				
3.3 เงินเดือน/ค่าจ้างจากผู้จ้างอิสระ				
3.4 เงินเดือน/ค่าจ้างจากการเกษตร (ลูกจ้างภาคเกษตร)				
3.5 การประกอบธุรกิจในระบบ (ต้อง เสียภาษี)				
3.6 การประกอบธุรกิจนอกระบบ (ไม่ ต้องเสียภาษี)				
3.7 การประกอบการเกษตร (รวม บริการทางการเกษตร)				
3.8 การรับงานมาทำเอง รับ ค่าตอบแทนเป็นรายชิ้น				
3.9 เงินบำเหน็จ บำนาญ เบี้ยหวัด เงินสงเคราะห์ต่างๆ				
3.10 เงินชดเชยและ/หรือเงินทดแทน จากการออกจากงาน				
3.11 เงินสงเคราะห์ผู้สูงอายุ/ผู้พิการ รวมทั้งความช่วยเหลืออื่นๆ จากรัฐ และองค์กรต่างๆ				
3.12 การให้เช่าห้อง/เช่าที่ดิน และ สินทรัพย์อื่นๆ (กรณีไม่ได้ทำเป็น ธุรกิจ)				
3.13 รายได้ให้เช่าสัตว์/ให้บริการสัตว์				
3.14 ค่าลิขสิทธิ์และสิทธิบัตรต่างๆ				

3.15 ดอกเบี้ยจากเงินฝาก พันธบัตร เงินปันผลจากหุ้นและการลงทุนอื่นๆ				
3.16 ดอกเบี้ยจากการให้ (คนอื่น) กู้ยืมเงิน/จากแชร์				
3.17 เงินได้รับจากการประกันภัย (เงินปันผล/เงินคืนระหว่างสัญญา)				
3.18 เงินช่วยเหลือที่ได้รับจากสมาชิก ในครัวเรือน				
3.19 สมาชิกคนอื่นในครัวเรือน รับผิดชอบค่าใช้จ่ายของท่าน				
3.20 มรดก พินัยกรรม ของขวัญ เงิน ใส่ซอง (ไม่รวมทรัพย์สิน)				
3.21 รายได้จากแหล่งอื่นๆ (ระบุ)				

ส่วนที่ 3.3 รายจ่าย

4. ภายใน 12 เดือนที่ผ่านมา ท่านมีรายจ่ายใดบ้าง

วัตถุประสงค์ของการใช้จ่าย	รายจ่ายโดยเฉลี่ย (บาท/เดือน)
4.1 บริโภค (อาหาร เครื่องดื่ม)	
4.2 อุปโภค (เสื้อผ้า เครื่องนุ่งห่ม ของใช้ภายในบ้าน)	
4.3 ค่าเดินทาง (รถ/เรือ/รถไฟ/ค่าน้ำมัน)	
4.4 การศึกษาของตนเอง	
4.5 การศึกษาของบุตรหลาน	
4.6 สุขภาพ	
4.7 สันทนาการ (ท่องเที่ยว บันทึง)	
4.8 จ่ายบิล (น้ำ/ไฟ/โทรศัพท์/ค่าเช่า)	
4.9 ให้เงินผู้อื่น	
4.10 ทำบุญ/งานแต่ง/งานศพ	
4.11 ลงทุนในธุรกิจที่ไม่ใช่การเกษตร	
4.12 ลงทุนในการเกษตร	

ส่วนที่ 3.4 เงินออม (ตอบเฉพาะคนที่มีการออมเงิน)

5. ท่านออมโดยเฉลี่ยเดือนละ บาท/เดือน

6. ท่านมีเงินออมมาจากช่องทางใดบ้าง

ช่องทาง	มูลค่าเงินออมทั้งหมด (บาท โดยประมาณ)
6.1 เก็บเงินไว้ที่บ้าน	
6.2 ฝากไว้ที่ธนาคาร/สหกรณ์/SFI	
6.3 กองทุน/หุ้น	
6.4 อสังหาริมทรัพย์/ทอง	
6.5 ซื้อประกันชีวิต/ประกันสะสมทรัพย์	
6.6 ซื้อปศุสัตว์	
6.7 อื่นๆ เช่น เล่นแชร์ (ระบุ))	

7. สาเหตุที่ท่านออมเงิน สำคัญที่สุด 3 อันดับแรก

เหตุผล	ความสำคัญ
7.1 เพื่อใช้จ่ายยามชรา	
7.2 เพื่อใช้จ่ายค่ารักษาพยาบาล	
7.3 เพื่อใช้จ่ายยามฉุกเฉิน (ที่ไม่ใช่การเจ็บป่วย)	
7.4 เพื่อการศึกษาของตนเอง	
7.5 เตรียมการแต่งงานของตนเอง	
7.6 เพื่อซื้อ/ปลูกสร้าง/ปรับปรุง ที่ดิน/ที่อยู่อาศัย	
7.7 เพื่อซื้อยานพาหนะ (เช่น รถยนต์ จักรยานยนต์)	
7.8 เพื่อซื้อของมีมูลค่าสูง (เช่น เครื่องประดับ)	
7.9 เพื่อการประกอบอาชีพ (ลงทุน ขยายกิจการ เป็นเงินทุนหมุนเวียน ซื้อทรัพย์สินเพื่อปล่อยเช่า ซื้อปศุสัตว์ ฯลฯ)	

เหตุผล	ความสำคัญ
7.10 เพื่อใช้เป็นหลักประกันในการกู้ยืมเงิน	
7.11 เพื่อเป็นค่าใช้จ่ายสำหรับลูกหลาน	
7.12 เพื่อเป็นมรดกให้ลูกหลาน	
7.13 ไม่มีเหตุผลใดเป็นพิเศษ แต่รู้สึกอุ่นใจที่ได้ออม	
7.14 อื่นๆ (ระบุ _____)	

8. หากข้อ 7 ตอบมากกว่า 1 ข้อ ท่านมีการแยกเงินออมหรือไม่

- ☐ 1. ไม่ได้แยกเงินออม ☐ 2. แยกเงินสำหรับออมออกจากเงินสำหรับใช้จ่าย
☐ 3. แยกเงินออมออกจากเงินสำหรับใช้จ่าย และแยกตามวัตถุประสงค์การออม

ส่วนที่ 3.5 หนี้สิน

9. ท่านมีการกู้ยืมเงินหรือไม่

- ☐ 1. กู้ ☐ 2. ไม่กู้ (ข้ามไปส่วนที่ 3.6)

10. ท่านกู้ยืมเงินจากช่องทางใดบ้าง

ช่องทาง	จำนวนเงินในการกู้ (บาท)	อัตราดอกเบี้ยในการกู้	
		ร้อยละ	อัตราดอกเบี้ยต่อ 1 = วัน 2 = เดือน 3 = ปี
10.1 กู้ยืมจากธนาคารพาณิชย์			
10.2 กู้ยืมจากสถาบันการเงินเฉพาะกิจ เช่น ธนาคาร ออมสิน ธกส. ฯลฯ			
10.3 กู้ยืมจากสหกรณ์ออมทรัพย์ หรือสหกรณ์อื่นๆ			
10.4 กู้ยืมจากกองทุนหมู่บ้าน			
10.5 กู้ยืมจากกลุ่มออมทรัพย์			
10.6 ไม่ชำระหนี้บัตรเครดิตเต็มจำนวน			
10.7 กู้ยืมจากผู้ประกอบการธุรกิจสินเชื่อส่วนบุคคลฯ เช่น อีออน อีซีบาย			
10.8 กู้ยืมจากนายทุนผู้ปล่อยกู้นอกระบบ			
10.9 กู้ยืมจากนายจ้าง (รวมถึง เบิกค่าจ้างล่วงหน้า)			

ช่องทาง	จำนวนเงินในการกู้ (บาท)	อัตราดอกเบี้ยในการกู้	
		ร้อยละ	อัตราดอกเบี้ยต่อ 1 = วัน 2 = เดือน 3 = ปี
10.10 จำนำสิ่งของหรือทอง			
10.11 กู้ยืมจากครอบครัว/ เพื่อนแบบให้เปล่า			
10.12 กู้ยืมจากครอบครัว/ เพื่อนแล้วจ่ายเงินคืนทีหลัง			
10.13 อื่นๆ (ระบุ)			

11. ท่านมีจำนวนหนี้จากการกู้ยืมและใช้บริการสินเชื่อทั้งสิ้น บาท

12. สาเหตุที่ท่านกู้ยืมเงิน สำคัญที่สุด 3 อันดับแรก

เหตุผล	ความสำคัญ
12.1 จ่ายค่ารักษาพยาบาลตนเอง	
12.2 ดูแลครอบครัว / ญาติ ที่ป่วย	
12.3 จ่ายค่าครองชีพ ค่าอุปโภคบริโภคทั่วไป	
12.4 เลี้ยงดูบุตรหลาน	
12.5 จัดงานศพ	
12.6 จัดงานแต่งงาน	
12.7 จ่ายค่าการศึกษาของตนเอง	
12.8 ซื้อยานพาหนะ	
12.9 ซื้อโทรศัพท์มือถือ	
12.10 ซื้อเครื่องประดับ หรือของมีค่า	
12.11 ซื้อเครื่องใช้ภายในบ้าน เฟอร์นิเจอร์	
12.12 ซื้อ/ปลูกสร้าง/ปรับปรุง ที่ดิน/ที่อยู่อาศัย	
12.13 นำไปประกอบอาชีพ (ลงทุน ขยายกิจการ เป็นเงินทุนหมุนเวียน)	

เหตุผล	ความสำคัญ
12.14 เล่นพนัน / ใช้หนี้การพนัน	
12.15 อื่นๆ (ระบุ	

13. แหล่งรายได้ใดบ้างที่ท่านสามารถนำมาชำระคืนเงินกู้ สำคัญที่สุด 3 อันดับแรก

ช่องทาง	ความสำคัญ
13.1 หักจากรายได้ของตนเอง	
13.2 เงินออมของตัวเอง	
13.3 หารายได้เพิ่มเติม	
13.4 ลดค่าใช้จ่ายลง	
13.5 ขายทรัพย์สินเพื่อใช้หนี้	
13.6 จำนำสิ่งของหรือทอง	
13.7 ใช้บัตรเครดิต / บัตรเงินสด	
13.8 กู้ยืมจากครอบครัว / เพื่อน	
13.9 กู้ยืมจากนายจ้าง หรือขอเบิกค่าจ้างล่วงหน้า	
13.10 กู้ยืมจากคนรู้จักคนอื่น	
13.11 กู้ยืมเงินจากสถาบันการเงิน	
13.12 ไม่สามารถจ่ายคืนได้	
13.13 ไม่ได้วางแผน	
13.14 อื่นๆ (ระบุ	

ส่วนที่ 3.6 พฤติกรรมทางการเงินอื่น ๆ

14. ท่านได้รับความคุ้มครองด้านใดบ้าง (ตอบได้มากกว่า 1 ข้อ)

- ☐ 1. ประกันชีวิต ☐ 2. ประกันอุบัติเหตุ ☐ 3. กองทุนฌาปนกิจสงเคราะห์ / สมาคมฌาปนกิจสงเคราะห์
☐ 4. กองทุนสวัสดิการผู้ประกันตน (ประกันสังคม มาตรา 40)

- ☐ 5. กองทุนของรัฐบาลอื่นๆ เช่น กองทุนบำเหน็จบำนาญข้าราชการ กองทุนประกันสังคม กองทุนเงินทดแทน ฯลฯ
- ☐ 6. ได้รับความคุ้มครองแต่ไม่ทราบสวัสดิการ ☐ 7. ไม่ได้รับความคุ้มครองใดๆ
- ☐ 8. อื่น ๆ ระบุ

15. ในปัจจุบัน ภายในระยะเวลา 1 เดือน ท่านเล่นการพนันประเภทใดบ้าง

ประเภท	ไม่เล่น	เล่น (ครั้ง/เดือน)	ค่าใช้จ่ายในการเล่นโดยเฉลี่ย (บาท/ครั้ง)
15.1 สลากกินแบ่งของรัฐบาล			
15.2 หวยใต้ดิน			
15.3 พนันฟุตบอล			
15.4 ไพ่			
15.5 ไฮโล			
15.6 น้ำเต้าปูปลา			
15.7 ไกชน			
15.8 ปลาปัก			
15.9 มวย / มวยตู้			
15.10 หวยหุ้น			
15.11 ม้าแข่ง			
15.12 ปั่นแปะ			
15.13 สนุกเกอร์			
15.14 บิงโก			
15.15 อื่นๆ (ระบุ)			

16. ท่านเริ่มเล่นการพนันด้วยเหตุผลใด สำคัญที่สุด 3 อันดับแรก

เหตุผล	ความสำคัญ
16.1 ต้องการได้เงินจากการพนัน	
16.2 เล่นตามคนในครัวเรือน	
16.3 เล่นตามเพื่อน หรือ คนรู้จัก	
16.4 หาความตื่นเต้นและสนุก	
16.5 รู้จักคนที่เล่นพนันแล้วรวย	
16.6 มีเรื่องพูดคุยและเข้าสังคม	
16.7 อื่นๆ (ระบุ	

17. ปัจจุบัน ท่านยังเล่นการพนันอยู่เพราะเหตุใด สำคัญที่สุด 3 อันดับแรก

เหตุผล	ความสำคัญ
17.1 ต้องการได้เงินจากการพนัน	
17.2 ต้องการได้เงินที่เสียไปคืนมา	
17.3 มีคนในครัวเรือนเล่นด้วย	
17.4 เพื่อน หรือ คนรู้จักเล่นด้วย	
17.5 หาความตื่นเต้นและสนุก	
17.6 รู้จักคนที่เล่นพนันแล้วรวย	
17.7 มีเรื่องพูดคุยและเข้าสังคม	
17.8 อื่นๆ (ระบุ	

ส่วนที่ 4 แบบสำรวจพฤติกรรมและความพึงพอใจ

1. โปรดวงกลมคำตอบที่ถูกต้องและเติมเลขในช่องว่าง

คุณคิดว่าเงินรางวัลสลากกินแบ่งรัฐบาลรางวัลที่ 2 มีมูลค่าเท่าไร	500,000	300,000	200,000	100,000
คุณคิดว่ารางวัลเลขท้าย 4 ตัวของสลากออมสินพิเศษ 3 ปี มีมูลค่าเท่าไร	150	300	450	600
คุณคิดว่าผลิตภัณฑ์มวลรวมของประเทศ (GDP) ของประเทศไทยในปี 2560 ขยายตัวกี่เปอร์เซ็นต์	3.4%	4.2%	2.9%	3.9%
คุณคิดว่าเมื่อแบ่งประชากรไทยออกเป็น 5 กลุ่มตามรายได้ คุณคิดว่าในปี 2560 กลุ่มคนที่จนที่สุดมีรายได้ประจำเฉลี่ยต่อคนต่อเดือน (ไม่รวมสินทรัพย์อื่น) เท่าไร	2,968	2,419	2,271	1,953
คุณคิดว่าอัตราเงินเฟ้อพื้นฐาน ณ ปัจจุบันอยู่ที่ร้อยละเท่าไร	0.7	1.1	1.4	1.8

คุณคิดว่าตอบถูกกี่เปอร์เซ็นต์

0% 10 20 30 40 50 60 70 80 90 100%
☐ ☐ ☐ ☐ ☐ ☐ ☐ ☐ ☐ ☐ ☐

2. โปรดอ่านเหตุการณ์สมมติต่อไปนี้ และเลือกคำตอบตามต้องการ

2.1 คุณคิดว่าถ้าหากคุณซื้อสลากกินแบ่งรัฐบาล 1 ใบ ในงวดดังกล่าวคุณมีโอกาสถูกรางวัล..... เปอร์เซ็นต์

2.2 คุณอยากมีเงินเดือนละ..... บาท

คุณคิดว่ามีโอกาสมีเงินเท่าจำนวนดังกล่าว เปอร์เซ็นต์

3. โปรดอ่านเหตุการณ์สมมติต่อไปนี้ และเลือกคำตอบตามต้องการ

สมมติว่าคุณอาศัยอยู่ในเมืองแห่งหนึ่ง ซึ่งเมืองแห่งนั้นมีคนอยู่ 5 คน คุณคือคนที่ 4 ในปีแรกคุณมีเงินอยู่ตามที่ปรากฏในตาราง ในปีถัดมาทางรัฐบาลมีเงินให้คุณ 2,000 บาท ซึ่งคุณจะต้องนำเงินก้อนดังกล่าวให้กับคน 1 คน โดยที่คุณห้ามเก็บไว้เอง ซึ่งจะไม่กระทบกับเงินของคุณที่มีอยู่แล้ว คุณจะนำเงินดังกล่าวให้กับใคร

คนที่	จำนวนเงินตั้งต้น	จำนวนเงินหากได้เพิ่มมา 2000 บาท
1	6,000	8,000
2	5,000	7,000
3	4,000	6,000
4	3,000	5,000
5	2,000	4,000

คนที่

1 2 3 5
☐ ☐ ☐ ☐

4. โปรดอ่านเหตุการณ์สมมติต่อไปนี้ และเลือกคำตอบตามต้องการ

4.1 สมมติว่าโทรศัพท์มือถือพังหาย ซึ่งงานของคุณต้องติดต่อกับลูกค้าผ่านทางโทรศัพท์เป็นประจำ ทั้งนี้ ในเดือนที่ผ่านมา คุณมีรายได้สูงกว่าเดือนก่อน ๆ 10,000 บาท ขณะเดียวกัน คุณมีเงินเก็บ 10,000 บาท ไว้ใช้ในยามฉุกเฉิน

1) หากโทรศัพท์มือถือรุ่นที่คุณชอบ ราคา 8,000 บาท คุณจะเลือกซื้อด้วยวิธีใด ?

☐ จ่ายเงินสด 8,000 บาท หรือ

☐ ผ่อนชำระเป็นเวลา 10 เดือน (ดอกเบี้ยร้อยละ 0.9 ต่อเดือน คิดเป็นค่างวดเดือนละ 872 บาท)

2) ถ้าคุณพบสถานการณ์นี้ ในชีวิตจริง คุณมั่นใจแค่ไหนที่จะตัดสินใจตามที่บอก

0% 10 20 30 40 50 60 70 80 90 100%

☐ ☐ ☐ ☐ ☐ ☐ ☐ ☐ ☐ ☐ ☐

4.2 สมมติว่าโทรศัพท์มือถือพังหาย ซึ่งงานของคุณต้องติดต่อกับลูกค้าผ่านทางโทรศัพท์เป็นประจำ ทั้งนี้ ในเดือนที่ผ่านมา คุณมีรายได้สูงกว่าเดือนก่อน ๆ 3,000 บาท ขณะเดียวกัน คุณมีบัญชีเงินเก็บ 17,000 บาท ไว้ใช้ในยามฉุกเฉิน

1) หากโทรศัพท์มือถือรุ่นที่คุณชอบ ราคา 8,000 บาท คุณจะเลือกซื้อด้วยวิธีใด ?

☐ จ่ายเงินสด 8,000 บาท หรือ

☐ ผ่อนชำระเป็นเวลา 10 เดือน (ดอกเบี้ยร้อยละ 0.9 ต่อเดือน คิดเป็นค่างวดเดือนละ 872 บาท)

2) ถ้าคุณพบสถานการณ์นี้ ในชีวิตจริง คุณมั่นใจแค่ไหนที่จะตัดสินใจตามที่บอก

0% 10 20 30 40 50 60 70 80 90 100%

☐ ☐ ☐ ☐ ☐ ☐ ☐ ☐ ☐ ☐ ☐

4.3 สมมติว่าโทรศัพท์มือถือพังหาย ซึ่งงานของคุณต้องติดต่อกับลูกค้าผ่านทางโทรศัพท์เป็นประจำ ทั้งนี้ ในเดือนที่ผ่านมา คุณมีรายได้ใกล้เคียงกับเดือนก่อน ๆ ขณะเดียวกัน คุณมีเงินเก็บ 20,000 บาท ไว้ใช้ในยามฉุกเฉิน

1) หากโทรศัพท์มือถือรุ่นที่คุณชอบ ราคา 8,000 บาท คุณจะเลือกซื้อด้วยวิธีใด ?

☐ จ่ายเงินสด 8,000 บาท หรือ

☐ ผ่อนชำระเป็นเวลา 10 เดือน (ดอกเบี้ยร้อยละ 0.9 ต่อเดือน คิดเป็นค่างวดเดือนละ 872 บาท)

2) ถ้าคุณพบสถานการณ์นี้ ในชีวิตจริง คุณมั่นใจแค่ไหนที่จะตัดสินใจตามที่บอก

0% 10 20 30 40 50 60 70 80 90 100%

☐ ☐ ☐ ☐ ☐ ☐ ☐ ☐ ☐ ☐ ☐

4.4 สมมติว่าโทรศัพท์มือถือพังหาย ซึ่งงานของคุณต้องติดต่อกับลูกค้าผ่านทางโทรศัพท์เป็นประจำ ทั้งนี้ ในเดือนที่ผ่านมา คุณมีรายได้ต่ำกว่าเดือนก่อน ๆ 10,000 บาท ขณะเดียวกัน คุณมีเงินเก็บ 30,000 บาท ไว้ใช้ในยามฉุกเฉิน

1) หากโทรศัพท์มือถือรุ่นที่คุณชอบ ราคา 8,000 บาท คุณจะเลือกซื้อด้วยวิธีใด ?

☐ จ่ายเงินสด 8,000 บาท หรือ

☐ ผ่อนชำระเป็นเวลา 10 เดือน (ดอกเบี้ยร้อยละ 0.9 ต่อเดือน คิดเป็นค่างวดเดือนละ 872 บาท)

2) ถ้าคุณพบสถานการณ์นี้ ในชีวิตจริง คุณมั่นใจแค่ไหนที่จะตัดสินใจตามที่บอก

0% 10 20 30 40 50 60 70 80 90 100%
☐ ☐ ☐ ☐ ☐ ☐ ☐ ☐ ☐ ☐ ☐

5. โปรดเลือกคำตอบที่คุณต้องการ

5.1 คุณและเพื่อนๆ กำลังเลือกกันว่าวันหยุดนี้ จะไปที่ไหนกันดี เพื่อนทุกคนอยากไปดูหนัง ซึ่งคุณไม่อยากดู แต่อยากไปรับประทานอาหารร่วมกันมากกว่าคุณจะทำอย่างไร?

☐ ไปดูหนัง ☐ ไม่ไปดูหนัง

5.2 วันนี้เป็นวันเกิดของคุณ โดยคุณสามารถเลือกร้านอาหารโปรดราคาแพงที่ไม่ได้ไปมานานแล้วได้ แต่คุณรู้ว่าช่วงนี้เพื่อนๆ มีปัญหาการเงิน ซึ่งแม้คุณยินดีจะเลี้ยงเพื่อนๆ แต่ก็เกรงว่าเพื่อนจะอาย คุณจะทำอย่างไร?

☐ เลือกร้านอาหารราคาแพง ☐ เลือกร้านอาหารราคาถูก

6. โปรดเลือกคำตอบที่คุณต้องการ

สายสมรอายุ 31 ปี เป็นคนโสด พุดจาเปิดเผย และเป็นคนที่ฉลาด เธอเรียนสภานาวิชาปรัชญาในระดับปริญญาตรี โดยสมัยที่เธอยังศึกษาอยู่ เธอสนใจกับปัญหาความไม่เป็นธรรมในสังคมอย่างมาก และเธอยังเข้าร่วมเดินขบวนต่อต้านการสร้างโรงงานพลังงานนิวเคลียร์อีกด้วย

คุณคิดว่าสายสมรเป็นใคร

☐ พนักงานธนาคาร
☐ พนักงานธนาคาร และหนึ่งในแกนนำสหภาพแรงงาน

7. โปรดอ่านเหตุการณ์สมมติ และเลือกคำตอบที่คุณต้องการ

สมมติคุณเล่นเกมทายเหรียญ ซึ่งเหรียญมีด้านหัวและก้อย ถ้าหากคุณทายถูกคุณจะได้รับรางวัล โดยสถิติของผลที่ได้เป็นดังนี้

ครั้งที่	1	2	3	4	5	6	7
ผลลัพธ์	หัว	ก้อย	หัว	ก้อย	หัว	ก้อย	?

โดยที่ผู้เล่นคนอื่นทายดังนี้

คนที่	1	2	3	4	5	6	7	8
ผลลัพธ์	หัว	ก้อย	หัว	หัว	ก้อย	หัว	ก้อย	หัว

คุณจะทายว่าการโยนเหรียญครั้งที่ 7 จะออกเป็นด้านใด

☐ หัว ☐ ก้อย

8. โปรดเติมคำตอบในช่องว่าง

- 1) สมมติสบูและหวีราคา รวม 110 บาท สบูมีราคาแพงกว่าหวี 10 บาท หวีมีราคา..... บาท
- 2) สมมติเครื่องจักร 5 เครื่อง ผลิตสินค้า 5 ชิ้น ใช้เวลา 5 นาที ดังนั้นเครื่องจักร 100 เครื่อง ผลิตสินค้า 100 ชิ้น ใช้เวลา..... นาที
- 3) ในสระแห่งหนึ่งมีดอกบัวอยู่จำนวนหนึ่ง โดยที่ทุก ๆ วัน บัวจะแพร่ขยายเป็น 2 เท่าจากวันก่อนหน้า ซึ่งถ้าหากจะให้บัวเต็มสระ จะต้องใช้เวลา 48 วัน ดังนั้นหากบัวมีอยู่ครึ่งสระ จะต้องใช้เวลาทั้งหมด..... วัน

9. โปรดเลือกคำตอบที่คุณต้องการ

เลือก ☐ รับเงิน <u>940 บาท</u> วันนี้	หรือ ☐ รับเงิน 1,000 บาท ในอีก 1 เดือน
เลือก ☐ รับเงิน <u>880 บาท</u> วันนี้	หรือ ☐ รับเงิน 1,000 บาท ในอีก 1 เดือน
เลือก ☐ รับเงิน <u>820 บาท</u> วันนี้	หรือ ☐ รับเงิน 1,000 บาท ในอีก 1 เดือน
เลือก ☐ รับเงิน <u>750 บาท</u> วันนี้	หรือ ☐ รับเงิน 1,000 บาท ในอีก 1 เดือน
เลือก ☐ รับเงิน <u>630 บาท</u> วันนี้	หรือ ☐ รับเงิน 1,000 บาท ในอีก 1 เดือน
เลือก ☐ รับเงิน <u>500 บาท</u> วันนี้	หรือ ☐ รับเงิน 1,000 บาท ในอีก 1 เดือน
เลือก ☐ รับเงิน <u>940 บาท</u> วันนี้	หรือ ☐ รับเงิน 1,000 บาท ในอีก 6 เดือน
เลือก ☐ รับเงิน <u>880 บาท</u> วันนี้	หรือ ☐ รับเงิน 1,000 บาท ในอีก 6 เดือน
เลือก ☐ รับเงิน <u>820 บาท</u> วันนี้	หรือ ☐ รับเงิน 1,000 บาท ในอีก 6 เดือน
เลือก ☐ รับเงิน <u>750 บาท</u> วันนี้	หรือ ☐ รับเงิน 1,000 บาท ในอีก 6 เดือน
เลือก ☐ รับเงิน <u>630 บาท</u> วันนี้	หรือ ☐ รับเงิน 1,000 บาท ในอีก 6 เดือน
เลือก ☐ รับเงิน <u>500 บาท</u> วันนี้	หรือ ☐ รับเงิน 1,000 บาท ในอีก 6 เดือน
เลือก ☐ รับเงิน <u>880 บาท</u> ในอีก 6 เดือน	หรือ ☐ รับเงิน 1,000 บาท ในอีก 7 เดือน
เลือก ☐ รับเงิน <u>820 บาท</u> ในอีก 6 เดือน	หรือ ☐ รับเงิน 1,000 บาท ในอีก 7 เดือน
เลือก ☐ รับเงิน <u>750 บาท</u> ในอีก 6 เดือน	หรือ ☐ รับเงิน 1,000 บาท ในอีก 7 เดือน
เลือก ☐ รับเงิน <u>630 บาท</u> ในอีก 6 เดือน	หรือ ☐ รับเงิน 1,000 บาท ในอีก 7 เดือน
เลือก ☐ รับเงิน <u>500 บาท</u> ในอีก 6 เดือน	หรือ ☐ รับเงิน 1,000 บาท ในอีก 7 เดือน

10. โปรดอ่านเหตุการณ์สมมติ และเลือกคำตอบที่คุณต้องการ

10.1 คุณจะต้องตัดสินใจเลือกทางเลือกที่ต้องการในสถานการณ์สมมติ 9 สถานการณ์ ในแต่ละสถานการณ์ จะมี 2 ทางเลือก ได้แก่ (1) โยนเหรียญ ถ้าออกหัวจะได้เงิน 3000 บาท หรือถ้าออกก้อยจะไม่ได้เงิน โดยเหรียญมีโอกาสออกหัวและก้อยเท่ากัน (2) ได้เงินจำนวนหนึ่ง คุณจะเลือกทางเลือกไหน ในสถานการณ์สมมติต่อไปนี้

สถานการณ์	ทางเลือกที่ 1	ทางเลือกที่ 2	เลือก
1	โยนเหรียญ ถ้าออกหัวจะได้เงิน 3000 บาท หรือถ้าออกก้อยจะไม่ได้เงิน	ได้รับเงิน 600 บาท	☐ ทางเลือก 1 ☐ ทางเลือก 2
2		ได้รับเงิน 800 บาท	☐ ทางเลือก 1 ☐ ทางเลือก 2
3		ได้รับเงิน 1,200 บาท	☐ ทางเลือก 1 ☐ ทางเลือก 2
4		ได้รับเงิน 1,600 บาท	☐ ทางเลือก 1 ☐ ทางเลือก 2
5		ได้รับเงิน 2,400 บาท	☐ ทางเลือก 1 ☐ ทางเลือก 2

10.2 คุณจะต้องตัดสินใจเลือกทางเลือกที่ต้องการในสถานการณ์สมมติ 5 สถานการณ์ ในแต่ละสถานการณ์ จะมี 2 ทางเลือก ได้แก่ (1) โยนเหรียญ ถ้าออกหัวจะเสียเงิน 3000 บาท หรือถ้าออกก้อยจะไม่เสียเงิน โดยเหรียญมีโอกาสออกหัวและก้อยเท่ากัน (2) เสียเงินจำนวนหนึ่ง คุณจะเลือกทางเลือกไหน ในสถานการณ์สมมติต่อไปนี้

สถานการณ์	ทางเลือกที่ 1	ทางเลือกที่ 2	เลือก
1	โยนเหรียญ ถ้าออกหัวจะเสียเงิน 3000 บาท หรือถ้าออกก้อยจะไม่เสียเงิน	เสียเงิน 600 บาท	☐ ทางเลือก 1 ☐ ทางเลือก 2
2		เสียเงิน 800 บาท	☐ ทางเลือก 1 ☐ ทางเลือก 2
3		เสียเงิน 1,200 บาท	☐ ทางเลือก 1 ☐ ทางเลือก 2
4		เสียเงิน 1,600 บาท	☐ ทางเลือก 1 ☐ ทางเลือก 2
5		เสียเงิน 2,400 บาท	☐ ทางเลือก 1 ☐ ทางเลือก 2

10.3 คุณจะต้องตัดสินใจเลือกทางเลือกที่ต้องการในสถานการณ์สมมติ 5 สถานการณ์ ในแต่ละสถานการณ์ จะมี 2 ทางเลือก ได้แก่ (1) โยนเหรียญ ถ้าออกหัวจะได้เงิน 3000 บาท หรือถ้าออกก้อยจะเสียเงินจำนวนหนึ่ง โดยเหรียญมีโอกาสออกหัวและก้อยเท่ากัน (2) ไม่ได้เงินและไม่เสียเงิน คุณจะเลือกทางเลือกไหน ในสถานการณ์สมมติต่อไปนี้

สถานการณ์	ทางเลือกที่ 1	ทางเลือกที่ 2	เลือก
1	โยนเหรียญ ถ้าออกหัวจะได้เงิน 3000 บาท หรือถ้าออกก้อยจะเสียเงิน 600 บาท	ไม่ได้เงินและไม่เสียเงิน	☐ ทางเลือก 1 ☐ ทางเลือก 2
2	โยนเหรียญ ถ้าออกหัวจะได้เงิน 3000 บาท หรือถ้าออกก้อยจะเสียเงิน 800 บาท		☐ ทางเลือก 1 ☐ ทางเลือก 2
3	โยนเหรียญ ถ้าออกหัวจะได้เงิน 3000 บาท หรือถ้าออกก้อยจะเสียเงิน 1200 บาท		☐ ทางเลือก 1 ☐ ทางเลือก 2
4	โยนเหรียญ ถ้าออกหัวจะได้เงิน 3000 บาท หรือถ้าออกก้อยจะเสียเงิน 1600 บาท		☐ ทางเลือก 1 ☐ ทางเลือก 2
5	โยนเหรียญ ถ้าออกหัวจะได้เงิน 3000 บาท หรือถ้าออกก้อยจะเสียเงิน 2400 บาท		☐ ทางเลือก 1 ☐ ทางเลือก 2